GEORG. FRID. SCHOEMANNI

OPUSCULA ACADEMICA.

VOLUMEN II.

MYTHOLOGICA ET HESIODEA.

BEROLINI
IN LIBRARIA WEIDMANNIANA
MDCCCLVII.

INDEX OPUSCULORUM.

DE POESI THEOGONICA GRAECORUM.

De primis theogoniae Graecorum auctoribus Herodotus loco notissimo multumque vexato, II, 53, hanc proponit sententiam: *ἔνθεν δὲ ἐγένετο ἕκαστος τῶν θεῶν, εἴτε δ' ἀεὶ ἦσαν πάντες, ὁκοῖοί τέ τινες τὰ εἴδεα, οὐκ ἠπιστέατο μέχρι οὗ πρώην τε καὶ χθὲς, ὡς εἰπεῖν λόγῳ. Ἡσίοδον γὰρ καὶ Ὅμηρον ἡλικίην τετρακοσίοισι ἔτεσι δοκέω μευ πρεσβυτέρους γενέσθαι. οὗτοι δέ εἰσι οἱ ποιήσαντες θεογονίην Ἕλλησι καὶ τοῖσι θεοῖσι τὰς ἐπωνυμίας δόντες, καὶ τιμάς τε καὶ τέχνας διελόντες καὶ εἴδεα αὐτῶν σημήναντες.* Quae verba, si quis urgeat interpretando, errorem patris historiae produnt sane mirum, quasi nihil omnino ante Hesiodum et Homerum de singulorum deorum natalibus et cognationibus, ac ne de formis quidem eorum aut cognominibus et muneribus nec traditum a poetis nec vulgo creditum sit[1]). Hoc vero voluisse Herodotum tam incredibile est, ut assentiendum potius iis esse censeamus, qui verba illa paullo liberius interpretantur, sententiamque, quamvis minus accurate declaratam, hanc esse statuunt, ut nulla de istis rebus certa et constans apud Graecos traditio fuisse dicatur ante quam Homerus et Hesiodus eas carminibus suis persequuti essent. Id certe haud improbabile est: quamquam, si verum dicere volumus, certam et constantem de re- 3

1) Dixerunt de Herodotei loci interpretatione, praeter editores, etiam Heynius Comm. Gott. ann. 1779 p. 132. Wyttenbach. ad Plat. Phaed. p. 129 et in Biblioth. crit. II, 2 p. 63. Wolf. prolegg. ad Hom. p. LIV. Hermann. epist. ad Creuz. de Hom. et Hes. p. 11. Creuzer. ib. p. 27. idemque Symbol. II p. 451 ed. 2. et Annal. Heidelb. ann. 1828 p. 1192. O. Mueller. prolegg. mythol. p. 242 sqq. Wachsmuth. Antiquitt. Hellen. II, 2 p. 90 sqq. ed. 1., aliique quos commemorat Bodius de Orpheo p. 49.

bus ad theogoniam pertinentibus opinionem ne post illos quidem duos poetas fuisse fatendum est. Nam nulla unquam de diis rebusque divinis traditio una apud omnes Graeços adeo obtinuit, ut non de iisdem diis deorumque actionibus alia apud alios, multaque prorsus inter se pugnantia ferrentur, errantque imperitissime, si qui ita de Graecorum religionibus loquuntur, quasi aliquid dogmaticae doctrinae apud eos fuerit et tanquam sacrosancta quaedam theologia, sacerdotali studio custodita populoque inculcata, a qua dissentire nefas esset. Talibus enim vinculis Graecorum religio nunquam se constringi passa est,
4 minimeque omnium poetae aut manciparunt artem suam sacerdotum auctoritati, aut ipsi apud populum auctoritate aliqua maiore pollebant, quam quae suavitate carminum artisque praestantia iis conciliaretur, quumque Musarum se instinctu canere gloriarentur, non ignorabant scilicet auditores, id quod ipsas deas apud Hesiodum profitentes videmus, posse quidem a Musis vera, posse autem etiam falsa et mendacia tradi veris haud absimilia:[2]) quid autem in poetarum cantibus verum, quid falsum habendum esset, liberum erat penes auditores iudicium. Sed procedente tempore, magnorum aliquot poetarum carminibus, quae ἔργ' ἀνδρῶν τε θεῶν τε cantabant, per totam Graeciam divulgatis, fieri non potuit, quin certae quaedam fabulae praeter ceteras celebratae quum magis ubique innotescerent, tum maiorem fidem atque auctoritatem in vulgus nanciscerentur, adeo ut in singulis Graecorum populis qui postea extiterunt poetae, si quae apud populares suos diversae fabulae ferrentur, has cum illis nobilioribus quantum fieri poterat coniungerent iisque adaptarent, quae autem apte coniungi non possent, relinquerent fere intactas. Sic duplex factum est genus fabularum, alterum earum, quae singulis populis propriae, apud ceteros ignotae et obscurae essent, alterum earum, quas nobilium poetarum carminibus celebratas Graeci omnes nossent et amplecterentur. Hinc Olympicus ille deorum coetus, hinc coniugia eorum, cognationes, suboles, hinc sui cuiusque mores, forma, munia, cognomenta, denique tota illa poetica mythologica, qualem servarunt fere posteriores: atque hactenus verum est, quod Herodotus de Homero et Hesiodo dixit, modo pro duobus, quos ille posuit, nobilissimis totum hoc genus poetarum cogitemus Homero Hesiodoque similium, quales non paucos

2) Theog. v. 27: ἴδμεν ψεύδεα πολλὰ λέγειν ἐτύμοισιν ὁμοῖα, ἴδμεν δ', εὖτ' ἐθέλωμεν, ἀληθέα μυθήσασθαι.

his etiam antiquiores fuisse nemo hodie dubitat, potestque etiam ipsorum testimoniis probari. Ceterum quum constet nunc fere inter omnes, quae Hesiodi nomine carmina feruntur, Homericis recentiora esse, ita ne id quidem dubitari posse videtur, omne hoc genus poeseos, quod Hesiodeum dicere licet, altero isto, Homerico, serius natum atque excultum esse. Apertum est enim, sicut esse dii et providere rebus humanis multo ante crediti sunt, quam de ortu eorum atque cognationibus quaesitum est, sic etiam de heroum rebus gestis cantari ante coeptum esse, quam recensum omnium, qui memoratu digni essent, institutum stirpesque eorum et cognationes atque affinitates in uno velut conspectu compositas. Nam hunc in modum de diis atque heroibus exponi non potuit, nisi posteaquam, quae varie olim de singulis, alia alibi cantata erant, diuturno poetarum studio per omnem Graeciam magis magisque divulgari coeperant. Tum demum existere potuerunt, qui multiplicem huiusmodi fabularum discrepantiam componere et unum quasi stemma deorum, unam quasi *καθολικὴν ἱστορίαν* heroicae aetatis contexere conarentur. Hoc autem est genus poeseos, quod Hesiodeum dici et ab Homerico distingui debet, theogonicum illud et heroogonicum: quod quidem quum recentius altero isto sive Homerico dico, non vereor ne quis ita accipiat, quasi his etiam, quae hodie extant, Homericis carminibus omne illud genus recentius extitisse credam. Immo inchoata theogonica illa et heroogonica poesis haud dubie iam tum fuit, quum maxime alterum illud genus Homericum floreret, possuntque huius rei aliquot vestigia et indicia
etiam in his, quae in manibus sunt, carminibus Homericis passim de- 5
prehendi[3]). Sed sicut Homerum ipsum in suo poeseos genere non primum, sed multorum longeque vetustiorum successorem fuisse in confesso est, sic haud dubie etiam theogonica quaedam carmina hoc Hesiodeo antiquiora olim fuisse credendum est, quae quamvis non perdurarint ad posteritatem, aliquam tamen eorum memoriam servari potuisse nemo facile infitias ibit. Ipsis certe Graecis de summa huius theogonicae poeseos antiquitate persuasum fuit, eaque res induxit postea nonnullos, ut carmina theogonica recentioris fabricae veteribus illis ultimae antiquitatis vatibus, Lino, Thamyrae, Musaeo, Orpheo supponerent magnorumque nominum auctoritatem noviciis commentis

3) Singulatim haec persequutus sum in comparatione theogoniae Hesiodeae cum Homerica, a. 1847 edita.

conciliare conarentur. Operae pretium autem fuerit, quae de his ac similibus carminibus tradita sunt, in uno brevi conspectu proponere.

Primum igitur Lini, poetae Thebani, Mercurii Musaeque Uraniae filii, non quidem theogonia, sed cosmogonia ferebatur[4]), quod argumentum quam coniunctum cum theogonico fuerit apertum est, siquidem deorum eadem quae mundi principia esse credebantur, ut separatim haec tractari nullo modo possent, id quod vel Hesiodeae theogoniae exemplum demonstrat. Ceterum Lini illa cosmogonia hactenus tamen a theogonia diversa fuisse videtur, quod in principiis mundi exponendis diisque antiquioribus commemorandis continebatur, de iunioribus eorumque stirpibus et cognationibus tacebat; deinde quod ipsis illis mundi principiis minus, quam ab Hesiodo factum est, personas deorum induebat, sed propria magis ratione et ad philosophorum modum de iis loquebatur, quae res ipsa documento est, quam vetus hic Linus habendus sit: nam quae ex ista cosmogonia afferuntur, poetam produnt Ionicae et Eleaticae philosophiae placitis imbutum. Initium hoc fuit:

Ἦν ποτέ τοι χρόνος οὗτος, ἐν ᾧ ἅμα πάντ' ἐπεφύκει·

quem versum Diogenes Laertius Prooem. p. 3 Anaxagorae viam monstrasse credit ad statuendum, quod eum statuisse notum est: *πάντα χρήματα ἦν ὁμοῦ· εἶτα νοῦς ἐλθὼν αὐτὰ διεκόσμησε.* Sed Mentem, quae confusa rerum semina separaret ordinaretque, in Lini cosmogonia nullam fuisse manifestum est: haec enim ab omnibus Anaxagorae tanquam propria adscribitur. In Lini carmine Eris rerum ortum moderabatur, ad Heracliti exemplum, cui *Πόλεμος* erat *πατὴρ καὶ βασιλεὺς καὶ κύριος πάντων*, ut est apud Plutarchum de Is. et Os. p 370. Versus ex Lini carmine *περὶ φύσεως κόσμου*, non diverso haud dubie a cosmogonia, servati sunt hice:

---

4) Diog. Laert. prooem. p. 3 Hübn. — Varias de Lino aut de Linis (nam plures fuisse dicebantur) fabulas commemorare non est huius loci. Cosmogoniam Lini qui citet ante Diogenem novi neminem: quamquam Celsus Epicureus, quinquaginta circiter annis Diogene maior, illum una cum Musaeo, Orpheo, Pherecyde tanquam scriptorem nominat, (ap. Origen. ctr. Cels. I, 17 p. 40. 41 Lomm.,) et Celsi aequalis Pausanias, VIII, 18, 1, theogonicam quandam sententiam a nonnullis Lino tributam commemorat, itemque II, 19, 7 Lini *τοῦ ποιήσαντος τὰ ἔπη* mentionem facit. Sed spuria haec sibi videri quum illo altero loco profitetur, tum IX, 29 extr. Ceterum e Diogenis verbis, *τούτῳ ἀρχὴ τῶν ποιημάτων*, non iniuria fortasse Lobeckius, Agl. p. 337, coniicit, plura Lini carmina in unum corpus coniuncta fuisse.

ὡς κατ' ἔριν συνάπαντα κυβερνᾶται διὰ παντός,
ἐκ παντὸς δὲ τὰ πάντα καὶ ἐκ πάντων πᾶν ἐστι,
πάντα δ' ἕν ἐστιν, ἕκαστον ἑνὸς μέρος, εἰς ἓν ἅπαντα.
Ἐκ γὰρ ἑνός ποτ' ἐόντος ὅλου τάδε πάντ' ἐγένοντο,
ἐκ πάντων δέ ποτ' αὖθις ἓν ἔσσεται ἐν χρόνου αἴσῃ,
αἰὲν ἓν ὂν καὶ πολλὰ καὶ οὐ κατὰ ταὐτὸν ἀθρῆσαι·
πολλάκι δ' ἔσται ταῦτα, καὶ οὔποτε πεῖρας ἔπεισι 6
αἰεὶ πείρατ' ἔχον, ποῖον γένος ἔλλαχε, τοῦτ' ὄν·
ὧδε γὰρ ἀθάνατος θάνατος περὶ πάντα καλύπτει
θνητὸς ἐών, καὶ πᾶν θνήσκει φθαρτόν, τὸ δ' ὑπάρχον
φαντασίαις ἀλληλοτρόποις καὶ σχήμασι μορφῆς
ἀλλάσσει τρόπον ὡς ἀποκρύπτεμεν ὄψιν ἁπάντων·
ἄφθορον ἔσται ἐόν τ' αἰεὶ καθὸ τῇδε τέτυκται.

Haec perquam recentis fabricae esse neminem fugere potest: afferuntur a Stobaeo Ecl. Phys. I, 11, 5, lectaque sunt a Damascio, qui aliquoties eorum mentionem facit, de princ. c. 25 p. 64 et c. 26 p. 67; composita autem ab eclectico aliquo veterum philosophorum sectatore non diu fortasse ante Diogenis Laertii aetatem. — In eodem carmine etiam de anno magno dictum esse videtur, qui esset annorum XDCCC[4b]).

Ceterum ferebatur etiam aliud Lini carmen, argumenti theologici[5]) et ethici, in quo de deorum maiestate et potentia, deque hominum pietate ac probitate praecipiebatur, quod Iamblichus, qui initium eius affert[6]), a Pythagoreis quibusdam Lino suppositum esse suspicatur. Initium autem hoc fuisse dicitur:

Ἔλπεσθαι χρὴ πάντ', ἐπεὶ οὐκ ἔστ' οὐδὲν ἄελπτον·
ῥάδια πάντα θεῷ πέλεται καὶ ἀνήνυτον οὐδέν.

De humanis autem officiis hi versus servati sunt:

Φράζεο δή, σπουδὴν ἐντυνάμενος δι' ἀκουῆς,
μύθων ἡμετέρων ἀτραπὸν περὶ παντὸς ἀληθῆ,
κῆρας ἀπωσάμενος πολυπήμονας, αἵτε βεβήλων
ὄχλον ἀϊστῶσαι ἄταις περὶ πάντα πεδῶσι
παντοίαις, μορφῶν χαλεπῶν ἀπατήματ' ἔχουσαι·

4b) Vid. Censorin. d. die nat. c. 18 p. 55 Jahn.

5) Linum *ἐν τῷ πρὸς Ὑμέναιον δευτέρῳ θεολογικῷ* ab auctore theolog. arithmet. memorari disco a Fabricio, Bibl. Gr. I p. 114 Harl. Ipsa illa theologumena inspicere non possum.

6) Vit. Pythag. c. 28.

τὰς μὲν ἀπὸ ψυχῆς εἴργειν φυλακαῖσι νόοιο·
οὗτος γάρ σε καθαρμὸς ἀπ' ἀτρεκέως ὁσιεύσει,
εἴ κεν ἀληθείῃ μισῇς ὀλοὸν γένος αὐτῶν,
ἠδ' ὕλην πρώτιστ', αἰσχρῶν δότειραν ἁπάντων,
ἣν ἐπιθυμία ἡνιοχεῖ μάργοισι χαλινοῖς [7]).

quorum quanta sit cum aureis Pythagoreorum carminibus similitudo, neminem fugiet.

Cosmogoniam etiam **Thamyris** s. **Thamyras**, Thrax ille Philammonis nymphaeque Argiopae filius, composuisse ferebatur versibus
7 haud minus quinquies millenis, itemque theologiam, libris tribus, et Titanum cum diis certamen. Atque huius quidem Plutarchus de musica c. 3 ex Heraclide Pontico mentionem facit, sed ita ut carmen ab neutro lectum esse appareat: theologiam unus Suidas, cosmogoniam Tzetzes memorat Chiliad. VII, 96 sqq., fabulam de coecitate Thamyrae propter aemulationem Musarum imposita allegorice suo more interpretans: significari enim nihil aliud, nisi, quamvis ille superbus fuerit ceterosque omnes prae se despexerit, tamen poesin eius obscuratam prorsusque oblitteratam esse. Ceterum Platonis tamen aetate, ut Orphei et Olympi, sic Thamyrae quoque quaedam carmina, ex tralaticia scilicet nominum usurpatione, cani solita esse non sine causa Nitzschius statuit, ad Platon. Ion. p. 31.

Celebratius fuit theogonicum carmen **Musaei**, ex quo nonnulla Homerum et Hesiodum mutuatos esse Clemens Alexandrinus autumat Strom. VI c. 2, 5 et 26. Proponebatur autem in hoc carmine rerum omnium ortus ex una materia prima, in eandemque post varias mutationes reversio: *ἐξ ἑνὸς τὰ πάντα γίνεσθαι καὶ εἰς ταὐτὸν ἀναλύεσθαι*, ut ait Diogenes Laert. prooem. §. 3. Qualis autem haec materia fuerit, Chaone Hesiodeo similis, hoc est, ut equidem arbitror, aeria, an ignea, ut Heraclito et Stoicis placuisse constat, an aquosa, ut Thaleti, an *ἄποιος* quaedam *ὕλη*, sine ulla specie et qualitate, dici non

7) Extant hi versus in Stobaei Florilegio V, 22, inde repetiti quum alibi tum apud H. Stephanum, in poet. Graec. princ. II p. 183, in Brunckii poet. gnom. et Gaisfordii poet. min. tom. III p. 265 Lips. Versu 7 *ἀπ' ἀτρεκέως* pro eo, quod ap. Stobaeum scriptum est *δικαίως*, glossemate manifesto, coniecit Valckenar. diatr. p. 281. Versu 9 scriptum erat *ἤδη μὲν πρώτ.*, unde Grotius *ἦδος μὲν* —, Valckenarius *νηδὺν μέν* fecit: *ἠδ' ὕλην* habet H. Stephanus, non deterius quam illorum utrumvis.

potest. Quod autem res omnes in eadem, unde extiterant, principia reverti atque resolvi statuit, communem hanc multorum sententiam fuisse novimus, cuius aliquod, quamvis obscurum indicium etiam in Hesiodi theogonia mihi deprehendisse videor, qua de re dixi in dissert. de extremarum mundi partium descriptione Hesiodea p. 9.

Quae praeterea ex Musaei theogonia memorantur, haec sunt, Primum Oceani cum Tellure coniugium, liberique hinc prognati, quorum unus Triptolemus. Pausan. I, 14, 2: *ἔπη δὲ ᾄδεται Μουσαίου μέν, εἰ δὴ Μουσαίου καὶ ταῦτα, Τριπτόλεμον παῖδα Ὠκεανοῦ καὶ Γῆς εἶναι.* Pugnant haec cum Homero et Hesiodo, siquidem apud hos non Tellus, sed Tethys Oceani coniux dicitur, quae, licet a posterioribus quibusdam interpretibus pro Tellure habita, apud ipsos tamen haud dubie ab hac diversa et aquosae potius naturae est[8]). Triptolemi autem neque in Hesiodi theogonia neque apud Homerum mentio fit.

In Oceani filiabus Pleionen numeratam, eiusque ex Atlante filias Pleiadas et Hyadas filiumque Hyantem commemoratos a Musaeo fuisse aliquot Hygini codices perhibent, in quibus, Poet. astron. II, 21 p. 395 Munck., haec leguntur: „Pleiades autem appellatae sunt, ut ait Musaeus, quod ex Atlante et Pleione Oceani filia sunt quindecim filiae procreatae, quarum quinque Hyades appellatas demonstrat, quod earum Hyas fuerit frater, a sororibus plurimum dilectus: qui quum venans a leone esset interfectus, quinque, de quibus supra diximus, lamentationibus assiduis permotae dicuntur interiisse: quare eas, quod plurimum de eius morte laborarent, Hyadas appellatas: reliquas autem decem sorores deliberasse de sororum morte, et earum septem sibi mortem conscisse: quare, quod plures idem senserunt, Pleiades dictas." In aliis tamen Hygini codicibus non Musaei sed Mnaseae nomen scriptum est, cuius 8
proinde fragmentis illam narrationem nuper Mehlerus addidit, no. 45: nec fortasse iniuria, quamquam Musaeum huius fabulae auctorum citat etiam schol. ad Germanici Aratea p. 56 Buhl., ubi tamen duodecim, non quindecim sorores sunt, materque non Pleione sed Hya dicitur; itemque p. 65. Quam facile autem fieri potuerit, ut ista nomina a librariis commutarentur, in aperto est: facilius autem pro Mnasea, minus illis noto, Musaei nomen, quam contra, substitutum esse credideris, quum praesertim omnis ista narratio Mnaseae genus mythologiae tra-

---

8) Cf. dissert. de Titanibus p. 18 et compar. theog. Hesiod. cum Homerica p. 7 8.

ctandae, quale ex aliis non paucis reliquiis cognoscitur, referre videatur. Quamquam in huiusmodi re equidem nihil affirmare ausim: et potuit etiam hoc fieri, ut fabulam a Musaeo traditam Mnaseas repeteret. Ceterum fabulam hanc de Pleiadibus neque Homerus neque Hesiodi Theogonia memorat, quamvis Pleiadum sidus aliquoties apud utrumque poetam nominetur: in Operibus autem Pleiades *Ἀτλαγενέες* vocantur 383, memorabanturque septem sororum nomina fortasse in astronomico carmine ad Hesiodum referri solito, unde non improbabiliter Marckscheffelius, Hes. fragmm. p. 352, tres versus esse coniicit a schol. Pind. Nem. II, 16 descriptos.

De Titanibus a Musaeo narratum fuisse certissimum est, ferebaturque eius etiam Titanomachia (sic enim pro Titanographia apud Schol. Apollon. Rh. III, 1178 legendum esse quivis cum Passovio ad Musae. p. 48 consentiet) tribus minimum libris constans, unde a scholiasta illo haec referuntur: *ἐν τῷ τρίτῳ τῆς Μουσαίου Τιτανογραφίας λέγεται, ὡς Κάδμος ἐκ τοῦ Δελφικοῦ ἐπορεύετο προκαθηγουμένης αὐτῷ τῆς βοός.* Qua ratione haec de Cadmo narratio Titanomachiae contexta fuerit, sciri non potest, nec lubet hariolari. Ex eodem haud dubie carmine hausta sunt, quae Lactantius memorat, Inst. div. I, 21: „Huius capellae (Amaltheae) corio usum esse pro scuto Iovem contra Titanas dimicantem Musaeus auctor est.“ Contra quae de nutricatione Iovis apud Amaltheam in catasterismis Pseudo-Eratosthenicis c. 13 leguntur: *Μουσαῖος γάρ φησι Δία γεννώμενον [γενόμενον] ἐγχειρισθῆναι ὑπὸ Ῥέας Θέμιδι, Θέμιδα δὲ Ἀμαλθείᾳ δοῦναι τὸ βρέφος, τὴν δέ, ἔχουσαν αἶγα, ὑποθεῖναι, τὴν δὲ ἐκθρέψαι Δία*: quorum gemina refert interpres ad Germanici Aratea p. 53 Buhl., eundem Musaeum auctorem citans: haec ex Theogonia esse statuendum est, quemadmodum etiam in Hesiodi Theogonia de illa Iovis nutricatione narratur. Quamquam apud Hesiodum infans a Rhea non Themidi, sed Telluri traditur, neque Amaltheae eiusque capellae mentio fit. Ceterum quum sint qui Themidem subtiliore quadam ratione eandem atque Tellurem esse velint, hi non dubito quin utriusque poetae narrationem eodem redire autument. Atqui Hesiodo certe has deas diversas visas esse manifestum est: alteram enim alterius filiam facit: Musaeum autem aliter statuisse ista certe narratio probare nullo modo potest.

De Iovis nuptiis vel amoribus ex Musaei Theogonia duae fabulae commemorantur, altera apud schol. Apollon. III, 1039: *Μουσαῖος*

ἱστορεῖ Δία ἐρασθέντα Ἀστερίας μιγῆναι καὶ μιγνύντα [*μιγέντα*]
δοῦναι τῷ Περσεῖ [f. *Πέρσῃ*], *ἐξ ἧς τεχθῆναι αὐτῷ τὴν Ἑκά-
την.* Iovis ex Asteria Hecaten filiam a Musaeo dictam esse idem scho-
liastes testatur ad III, 467: contra apud Hesiodum nihil illa ad Iovem
pertinet, sed generatur a Perse, quem Musaeus ei vitricum dedit. Non 9
obscura autem est commenti ratio. Scilicet conciliari sic posse vide-
bantur duae diversae de Hecates parente traditiones. — Alteram fabulam, de Iovis cum Mnemosyne concubitu Musisque hinc prognatis, idem scholiastes ex Musaeo memorat ad III, 1: *Ἐν τοῖς εἰς Μουσαῖον ἀναφερομένοις δύο ἱστοροῦνται γενέσεις Μουσῶν, πρεσβυτέρων μὲν μετὰ Κρόνου γενομένων, νεωτέρων δὲ τῶν ἐκ Διὸς καὶ Μνημοσύνης.* Atque haec quidem altera Musarum generatio communis Musaeo cum Hesiodo est: superiorem Alcman, Mimnermus aliique tradiderunt [9]), Musas Coelo et Tellure natas esse dicentes. Neque enim dubitari potest, quin *μετὰ Κρόνου γενέσθαι* nihil aliud significet, quam iisdem cum Saturno parentibus, h. e. Coelo et Tellure prognatas esse. — Tertiam fabulam, de partu Minervae, a Musaeo traditam commemorat scholiastes Pindari, Ol. VII, 66 p. 170 Bckh.: *ἐν τοῖς Μουσαίου Παλαμάων λέγεται πλῆξαι τοῦ Διὸς τὴν κεφαλήν, ὅτε τὴν Ἀθηνᾶν ἐγέννα.*

Denique ad Theogoniam pertinere videtur etiam quod Harpocratio memorat, Meliten a Musaeo Dii filiam dictam esse, qui filius fuerit Apollinis. Quae autem praeterea huc trahuntur a Passovio, de stellis cadentibus ex Oceano exortis, in aethere extinctis, apud schol. Apollon. III, 1378, deque arbore *ἀρκεύθῳ*, iunipero, Apollini sacra, apud eundem ad IV, 156, de horum sede nihil certi statui posse apparet.

Longe autem omnium maxime celebrata fuit **Orphei** Theogonia, cuius quum aliquot partes Hesiodeo carmini persimiles, adeoque nonnulli versus utrique communes essent, in magna ceterorum diversitate, compilasse eam Hesiodus, sed diffinxisse et corrupisse a quibusdam arguebatur [10]). Sed de Orpheo etiam post praeclarum opus Aglaophami perdifficilis est quaestio. Nam licet materiam habeamus insupe-

9) Cf. schol. Pind. Nem. III, 16. Cornut. d. N. D. p. 55. Welcker. ad Alcman. fr. p. 24. Petersen. de Musar. ap. Gr. origine, in Miscell. Hafn. I, 1 p. 91. Eandem Musarum generationem ex Mnasea memorat Arnob. III, 37.

10) Testem huius iudicii Tzetzen habemus ad Lycophr. v. 399: *Ἡσίοδος ἐν τῇ Θεογονίᾳ τὴν Ὀρφέως ὑποκλέψας καὶ παραφθείρας Θεογονίαν.*

rabili diligentia collectam sollerterque dispositam, tamen nec satis fragmentorum de vetusto carmine servatum est, unde totius operis descriptionem certo cognoscere possimus, et de universa ratione cosmogonica et theogonica, quidve significatum sit mira saepenumero fabularum absurditate, si quis a veteribus Orphicae doctrinae testibus et laudatoribus disci posse speret, mox cognitis et comparatis eorum testimoniis et interpretamentis rem ab iis magis obscurari quam illustrari intelliget. Nos autem omnem hanc quaestionem hoc loco tractare nec volumus nec possumus: pauca tantum, quae maxime ad rem pertinent, proponere satis habebimus.

Primum igitur non unam olim Orphicam Theogoniam fuisse constat: et Damascius [11]) quidem tres sibi notas esse ostendit non mediocriter inter se diversas: ex quo numero Theogoniarum fortasse explicandum est, quod etiam tres Orpheos vixisse nonnulli statuerunt [12]), scilicet ut suam cuique Theogoniam adscriberent. Sunt autem, quas Damascius commemorat, haece: Primum ea, quam *τὴν συνήθη* dicit sive *τὴν ἐν ταῖς φερομέναις ῥαψῳδίαις*, quo nomine libros quattuor et viginti *ἱερῶν λόγων* appellari solitos esse e Suida discimus.
10 Ex his rhapsodiis ea omnia sunt, quae passim a recentioribus Platonicis laudantur, qui studiose id agere solent, ut summam placitorum suorum cum fabulosa Orphei sapientia concordiam esse probent. Exordiebatur autem haec Theogonia in exponendis rerum primordiis a Tempore, Chao, Aethere. Ex his duobus conflatam esse ingentis ovi formam: rupto ovo Phanetem prodiisse, qui et Metis et Eros dicebatur, quorum nominum primum illud visibilium specierum auctorem [13]), reliqua duo vim plenam rationis et consilii tendentemque ad generan-

11) De princip. p. 380 sq. Kopp.

12) Hermias, comm. in Plat. Phaedr., in Orphicorum editione Hermanni p. 505.

13) Iamblicho auctore, de myst. Aeg. VIII, 3 *Φάνης* est *ὁ τὴν ἀφανῆ τῶν κεκρυμμένων λόγων δύναμιν εἰς φῶς ἄγων*. Procl. in Plat. Timae. p. 309 Schneid.: *ὁ Φάνης ἐπιλάμπων τὸ νοητὸν φῶς πάντας ὁρατοὺς ποιεῖ καὶ δείκνυσιν ἐξ ἀφανῶν τὰ πάντα γεννώμενα.* Ipsum primum omnium adspectabilem dicit versus Orphicus apud Etym. M. p. 787, 29: *τὸν δὴ καλέουσι Φάνητα ἀθάνατοι, ὅτι πρῶτος ἐν αἰθέρι φαντὸς ἔγεντο.* Quocum consentiens Lactant. Inst. div. I, 5: quia quum adhuc nihil esset, (adspectabile, puta,) primum ex infinito apparuerit; itemque Argonauticorum scriptor v. 15: *ὅν ῥα Φάνητα ὁπλότεροι κλήζουσι βροτοί· πρῶτος γὰρ ἐφάνθη.* Graecum nomen et ex graeco interpretandum esse pro certo habeo, cum Lobeckio Aglaoph. p. 478, quamquam

dum significant, quibus quartum practerea additur, Erikapaeus, originis et significationis incertae. Phanes mundum condit primigenium, in quo quasi praeformatum erat quidquid postea in hoc, qui nunc est, mundo extitit. Attamen etiam isto mundo primigenio eiusque conditore Phanete dii quidam priores fuerunt [14]), supramundani illi et antemundani, omnis initii expertes et ab his mundanis, qui postea demum orti sunt, longe diversi. Huius autem, qui nunc est, mundi creator Iupiter factus est, qui devorato Phanete omnique, quae ab illo orta erat, rerum universitate, rursus omnia ex sese progignit, posteaque regnum mundi suo et Proserpinae filio Zagreo tradit. Hoc aegre ferunt ceteri dii, Iuno maxime, cuius instinctu Titanes Zagreum insidiis captum interficiunt corpusque discerptum devorant, solo corde excepto, quod ad Iovem relatum est. Is corde eo hausto atque sic Zagrei parte principali in semet recepta cum Semele concumbit, filiumque procreat Dionysum, quasi alterum Zagreum, prioris simulacrum Iovisque in mundo gubernando vicarium [15]). Haec fere brevis summa est theogoniae Orphicae eius, quae in rhapsodiis ferebatur, per Platonicos potissimum recentiores ad notitiam nostram perlatae. — Alteram Damascius memorat ab Hieronymo et Hellanico traditam. Haec Aquam, sive Oceanum [16]), principium statuebat, terramque ex aqua concretam. 11

---

aliis aegyptiacam originationem placuisse video, non solum Ath. Kirchero, Oed. Aeg. p. 489 et Cudworthο, system. intell. p. 615, sed etiam, cuius auctoritas magis aliquem commovere possit, Zoegae, Opusc, p. 259. 260. Ex Aegypto, alia tamen quam Zoega ratione, nuper etiam Röthius nomen repetiit, in libro visionum perquam sane doctarum, sed plerumque, ut mihi quidem videtur, falsarum pleno, quem de occidentalis philosophiae historia composuit, p. 65 annot. 111.

14) Damasc. p. 345: *τί δέ; ὁ θεῖος Ὀρφεὺς οὐ πολλοὺς θεοὺς ἐφίστησιν ἀπὸ τοῦ Χρόνου μέχρι τοῦ πρωτογόνου Φάνητος;* Haec sunt *τὰ πρώτιστα καὶ κρύφια τῶν θεῶν γένη*, ut ait Syrianus apud Lobeck. p. 578, *ἐφ' οἷς ὁ πρῶτος ἀναφανεὶς τῶν ὅλων πατὴρ καὶ βασιλεύς, ὃν διὰ τοῦτο Φάνητα προσεῖπον*: dii supramundani mereque intelligibiles, *νοητοί*, quorum ordinem ipse Phanes claudere, alterumque *τῶν νοερῶν* incipere dicitur ab Hermia, cuius verba citavit Zoega, Opusc. p. 226, ubi prudenter de Orphei doctrina disputat.

15) Singularum rerum testimonia citare supervacaneum fuit, quum facile omnia a Lobeckio peti possint p. 517 — 593.

16) Aquam Damascius dicit p. 381 et, qui plane cum hoc consentit, Athenagoras, legat. p. 144 Rechenb.; sed pro aqua in Theogonia ipsa etiam Oceanum dictum esse ex eodem Athenagorae loco colligas, quum versum hunc, qui apud Homerum extat, Il. XIV, 246: *Ὠκεανοῦ, ὅσπερ γένεσις πάντεσσι τέτυκται*, Orphei esse testetur, sicut etiam Hesiodeos aliquot versus ad Orpheum referri infra vide-

Hinc primus extitit qui Chronus et Hercules dicitur, draconis forma, alatus, cum capitibus tauri et leonis mediaque horum facie divina: eique congenita *Ἀνάγκη* sive *Ἀδράστεια*, h. e. naturae necessitas, masculofoemina, quacum copulatus ille Aethera, Chaos, Erebos procreat, inque his ovum ponit immensae magnitudinis, quo dirupto ex superiore parte coelum ex inferiore terra fit [17]). Phanetem ex ovo prodeuntem haec Hellanici sive Hieronymi traditio non memorat: sed e Coelo et Terra nascuntur primum tres Parcae, Clotho, Lachesis, Atropos, deinde tres Centimani, Cottus, Gyges, Briareus, totidemque Cyclopes, Brontes, Steropes, Arges, quae Centimanorum et Cyclopum nomina et generatio eadem sunt apud Hesiodum. Nec reliqua magnopere diversa fuisse videntur usque ad Zagreum ac Dionysum, quam partem ab hac theogonia afuisse non est veri simile. — De tertia Theogonia, ab Eudemo Peripatetico commemorata, nihil amplius Damascius retulit, nisi pro rerum omnium principio Noctem positam fuisse [18]). Hoc ab aliis traditum non memini, nisi quis forte huc trahat Ioannis Lydi verba, de mensibus p. 19: *τρεῖς πρῶται κατ' Ὀρφέα ἐξεβλάστησαν ἀρχαί, Νὺξ καὶ Γῆ καὶ Οὐρανός*: quamquam huius scriptoris auctoritatem levem esse constat. — Sed quartam quandam Orphicae theogoniae formam, a tribus illis diversam, Apollonius indicat, Argonaut. I v. 496, ubi Orpheus ipse canens inducitur:

ἤειδεν δ' ὡς γαῖα καὶ οὐρανὸς ἠδὲ θάλασσα,
τὸ πρὶν ἐπ' ἀλλήλοισι μιῇ συναρηρότα μορφῇ,
νείκεος ἐξ ὀλόοιο διέκριθεν ἀμφὶς ἕκαστα,
ἠδ' ὡς ἔμπεδον αἰὲν ἐν αἰθέρι τέκμαρ ἔχουσιν
ἄστρα σεληναίη τε καὶ ἠελίοιο κέλευθα,

---

bimus. Scilicet Homerus et Hesiodus non pauca ab Orpheo mutuati esse videbantur.

17) Haec de ovo dirupto, et quae sequuntur de coelo terraque horumque subole, Damascius praetermisit, in solis primis principiis occupatus: referuntur autem ab Athenagora. Ne quis autem miretur terram in primis principiis numeratam, et tamen postea etiam ex ovo natam, tenendum erit priorem illam nihil nisi materiam informem fuisse, *ὕλην*, *ἐξ ἧς ἐπάγη ἡ γῆ*, ut est ap. Damascium; *ἰλύν* Athenagoras dicit.

18) Non inepte id a Iablonskio, Panth. Aeg. I p. 16, comparatur cum Phoenicum cosmogonia ab Eusebio Praep. euang. I c. 10 relata, quae ex Colpia s. spiritu et Baau s. Nocte rerum omnium originem repetebat. Talem comparationem etiam Eudemus instituisse videtur, ex cuius libro haud dubie ea omnia ducta sunt, quae

οὔρεα δ' ὡς ἀνέτειλε, καὶ ὡς ποταμοὶ κελάδοντες
αὐτῇσιν Νύμφῃσι καὶ ἑρπετὰ πάντα γένοντο·
ἤειδεν δ' ὡς πρῶτον Ὀφίων τ' Εὐρυνόμη τε
Ὠκεανὶς νιφόεντος ἔχον κράτος Οὐλύμποιο,
ὡς δὲ βίῃ καὶ χερσὶν ὁ μὲν Κρόνῳ εἴκαθε τιμῆς,
ἡ δὲ Ῥέῃ, ἔπεσον δ' ἐνὶ κύμασιν Ὠκεανοῖο· 12
οἱ δὲ τέως μακάρεσσι θεοῖς Τιτῆσιν ἄνασσον,
ὄφρα Ζεὺς ἔτι κοῦρος, ἔτι φρεσὶ νήπια εἰδώς,
Δικταῖον ναίεσκεν ὑπὸ σπέος, οἱ δέ μιν οὔπω
γηγενέες Κύκλωπες ἐκαρτύναντο κεραυνῷ,
βροντῇ τε στεροπῇ τε· τὰ γὰρ Διὶ κῦδος ὀπάζει.

Hic igitur principio rudem indigestamque molem fuisse dicit, quae nec terra nec aqua neque aer neque ignis esset, sed horum omnium elementa in se haberet, donec ea νεῖκος discriminavit, quemadmodum ἔρις in Lini cosmogonia, de qua paullo ante dictum est, ipsumque illud νεῖκος apud Empedoclem. Prodiisse autem mundus, quantum quidem ex Apollonii versibus coniici potest, hoc ordine videtur, ut primum coelum emergeret cum ignibus coelestibus, subsideret porro ex humore terra, surgerent montes, colligerentur aquae, rivique et mare complerentur. Primi autem recentis mundi moderatores Ophion et Eurynome fiunt, uterque, ut arbitror, originem e mari habentes, quamquam Eurynome tantum diserte Oceani filia dicitur; significabatur autem horum imperio, aquas latissime olim dominatas esse maximamque terrarum partem opplevisse. Hos Saturnus et Rhea imperio pellunt et in mare, unde orti erant, recedere cogunt: ipsi deinde cum Titanibus mundo praesunt, donec Iupiter imperio potitus est, quemadmodum etiam in vulgari et Hesiodea theogonia fieri videmus. Sed superiora illa, de discriminatis per contentionem rerum elementis deque Ophionis et Eurynomes imperio a nullo alio ad Orpheum referri memini, quamvis ipsa haec nomina, ut deorum antiquissimorum, ante Saturnum et Rheam imperantium, etiam alibi nonnunquam commemorentur [19]).

Damascius de ceteris tam Graecorum quam barbarorum opinionibus cosmogonicis refert p. 383—385. Proposuisse autem illa Eudemum in Astrologumenis suspicatur Wyttenbach. Bibl. crit. II, 2 p. 39. Plura de Eudemo vid. ap. Ionsium script. hist. phil. I, 15 et Fritsch. ad Aristot. ethic. Eud. praef. p. XV et XXIII.

19) Nonn. Dion. XII, 32. XLI, 352. Schol. Ven. ad Il. VIII, 479. Schol. ad Aesch. Prom. 955. ad Aristoph. Nub. 248. Tzetz. ad Lycophr. 1119. Mythogr. Rom. I,

Ceterorum, qui de Orphei theogonia dixerunt, testimonia singulatim persequi longum est neque necessarium. Sunt autem, quae traduntur, omnia eiusmodi, quae aut ex illa, quam Damascius vulgarem dixit, aut ex altera Hieronymica hausta videri possint, modo reputemus, veteres scriptores in referendis aliorum dictis non summa omnes diligentia agere, multaque ex memoria potius, saepe infida, quam ex ipsis libris promere, nec raro etiam consulto adulterare[20]). Illae autem
13 duae, quamvis et in principio et in aliis quibusdam partibus non mediocriter discrepantes, plurima tamen aut similia aut prorsus etiam communia habuisse videntur, adeo ut non tam duo carmina diversa, quam diversae unius carminis recensiones dici potuerint. Nam intererat inter utramque, praeter principiorum diversitatem, hoc unum maxime, quod Phanetem, mundi primigenii creatorem posteaque ab Iove absorptum, haec Hieronymica, Chronum contra sive Herculem, Ἀνάγκης consortem, aetheris, chaus, erebi ovique mundani genitorem illa altera ignorabat. Quodsi de utriusque formae antiquitate quaeritur, testes certe illius vulgaris aliquanto recentiores esse reperimus. Nam Phanetis ne nomen quidem a quoquam veterum scriptorum commemoratum est ante Diodorum qui lib. I. c. 11 Solem, quem Aegyptii Osiridis nomine adorent, ab Orpheo Phanetem et Dionysum dictum esse testatur, hoc versu allato:

Τούνεκά μιν καλέουσι Φάνητά τε καὶ Διόνυσον.

---

294. Limburg-Brouwer Hist. de la civilis. mor. et relig. des Gr. II p. 164. V p. 134. cf. dissert. nostr. de Oceanid. et Ner. catal. Hes. p. 14. — De Ophioneo, quem Pherecydes induxit, a Saturno debellato, cf. Sturz. Pherecyd. p. 51 sqq. Preller. in Museo Rhen. ann. 1846. IV p. 377 sqq. et Schneidewin. Philolog. III, 2 p. 252.

20) Christianos imprimis scriptores Graecorum fabulas, impias scilicet aut aniles, non admodum religiose referre solitos esse, neminem fugit: ita in Orphicis Clemens Rom. Recogn. X p. 792 ed. Cotel. (patr. apost. tom. I) non accuratior fuisse censendus est, quam in Hesiodeis, quae ibid. p. 595 referuntur; Timotheum autem, quo auctore Io. Malalas Chron. IV p. 74—76 ed. Bonn. et Cedrenus p. 101 de Orpheo referunt, Orphicas fabulas in quandam Christianorum dogmatum similitudinem diffinxisse manifestum est, notatumque ab Eschenbachio in Epigene p. 90 et Moshemio ad Cudworth. system. intell. p. 347 not. 36. Ex Timotheo etiam Suidam sua hausisse crediderim. Quae Athenagoras refert, horum pars ad Hieronymicam, pars autem, de Phanete p. 162 Rechenb., ad vulgarem theogoniam pertinet. Eandem sequitur Argonauticorum poeta v. 12 sqq. ubi pro *Κρόνον* v. 13 *Χρόνον* rescribendum, v. 15 autem restituenda est omnium codicum lectio *πατέρα*, ab Hermanno temere in *υἷα* mutata. Cf. Lobeck. p. 482 et 493.

Sed diversum hunc esse ab illo mundi creatore manifestum est. Solem illo nomine appellatum esse etiam hi versus demonstrant, a Theone Smyrnaeo citati in libro de Platonis Mathem. c. 47: *ἔνιοί φασιν ὀκτὼ τοὺς πάντων κρατοῦντας εἶναι θεούς, ὡς καὶ ἐν τοῖς Ὀρφικοῖς ἐστιν εὑρεῖν·*

Ναὶ μὴν ἀθανάτων γεννήτορας αἰὲν ἐόντας,
πῦρ καὶ ὕδωρ γαῖάν τε καὶ οὐρανὸν ἠδὲ σελήνην,
ἠέλιόν τε Φάνητα μέγαν καὶ νύκτα μέλαιναν.

Nam pro solis cognomento *Φάνητα* ut accipiamus, grammatica ratio poscit[21]), licet ipse Theo aliter accepisse videatur, quum octo numina memorari dicat; nisi forte unum versiculum cum octavi commemoratione excidisse dicamus. Eadem autem de octo numinibus doctrina, licet nonnihil immutata, est etiam in his versibus apud Eusebium Praep. euang. III, 9:

πῦρ καὶ ὕδωρ καὶ γαῖα καὶ αἰθὴρ νύξ τε καὶ ἦμαρ
καὶ Μῆτις πρῶτος γενέτωρ καὶ Ἔρως πολυτερπής,

videturque, qui in superioribus illis *ἠέλιος*, in his *ἦμαρ*, qui *Φάνης*, in his *Μῆτις* esse: sed ne sic quidem inter se consentiunt: deest enim in his *οὐρανός*, in illis autem *Ἔρως*, quem quidem iuxta Metin, tanquam alium, nominari mireris, quum in theogonia eundem et Metin et Amorem et Phanetem dictum esse constet. Utut est, hoc quidem apertum est neutrum locum ex theogonia esse, sed ex aliis quibusdam Orphicorum carminibus, qualia multa olim fuisse doctrina haudquaquam una et consentiente, nemo ignorat. De theogonico autem illo Phanete non antiquiores testes sunt quam aut christiani scriptores, Athenagoras et Clemens uterque h. e. Alexandrinus et personatus alter 1
Romanus, aut Platonici recentiores, Hermias, Proclus, Damascius aliique, qui soli de eius cataposi disertum testimonium dicunt: ut non immerito hanc totam partem theogoniae antiquioribus ignotam et recentius demum a Platonicis insertam suspiceris[22]), scilicet ut suae de mundo intelligibili ante materialem doctrinae vetustissimus poeta quasi

---

21) Non obstare significationem, si a *φαίνω* vocabulum deducatur, in aperto est: neque mirum, idem cognomen et Soli et illi rerum adspectabilium primo creatori imponi. Etiam *Φαέθων* Phanes pariter cum sole dictus est. Lactant. Inst. div. I, 5.

22) Suspicatur hoc etiam Zoega, Opusc. p. 215 sqq., qui unus ante Lobeckium cum sano ac sobrio iudicio haec Orphica tractasse dicendus est.

praelusisse videretur. Et sunt profecto in iis, quae de Phanete dicuntur, nonnulla, quorum probabilis interpretatio vix inveniri possit, nisi doctrina illa adhibita. Fabularum autem involucra, quibus haec vestiverunt, mutuati ex parte saltem esse videntur e barbarorum, Aegyptiorum praecipue, mythologia, quo factum, ut Phaneti suo etiam nomen imponerent, incertae quidem, sed barbarae tamen haud dubie originis, Erikapaeum[23]). — Reliqua, h. e. partem Theogoniae longe maximam non equidem intercedo, quominus ad Onomacriti aetatem referamus, qua, ut Lobeckii verbis utar[24]), et veterum poetarum scripta studiose conquisita et mysticarum religionum lenocinia cupide appetita sunt, quo facilius et componi tale carmen ab aliquo impostore, et arripi a credulis potuit. Pertinebat autem haec theogonia praecipue ad celebrandam Zagrei Dionysique maiestatem, cuius religioni Orphicos maxime deditos fuisse constat, eamque magnam cum Osiriacis Aegyptiorum sacris similitudinem habuisse Herodotus auctor est[25]); neque quemquam fugit, illa de discerpto Zagreo fabula quam gemina sit eius, quam de Osiride suo item discerpto Aegyptii ferebant. — Haec igitur, sicut cetera pleraque, duabus illis theogoniae formis, illi, quam vulgarem Damascius dicit, alterique, cuius Hieronymum testem citat, communia fuisse non dubito: videtur autem hanc Hieronymicam recentior illa plane obscurasse, solaque haud dubie lecta est a Damascio, qui de altera ex Hieronymi tantum aliquo libro retulit. Hunc autem Rhodium illum esse credo, Peripateticum, Aristoxeni auditorem, scriptorem *πολυγραφώτατον*, quem non modo de poetis deque fabulosa historia, sed etiam de philosophis eorumque placitis libros scripsisse accepimus[26]), in quorum uno brevis quaedam Orphicae theogoniae expositio locum commode habere potuit. Videtur autem Hieronymus ipse in referendis Orphei placitis Hellanicum auctorem laudasse, id quod e Damascii verbis coniicias: *ἡ δὲ κατὰ τὸν Ἱερώνυμον φερομένη καὶ Ἑλλάνικον, εἴπερ μὴ καὶ ὁ αὐτός ἐστι*, quae suspicionem quan-

23) Vid. Lobeck. p. 479 not. m. et Creuzer. Symbol. III p. 296 ed. 2., quibus addi potest Röthius, Hist. philos. occid. nott. p. 67.

24) Aglaoph. p. 611. Cf. Zoega p. 243.

25) Lib. II cap. 49 coll. 42.

26) Vid. quae de Hieronymo diligentissime disseruit Io. Luzac. Lectt. Attic. p. 198 sqq. — Minus probabilis est Sturzii sententia, ad Hellan. fragm. p. 106, Aegyptium quendam Hieronymum intelligendum esse, quem Iosephus Ant. Iud. I, 4 Phoenicica scripsisse memorat.

dam Damascii produnt, quasi Hellanicus ille reapse non alius sit, quam ipse Hieronymus, Hellanici auctoritatem simulans[27]).

Ceterum quamvis diversa ab Hesiodi theogonia haec Orphica fuerit, nihilo minus tamen plurimas deorum fabulas aut eodem prorsus aut simili atque Hesiodus modo narrabat, adeoque nonnunquam ipsos etiam versus Hesiodeos usurpabat: velut de tribus, quos ex Orpheo Proclus citat ad Plat. Timae. p. 235 Schneid 15

οἳ Ζηνὶ βροντήν τ' ἔπορον τεῦξάν τε κεραυνόν,
πρῶτοι τεκτονόχειρες, οἳ Ἥφαιστον καὶ Ἀθήνην
δαίδαλα πάντ' ἐδίδαξαν ὅσ' οὐρανὸς ἐντὸς ἐέργει,

primus apud Hesiodum legitur, v. 141, totidem verbis, nisi quod pro *ἔπορον ἔδοσαν* scriptum est[28]). Item qui ex Orpheo apud eundem Proclum ad Timae. p. 123 citantur,

Ἄτλας δ' οὐρανὸν εὐρὺν ἔχει κρατερῆς ὑπ' ἀνάγκης
πείρασιν ἐν γαίης,

plane iidem apud Hesiodum sunt v. 517. 18. — Communia porro utrique sunt Centimanorum et Cyclopum nomina ortusque ex Coelo et Terra: proprium autem Orpheo, quod iisdem parentibus Parcae procreantur[29]) quae apud Hesiodum aut Noctis aut Iovis ex Themide filiae sunt. Differt etiam ipsius Terrae Coelique procreatio: nam quum apud Hesiodum e Chao aut post Chaos Terra prodeat, ac dein ex semet ipsa Coelum pariat, Orphicae theogoniae altera forma Phanetem ove exclusum Coeli Terraeque ex Nocte genitorem fecit[30]), altera autem ovum ab Hercule procreatum, eoque rupto ex superiore parte Coelum ex inferiore Terram factam esse dixit[31]). Rursus conspirat quidem Orphica theogonia cum Hesiodo in eo, quod Titanes inducit,

---

27) Hoc si vere conieci, Hellanicum veterem illum Lesbium intelligendum esse dicemus, non iuniorem grammaticum, de quo vid. Wolf. prolegg. p. CXCIII. Tertium quendam Sturzius ponit, Hellan. p. 253. Sandonis philosophi, Hellanici f., libros de Orpheo memorat Suidas s. v. *Σάνδων:* sed Hellanicus ille quis fuerit, non indicavit.

28) Goettlingius hunc versum subditicium videri ait, sed rationem iudicii sui nullam affert. Quodsi offendit eum narrationis tenor anticipatione rei multo posterius gestae interruptus, talis anticipatio in Theogonia non infrequens est. Cf. v. 278. 289. 314. 390. 412.

29) Testis est Athenagoras p. 146 Rech. cf. Lobeck. Agl. p. 504.

30) Lobeck. p. 503 §. 10.

31) Athenag. p. 146.

Coeli Terraeque progeniem; sed discrepat primum de numero: nam quum apud Hesiodum sex mares sint totidemque feminae, apud Orpheum utriusque sexus duo adduntur, Phorcys et Dione[32]), quorum ille apud Hesiodum Ponti et Terrae filius est, haec Oceani filia ex Tethye. Deinde apud Hesiodum non liquet, utrum Cyclopes tantum et Centimani, an Titanes quoque a Coelo Terrae visceribus reconditi esse dicantur[33]): apud Orpheum contra manifestum est, solos illos priores in Tartarum a patre deiectos esse, quorum ulciscendorum causa mox Terra, clam Coelo, quamvis conceptos ex eo, Titanes edit[34]). Hi
16 quum provocentur a matre ad facinus contra Coelum patrandum, apud Hesiodum, stupentibus ceteris, Saturnus statim rem suscipit, perficitque fratribus haud dubie consentientibus: apud Orpheum unus Oceanus impietatem abhorret, princeps autem rei gerendae etiam apud hunc Saturnus est[35]). Maledicta deinde Coeli contra filios futuraeque poenae denuntiatio eadem fere sunt apud utrumque: etiam Gigantes e castrati Coeli sanguine natos Orpheus pariter cum Hesiodo cecinisse videtur[36]): de nymphis Meliis, quarum eadem apud hunc origo est, ex Orphicis nihil memoratum invenio: denique Furiis non hanc, ut apud Hesiodum, originem, sed matrem Proserpinam patrem Plutonem ab Orpheo datos esse accepimus[37]). — Iam ut apud Hesiodum, sic apud Orpheum connubia Titanum et suboles referebantur, initio facto ab Oceano et Tethye[38]), quorum etiam apud Hesiodum primae sunt nuptiae, enumerata tamen ante eos Ponti et Terrae subole, cuius item apud Orpheum mentionem factam esse legimus, quamquam liberos iis non eosdem omnes quos Hesiodus tribuit. — De ceterorum Titanum nuptiis quid Orpheus cecinerit, non constat, praeterquam de Saturno et Rhea; de his autem dubitari vix potest, quin summa certe rerum

32) Vid. Procl. in Plat. Timae. p. 323 et 716. 717 (Lobeck. p. 505), ubi ipsi versus theogoniae adscripti sunt.

33) Cf. Dissert. de Titanibus Hes. p. 6—8.

34) Athenag. p. 146. 148. Clam Coelo hunc partum fuisse ait Proclus p. 716.

35) Procl. l. l. p. 717. 718.

36) Etymol. M. p. 231, 22. Lobeck. p. 508.

37) Procl. ad Plat. Crat. p. 100. Lobeck. p. 547.

38) Procl. l. l. p. 402 B. Lobeck. p. 508. Oceani nomen in Hieronymica theogonia duobus modis dictum esse apparet, primum ut aquam significaret illam primitivam, unde rerum omnium origo repetebatur, deinde Terrae Coelique filium, Titanem, flumine Terram cingentem.

eadem fere apud utrumque poetam fuerit, quamquam plenius pleraque apud Orpheum exposita, velut de Iovis nutricatione per nymphas, deque apposita Curetum et Corybantum custodia[39]), quae Hesiodus ignorat, additaque etiam nonnulla ab huius narratione diversa, velut quod castratus, quemadmodum a Saturno Coelus, sic a Iove Saturnus esse dicebatur.—Memoratur porro apud Hesiodum Iovis cum Titanibus eorumque filiis contentio, cuius ab Orpheo non videtur mentio facta esse: nam versus de Atlante, quem communem Orphicae Theogoniae cum Hesiodea fuisse supra vidimus, ad poenam pertinet Titanibus propter interemptum Zagreum impositam[40]). Devictis autem Titanibus acceptoque mundi imperio Iupiter apud Hesiodum Metin uxorem ducit, sed eam gravidam factam, ne filium pariat ipso fortiorem futurum, imbibit totamque in semet recipit, ac deinde Minervam, quam illa conceperat, ipse ex suo capite in lucem edit. Hanc vero fabulam Orphica theogonia illa, quam Platonici celebrant, mutavit cum altera de cataposi Phanetis, cui quidem et cognomentum Metidis et muliebris sexus cum masculo coniunctus tribuitur. Iupiter igitur novam mundi creationem moliens, adhibitis in consilium Nocte et Saturno, Phanete potitur, ipsumque omnemque qui ab eo creatus fuerat mundum primigenium ingenti haustu absumit et in suo corpore condit, unde mox omnia rursus in lucem edit, atque sic huius, qui nunc est, mundi creator vereque pater fit ἀνδρῶν τε θεῶν τε, quo nomine, si vulgares poetarum fabulas audimus, improprie tantum appellari potuit[41]).
Itaque traditam vulgo regnorum successionem, quum post Saturnum 17
Iupiter imperium nactus et cum Metide h. e. cum Sapientia coniunctus novi rerum status auctor fuisse dicitur, hanc Orphici illi sic correxerunt, ut simul binae mundi creationes, primigenii illius, quem intelligibilem esse volebant, et huius adspectabilis, simul etiam pantheisticus rerum omnium in Iove complexus ab Orpheo significari viderentur.

De ceteris Iovis coniugiis, quae ab Hesiodo percensentur, in Orphica Theogonia haec memorata esse invenimus. Primum cum Cerere, ex qua Proserpinam gignit, quemadmodum etiam Hesiodus narrat. Differt tamen hoc, quod Cererem Orphici eandem cum Rhea esse au-

39) Vid. locc. ap. Lobeck. p. 514 sqq.

40) Procl. in Timae. p. 123. Lobeck. p. 564.

41) Veram huius impropriae appellationis sententiam bene indicavit Aristoteles Polit. I, 12. Cf. Lactant. I. D. IV 3. Spanhem. ad Callim. h. in Iov. v. 94.

tumant, h. e. quae Rhea fuerit, eandem, post Iovis partum, Cererem factam esse[42]). Porro Themidem quoque Iovis coniugem dictam esse, eiusque Horas filias, ex quodam Procli testimonio, quamvis non satis diserto, coniici potest[43]). Disertius testimonium est de Latona, cuius filius Apollo, filia autem Hecate esse dicitur, non diversa illa a Diana et Proserpina[44]). Quod quum Proserpinae etiam Ceres mater dicta sit, quam eandem cum Rhea habitam esse vidimus, consequitur, Rheam, Cererem, Latonam trinas esse quasi personas numinis unius. Similiter de Proserpina, Hecate, Diana statuendum est: nam has quoque, quamvis distinguantur, tamen etiam pro una habitas esse constat. Patet autem haec ratio etiam longius. Nempe Orphici divinam naturam haudquaquam paribus atque humanam legibus adstrictam finibusque circumscriptam esse volebant, sed esse unius naturae formas multiplices, pluresque unius numinis personas, quarum quum sua quaeque munia suasque actiones haberet, esset tamen omnium in multitudine etiam unitas: cuiusmodi mysteria non ab Orphicis solum tradi quis nescit? — Coniux autem Iovi etiam Dione data est, una ex Titanidibus, unde Venerem suscepit, quemadmodum est apud Homerum. Sed etiam cum Hesiodo Orphici consenserunt, Venerem iam antea natam fuisse statuentes ex Coeli castrati semine in mare effuso: atque ad aliquam huius generationis similitudinem etiam alteram illam, cuius Dione consors fuit, composuerunt: hanc enim amplexurus Iupiter semen in mare effundit[45]). Minervam autem ille itidem ut apud Hesiodum ex capite suo edidit[46]): de matre, Metide, ante partum absorpta nihil ex Orphicis memoratur: nihil tamen obstare arbitror, quominus hanc quoque fabulam receptam esse credamus etiam in illa Theogoniae forma, quae Phanetis, qui et ipse Metis erat, cataposin proposuerat: potuit enim vel sic etiam iunior quaedam Metis induci, et a Iove facilius etiam quam alter ille absorberi[47]). — Ex Iovis filiabus, praeter

42) Procl. in Crat. p. 85 et 96. Lobeck. p. 537.

43) Procl. in Timae. p. 285. Lobeck. p. 539.

44) Procl. in Timae. p. 479. — Id. in Crat. p. 112. Lobeck. p. 543 sqq.

45) Procl. in Crat. p. 116. Lobeck. p. 542.

46) Procl. in Timae. p. 118. Lobeck. p. 440.

47) Ex Procli verbis p. 120 colligi potest, ut aliorum, ita Metidis numen in plures personas dispertitum fuisse: unam, illam primigeniam, alteram ex Iove recreatam; utramque ut nomine ita natura unam eandemque habitam. Sic enim

Minervam, una maxime insignis est Proserpina, quam eandem et Hecaten et Dianam dictam esse memoravimus. Haec ex Apolline novem Musas parit[48]), quarum apud Hesiodum longe diversa origo est: eadem a Plutone rapitur ex eoque, ut videtur, Furiarum mater fit[49]), quorum illud etiam Hesiodus narrat, alterum Orphicis proprium est: eadem denique a Iove compressa Zagreum edit, qui quum a Titanibus interfectus esset, Iupiter, corde filii devorato, mox Dionysum, tanquam alterum Zagreum, procreat[50]), in cuius maiestate praedicanda Theogonia desiisse videtur. 18

Tantum de Orpheo: restant duo, quorum carmina cosmogonica aut theogonica fuisse dicuntur, alter, ultimae et ipse antiquitatis, **Palaephatus** Atheniensis, de quo Suidas haec memorat: *Παλαίφατος Ἀθήνησιν ἐποποιός, υἱὸς Ἀκταίου καὶ Βοιοῦς, οἱ δὲ Ἰοκλέους* (f. *Διοκλέους*) *καὶ Μετανείρας, οἱ δὲ Ἑρμοῦ· γέγονε δὲ κατά τινας μετὰ Φημονόην, κατὰ δ' ἄλλους καὶ πρὸ αὐτῆς· ἔγραψε κοσμοποιίαν εἰς ἔπη ε', Ἀπόλλωνος καὶ Ἀρτέμιδος γονάς, ἔπη γ', Ἀφροδίτης καὶ Ἔρωτος φωνὰς καὶ λόγους, ἔπη ε', Ἀθηνᾶς ἔριν καὶ Ποσειδῶνος, ἔπη δ', Λητοῦς πλόκαμον*: alter aliquanto recentior, nec tamen multo minus fabulosus, **Epimenides** Cretensis, cuius Theogoniam fuisse legimus versuum haud minus quinque milium. Is principia statuisse dicitur Aerem et Noctem, ex quibus Tartarum ortum: his tribus inter se mixtis ovum extitisse, ex eoque aliam deinceps rerum generationem exortam. Haec quidem Damascius refert p. 383: Ioannes autem Lydus, de mensib. IV, 13, Aeonem ab Epimenide inductum esse ait et Naturam; illum marem, hanc feminam; hosque Dioscuros appellatos esse: quod quam rationem habuerit quove modo haec principia cum illis superioribus coniuncta fuerint, perspici iam non potest. — Commemorabatur porro Oceanus eiusque filia Styx, Piranti nescio cui copulata, ex eoque mater facta Echidnae, quae apud Hesiodum Phorci et Cetus filia est, dum Styx, Oceani etiam hic filia, ex Pallante *Βίαν, Κράτος, Ζῆλον, Νίκην* h. e. Vim, Robur, Contentionem, Victoriam peperisse dicitur. —

---

ille: *Καὶ Μῆτις πρῶτος γενέτωρ καὶ Ἔρως πολυτερπής. καὶ ὡς μὲν Μῆτις τίκτει τὴν Ἀθηνᾶν, ὡς δὲ Ἔρως ἀπογεννᾷ τὴν ἐρωτικὴν σειράν.*

48) Procl. in Crat. p. 102. Lobeck. p. 544.

49) Lobeck. p. 546. 7.

50) Lobeck. p. 547—568.

De Saturno eiusque ex Euonyme filiabus, Venere, Parcis et Furiis ipsos versus Epimenideos servatos habemus[51]):

Γήματο δ' Εὐονύμην[52]) θαλερὴν Κρόνος ἀγκυλομήτης,
ἐκ τοῦ καλλίκομος γένετο χρυσέη Ἀφροδίτη,
Μοῖραί τ' ἀθάνατοι καὶ Ἐρίνυες αἰολόδωροι.[52b])

Porro Nemeum leonem, cui Hesiodus Echidnam Orthumque canem parentes dat, Epimenides luna ortum ex eaque delapsum esse cecinit his versibus[53]), quibus nescio quis loquens inducitur:

19 *καὶ γὰρ ἐγὼ γένος εἰμὶ Σελήνης ἠϋκόμοιο,*
ἣ δεινὸν φρίξασ' ἀπεσείσατο θῆρα λέοντα
ἐν Νεμέᾳ, ἀγαγοῦσ' αὐτὸν διὰ πότνιαν Ἥραν.

Denique afferuntur ex Epimenide testimonia de Rhodo nympha, Oceani filia[54]), de Pane et Arcade, Iovis et Callistus filiis[55]), de Endymione deorum convictore Iunonisque amatore, somnum perpetuum sibi exoptante[56]), de Aeete Corinthi ex Ephyra nato[57]), de quinque Phrixi filiis, Presbone, Argo, Phrontide, Melane, Cytisoro[58]), de interfectis ab Oenomao procis Hippodamiae[59]), de Laii uxore Euryclea[60]), Oe-

51) Apud. schol. ad. Soph. Oed. Col. v. 42 et Tzetz. ad Lycophr. v. 406.

52) Hoc nomen vix dubitari potest, quin corruptum sit: probabiliusne *Εὐρυνόμην* an *Εὐνομίην* esse dicam, non liquet. Cf. ad Aesch. Eumen. p. 60.

52b) Vossius, epist. myth. II p. 286 ed. 1. huc pertinere credit, quod Pausanias I, 19, 2 refert de Venere Urania, quam inscriptio testaretur *τῶν καλουμένων Μοιρῶν εἶναι πρεσβυτάτην*. Idem ib. p. 15 ex Epimenidis theogonia fluxisse credit, quae Aristophanes in Avibus de rerum origine ludit.

53) Apud Aelian. hist. anim. XII, 7. De leone e luna delapso plurimorum testimonia collegerunt Gesner. ad Claudian. p. 719 et 395, Meineke Exerc. ad Athen. I p. 8 et Anallect. Alex. p. 85. Vetustior fabula, nisi fallor, alumnum tantum deae Lunae leonem fecerat: lapsus autem ille fingi non potuit ante quam luna terrae similis esse et animalibus inhabitari credita est, quae opinio inde a Thalete nonnullis, maxime Pythagoreis, placuit, plerisque tamen longe aliter statuentibus. Profitentur autem eam etiam Orphici, apud Lobeck. p. 499. Conf. de ceteris Plut. plac. phil. II, 30. Stobae. ecl. phys. I, 27 p. 550 et quae citavit Forbiger geogr. ant. I p. 503 sqq.

54) Schol. Pind. Ol. VII, 24.

55) Schol. Theocrit. I, 3.

56) Schol. Apoll. Rh. IV, 57.

57) Id. ad III, 242.

58) Id. ad II, 1123.

59) Schol. Pind. Ol. I, 127.

60) Schol. Eurip. Phoen. 13.

dipi matre: quae tamen omnia non ad huius Cretensis Theogoniam, sed ad eius cognomines, aut genealogum aut alterum, qui de Rhodo dorice scripsit, pertinere videntur[61]).

Haec sunt fere, quae de carminibus theogonicis memoriae prodita habemus: nam cyclicam Theogoniam, quam nonnulli fuisse crediderunt, reapse nullam fuisse plerique nunc consentiunt, et Cinaethonis genealogicum quidem carmen, non autem, ut Heerenius voluit, Theogonia fuisse videtur. Ferebantur autem Theogoniae etiam pedestri sermone scriptae, Abaridis et Aristeae[62]), de quibus nihil praeter nomen nobis innotuit. Obscurior etiam est Dromocridae aut Democriti memoria, apud Fulgentium, myth. II, 17, ubi eius Theogonia citatur, et Mythographum Romanum II, 107. De Pherecydis autem opere theologico, cui non inepte etiam Theogoniae nomen imponi potuit, et quod Aristoteles quasi medium inter poesin et philosophiam fuisse ait[63]), dicere nunc non placet, quum praesertim, quidquid dici a me potuerit, subtilissima Prelleri dissertatione[64]) aut occupatum aut superatum esse videam. Sed adiiciam perpauca de iis carminibus, quae erant de deorum cum Titanibus certamine, quod argumentum quantopere cum Theogonia coniunctum fuerit, res ipsa et Hesiodei carminis comparatio ostendit. Ac de Musaei quidem et Thamyrae Titanomachiis iam supra dictum est. De Eumeli aut Arctini Titanomachia quidquid compertum est, commemorarunt qui de cyclo epico disputarunt, quae compilare nihil opus est. Non im- 20
probabiliter huc refertur, quod ex Titanomachia, sed sine auctoris nomine, memoratur in Crameri Anecdotis, I p. 75: *Αἰθέρος υἱὸς ὁ Οὐρανός, ὡς ὁ τὴν Τιτανομαχίαν γράψας*. Aetheris et Diei filius Coelus est etiam apud Hyginum pr. p. 2 Munck.: iisdem parentibus in Hesiodeo quodam carmine *Βροτός* natus esse dicebatur, humani generis, ut videtur, primigenius[65]), fueruntque etiam qui Iovi Aethera patrem darent[66]). A multis autem Aether et Uranus promiscue dicuntur. — Ex eodem Eumeli sive Arctini carmine etiam hi versus

61) Diog. Laert. I, 119. Cf. Boeckh. ad Pindar. explic. p. 169.
62) Vid. Suidas in *Ἄβαρις* et *Ἀριστέας*.
63) Metaphys. XIV, 4.
64) In Museo Rhenano ann. 1845. III p. 377.
65) Etymol. M. p. 215, 37.
66) Vid. Cicero de N. D. III, 21 ibiq. Davis. et Creuz.

esse videntur, quos ex Titanomachia, sine auctoris nomine, Clemens Alexandrinus affert, Strom. I p. 361, de Chirone:

εἰς δὲ δικαιοσύνην θνητῶν γένος ἤγαγε, δείξας
ὅρκον καὶ θυσίας ἱλαρὰς καὶ σχήματ' Ὀλύμπου.

unde probabile fit, etiam apud scholiastam Apollonii, I, 554, ubi de Chironis natalibus citatur ὁ τὴν Γιγαντομαχίαν ποιήσας, scribenbendum esse ὁ τὴν Τιτανομαχίαν ποιήσας[67]). — Citatur item Titanomachia simpliciter in schol. Venet. ad Il. XXIII, 295, de quattuor Solis equis, duobus maribus totidemque feminis, idque ipsum paullo plenius, commemoratis etiam equorum nominibus, ex Eumelo narrat Hyginus fab. 183, quod non video cur Marckscheffelius p. 397 ad Corinthiaca quam ad Titanomachiam referre maluerit.

Finem faciam in obscurissima unius poetae memoria, cuius aut Titanomachiam aut fortasse Gigantomachiam fuisse tabula Borgiana docet, ab Heerenio in Bibliotheca antiqu. litt. et art. fasc. IV publicata. Leguntur enim ibi haec: — — μαχίας οὐχ ἣν Τέλεσις ὁ Μηθυμναῖος. — Heerenius, insolentiore nominis forma offensus, Telesten verius esse arbitratur. Atqui Telesis ex Telesia decurtatum est, ut e Sosia Sosis, e Nicia Nicis, e Lysia Lysis, ex Eryxia Eryxis, aliaque eius generis multa, de quibus vid. quae diximus in comm. ad Isaeum p. 274. Cf. C. Keil. specim. onomatol. p. 79. Ahrens de dial. dor. p. 233. 570. Franz. Elem. epigr. gr. p. 248.

Scrib. Gryphiswaldiae a. d. V. Id. Iul. MDCCCXLIX.

---

67) Cf. Marckscheffel. Hesiodi, Eumeli etc. fragmm. p. 72.

COMPARATIO THEOGONIAE HESIODEAE CUM HOMERICA.

Recentissimus theogoniae Hesiodeae interpres, D. J. Lennepius, 3
in praefatione editionis suae p. XI profitetur, sese impulsum maxime loco Herodoteo, II, 53, ubi Homerus et Hesiodus theogoniam Graecis condidisse diisque nomina imposuisse, honoresque et munia attribuisse formasque designasse dicuntur, animum adiecisse his poetis inter se conferendis, ut accurate notaret, quae de ortibus deorum, eorumque natura ac specie ab iis proderentur: qua instituta collatione quum viderit illos in nonnullis consentire, in aliis diversos abire, nec raro factam ab uno vel dei vel alicuius mythicae personae aut historiae mentionem apud alterum frustra quaeri, consequens fuisse ut crederet, ea, in quibus consentirent, fuisse tum pridem iam opinione Graecorum recepta, nondum vero ea, in quibus dissentirent, ut potuerint de iis pro sua uterque opinione suove lubitu tradere. Tetigit vir doctissimus his verbis rem ad accuratiorem cognitionem graecae theologiae ac religionis longe gravissimam, necdum pro eo ac debuit explicatam, sed dignam utique, quae aliquando quam diligentissime pertractetur. Nam quum manifestum sit religiones popularesque de diis opiniones in universum aestimanti easdem apud omnes Graecos fuisse, nihilo minus tamen permagnam varietatem ac discrepantiam fabularum et rituum apud eos deprehendimus, adeoque, si quis omnia huius generis diligenter contulerit, affirmare licebit, vix pauciora inventum iri, de quibus dissentiant inter se Graeci quam in quibus con-

spirent. Ac fabularum quidem duo genera facere possumus, alterum earum, quae a philosophis quibusdam fabulosae theologiae nomine
4 comprehendi naturalique et civili theologiae opponi solent[1]): quod genus illi totum a poetis confictum, et ad oblectationem, non ad pietatem aut sapientiam comparatum esse arguunt, immo condemnant tanquam frivolum ac sacrilegum: alterum autem earum, quae cum civili theologia coniunctae erant rituumque et caerimoniarum causas atque origines referre credebantur, quo in genere nonnullae certe ex iis sunt, quae *ἱερῶν λόγων* nomine passim a Pausania aliisque commemorantur. Fontem autem fabularum primamque originem hanc fuisse agnoscimus, quod divinam naturam, cuius quaedam quasi anticipatio humano generi innata est, informare prisca aetas nisi ad humanae naturae exemplum non potuit, unde necesse fuit et multitudinem deorum emergere, et horum omnem vitam actionemque humanae vitae similitudinem induere. Hinc igitur et ritus sacrorum plurimi exstiterunt ad imitandas quodammodo deorum actiones instituti, et narrationum magna multitudo, quarum aliae, quum connexae cum sacris permanerent, non multum fere a prima forma degenerasse videntur, aliae autem a poetis susceptae liberiusque tractatae, multisque mox ipsorum ingenio excogitatis auctae sunt, praesertim quum antiquorum hominum rebus, quam illi carminum materiam habebant, divinae personae multifariam immiscerentur. Haec duo fabularum genera certis quibusdam notis discernere saepenumero quidem, haudquaquam tamen semper possumus, qua de re hoc loco disputare nolo; illud autem facile animadvertimus, in neutro genere unam et aequabilem traditionem apud omnes Graecos adeo obtinuisse, ut non de iisdem diis deorumque actionibus aliae apud alios fabulae ferrentur. Haec autem varietas ac dissensio etiam ipsos Graecos, si modo mediocriter attenderent, latere profecto non potuit: qua semel animadversa necesse erat de fide et auctoritate fabularum plurimum detrahi. Errant enim stultissime, qui istas narratiunculas quasi dogmatum instar habitas esse credunt, quae aut examinari aut impugnari et in dubium vocari salva religione non potuerint; neque quisquam eorum, qui impietatis apud veteres rei fuerunt, propterea

1) De hac triplici theologiae divisione vid. Plutarch. de plac. phil. I, 6. Euseb. praep. ev. IV, 1 in. Augustin. de C. D. IV, 27. V, 5. VI, 5. Boeth. de diis et praes. ad Cic. Top. tom. V, 1 p. 392 Orell. Voss. de idololatr. II, 1 p. 307. v. Seelen de inscriptt. bibl. p. 29. Cudworth. system. int. c. 4, 26 p. 522 sq.

accusatus est, quod fabulas sperneret ac reiiceret, sed quod aut deos
ipsos, qui publice colebantur, omnino esse negaret, aut sacra eorum
violaret vel irridendo et in contemptum adducendo, vel etiam arcana
quaedam evulgando, quae profanari nefas esset. Itaque qui de religione
veterum quaerunt, illud ante omnia diligenter attendere debent, ut per-
spiciant planumque faciant, quatenus illa religio, quamvis esset ab initio
cum fabulis coniuncta, constare tamen etiam spretis fabulis apud viros
bonos ac pios potuerit, itemque qui fieri potuerit, ut etiam apud impe-
ritos, qui minus fabulas spernerent, quum plurima in his absurda et
diis divinaque maiestate indigna traderentur, haec tamen multo minus,
quam crederes, pietati ac moribus officerent. Nam hoc equidem satis
constare arbitror inter omnes, qui aequo animo veteres Graecos cum
recentioribus populis comparare velint ac possint, in tanta fabularum
perversitate tantisque opinionum erroribus mores tamen illorum haud
fere deteriores fuisse quam horum, qui, quum puriorem doctrinam
verbis profiterentur, praestare hanc professionem vita et factis aut raro
aut nunquam potuerunt. Sed haec accuratius exponere alio fortasse
tempore conabimur: nunc hoc tantum nobis propositum est, ut, quoni-
am fabularum diversitatem maxime officere earum auctoritati debuisse
diximus, quanta haec fuerit diversitas eorum ipsorum exemplo osten-
damus, quos Herodotus tanquam auctores omnis fabulosae theologiae
coniunxit, Homeri et Hesiodi. Nam Lennepius in utriusque poetae 5
comparatione nequaquam omnia aut animadvertit aut persequutus est;
qui autem olim Heynii monitu mythologiam secundum auctores aeta-
tesque describere conatus est, Martinus Hermannus, quam imperite
rem gesserit nemo ignorat. Nuperrime Burckhardus librum tironibus
fortasse non inutilem scripsit de mythologia Homeri et Hesiodi: sed
is neque ab erroribus satis sibi cavit, et accuratiorem comparationem
et discrepantiae expositionem praetermisit, ut libri sui consilio alienam.
Nobis autem, quum colligere et in uno conspectu proponere statue-
rimus, quae maxime qualis haec discrepantia sit docere posse videan-
tur, non illud nunc agendum erit, ut quidquid de divinis personis fa-
bulisque ab altero memoratum, ab altero praetermissum est persequa-
mur, qua in re saepenumero casum dominatum esse nemo negabit;
sed illa tantum nobis respicienda erunt, quae diversa ab utroque ra-
tione memorantur, ut appareat diversas de rebus iisdem opiniones
utriusque fuisse. Ceterum Hesiodum quum dicimus, unam theogoniam,
neque praeterea quidquam eorum carminum, quae eidem auctori tri-

buuntur, intelligi volumus, non quo theogoniam vere ab Hesiodo compositam esse credamus, sed ne praeter necessitatem veteri traditioni obloquamur, et quoniam ex mythologico genere nihil Homeri aetati propius habemus. Homeri autem nomine Iliadem tantum et Odysseam significamus, quae duo carmina, licet nequaquam unius auctoris aut temporis, sed ex complurium poetarum carminibus conflata esse censeamus, in universum tamen aequabilem quandam rationem mythologicam ostendunt: quamquam fatendum est non ubivis hanc plane sibi constare, sed fluctuare nonnunquam inter varias de rebus iisdem opiniones. Recentiorem autem theogoniam Iliade et Odyssea esse quum nemo dubitet, nequaquam tamen propterea etiam fabulas, quas illa proprias habet, et genus illud theologiae, quo ab Homero theogonia discrepat, Homerica aetate recentius esse dicemus. Nam quae apud Homerum fere tota oblitterata est significatio deorum allegorica — licebit enim brevitatis causa hoc nomine uti, quamvis perversa nonnullorum interpretatione diffamato, — haec dubitari non potest, quin primitiva, non quidem in omnibus, sed in permultis tamen fabulis fuerit, eiusque apud Hesiodum multo plura quam apud Homerum vestigia servata sunt. Tamen ipsum genus poeseos theogonicum, cuius hoc unum exemplum superest, heroicis carminibus, qualia Homeri sunt, recentius videri debet. Esse enim et providere atque intervenire rebus humanis credebantur dii haud dubie multo ante, quam de ortu eorum atque cognationibus quaereretur: quumque coeptum esset quaeri, genus tamen omnium quasi in stemmate describi et quibus quisque gradibus a communi rerum origine descenderet, quosve parentes, cognatos, liberos haberet, exponi non ante potuit, quam, quae varie olim de singulis, alia alibi, cantabantur, diuturno poetarum studio per Graeciam divulgata et ad communem notitiam perlata essent, quo facto extiterunt, qui multiplicem huiusmodi fabularum varietatem et discrepantiam componere, quoad possent, et unum quasi systema deorum describere conarentur. Huius studii, cuius fructum antiquitas unum atque alterum praeter hanc Hesiodi theogoniam vidit, etiam in Homericis carminibus indicia quaedam et vestigia, si minus perfecti, at certe inchoati, deprehenduntur, non multa quidem illa, sed quae ostendant tamen theogoniam Homericam admodum ab Hesiodea diversam fuisse. Hoc igitur nunc demonstrare aggrediar.

6 Ac primum quidem de rerum omnium origine eo inter se discrepant, quod quum Homerus O c e a n u m esse dicat, ὅσπερ γένεσις

πάντεσσι τέτυκται[2]), Hesiodus contra primum chaos fuisse docet, quod equidem nec de aqua, cum veteribus quibusdam[3]), neque vero de spatio vacuo et inani, quemadmodum et veteribus nonnullis et recentioribus plerisque visum est[4]), sed de prima quadam materia interpretandum arbitror, corporea quidem illa, sed tenui et penetrabili ad aeris aut nebulae instar, quum praesertim de aere illud nomen etiam a posterioribus poetis nonnunquam usurpatum sit[5]), propterea scili-

2) Il. XIV, 246, ad quem locum schol. Ven. hanc referunt Porphyrii annotationem: *ἐπεὶ ἐξ ὑδάτων αἱ αὐξήσεις ὑπάρχουσιν. Πῶς Ἡσιόδου πάντων πρῶτον εἰπόντος γεγενῆσθαι τὸ Χάος, Ὅμηρός φησιν Ὠκεανόν; ῥητέον οὖν ὅτι ἕκαστος μὲν εἴρηκεν ὡς ἐβούλετο, Ὅμηρος δὲ φιλοσοφώτερον. τὸ γὰρ ὕδωρ πάντων ἡ ζωὴ καὶ προέχει τῶν τεσσάρων στοιχείων*, (*ὅλα ὄν* add. sch. D. h. e. *πάντα ὄν*,) *ὅθεν καὶ Πίνδαρος ἄριστον αὐτό φησιν*. Cf. Plat. Theaet. p. 180 D. Stobae. ecl. I, 11 p. 278. 282. Plutarch. plac. phil. I, 3. — In eodem Iliadis libro v. 202 Oceanus *θεῶν γένεσις* dicitur, quod rectius *γενέτορα*, cum veteribus, interpretabimur, quam cum Vossio, sched. crit. II p. 359. 361. Epist. myth. III p. 17. nihil aliud nisi natos ad Oceani ripam deos significari credemus. Nam ab Oceano, ut omnis rerum natura, ita etiam dii orti sunt. Induxit fortasse Vossium Diodorus, I, 12, qui citato Iliadis versu addit: *οἱ Αἰγύπτιοι νομίζουσιν Ὠκεανὸν εἶναι τὸν παρ' αὐτοῖς ποταμὸν Νεῖλον, πρὸς ᾧ καὶ τὰς τῶν θεῶν γενέσεις ὑπάρξαι*. — Plutarchus, de fac. in orbe lun. c. 25, superiori versui 246, *Ὠκεανοῦ, ὅσπερ γένεσις πάντεσσι τέτυκται*, alterum subiunctum a Cratete memorat, *ἀνδράσιν ἠδὲ θεοῖς, πολλὴν δ' ἐπὶ γαῖαν ἵησιν*, ab ipso haud dubie Cratete procusum, quem offenderet illud *πάντεσσι* sic nude positum. Posterius hemistichium Heynius tom. VI p. 578 mire interpretatur, *γένεσιν* ad *ἵησι* tamquam obiectum suppleri, et adiectivum *πλείστην* cum hoc supplemento, non cum *γαῖαν* construi iubens. Immo Crates *ἵησι* pro intransitivo aut reflexivo posuit, de quo verbi usu conf. Lobeck. ad S. Ai. v. 250 p. 189 ed. 2.

3) Vid. Plutarch. aqu. et ign. comp. c. 1, tom. V p. 422 Tauchn. Cornut. d. n. d. c. 17 p. 85 Os. Ioann. Diac. Alleg. Hes. p. 456 Gaisf. Schol. ad Theog. v. 116 et 123. Schol. Apoll. Rh. I, 498. Achill. Tat. Isag. in Arat. c. 3.

4) Aristot. de Xenoph. Zen. Gorg. p. 976 Bekk. Phys. ausc. IV, 1. Sext. Empir. hypot. Pyrrh. III, 6. Adv. Phys. II, 1, 19. Plut. de Is. et Osir. c. 57. Symposiac. V, 5, c. 2. Lennep. ad theog. p. 179. Hermann. de myth. Gr. ant. Opuscc. II, 172. — Lobeckium aliter iudicare ex iis apparet, quae de chao Hesiodi Agl. p. 613 dixit.

5) Eurip. fr. p. 230. 231 Wagn. Aristoph. Avv. v. 192. Simm. in Anthol. Pal. XV, 24, 7. Ibyc. fr. 41 p. 202 Schneid. Bacchyl. ap. schol. ad Hes. th. v. 116. Hesych. tom. I p. 1122. schol. Aristoph. Nub. v. 423. — Ceterum etiam Chalcidius, saeculi p. C. quarti scriptor, cuius conversionem et enarrationem Timaei Platonici habemus ab J. A. Fabricio editam ad calcem vol. II operum S. Hippolyti, Hamburg. 1718, quum theogoniae versus 116. 117 in hunc modum convertit:

Prima haec est caligo: dehinc post terra creata est,
Spirantum sedes firmissima, corpore vasto.,

cet quod aer undique patet et penetrabilis est, et capere omnia posse videtur. Etiam Phoeniciae cosmogoniae interpres, quem Eusebius auctorem sequitur praep. eu. I, 10, aerem illum caliginosum, *ἀέρα ζοφώδη καὶ πνευματώδη*, unde rerum initia orta essent, *χάος* interpretatus est *θολερὸν καὶ ἐρεβῶδες*: itemque Orphicorum ii, qui post *Χρόνον* s. tempus infinitum rerum principia posuerunt aethera et chaos, hoc chaos non spatium inane omnique materia vacuum, sed nebulam quandam caliginosam, *σκοτόεσσαν ὁμίχλην*, esse voluerunt,
7 aetheri lucido et puro oppositam [6]). Neque inter philosophos defuerunt, quibus prima materia aut aer aut simile quiddam aeri fuisse videretur, cui proin hoc ipsum aeris nomen indiderunt, ut Anaximenes et Diogenes Apolloniates [7]), quum contra Thales, ad Homeri exemplum, rerum principium aquam fuisse statueret, quam sententiam etiam Orphicos quosdam amplexos esse accepimus [8]). — Sed Oceano Homerus **Tethyn** copulavit Il. XIV, 202, de qua ambigitur a viris doctissimis, terramne significet, an ad aquae naturam et ipsa pertineat, ut vis huius mascula et ad procreandas rex efficax Oceano, feminea et ad pariendum nutriendumque apta Tethyi attributa sit. Alteram sententiam veteribus Homeri interpretibus placuisse docet schol. ad Il. l. l.: *Τηθὺν δὲ τὴν*

---

ostendit sibi chaos non spatium inane visum esse, sed tenebricosum quiddam nebulae simile: id enim caligo significat.

6) Cf. locc. apud Lobeck. Aglaoph. p. 473. 4. — Huc pertinet etiam versus a Lactantio institt. div. I, c. 5 citatus, qui Phanetem *περιμηκέος ἠέρος υἱὸν* dicit. Nempe Phanes ex ovo prodiit, in cuius figuram **chaos**, **aethere** agitatum, coaluerat. Vid. diss. de poesi theog. p. 10. Cf. Clem. Rom. recogn. X p. 140 ed. Cot.: „**Sapientiores inter gentiles initio rerum *chaos* fuisse dicunt. Id per longum tempus externas partes condensans tandem sibi fecisse fines certumque fundum, atque ovi immanis accepisse formam. Deinde sub illius testa vivum aliquod esse generatum, quod testa fracta forma masculino-feminea in lucem prodierit: nomen ei esse *Phanes* a splendore.**“ Ceterum apparet, non minore iure Phanetem etiam **aetheris** filium dici potuisse, quemadmodum in alio eiusdem carminis loco factum videtur, ap. Proclum ad Plat. Tim. II p. 132 B: *παρ' Ὀρφεῖ — ὁ Φάνης περικαλλέος Αἰθέρος υἱὸς ὀνομάζεται.* Neque tamen propterea etiam apud Lactantium *αἰθέρος* rescribendum crediderim, quod Lobeckius p. 480 tacite fecit. Nam tuentur *ἠέρος* et ipsius Lactantii verba, quum Phanetem **ex aere immenso** natum esse dicit, et codicum, quod sciam, omnium consensus.

7) Vid locos a Rittero et Prellero citatos in Histor. philos. Graeco-Rom. p. 12—17. (p. 16. 40. 41 ed. 2.)

8) Diss. de poes. theog. p. 10. not. 16. Add. Iustin. mart. cohort. c. 2 p. 15. 16 Ott.

γῆν φησιν, οἱονεὶ τιθήνην τινὰ οὖσαν καὶ τροφὸν πάντων[9]): contra fluidae et aquosae naturae Tethyn Plato accenset, quum in Cratylo, p. 402 B, ubi Homeri sententiam concordare autumat cum Heraclitea de omnium rerum fluxu, tum in Theaeteto p. 152 E, ubi eandem poetae sententiam adscribit: *Ὅμηρος, εἰπὼν Ὠκεανόν τε θεῶν γένεσιν καὶ μητέρα Τηθύν, πάντα εἴρηκεν ἔκγονα ῥοῆς τε καὶ κινήσεως.* Neque aliter Tethyn interpretati sunt ii, quorum auctoritatem sequutus Cicero in Timaeo Platonico a se converso cap. 11, Salaciam dixit, quod nomen, etiamsi quis graeco minus convenire non immerito dixerit, hoc tamen certe demonstrat, non Tellurem ei Tethyn visam esse, sed aquosam naturam. Denique etiam Aristoteles, Metaphys. I, 3, huius interpretationis testis est. Commemorata enim Thaletis sententia de aqua, rerum omnium initio, haec addit: *εἰσὶ δέ τινες, οἳ καὶ τοὺς παλαιοὺς καὶ πολὺ πρὸ τῆς νῦν γενέσεως καὶ πρώτους θεολογήσαντας οὕτως οἴονται περὶ τῆς φύσεως διαλαβεῖν. Ὠκεανόν τε γὰρ καὶ Τηθὺν ἐποίησαν τῆς γενέσεως πατέρας.* Nam si Tethyn Tellurem interpretati essent, non unum, sed duo principia haberent inter se diversa, quod quantopere discordet cum Thaletis sententia nemo non intelligit.[9b]) Iam si quaeris,
utra interpretatio verior videatur, non dubito equidem hanc amplecti, 8
quae et auctores habet vetustiores ac locupletiores[10]), et sua sponte probabilior est. Sic enim non duo erunt principia disparia, sed una tantum natura aquosa, quae quod in se ipsa et generandi et pariendi nutriendique vim habet, poetice in duas personas, marem ac feminam, dispescitur. Significarunt igitur veteres huius cosmogoniae auctores hac unius elementi in duos sexus divisione nihil aliud, quam quod posteriores quidam poetae et philosophi, quum summum deum creatoremque rerum *ἀρσενόθηλυν* et *μητροπάτορα* dixerunt, ut Orphici quidam, quemadmodum Damascius ait, de princip. c. 123 p. 381, Chro-

9) Cf. Sext. Empir. adv. math. X, 314 p. 685. Hesych. s. v. Θέτις. Ioann. Diac. p. 458. Eudoc. Viol. p. 439. Schol. ad Aesch. Prom. 137. ad Sept. c. Theb. 289. — Diversas Cornuti aut Platonicorum recentiorum interpretationes commemorare nolo. Vid. Cornut. c. 8. Procl. ad Plat. Tim. p. 292. 3. 4.

9b) Etiam in Orph. Argonaut. Tethys aqua est, v. 337. cf. et Tzetz. exeges. Il. p. 90.

10) Etiam apud recentiores plerosque Tethyn de aqua accipi notum est: fallitur autem Schneiderus ad Orph. Arg. v. 337, Archiam, Ciceronis aequalem, primum huius interpretationis testem esse credens.

num suum sive Herculem primigenium *ἀρσενόθηλυν ὑπεστήσαντο πρὸς ἔνδειξιν τῆς πάντων γεννητικῆς οὐσίας*, ad quod exemplum etiam Synesius, christianam doctrinam ethnicorum philosophematis mirabiliter temperare solitus, Deum invocat:

Σὺ πατὴρ σὺ δ' ἐσσὶ μήτηρ,
σὺ δ' ἄῤῥην σὺ δὲ θῆλυς.

plane ut Orphicus poeta de Iove dicit post Phanetis cataposin p. 457 Herm., v. 11:

Ζεὺς ἄρσην γένετο, Ζεὺς ἄμβροτος ἔπλετο νύμφη.

et p. 454 v. 5,

ἄφθιτε μητροπάτωρ, οὗ θυμῷ πάντα δονεῖται [11]).

Apud Hesiodum autem, qui primum Chaos, postea Terram extitisse dicit, non liquet utrumne haec ex illo orta sit, an aliunde, et, si ex Chao, id quod sane voluisse istius cosmogoniae inventores videntur [12]), quae causa ex Chao Terram prodire fecerit. Quamquam dubitari vix potest, quin illi Chaos suum primigenium non iners atque immotum, sed insita sua vi et natura agitatum et quasi animatum cogitaverint, sicut etiam in Phoenicum cosmogonia chaos fuisse dicitur *ἀὴρ πνευματώδης* [13]): atque sic ex chao primum terram, h. e. solidiorem
9 materiam, desedisse, moxque vim illam motricem et agitatricem plures deinceps res quum ex terra tum ex chao, quod dimissa ex sese terra nequaquam tamen superesse desiit [14]), quasi elicuisse: hanc enim vim

---

11) Cf. Lobeck. Aglaoph. p. 456 not. e. — *Μητροπάτορα* fuerunt, qui patrem matris h. e. creatorem materiae interpretarentur (Moshem. ad Cudworth. tom. II p. 969), perperam haud dubie, quamvis in vulgari sermone vocabulum illud matris patrem significat. Sed philosophi matripatrem dixerunt eum, qui mater simul et pater esset, femineam cum mascula natura coniunctam habens. Creatam a deo materiam e veteribus nemo statuisse videtur, ne Plato quidem, cui hanc sententiam Stallbaumius vindicare conatus est, proll. ad Pl. Timae. p. 44. Conf. Iustin. mart. cohort. c. 20 p. 60 Ott. et Pfanner. theol. gent. p. 157.

12) Ita statuit etiam Manilius Astron. II, 12.

Hesiodus memorat divos divumque parentes,
et Chaos enixum terras.

De ipso chao, unde extiterit, nota est Epicuri pueri quaestio, ap. Sext. Emp. adv. Math. X, 19, ad quam nihil a grammatico magistro responsi tulit. Nobis, si quis in illo *γένετο* ap. Hesiodum haereat, respondebit Eustathius ad Il. II p. 245, 22: *λέγεται γὰρ παρὰ τῶν παλαιῶν, ὅτι οἱ Ἴωνες τὸ εἶναι γενέσθαι φασίν.*

13) Euseb. l. l. cf. Moshem. ad Cudworth. p. 27, not. 7.

14) Prodeunt ex chao post terram etiam erebus et nox, de quibus mox dicetur,

esse apparet, quae **Amoris** nomine significatur [15]). Verumtamen fatendum est, ab Hesiodo ipso haec non ita exponi, sed coniectura, quamvis probabili adeoque necessaria, a nobis quasi subaudienda esse. Homeri autem cosmogonia, quum masculam et femineam humidi principii naturam Oceano et Tethye significaret, vim, quae hos ad generandum incitaret, ab ipsis diversam non videtur induxisse. Nimirum proprium hoc et insitum est duobus sexibus, ut sua sponte sese misceant et ad generandum properent, quamobrem non opus fuit duabus Oceani et Tethyos personis etiam tertiam Amoris adiungi, cuius numen Homerus ne in aliis quidem fabulis, etiam quum res id vel maxime ferret aut postularet, usquam commemorat, ut deum Amorem plane non novisse videatur. Ceterum Hesiodus quoque, posteaquam Amorem in rerum principiis posuit, nullas tamen in generationibus subsequentibus partes eius commemorat, omninoque ne nominat quidem nisi v. 201, ubi Veneri hunc comitem una cum Himero adiungit,

τῇ δ' Ἔρος ὡμάρτησε καὶ Ἵμερος ἕσπετο καλός.

Neque mirum est, Veneris hunc sectatorem nonnullis plane diversum et iuniorem visum esse isto cosmogonico [16]), cui quidem quae v. 120 tributa legimus epitheta,

ὃς κάλλιστος ἐν ἀθανάτοισι θεοῖσι,
λυσιμελὴς πάντων τε θεῶν πάντων τ' ἀνθρώπων,

non iniuria Venereo puero quam illi omnium deorum vetustissimo convenientiora censeri [17]) fatebimur. Sed huiusmodi offensiones in hac theogonia complures sunt, non tamen, ut equidem arbitror, ab interpolatoribus invectae, sed ipsi carminis compositioni congenitae.

et manet illud infra terram etiam post Titanes a Iove devictos, th. v. 814. Sic alii quoque poetae non raro chaos in locis subterraneis memorant, (vid. Gesner. ad Claudian. p. 72,) et Herculem, posteaquam peragrato orbe terrarum ad ultimam occidentis oram pervenerit, χάος ibi καὶ ζόφον invenisse narrarunt. Schol. Pind. Ol. III, 79. — Sed difficile dictu est, quid statuendum sit de th. v. 700, καῦμα δὲ θεσπέσιον κάτεχεν χάος, fulminibus scilicet in titanomachia a Iove iaculatis. Nam Goettlingii interpretationem Lennepius merito sprevit, ipse loca subterranea significari statuens, quo penetraverit fulminum ardor: neque id improbabile est. Sed fieri potest, ut nihil nisi **aer** significetur, quem nonnunquam illo nomine designari supra monuimus.

15) Praeter locos a Mützellio, de em. theog. Hes. p. 401, et a Lennepio p. 185 citatos conf. Euseb. pr. ev. I, 10 p. 37 Heinrich. et Cudworth. syst. int. p. 118 sq.

16) Vid. Ioann. Diac. p. 456.

17) Velut a Gruppio, in libro de theogoniae genuina forma restituenda, p. 143.

Chaos porro Erebum et Noctem, Nox ex Erebo Aethera Diemque peperisse dicitur, neque dubium est, quin Erebus tenebras significet loca infera perpetuo obsidentes, Nox autem has, quae diurnis vicibus terram obscurant, ex quibus quoniam oriri lux videbatur, Diem Noctis filiam dici consentaneum fuit[18]), eique fratrem addi Aethera, h. e. sublimen illud candens, ut Ennius ait[19]), Erebo eadem ratione oppositum, qua dies nocti opponitur. Nam sicut illius perpetuis tenebris obscurari, quae infra terram essent, ita sublimia mundi sempiterna Aetheris claritate illustrari credebantur, quum Nox et Dies terrae tantummodo et proximis supra eam partibus tenebras lucemque dispensarent. Origo autem horum omnium cur a Chao potius quam a Terra repetatur, ratio manifesta est. Nam quum nihil in iis sit solidioris ac terrenae materiae, naturam habere videbantur non prorsus quidem incorpoream, quod genus fugiebat priscorum hominum notionem et intelligentiam, sed tamen tenuissimam ac subtilissimam, quale etiam chaos illud aerium, dimissa praesertim ex sese terra, esse videbatur. — Terra autem sola de suo corpore Coelum procreat, tamquam fornicem ipsi ad instar tecti impositum, montesque in altum assurgentes, Pontique s. maris profunda; mox autem Coelo copulata primum filios sex totidemque filias, communi Titanum nomine dictos, in quibus sunt Oceanus eiusque uxor Tethys, deinde tres filios, qui Cyclopes dicuntur, Argen, Steropen et Bronten, postremo totidem Centimanos, Cottum, Briareum, Gyen: de quibus omnibus nihil attinet nunc accuratius disserere, quum praesertim iam alio loco dixerimus, quomodo hanc partem theogoniae interpretandam censeremus[20]). Considerabimus igitur Homerum, qui, quum nonnullorum quidem ex his, quos modo memoravimus, et ipse mentionem faciat, longe tamen diversam ab Hesiodo rationem suam esse ostendit. Primum enim cre-

---

18) Cf. Thaletis dictum apud Diog. L. I, 36: *πρὸς τὸν πυθόμενον, τί πρότερον ἐγεγόνει, νὺξ ἢ ἡμέρα, ἡ νύξ, ἔφη, μιᾷ ἡμέρᾳ πρότερον.* Idem Alexandrum ex gymnosophistis quaesivisse narrat Clemens Alex. Strom. VI, 4 p. 731 Pott. — „Constat prius noctem fuisse, post diem“, inquit Servius ad Vergil. Aen. III, 73 et ex eo Mythogr. Rom. I, 37 p. 13 Bod., et Aeschylus quoque, Agam. 256, *εὐφρόνην ἠοῦς μητέρα* dicit. Cf. ib. v. 270, et quae Stanleius ad priorem versum adnotavit. Add. Dissen. Opusc. p. 131. Ideler. ad Aristot. Meteor. I p. 563.

19) Apud Ciceronem d. n. d. II, 2.

20) In dissertatione de Titanibus Hesiodeis ann. 1844 edita.

bum, diem, aethera nunquam ut animantes vique genetrice praeditos inducit, sed sunt haec rerum tantummodo vocabula: unam Noctem deam agnoscit[21]), natu maximam ipsique Iovi ceterisque diis venerabilem: liberos tamen eius nullos memorat. Deinde Ponti nomine non aliquam divinam personam, sed mare tantummodo designat. De Coelo ambigitur, fueritne in Homeri theogonia personae instar habitum, an nihil nisi superiorem mundi partem significaverit, quumque *Οὐρανίωνες*, forma patronymica, et dii Olympii aliquoties[22]), et semel, ut videtur, etiam Titanes in Tartarum detrusi appellentur, maluerunt tamen plerique illud nomen ad habitationem potius coelestem quam ad genus a Coelo ductum referre. Itaque in Il. V, 898, ubi Iupiter iratus Martem his verbis increpat:

εἰ δέ τευ ἐξ ἄλλου γε θεῶν γένευ ὧδ' ἀΐδηλος,
καί κεν δὴ πάλαι ἦσθα ἐνέρτερος Οὐρανιώνων

veteres interpretes, quamvis Titanes agnoscerent[22b]), tamen *Οὐρανίωνας* hos non ut filios Urani, quemadmodum ab Hesiodo inducuntur, 11
sed propterea dici voluerunt, quod olim in coelo habitaverint[23]): quod quum parum credibile videretur, dudum in Tartarum deiectis cognomentum tamen ab antiqua habitatione tam firmiter haesisse, ut quasi proprii nominis loco esset, extiterunt nuper[24]), qui Titanes hoc loco

---

21) Il. XIV, 259. 261.

22) Il. I, 570. V, 373. XVII, 195. XXI, 275. 509. XXIV, 547. 612. Od. VII, 242. IX, 15. XIII, 41.

22b) Cf. etiam schol. Aristoph. Nub. v. 248.

23) Ita schol. B.: *πάλαι ἄν, φησίν, ἦς τῶν ποτὲ οὐρανίων Τιτάνων ὑποχθονιώτερος.* Alii *Οὐρανίωνας* interpretabantur *τοὺς ὑπὸ τὴν Οὐρανοῦ ἀρχὴν τεταγμένους*, ut ex Apollonii lex. Hom. et Hesychio s. v. cognovimus. Hi igitur personam saltem Urani agnoverunt.

24) Est in his etiam Naegelsbachius, vir doctissimus, Theol. Hom. p. 73, qui Goettlingium huius sententiae auctorem laudat, cuius dissertationem, ephemeridibus, quae ab Hermete nomen habent, vol. XXIX, 2 p. 251 insertam legi equidem olim, sed nunc inspicere non possum. Quae autem Naegelsbachius ex ea retulit, omnia commemoravi. — Nonnihil diversa est Völckeri sententia, Geogr. Hom. p. 19. Mythol. Iap. p. 324, cui Nitzschius se assentiri profitetur ad Od. IX, 15. Is enim, Heynii iudicium sequutus, ad Apollod. obs. p. 5, *Οὐρανίωνας* Il. V, 898 neque coelestes neque Titanes esse statuit, sed Cyclopes et Centimanos: quo nihil perversius excogitari potuit. Nam Homeri sane Cyclopes non in Tartarum deiectos fuisse manifestum est: et si maxime de Hesiodeis potius cogitandum esse concedamus, hos itidem ut Centimanos a patre quidem Urano in terrae visceribus absconditos, sed a Iove solutos et in lucem reductos esse legimus. — Ceterum

significari infitiarentur: esse enim coelestes deos intelligendos, Iovemque nihil aliud dicere, nisi dignum Martem esse qui de coelo pelleretur. Quippe, aiunt, infra Titanes Mars ne potuit quidem detrudi, quandoquidem hi ipsi omnium infimi sunt, utpote in Tartaro inclusi, quo nihil est inferius. Atqui, si quis contra argutari velit, quidni in vasto Tartari ambitu aliquid etiam infra Titanes loci cogitari possit? aut si nullus sit eiusmodi locus, quidni Iovem iratum hyperbolice loqui dicamus? Multo certe convenientius hoc videri debet, quam ista interpretatio, quae, etiamsi verbis haud repugnet, tamen aliquanto leniorem poenam ab irato denuntiari facit, quam quae illi loco ac personae conveniat. Sed ipsa illa loquendi figura, inferiorem esse coelestibus, pro eo quod dicendum erat, deturbari de coelo, mihi quidem parum probabilis esse, omnisque ista interpretatio haud facile cuiquam in mentem ventura fuisse videtur, nisi cui persuasum esset, Urani personam liberosque ex Urano genitos non debere apud Homerum agnosci. Atqui haec ipsa persuasio unde tandem ducta est? Nempe hinc, quod eo, quem supra memoravimus, loco, Il. XIV, 202, deorum genitor Oceanus, non Uranus dicitur, deinde, quod nusquam *Οὐρανίδαι*, qua nominis forma alibi, velut in theog. 486, 502, Urani suboles designatur, dii aut Titanes ab Homero dicti sunt. Sed hoc quidem mihi levissimum videtur, neque consilio poetae sed casui imputandum: illud alterum autem ita demum aliquid ponderis haberet, si non possent, qui ultimum generis auctorem Oceanum habent, iidem nihilo minus tamen etiam ab Urano, tanquam patre aut avo aut proavo, genus ducere.[24 b]). Quodsi quis rem ipsam spectare velit, perquam sane probabile est, quemadmodum posteriores quidam physici ex aqua reliquorum elementorum, terrae, aeris, ignis, aetheris originem repetierunt, ita etiam Homericae theogoniae conditores Oceano et Tethyi Tellurem et Coelum liberos
12 dedisse[25]). Atque Tellurem quidem pro divina persona etiam ab Ho-

---

agnoscit tamen ista interpretatio patronymicam in *οὐρανιώνων* vocabulo significationem: nam *οὐρανίωνες* Cyclopes et Centimani non aliam ob causam dici potuerunt, nisi quod Coelo procreati essent.

24 b) Cf. Dissen. Opusc. p. 45 et II. D. Müller. Ares p. 61 not. 1, qui recte iudicant.

25) A nonnullis Urano patrem Acmonem datum esse discimus ex Alcman. fr. 29 p. 248 delect. Schneidew., Antimach. fr. 42 p. 39 Dübn., Simmia in Anth. Pal. XV, 24. Tzetzae Homeric. v. 277. Hesych. s. v. *Ἀκμονίδης*, Etym. M. p. 49. 50, Eustath. ad Il. XVIII, 476 p. 1154, 25; Acmonem autem eundem cum Oceano

mero habitam esse omnes, quod sciam, consentiunt[26]): eiusdem de Coelo opinionis, si non argumentum plane certum, at indicium tamen haud temere spernendum illud esse arbitror, quod iurari aliquoties per Coelum[27]) non minus quam per Tellurem, per Solem, per Fluvios videmus, de quorum numinibus dubitari non potest. Hanc ob causam ego Uranum deorum Homericorum numero non excludendum esse censeo, liberosque eius, itidem ut apud Hesiodum, Titanes, uxorem autem Tellurem, posteros denique deos omnes, qui *Οὐρανίωνες* vocantur, habitos esse statuo.

Nomina Titanum nulla Homerus indicat praeter **Cronum** et **Iapetum**, Il. VIII, 479[28]): quamquam plures his duobus fuisse satis diserte testatur Il. XIV, 274:

ἵνα νῶϊν ἅπαντες
μάρτυροι ὦσ᾽ οἱ ἔνερθε θεοὶ Κρόνον ἀμφὶς ἐόντες.

---

esse Etym. M. p. 11 v. 48 et Eustathius p. 1150, 60, docent, scilicet propter vim eius indefessam, quemadmodum etiam fluvii *ἀκάματοι* dicuntur. Convenit igitur illis hactenus saltem cum ea ratione, quam ego Homero tribuo: discrepat autem, quod Acmoni ipsi matrem Tellurem datam esse Alcmanis versus docet, quam equidem in Homeri theogonia filiam potius Oceani fuisse coniicio. Uxorem Acmoni non aliam quam matrem, h. e. Tellurem fuisse crediderim, quemadmodum etiam apud Hesiodum eadem et mater Coeli et uxor est. — Ab aliis Acmonis nomen ipsi Coelo inditum esse Eustathius p. 1150, 59 ait, *ἀπὸ τῆς τοῦ οὐρανοῦ ἀκαμάτου φύσεως*: aut aetheri, quem Coelo patrem dederunt, Etym. l. l. v. 51, aut denique Saturno, Hesych. s. v. *Ἄκμων*, ab iis, opinor, qui hunc temporis deum esse statuerunt. — Ceterum quoniam Acmonis mentionem feci, vellem huius meminissent, qui planetae nuper invento nomen mythologicum quaesiverunt. Nam quum in ceteris planetarum nominibus hic ordo servatus sit, ut initium fieret a diis iunioribus, Iovis liberis, Mercurio, Venere, Marte, Pallade, hos autem sequerentur Iovis sorores Vesta, Iuno, Ceres, tunc ipse Iupiter, post eius pater Saturnus, postremo avus Uranus: quod aptius huic ultimo nuper invento imponi nomen potuit, quam eius, qui Urani pater, Saturni avus, Iovis proavus erat? Neptuni certe nomen, in quod consensisse nostrates astrologi dicuntur, minus aptum est.

26) Vid. Od. VII, 324. XI, 576. Cf. Naegelsbach. l. l. p. 75.

27) Il. XV, 36. Od. V, 184. — Etiam Porphyrius ap. schol. Il. VIII, 1 p. 216b 13 hanc ob causam Uranum deum agnoscere videtur.

28) De omni hoc genere Stoicorum iudicium refert Plutarch. de plac. phil. I, 6 p. 242 Tauch. *Ἡσίοδος βουλόμενος τοῖς γεννητοῖς θεοῖς πατέρας συστῆσαι, εἰσήγαγε τοιούτους αὐτὸς γεννήτορας. Κοῖόν τε Κρεῖόν θ᾽ Ὑπερίονά τ᾽ Ἰαπετόν τε*: quorum postremum certe eximere debebant, non minus quam Cronum. Ego quid de hac parte theogoniae statuendum censeam, exposui in diss. de Titan. Hes., ubi cf. impr. p. 25 sq.

et ib. v. 278. 9.

θεοὺς δ' ὠνόμηνεν ἅπαντας
τοὺς ὑποταρταρίους, οἳ Τιτῆνες καλέονται.

Oceanum autem et Tethyn, qui apud Hesiodum a Coelo procreati ideoque in Titanum numero sunt, in Homeri theogonia horum progenitores
13 fuisse ex iis, quae supra diximus, intelligitur. De Rhea, Croni uxore, Il. XIV, 203, XV, 187, nihil nec negari neque affirmari potest. De reliquis, quos Hesiodus memorat, Coeo, Crio, Hyperione, unus Hyperion, itemque de sororibus eorum, Phoebe, Thia, Mnemosyne, Themide, una Themis ab Homero nominatur. Sed Hyperionem huic non diversum a Sole esse constat, cuius apud Hesiodum pater est[29]): Themis et in Olympo deos ad concilium Iovis iussu convocat, Il. XX, 4, et hominum in terris concionibus praeest, Od. II, 68. Quod quum Titanes a Iove in Tartaro inclusi sint, Il. XIV, 279 cl. 203, XV, 225, neutrum in his quidem Iovis adversariis numerari posse apparet[30]), omninoque an Titanibus accensiti sint, incertum est.

Fratres Titanum apud Hesiodum Cyclopes sunt, *Βρόντης, Στερόπης, Ἄργης*, Tonitrus, Fulgetrus, Coruscus, quorum naturam quum ipsa nomina satis declarant, tum poeta v. 141 demonstrat, fulmina ab iis Iovi fabricata esse dicens. Sed his admodum dissimiles Homerus Cyclopes inducit[31]), Polyphemum, Neptuno et Thoosa, Phorci filia, natum, aliosque huius vicinos in occidentali quadam terra, mortales immanes atque agrestes[32]), iurisque ac legum expertes et

29) Od. XII, 176, quo uno loco Sol non *Ὑπερίων* sed *Ὑπεριονίδης* dicitur, satis constat ab interpolatore esse. — Lunam, quae apud Hesiodum Hyperionis filia, Solis soror est, ab Homero nusquam in diis numerari iam dudum alii observarunt.

30) Etiam apud Hesiodum, quamvis Titanum nomen omnibus in universum filiis Urani datum sit, tamen neque Oceanum, neque Tethyn, neque Rheam, Themidem, Mnemosynen in iis, quos Iupiter in Tartarum deiecerit, cogitari posse apparet: et plures utique, quam illos duodecim Urani liberos, in Titanum numero ab eo habitos esse, ex titanomachiae descriptione manifestum fit. Vid. quae hac de re dicta sunt in diss. de Titan. Hes. p. 29 sqq.

31) Od. I, 71. IX, 106 sqq.

32) Immortales fuisse Klausenius (Die Abenteuer des Odysseus, p. 7) statuit propterea, quod Polyphemus crudelissimam oculi effossionem vivus pertulerit: quam rationem nemo praeferet satis diserto ipsorum Cyclopum testimonio, quum quaerunt ex Polyphemo Od. IX, 406: *ἦ μή τίς σ' αὐτὸν κτείνει δόλῳ ἠὲ βίηφι;* Neque vero mirabimur mortalem, duobus parentibus immortalibus. Nam huius ge-

nulla inter se societate coniunctos, nihilque cum Hesiodeis illis praeter nomen commune habentes, ductum illud ab oculis rotundis, quos utrique in fronte gerunt singulares. Nam quod Klausenius[33]) Homericos Cyclopes ex illis alteris quasi difflictos a poetis et deformatos esse vult, vix quisquam sibi persuaderi patietur, et si cui credibile sit, stirpem tamen Cyclopum Hesiodeorum ab unius certe Polyphemi — nam de ceteris Homerus tacet, — plane diversam esse videmus. Unde autem orta sit haec de Polyphemo eiusque vicinis fabula et cur coclites hi 14
pariter atque illi Hesiodei habiti sint, quaerere hoc loco nihil attinet.

Alii Titanum fratres apud Hesiodum Centimani sunt, *Κόττος*, *Βριάρεως* s. *Ὀβριάρεως*, *Γύης*, Viriatus, Ferius, Membro, quorum vis partim ad turbines procellasque maritimas, quibus fluctus vehementes excitantur, partim ad terrae motus pertinere videtur[34]). Horum Homerus, Il. I, 396 sqq., unum Briareum nominat, quem Aegaeonem ab hominibus, altero nomine a diis appellari dicit, eumque suppetias olim, a Thetide accitum, Iovi contra Iunonem, Neptunum et Minervam tulisse patreque suo longe fortiorem esse memorat: quis autem sit eius pater, indicare supersedit. Veteres interpretes Neptunum aiunt[35]), quem ab aliis quoque poetis patrem Aegaeoni datum esse videmus[36]), ab aliis autem Pontum, sensu non diverso[37]). Et sane de Neptuno etiam apud Homerum cogitandum esse, non de Coelo, quod propter

neris exempla in fabulis complura sunt, velut Medusa, Phorci et Cetus filia, quam quidem mortalem esse eo magis mireris, quod duae sorores germanae, Stheno et Euryale, immortales sunt. Etiam illos fulminum fabricatores Cyclopes posterioribus poetis non immortales fuisse notum est: idque etiam theogoniam testari Crates voluit inserto versu, qui nunc legitur in Goettlingii editione *οἱ δ' ἐξ ἀθανάτων θνητοὶ τράφεν αὐδήεντες*, de quo cf. Markscheffel. p. 127 et nos in Diurn. antiqu. 1845. Suppl. 2 no. 21 p. 162.

33) L. l. p. 2 sqq. Vossius autem, sched. crit. II p. 382, Hesiodi Cyclopes ex Arimaspis fabulosis originem habuisse suspicatur.

34) Cf. diss. de Titan. p. 5. Add. Lennep. ad H. theog. p. 345. Cornut. d. n. d. p. 80 c. intt. et Boettiger. Kunstmyth. II p. 88.

35) Schol. A. D. ad Il. I, 399: *ἦν δὲ θαλάσσιος δαίμων οὗτος, καὶ τὸν πατέρα Ποσειδῶνα κατεβράβευεν.* Ipsum etiam Neptunum nonnunquam aut *Αἰγέα* aut *Αἰγαίωνα* cognominari notum est.

36) Velut a Nonno, XXXI, 285—7, quem hoc non ipsum excogitasse sed ab antiquioribus accepisse nemo facile dubitabit.

37) Eumel. ap. schol. Apoll. Rhod. I, 1165. Matrem Aegaeoni *Θάλασσαν* ab Ione datam esse idem scholiastes memorat. Cf. et Eudoc. Viol. p. 29 et 91.

Hesiodum nonnulli voluerunt[38]), ipse verborum contextus persuadet. Nam quum comparetur v. 404 Briareus cum patre, consentaneum est hanc comparationem ad superiorem adversariorum commemorationem referendam esse, in quibus, qui pater Briarei esse possit, unus Neptunus est[39]). Quod si ita est, etiam in hac parte discordare Homeri theogoniam cum Hesiodea videmus.

Narrat porro Hesiodus de Cyclopibus et Centimanis a patre Coelo in Terrae visceribus statim postquam nati erant absconditis, de Terrae dolore et ira, concitatisque ab ea Titanibus ad patrem castrandum, quarum omnium rerum apud Homerum nulla mentio facta est. Nam Venus, quam Hesiodus ex Coeli genitalibus in mare delapsis ortam esse prodit, apud Homerum Iovis filia est, matre Dione. Hanc autem Hesiodus inter minutas aquarum nymphas, Oceani filias, commemorat, quod qua ratione explicandum videatur, alio loco exposui[40]). Apud Homerum aliquanto angustiorem eius dignitatem esse satis apparet: quosnam parentes habuerit, incertum est. Sed si recte supra conieci, in Homerica theogonia ex Oceano Coelum et Terram prognatos esse, vix crediderim his Dionen sororem additam fuisse. Alii eam in Titanibus numerant, Terrae Coelique progenie[41]), neque improbabile est, hanc ei originem etiam in illa theogonia datam esse.

Porro ex castrati Coeli sanguine nascuntur apud Hesiodum Eri-

---

38) Fuit in his etiam Wolfius. Vid. lectt. eius in Iliadem ab Usterio editas, I p. 145. — Vossius, sched. crit. I p. 198, probabilius credit, Pontum Aegaeoni etiam ab Homero patrem datum esse.

39) Sensit hoc schol. A. ad Il. I, 404: *οὐκ ἔστι δὲ τῶν Τιτάνων ὁ Αἰγεύς* (scr. *Αἰγαίων*), *ἀλλ' ἐνάλιος δαίμων. οὕτως γὰρ καὶ ἡ σύγκρισις λαμβανομένη πρὸς τὸν Ποσειδῶνα λόγον ἔχει.* Nempe hanc dicit *σύγκρισιν*, quae est in verbis *ὁ γὰρ αὖτε βίῃ οὗ πατρὸς ἀμείνων*. Zenodotea huius loci lectio: *ὁ γὰρ αὖτε βίῃ πολὺ φέρτατος ἦεν πάντων οἳ ναίουσ' ὑπὸ Τάρταρον ἠερόεντα* (ita enim emend. cum H. Steph. Barnes. et Heynio), cur Aristarcho ceterisque criticis displicuerit apertum est. Nam neque inclusum in Tartaro Briareum esse quisquam prodidit, sed custodum cum fratribus Tartari portis appositum Hesiodus narrat, stationemque horum custodum extra Tartarum fuisse omnis narrationis tenor docet (cf. diss. nostr. de extremar. mundi partium descr. Hes. p. 8), neque inclusum facile Thetis accire potuisse videtur. Denique etiam *αὖτε* particula quid sibi velit in ista lectione, non potest intelligi: potest autem, si oppositum Briareum cogitemus patri ante memorato.

40) In dissert. de Oceanidum et Nereidum catalog. Hesiod., ann. 1843 edita.

41) Apollod. I, 1, 3. Orph. fr. 8 p. 467 Herm.

nyes, **Gigantes** nymphaeque **Meliae**, de quibus alibi accuratius disputavi[42]), et demonstrasse mihi videor, nymphas illas fraxinorum esse, ex quibus generis humani ortum veteres repetierint, gigantesque item hominum, qui nunc vivunt, progenitores[43]), Erinyum autem istam generationem ab theogoniae compositore minus considerate hic relatam esse, ut quae rationem habeat ab ista de Meliis et Gigantibus fabula longe diversam, quum praesertim quae alio theogoniae loco memorantur **Poenae** (*Κῆρες*), Noctis filiae, eaedem cum Erinysin esse videantur, licet non appellentur ibi hoc nomine. — Homerus Melias nymphas nusquam memorat: Gigantum mentionem facit[44]) ut populi non nimis longo ante bellum Troianum tempore propter insolentiam et iniustitiam interempti una cum rege Eurymedonte, cuius filia Periboea ex Neptuno Nausithoum pepererit, patrem Alcinoi, Phaeacum regis, eius qui Ulixem hospitio excepit. Dicuntur autem Gigantes pariter atque Cyclopes et Phaeaces *θεοῖς ἐγγύθεν εἶναι*, h. e. propinqua cognatione deos attingere[45]), id quod originem horum trium populorum non eandem quam reliquorum hominum indicare videtur. Iam vero quae Gigantibus origo ab Hesiodo tribuitur, e castrati Coeli sanguine, eadem Phaeacibus ab Alcaeo et Acusilao tributa est; quumque causa nulla sit, quominus hanc rem ex vetustis fabulis petitam credamus, licebit, opinor, suspicari, eandem etiam Homero notam fuisse, quamvis neque ipsam diserte commemoret, et ne Coeli quidem castrati mentionem ullam faciat. Est enim res ex earum genere, de quibus haudquaquam tuta sit ex silentio coniectura[46]). Sic igitur etiam Cyclopes Ho-

42) In dissert. de nymphis Meliis, Gigantibus et Erinysin. ann. 1845 edita.

43) In aliis carminibus Hesiodo adscriptis *Βροτός* memorabatur, Aetheris et Diei filius, (Etym. M. p. 215, 37), quem vix dubitari potest quin primum hominum parentem esse voluerint. Sed eiusmodi discrepantia in tanta Hesiodeorum carminum varietate nemini mira videbitur. De gigantibus autem memorabilis locus est in fragmento Pindarico nuper a Schneidewino edito, Philolog. I, 3 p. 437, ubi quum variae de prima hominum origine fabulae percenseantur, unus eorum, *οὓς Γαῖ' ἀνέδωκε πρῶτα*, Alcyoneus est, *πρεσβύτατος γιγάντων*.

44) Od. VII, 56 sqq.

45) Od. VIII, 205. Phaeaces *ἀγχίθεοι*, Od. V, 35, quod Vossius olim, Alte Weltk. s. Sched. crit. II p. 292 aliter accepit: s e c u r a f e l i c i t a t e d i i s s i m i l e s: *(an sorgloser Glückseligkeit den Göttern nahe.)*

46) Valet de his Strabonis iudicium, quamvis ab ipso non recte semper adhibitum, XII, 3 p. 34 Tauchn.: *τὸ μὴ ὀνομάζειν δὲ πολλὰ τῶν γνωρίμων οὐκ*

16 merici eodem modo orti videbuntur: neque obstabit huic sententiae, quod unus eorum, Polyphemus, Neptuni et Thoosae filius dicitur. Nam exemplum plane geminum videmus in Centaurorum fabula, quorum unus, Chiron, Saturni et Philyrae filius est, quum reliqui nubem ab Ixione compressam matrem habeant. — Sed de humani generis origine, quam nonnulli, in quibus etiam Hesiodus, a Gigantibus repetisse videntur, Homerum aliter statuisse credo. Siquidem Gigantes uno cum hominibus tempore in terris floruisse ex eo colligitur, quod illi tertia demum ante Ulixem aetate deleti sunt, quo tempore, si quis chronologicis rationibus aliquem in fabulosa historia locum concedat, vixisse reperiuntur Minos, Pelops, Laomedon aliique multi. Nisi quis forte Gigantum duplicem propaginem fuisse sumat, alteram humanam, dissimilem parentibus, alteram autem pari cum his natura, et hanc quidem perdurasse usque ad Eurymedontem. Sed diversae opinionis indicium suppeditat proverbialis illa loquutio *ἀπὸ δρυὸς ἠδ' ἀπὸ πέτρης*, Od. XIX, 163, quam de ortu hominum ex arboribus et lapidibus veteres omnes vere, ut arbitror, interpretati sunt [47]). — Denique Erinyes nominantur quidem ab Homero saepenumero, sed unde genus trahant, nusquam apparet. Apud Hesiodum autem, si recte Poenas Noctis filias easdem cum Erinysin esse sumpsimus, duas fabulas diversas male contaminatas habemus, quarum vetustiorem ego quidem hanc esse crediderim, quae Noctem illis matrem dat.

Nocti etiam alii ab Hesiodo liberi ac nepotes dati sunt non pauci, quorum Homerus nullos memorat nisi hosce: primum Mortem et Somnum, qui fratres esse dicuntur Il. XIV, 231, deinde Somnia, quorum populus in Orci aditu habitat, Od. XXIV, 12; *Κῆρας* porro, sed ambigua personarum significatione [48]), et *Μοίρας*, de quibus

---

ἀγνοίας ἐστὶ σημεῖον. et p. 35: *μοχθηρῷ σημείῳ χρῆται πᾶς ὁ ἐκ τοῦ μὴ λέγεσθαί τι ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ἀγνοεῖσθαι ἐκεῖνο ὑπ' αὐτοῦ τεκμαιρόμενος.*

47) Conf. diss. de nymphis Meliis etc. p. 12. Rationem quidem huius opinionis satis ineptam multi excogitarunt, velut schol. Ven. et Eustath. ad Il. XXII, 126. schol. Ambr. et Eustath. ad Od. XIX, 163; sed ipsa tamen opinio nihilo secius agnosci debet. — Ceterum duos Homerus ipsius terrae partu editos memorat, Erechtheum, quem *ἔτεκε ζείδωρος ἄρουρα*, Il. II, 548, et Tityum, *γαιήϊον* s. *γαίης ἐρικυδέος υἱόν*, Od. VII, 324. XI, 575. Sed uterque, et maxime Tityus, a vulgari hominum genere diversi sunt.

48) Cf. Naegelsbach. Theol. Hom. p. 128 sq., qui recte monet, non plane eandem *Κηρῶν* notionem apud Homerum esse, quam apud Hesiodum.

postea dicendum erit; denique *Ἔριν*. Sed haec quidem Martis soror dicitur Il. IV, 445, V, 518, unde apparet, non Noctis filiam habitam esse: de reliquis, quorum genus non indicatur, si quis convenisse Homero cum Hesiodo credat, equidem haud repugnabo [49]). Eridis filiam Hesiodus *Ἄτην* facit cum magna multitudine malorum et molestiarum, quae omnes apud Homerum res tantummodo, non personae sunt, praeter unam *Ἄτην*. Sed haec Iove nata perhibetur, qua de re mox videbimus.

Sequitur apud Hesiodum Ponti e Terra progenies, filii tres, N e r e u s, T h a u m a s, P h o r c u s, filiaeque duae, C e t o et E u r y b i a, quibus omnibus aut maris quasdam proprietates aut res e mari oriundas signi- 17
ficari manifestum est. In Homeri carminibus neque Pontus usquam deus appellatur, neque liberorum eius mentio fit, praeterquam Phorci, cuius filia Thoosa ex Neptuno Polyphemum peperit, et Nerei, cuius filiae Nereides sunt. Nam quod veteres quidam Homeri interpretes nomen harum patronymicum esse negant, ipsasque aut Phorci aut etiam Protei, quem Hesiodus ignorat, filias esse, patrem autem Nereum ab Hesiodo ex nomine earum male intellecto confictum volunt, nemini facile persuadebunt [50]). Maiore iure de Ponto dubites, fueritne ab Homero in deorum numero habitus, an nihil nisi mare ipsum sit, divina persona carens. Sed mihi quidem haud improbabile videtur, in ea theogonia, cuius apud Homerum dispersa tantum et tenuia vestigia apparent, etiam Ponto deo locum fuisse, ut Oceani et Tethyis aut etiam Terrae filio. Nam mare omne, abs quo ille nomen habet, originem ab Oceano ducere Homero videbatur [51]), contra quam Hesiodo, qui dulces tantum aquas Oceano et Tethye gigni, Pontum autem sine patre ex Terra nasci facit, quemadmodum etiam posteriores quidam physici,

---

49) Naegelsbach. l. l. p. 78 Noctem apud Homerum Somniorum matrem esse negans ablegat nos ad ea, quae ipse ad Il. II, 6 exposuerit. Sed nihil ibi de Somniorum parentibus disputatum, neque omnino quidquam prolatum esse videas, quod isti sententiae adversetur.

50) Schol. V. ad Il. XVIII, 38: *πλανηθέντες οἱ περὶ Ἡσίοδον Νηρέως ἀνέγραψαν θυγατέρα[ς] καὶ Θέτιν [καὶ τὰς Νηρεΐδας], τοῦ ποιητοῦ παρὰ τὸ νεῖν τὴν λέξιν ποιησαμένου, ὅθεν καὶ νῆσος καὶ ναρὸν, τὸ ῥευστικόν. ἦσαν δὲ Πρωτέως, φησὶν, ἢ Φόρκυνος. οὗτοι γὰρ γέροντες ἐνάλιοι κτλ.*

51) Il. XXI, 196: *μέγα σθένος Ὠκεανοῖο,*
ἐξ οὗπερ πάντες ποταμοὶ καὶ πᾶσα θάλασσα,
καὶ πᾶσαι κρῆναι καὶ φρείατα μακρὰ νάουσιν.

similem rationem sequuti, mare salsum Terrae sudorem dixerunt [52]). Neque obstat illi coniecturae, quod in Homerica theogonia etiam Terram ac Coelum Oceanus genuisse videtur, qua de re paullo ante diximus. Quidni enim, his generatis, Pontum quoque gignere potuerit? qui quidem Coeli frater, uterinus saltem, etiam apud Hesiodum est. Verumtamen fatendum est, aliquid difficultatis aliunde obiici. Quippe eo, quem supra significavimus, loco, Il. XXI, 196, ex Oceano non solum mare omne, sed fluvii quoque et fontes derivantur, unde consequens videri debet, ut, quemadmodum Pontum illius filium creditum esse propter hunc locum coniecimus, sic etiam fontium fluviorumque numina eiusdem filii filiaeque dicantur, ut ab Hesiodo factum videmus. Atqui apud Homerum contra est. Nam qui unus apud eum fluvius cum patris nomine memoratur, Xanthus s. Scamander, Il. XIV, 434, Iovis, non Oceani filius est; [52b]) itemque nymphae Naiades, Crenaeae, Orestiades Od. XIII, 356. XVII, 240, Il. VI, 420, κοῦραι Διὸς αἰγιόχοιο sunt: quae autem Oceani filiae dicuntur, Perse et Eurynome, Od. X, 139. Il. XVIII, 399, has ab hoc minutarum nympharum genere, quibus ab Hesiodo immixtae sunt, longe diversas et dignitatis multo amplioris esse apparet. Sed inconstantiam in huiusmodi rebus quisnam mirabitur? in Homero praesertim, h. e. in iis carminibus, quae neque hominis, neque temporis aut loci unius esse constat. Ceterum, quoniam Eurynomae et Persae mentionem iniecimus, harum altera, quae apud Hesiodum Gratiarum mater est, et in alia quadam theogonia Ophionis, eius qui ante Saturnum mundi imperium habuit, coniux fuit, cur locum
18 in Oceanidibus obtinuisse videatur, alibi exposui [53]): Perse autem, sive, ut ab Hesiodo dicitur, Perseis, similem mihi significationem habere videtur, quam, qui et ipse ex alia quadam fabularum serie in Hesiodi theogoniam ascitus est, Perses, Crio, Titanum uno, et Eurybia, Ponti filia, natus, Astraei et Pallantis frater [54]). Nam Crius et Eurybia quin ad mare pertineant, eiusque magnam vim et potestatem significent, dubitari vix posse arbitror. Horum filius Astraeus s. Sidereus pro-

---

52) Lucret. V, 488. Idem de fontibus dicit schol. Il. XI, 183. cf. Karsten. Empedocl. p. 153. 300. 438. Ideler. ad Arist. Meteor. II p. 581.

52b) Itaque Simoentem quoque, Xanthi fratrem Il. XXI, 2 et 308, Iovis filium esse apparet.

53) In dissert. de Ocean. et Nereid. catal. p. 14.

54) De his omnibus conf. dissert. de Titanibus Hes. p. 20.

pterea dicitur, quod sidera et oriri e mari et ali etiam maris exhalatione videbantur. Alter filius, **Pallas** s. **Vibruus**, vim illam significat, qua sidera ab ortu ad occasum per coeli convexa quasi vibrantur: **Perses** denique, quem **Trameum** s. **Penetrium** interpretari licet, eam vim, qua, posteaquam occiderunt, rursus occulta quadam via ad eundem unde orta erant locum revertuntur. Hanc igitur revertendi et trameandi vim etiam in Perseide s. Perse, Oceani filia, agnoscere mihi videor: quae quoniam ad Solem non minus quam ad sidera pertinet, Soli haec coniux data est [55]), ex quo Aeeten et Circen peperit, quarum sedes in iis regionibus sunt, quas Sol aut oriens primas, aut occidens postremas invisit.

Sed redeundum est ad Ponti progeniem, ex qua duorum tantum filiorum Homerum meminisse vidimus, Nerei et Phorci. De illius filiabus, Nereidibus, praeter **Thetin** aliae nominantur tres et triginta. partim iisdem, quae Hesiodus refert, nominibus, partim diversis [56]). Phorci unam Homerus filiam nominat, **Thoosam**, Hesiodo ignotam, quam Polyphemi ex Neptuno matrem esse iam supra diximus. Coniugem autem eandemque sororem Phorci, **Cetonem**, nusquam memorat, neque alias vel filios horum vel posteros, qui magnam Hesiodeae theogoniae partem implent, praeterquam hosce. Primum **Gorgonem**, quae aut ipsa aut caput eius, horrendo aspectu, apud inferos esse videtur [57]), effigies autem, sicut Iovis aegidi, ita etiam Agamemnonis scuto imposita [58]), terrendis scilicet adversariis. Obtruncatam, ut Hesiodus refert, a Perseo nusquam Homerus memorat; ignotam ei fabulam fuisse vix tuto colligas, siquidem Persei saltem meminit ut *πάντων ἀριδεικέτου ἀνδρῶν*, Il. XIV, 320, quamquam loco veteribus criticis suspecto [59]). Memoratur porro canis inferorum, sed nomine celato, quem Cerbe- 1

55) Od. X, 138. 9. Theog. 957.

56) Il. XVIII, 39—49, quos versus Zenodoti obelo notatos esse scholiastae memorant.

57) Od. XI, 633, de quo loco varias veterum ac recentiorum interpretum sententias examinare nunc non opus est.

58) Il. V, 741. XI, 36.

59) Conf. Lobeck. Aglaoph. p. 286. Idem vir summus, cui equidem me meaque probari prae ceteris cupio, p. 317 not. a. Heynium reprehendit propter iudicium in obss. ad Apollodor. p. 118 prolatum: Quod Hesiodum primum fabulae de Gorgone et Perseo auctorem edunt viri docti, auctore Hesychio (s. v. *Γοργώ* et *Γοργείη κεφ.*) parum docte faciunt, qui Homerum

rum Hesiodus dixit, Il. VIII, 367. Od. XI. 623[60]). Denique **Chimaera** Il. VI, 179 sqq., *πρόσθε λέων, ὄπιθεν δὲ δράκων, μέσση δὲ χίμαιρα*, qualem monstri figuram etiam Hesiodus describit, Th. v. 321 sq. Sed nullius horum parentes ab Homero indicantur. Neque **Thaumantis**, qui item apud Hesiodum Ponti filius est, eiusque uxoris **Electrae**, Oceani filiae, ulla ab Homero mentio fit, licet eas, quae his ab altero poeta filiae dantur, **Harpyias**, in quibus **Podargen**, Hesiodo ignotam, itemque **Iridem**, deorum nuntiam, aliquoties nominet[61]).

In Ponti progenie apud Hesiodum etiam **Echidna** est[62]), quae **Typhoeo**, Tartari filio, copulatur. Illam Homerus nunquam, Typhoeum uno loco nominat, Il. II, 782. 3, sed obiter et sine patris mentione. Verumtamen quum cubile eius *ἐν Ἀρίμοις* commemoret, quo in loco etiam Echidna habitare ab Hesiodo dicitur, infestumque eum Iovi esse et fulminibus verberari significet, non temere coniicias, etiam fabulam de certamine eius cum Iove, cuius Hesiodus testis est, Homero non ignotam fuisse.

Ponti posteris percensitis sequuntur apud Hesiodum ii, qui a Titanibus originem ducunt, et primum quidem ab Oceano. Sed hunc Homero in Titanibus non esse, sed progenitorem potius, sicut ceterorum omnium, ita etiam Titanum haberi iam supra vidimus. Reliquorum, qui in his ab Hesiodo numerantur, nulla ne minima quidem apud Homerum mentio fit, praeter Iapetum et Saturnum: qui autem liberi Titanum ab illo perhibentur, quamquam nonnulli etiam Homero noti sunt, sciri tamen non potest, eandemne iis an aliam originem tribuerit: quamobrem hos omnes nunc silentio praetermittimus. Neque ex Iapeti filiis ullum Homerus memorat praeter **Atlantem**, sed ne hunc qui-

---

fabulas has ignorare h. e. iis non uti ait." Sane mentem Hesychii Heynius non percepit; nam is reapse excogitasse Hesiodum hanc fabulam, non solum narrasse primum e superstitibus poetis dicit. Cf. Mützell. de em. theog. Hes. p. 447. Sed hoc Hesychii testimonium non plus ponderis habere potest, quam veterum grammaticorum de Nereo sententia, cuius supra mentionem feci: eum autem, cui Persei fama nota erat, facinus Persei nobilissimum, etiamsi non diserte memoret, notum tamen fuisse, non intelligo qua ratione diffiteamur. Et video sic etiam Lennepium iudicare p. 238.

60) Cf. Pausan. III, 25, 4.

61) Il. XVI, 150. Od. I, 241. XX, 77.

62) Non satis liquet, utrum Phorci eam et Cetonis, an Chrysaoris et Callirrhoae filiam dicat: sed illa tamen verior interpretatio videtur. Cf. Mützell. p. 452.

dem cum patris designatione: quaeque de eo narrantur, nonnihil ab Hesiodeis discrepare videntur, qua de re nunc accuratius disputare nihil opus est[63]). Filiam eius **Calypso** dicit, quo nomine nympham apud Hesiodum in Oceanidibus habemus, plane, ut apparet, ab hac Homerica diversam.

Pervenimus iam ad Saturni et Rheae liberos, qui sex sunt apud Hesiodum, **Vesta, Ceres, Iuno, Pluto, Neptunus, Iupiter.** Ex his Homerus Vestam nec nominat nec nosse videtur, id quod iam ab aliis observatum est. Cererem iisdemne an aliis parentibus natam credat, nusquam apparet: neque tamen causa est, cur fabulam ceteris omnibus communem non ab ipso quoque acceptam statuamus. Reliqui quattuor disertis verbis Saturni et Rheae liberi esse dicuntur, sed ordo nascendi diversus est. Nam apud Hesiodum prima Vesta nascitur, deinde Ceres, post hanc Iuno, quartus Pluto est, quintus Neptunus, Iupiter autem omnium postremus: idque non casu sed consulto factum esse ex iis apparet, quae mox narrantur, ut devoraverit Saturnus liberos recens natos, utque Iovem demum mater servaverit, is autem, simulatque adoleverat, evomere patrem liberos ante se natos coegerit[64]). Apud Homerum contra, Il. IV, 60, Iuno sese aut omnium aut filiarum saltem natu maximam esse praedicat, et, si quis de huius loci interpretatione ambigat, — nam est sane ambiguus[65]), — Iupiter certe disertis verbis maximus natu de tribus fratribus esse dicitur, secundus Neptunus, tertius Pluto[66]): unde manifestum est, fabulam istam de

63) Conf. Naegelsbach. th. Hom. p. 81 sqq., cuius sententiam ego admodum probabilem censeo.

64) Eundem ordinem hymn. H. in Venerem servat, v. 21, fabulam eandem respiciens: item Apollodor. I, 1, 5. Callim. H. in Iov. v. 58 aliique.

65) Schol. A. ad Iunonis verba, *καί με πρεσβυτάτην τέκετο Κρόνος ἀγκυλομήτης ἀμφότερον, γενεῇ τε καὶ οὕνεκα σὴ παράκοιτις κέκλημαι*, primum haec annotat: *πρεσβυτάτην, τιμιωτάτην νῦν. πλανηθεὶς δὲ ἐντεῦθεν Ἡσίοδος νεώτερόν φησι τὸν Δία.* deinde haec: *γενεῇ ἀντὶ τοῦ γένει. ἐκ Κρόνου γάρ.* Item Schol. B. L. *γενεῆς* significationem non unam esse monent, quum et de aetate dicatur, ut Il. II, 707, *ὁπλότερος γενεήν*, et de genere, ut Il. XI, 796, *γενεῇ μὲν ὑπέρτερος*, et aliis modis pluribus. Recentiores interpretes plerique de **genere** h. l. acceperunt, etiam Wolfius in scholis tom. II p. 235: ego utrum verius sit certo sciri non posse arbitror. **Ovidius** quomodo acceperit e Fastis apparet, VI, 29, ubi Iuno gloriatur: **Saturnum ego prima parentem feci, Saturni sors ego prima fui.**

66) Il. XV, 166. 187. 8. XIII, 355.

liberis devoratis rursusque eiectis Homero ignotam fuisse. Nec minor est utriusque poetae dissensio de Iovis coniugiis. Nam apud Hesiodum Iupiter primam Metin ducit, idque factum videmus posteaquam, patre deiecto, ipse rerum potitus est: siquidem et *θεῶν βασιλεὺς* a poeta dicitur has nuptias narrante v. 886, et mox praegnantem Metin devorat, ne regnum sibi a filio, quem paritura esset, eripiatur, v. 892. Deinceps Themidem, Eurynomen, Cererem, Mnemosynen, Latonam; postremam autem omnium Iunonem sibi copulat. Contra apud Homerum Iunonem iam tum amplexus esse dicitur, quum ambo adhuc sub paterno imperio essent: quam ob causam furtim concumbunt, *φίλους λαθόντε τοκῆας*, Il. XIV, 296. Et Iunonem sub matris custodia etiam eo tempore esse videmus, quum patrem Iupiter deiicit: nam commendatam sese tunc a Rhea Oceani et Tethyis tutelae esse ipsa memorat Il. XIV, 202. Quod autem veteres quidam interpretes [67]) post furtivos illos congressus, deiecto iam in Tartarum Saturno, etiam iustas solemnesque nuptias celebratas esse volunt, Oceano et Tethye desponsantibus, idque comparant cum Samiorum more, ut proci cum puellis clanculum ante nuptias concumberent: est illud quidem haud improbabile, fabulam divinam ad similitudinem humani moris confictam esse, neque tamen sufficit ad conciliandum, quemadmodum illi volunt, cum Hesiodo Homerum. Nam si quam rationem physicam huic de Iovis Iunonisque nuptiis fabulae inclusam esse concedimus, id quod sane concedendum est, eadem ratio, qua Iupiter statim adolescens cum Iunone congressus esse fingebatur, non patiebatur iustas nuptias
21 tam diu differri, interpositis tot aliis coniugiis, liberisque plurimis susceptis. Restabit igitur, ut cum aliis quibusdam veteribus *τοκῆας* illo, quem citavimus, loco non de parentibus, Saturno et Rhea, sed de proavis, Oceano et Tethye, accipiamus. Ita sane non difficile erit dissensionem istam componere: poterimus enim et clandestinum istum concubitum et subsequens matrimonium cuilibet quamvis sero tempori assignare. Vereor tamen magnopere, ut haec interpretatio

67) Schol. B. L. V.: *λάθρᾳ ἐμίγη, ὅτε δὲ ἐταρταρώθη ὁ Κρόνος, ὡς παρθένος ὑπονοουμένη ἐξεδόθη Διὶ παρὰ Τηθύος καὶ Ὠκεανοῦ. — ἄλλοι τὸν Δία φασὶν ἐν Σάμῳ λάθρᾳ τῶν γονέων ἀποπαρθενεῦσαι τὴν Ἥραν, ὅθεν Σάμιοι μνηστεύοντες τὰς κόρας λάθρᾳ συγκοιμίζουσιν, εἶτα παῤῥησίᾳ θύουσι τοὺς γάμους. Τοκῆας οὖν τοὺς περὶ Κρόνον καὶ Ῥέαν. ἔνιοι δὲ τοὺς προγόνους, τοὺς περὶ Ὠκεανὸν καὶ Τηθύν.*

vera sit, videorque mihi agnoscere duas tractandarum fabularum rationes plane inter se diversas. Nempe deorum regis, eius quem omnes Graeci communi nomine *Δία*, h. e. nihil aliud quam Deum appellabant, aliae olim alibi uxores habebantur, ut quaeque dea in maximo apud quemque populum honore erat Iovisque consortio digna aestimabatur. Hanc opinionum varietatem susceperunt deinde poetae, qui quum fabulas alias alibi natas contexere inter se et concinnare conarentur, fieri non potuit, quin pro fundamento ponerent eas potissimum, quae ipsis patriae et apud populares suos receptae essent, ceteras autem his quantum possent accommodarent. Itaque si Iovis uxorem in patria sua Iunonem, apud alios autem alias celebrari viderent, conciliandarum fabularum rationes duas habebant. Aut enim fuisse quidem alias olim Iovi nuptas profitebantur, sed postea dimissas, aut ne fuisse quidem illas uxores legitimas, sed pellicum loco amatas, quales amores, sicut inter homines nullae leges vetabant, ita in diis quoque non magnopere illius aetatis animos offendere potuisse facile apparet. Utraque ratio a nobilioribus poetis, et quorum carmina ceteris pro exemplo essent et quasi viam praeirent, ascita et ad posteros propagata est. Alteram Homerus sequitur, qui quum Iovem statim adolescentem cum Iunone copulet, ceteras videri debet pro pellicibus habuisse: alteram Hesiodus amplexus est, apud quem Iunonem Iupiter omnium postremam in matrimonium ducit, neque liberos postea ex aliis deabus procreat, praeterquam ex Maia Mercurium. Sed haec Atlantis filia, Iapeti neptis, minoris sine dubio dignitatis inferiorisque loci esse videbatur, quam illae, quae ante Iunonem Iovi nupserant, ut Maiam quidem pellicem eius haberi sine iniuria liceret, illas autem maiorum gentium deas necesse esset uxores legitimas, quamvis mox dimissas credi. — Ceterum ordinem quoque in enumerandis septem Iovis uxoribus Hesiodus eum sequitur, quem non casu ac temere, sed prudenti consilio institutum esse facile intelligas. Nam deorum hominumque moderatori ante omnia prudentiam adesse oportebat, quo ordinare regnum et stabilire posset. Hanc ob causam Metin, h. e. nihil aliud quam prudentiam, primam uxorem capit, moxque etiam penitius sibi copulat ac totam plane imbibit, quo facto Minervam, maternae paternaeque prudentiae participem ac ministram, de suo ipse capite procreat. Proxima Themis est[68]),

68) A Pindaro hanc primam Iovis uxorem habitam esse ex hymn. fr. 2 p. 561 Boeckh. coniicit Caesar in Diurn. antiqu. 1843 p. 405. Sed interpretatio illius fragmenti non satis certa est.

dea iustitiae seu legis aeternae atque immutabilis, qua rerum omnium naturam pariter ac vitam hominum regi oportet. Huius legis virtute quum temporum varietates coelique mutationes recto ordine convenienterque et concorditer procedunt, tum in hominum societate ius fasque et concordia vigent, id quod significatur Horis tribus a Iove
22 ex Themide procreatis, *Εὐνομίῃ*, *Δίκῃ*, *Εἰρήνῃ*. — Neque minus ex hac lege hominibus sua cuique sors obtingit, unde *Μοῖραι* quoque s. Parcae Iovis ex eadem Themide filiae dicuntur: quamquam alii, et ipsa quoque theogonia alio loco, v. 217 sq., aliam Parcis originem, Iove ceterisque diis antiquiorem, ex Nocte et Erebo assignarunt. Scilicet etiam dii aeternae fatorum legi obnoxii sunt, cuius legis ortum, quoniam in obscuro est ipsisque mundi primordiis aequalis, non inepte ad Noctem, Chaus vetusti filiam, referebant. — Tertia Iovis uxor Eurynome est, ex antiquiore quadam theogonia ascita, et significatione non satis certa, sed cui locus in hac uxorum enumeratione propter filias denegari non poterat. Nam Gratias Iovi peperit, quae, sicut Parcae sortem, Horae autem iustitiam, aequitatem, concordiam, sic hae quidquid iucundum et delectabile est hominum vitae dispensant. — Sequuntur quae aut alimenta corporibus procurant frugum proventu, aut animos rerum cognitione et scientia instruunt, Ceres et Mnemosyne, quarum altera Proserpinam, altera Musas parit[69]). — Sexta Latona est, mater Apollinis et Dianae, quorum vis et natura minus certam ac definitam habet ad certas quasdam necessitates vitae humanae relationem, quam ob causam neque primo loco, ante Themidem, numerari, neque media ceteris interponi Latona apte poterat, sed debebat post has omnes et proxime ante Iunonem collocari. De Iunonis autem ex Iove liberis, Hebe s. Iuventa, Ilithyia, Marte, deque Vulcano, quem ipsa ex sese absque Iovis amplexu procreasse dicitur, non opus est nunc accuratius disputari, sed videndum tantummodo, quatenus cum his fabulis Homeri theogonia aut conspiret aut discrepet.

Ac primum quidem Metidis nullam ab Homero mentionem factam videmus. Minervam enim quamvis filiam Iovis saepissime dicat, tamen nec matrem eius usquam nominat, nec quo modo nata sit significat, ut dubitari possit, noveritne et probaverit fabulam illam, quae apud Hesiodum legitur, an aliter statuerit. Nam quod grammatici quidam *Τριτογένειαν* interpretantur ex capite natam, nullius ad hanc quaestionem

69) **Fuisse qui primam omnium Cererem Iovi nupsisse dicerent, Servius docet ad Verg. Georg. IV, 58.**

momenti est [70]). Verumtamen, quum alios Minervae natales in fabulis vetustis ac genuinis olim traditos fuisse nullo ne tenuissimo quidem vestigio probetur [71]), equidem Homerum eandem cum Hesiodo fabulam tenuisse arbitror, quam quod nusquam diserte memorat, mirari tum demum liceret, si quam memorandi causam fuisse videremus, quae demonstrari nulla potest. Neque praetermittenda sunt verba Iunonis, Iovem alloquentis, Il. V, 880, *ἐπεὶ αὐτὸς ἐγείναο παῖδ' ἀΐδηλον*; nam *αὐτός* non temere h. l. pro *μόνος* dictum accipietur, quamvis veteribus quibusdam criticis hanc interpretationem improbatam esse scholia doceant [72]). Certe coniunctiorem Iovi Minervam et cariorem quam ceteros deos esse non semel apud Homerum apparet, unde fit, ut, si quando minus haec patri obtemperet, tanto aegrius id ab eo feratur [73]). Quae autem ratio isti fabulae inclusa sit, ut matre devorata filiam ipse peperisse diceretur, non inepte veteres allegorici exposuerunt [74]). Sed in theogonia devorandae Metidis non hanc solum causam habuisse Iupiter dicitur,

ὥς οἱ συμφράσσαιτο θεὰ ἀγαθόν τε κακόν τε,

---

70) Cf. Nitzsch. ad Od. tom. I p. 213. Hermann. de Graeca Minerva opusc. VII p. 277. Grimm. Deutsche Mythol. I p. 148.

71) Nam Mnaseae commentum, de Coryphe, Oceani filia, et si quae sunt similia, in genuinarum fabularum numero non habenda esse apparet.

72) Schol. B. L. ad Il. l. l.: *αὐτὸς ἐγείναο: τοῦτο δέδωκεν ἀφορμὴν Ἡσιόδῳ τὸ αὐτὸς ἀντὶ τοῦ μόνος λαβεῖν, ὅπερ ὁ ποιητὴς οὐκ οἶδεν, ἀλλὰ λέγει, ἀνιεῖς αὐτήν, ἐπεὶ σὺ ἀΐδηλον αὐτὴν ἐγέννησας.* Sed schol. A. ad v. 875: *ἐμφαίνει ὡς ἐκ μόνου τοῦ Διὸς γενομένης τῆς Ἀθηνᾶς.* Cf. schol. ad VIII, 31.

73) Vid. Il. VIII, 405 cl. 372. Hinc etiam dubitarunt grammatici de Il. I, 400, ubi Minerva olim cum Iunone et Neptuno Iovem vincire voluisse dicitur, Apollinemque pro ea nominatum maluerunt. Quamquam non hanc unam dubitandi causam fuisse facile concedo. Cf. Lobeck. Aglaoph. p. 287 not. c. Düntzer. de Zenodot. stud. Hom. p. 101.

74) Singulos laudare supervacaneum est. Revocat autem mihi hic locus memoriam Chrysippeae disputationis, a Galeno excerptae, de Hippocr. et Plat. dogm., tom. V p. 349 Kuehn., versuumque undeviginti, quos ille pro Hesiodeis citaverat, de Minervae natalibus. Hos enim versus plerique pro manifestissimo documento habuerunt, longe diversum ab eo, quod nos habemus, theogoniae exemplum a Chrysippo lectum esse: unus, quod sciam, Mützellius, de em. theog. p. 367, non ex theogonia, sed ex alio quodam carmine, theogoniae olim subiuncto, eos citari iudicavit, cuius iudicii veritatem ego mihi videor certissimis argumentis ex ipsis Chrysippi verbis desumptis comprobasse, in diss. de fals. indic. lacun. th. H., ann. 1843 edita, p. 21—25. — Ceterum postremos quattuor versus, de quorum emendatione multi frustra laborarunt, nunc ita emendandos censeo:

sed etiam cavere voluisse, ne quem illa filium pareret patre fortiorem: cui narrationi haec ratio subest, quod imperium ac potestas Iovis absque sapientia constare non posse intelligebatur. Quodsi filium Metis pareret, hunc consentaneum erat pari cum matre sapientia fore, ideoque patre etiam sapientiorem: quandoquidem plus de matris ingenio cum filio quam de uxoris cum marito communicatur. Sapientior autem patre non poterat non etiam potentior evadere. Hanc ob causam Iupiter matrem ipse totam imbibit sapientiamque eius suam sibi propriam facit: quo facto filium illa parere non iam potest, quae autem ex ipso filia nascitur, particeps quidem sapientiae, quam pater imbiberat, nequaquam tamen patre sapientior fit [75]).

Horae memorantur quidem ab Homero, sed neque numerus earum neque parentes neque nomina indicantur. Unum iis munus tribuitur, ut Coeli Olympique portas pandant recludantque, densa nube aut remota aut obducta, Il. V, 749. VIII, 392; easdem temporis decursum moderari ex Il. XXI, 450, intelligitur:

24 *ἀλλ' ὅτε δὴ μισθοῖο τέλος πολυγηθέες Ὧραι*
ἐξέφερον.

Denique Il. VIII, 432 revertentibus per Olympi portas Iunoni et Minervae equos de curru solvunt, utpote inferioris ordinis deae, et maioribus ad tempestiva ministeria facile paratae. Sed ad mores hominum regendos vitamque iustitia, aequitate, concordia temperandam munus earum apud Homerum non videtur pertinere.

Parcarum quoque mentio frequentissima, sed de stirpe, de numero, de nominibus singularum idem silentium: quumque unius earum apud Hesiodum nomen *Κλωθώ* sit, Homerus plures communi nomine

---

Ἔνθα θεὰ παρέλεχθ', ἣ μὲν (pro *παρέλεκτο Θέμις*) *παλάμαις περὶ πάντων*
ἀθανάτων ἐκέκασθ', οἳ Ὀλύμπια δώματ' ἔχουσιν.
αἰγίδα δ' ἀσκήσασα (pro *ποιήσασα*) *φοβέστρατον ἔντος Ἀθήνῃ,*
σὺν τῇ γείνατό μιν, πολεμήϊα τεύχε' ἔχουσαν.

Auctorem horum versuum post Stesichorum vixisse oportet, si verum est, quod schol. Apollon. IV, 1310 ait: *πρῶτος Στησίχορος ἔφη σὺν ὅπλοις ἐκ τῆς τοῦ Διὸς κεφαλῆς ἀναπηδῆσαι τὴν Ἀθηνᾶν.* Scilicet de armata Minerva Stesichorus loquutus est: ex capite Iovis natam esse iam Hesiodus disertis verbis testatur, lapsusque memoria Vossius est, sched. crit. I p. 139, quum Hesiodo pariter atque Homero hanc fabulam notam fuisse negat.

75) *Φρονεῖν δὲ κἀμοὶ Ζεὺς ἔδωκεν οὐ κακῶς*, ipsa ait apud Aeschylum, Eum. v. 812.

Κατακλῶθας appellat, Od. VII, 197[76]), coniungitque cum *Αἴσῃ*, tanquam alias, licet alibi *Αἶσαν* et *Μοῖραν* promiscue usurpet, et *Μοῖραν* multo saepius singulari quam plurali numero dicat. Ceterum quum etiam apud Hesiodum duas diversas de Parcarum genere fabulas proponi videamus, neque apud posteriores unquam una de iis opinio certa ac stabilis invaluerit, Homerum, qui fatorum vim ac numen magis obscuro animi sensu suspicatus esse, quam certam vel unius vel plurium personarum speciem informasse videtur, non sane mirum est de genere et ortu Parcarum nihil prodidisse. Neque Gratiarum aut parentes Homerus nominat, aut numerum definit[77]), quamquam amplius tres fuisse, quot habet Hesiodus, facile colligas ex Il. XIV, 268. 269. 275. 276, ubi una ex iunioribus Gratiis nominatur, Pasithea, quae non est in tribus Hesiodeis, Aglaia, Euphrosyne, Terpsichore. Quam variae autem etiam posteriorum de Gratiis sententiae fuerint, nemo ignorat.

De Proserpina ambigi potest, Cererisne eam filiam, ut Hesiodus, sic etiam Homerus crediderit. Nam licet Cererem in iis numeret, quas Iupiter amplexus sit, Il. XIV, 326, Proserpinamque Iovis filiam esse testetur, Od. XI, 217, tamen Cerere hanc natam esse nusquam perhibet, neque temere Prellerus, vir subtilissimus[78]), numen eius et munus apud Homerum tam diversum videri indicavit ab eo, quod posteriores ei tribuerunt, ut vix ratio appareat, cur Cereris eam filiam ab Homero habitam esse credamus: quippe pertinere hanc originem ad eam opinionem, qua frugum in terrae sinu absconditarum rursusque in lucem prodeuntium vices moderari Proserpina credebatur, cuius opinionis nullum apud Homerum vestigium esse, sed hoc unum de Proserpina praedicari, esse eam inferorum reginam, horrendam hominibus et formidabilem. Sed fatendum est tamen, incertam et lubricam esse hanc disputationem. Nam sicuti apud posteriores Proserpinam duas quasi personas sustinere videmus, inferorum reginae et frugum obeuntium et renascentium moderatricis, neque difficile est ad explicandum, qui fieri potuerit, ut, si hoc alterum ab initio proprium munus habuit, abs quo Cereris filia dicta est, postea etiam regnare in terrae sinu apud inferos crederetur, ita hoc ipsum iam ante Homerum factum esse, etiamsi demonstrari nequit, non tamen prorsus incredibile videri debet. 25

---

76) De h. l. cf. Nitzsch. tom. II p. 155 et Maetzner. de Iove Homeri p. 75.
77) Cf. schol. V. ad Il. XIV, 183 et B. L. V. ad 276. Eustath. p. 976, 37.
78) Demeter und Persephone p. 6 et p. 10 sqq.

Nam quod in carminibus Homericis semper tantum ut Orci regina inducitur, altero munere nusquam significato: ne causa quidem huius significandi ulla demonstrari poterit, ideoque haudquaquam certum ex huiusmodi silentio argumentum peti fatebimur[79]).

Sequuntur apud Hesiodum Musae, Iovis ex Mnemosyne filiae, quarum in Homeri carminibus similis est atque Proserpinae condicio. Nam quum patrem earum Iovem perhibeat, Il. II, 491. Od. I, 10. VIII, 488, matris nusquam mentionem facit, de qua etiam posteriores nequaquam omnes cum Hesiodo consenserunt. Nam Euripides quidem Harmoniam dicit[80]), alii Clymenen, nympham Oceanidem[81]), alii Antiopam[82]): ut eos taceam, qui etiam patrem alium nominarunt, Uranum Alcman, Mimnermus, Mnaseas[83]), Apollinem Eumelus[84]): nam omnes commemorare longum est. Neque numerum, qui apud Hesiodum est, novenarium Homerus agnoscit, nisi in postremo Odysseae libro, in quo quam multa ab antiquioribus carminibus Homericis abhorreant, dudum ab aliis demonstratum est[85]).

De Iovis ex Latona liberis, Diana et Apolline, nulla est utriusque poetae dissensio: de iis autem, quos Iunone Hesiodus natos dicit, Martem a sese generatum esse Iupiter ipse testatur Il. V, 896, Ilithyiam Homerus modo unam, modo plures memorat, easque Iunonis filias dicit[86]), quas quin ex Iove conceptas statuerit, non est quod dubitetur, Heben denique s. Iuventam utriusque filiam appellat Od. XI, 603; sed hunc locum interpolatum esse certis argumentis cognoscitur: alibi illa sine parentum mentione nominatur, Il. IV, 2. 3. V, 905. Vulcanum quoque Homerus Iovis ex Iunone filium esse perhibet, Il. I, 577. 8. cf.

---

79) Conf. etiam quae C. O. Müllerus monuit, Götting. Anz. 1840 p. 509.

80) Med. v. 834 (812 Elmsl.) ubi cf. Elmsleium, ineptae veteris grammatici interpretationi recte obloquentem, quam Welckero placuisse (Kret. Kolon. p. 35) admodum miror.

81) Hygin. p. 10 Munck.

82) Cic. d. n. d. III, 21, 54.

83) Diodor. IV, 7. Schol. Pind. Nem. III, 16. Arnob. III, 37. Cf. Welck. ad Alcm. fr. p. 22.

84) Is tamen praeter has Apollinis filias, quas tres esse dixit, etiam illas novem ex Iove natas agnovit. Vid. eius fr. apud Markscheff. p. 405.

85) Conf. Spohn. de extr. Od. part. p. 43. Nomina Musis propria Hesiodum primum imposuisse Varro prodit, fr. p. 339 Bip.

86) Il. XI, 270. 271. XVI, 187. XIX, 103. 119. Od. XIX, 188.

Od. VII, 312, quem Hesiodus v. 927 sqq. a Iunone sola absque Iovis amplexu procreatum facit.

De Maia, Iovis pellice, Atlantis filia, iam supra dictum est. Hanc ut Mercurii matrem Homerus semel memorat, Od. XIV, 435, sed paullo alia nominis forma, — *Μαιάδα* enim dicit, — neque parentes eius indicat. Maiam in Hesiodi theogonia excipiunt duae mulieres a Iove amatae, Semele et Alcmena, quarum alteram post mortem inter deos relatam esse poeta testatur v. 942, alteri eundem honorem habitum esse neque ipse indicat, neque recepta vulgo mythologia statuebat: nam in beatorum insulis collocata credebatur, cultumque apud Thebanos non divinum sed heroicum habebat[87]). Hanc ob causam veteres quidam critici duos illos versus, qui Alcmenae mentionem fa- 26
ciunt, 943 et 944, subditicios esse iudicarunt[88]), idque eo magis, quod eandem ab eodem, ut ipsis videbatur, poeta etiam in Eoeis memoratam legebant, in theogonia autem inter deas aut divinitate donatas aptum ei locum esse negabant. Sed praetermittere theogoniae compositor Alcmenam propterea noluit, quod mox filium eius Herculem, huiusque cum Hebe nuptias commemoraturus erat, v. 950. — Ceterum credo equidem Alcmenam non minus quam Semelen ab initio deam habitam fuisse, ac postea demum in inferiorem heroidis conditionem detrusam esse, qualem capitis deminutionem non paucos vetustissimarum religionum deos variis de causis subiisse constat. Sed haec disputatio ab hoc loco aliena est. — Homerus utramque in Iovis amoribus, liberosque ex iis natos nominat Il. XIV, 323 sqq., Alcmenam etiam alibi[89]), Semelen praeterea nusquam.

Sequitur ut de iis videamus, quos Iovis liberos Homerus, aliunde ortos Hesiodus perhibet. Et Xanthum quidem s. Scamandrum ab illo Iovis filium dici iam supra commemoravimus, neque de ceteris fluviis dubitari potest, quin eadem opinio fuerit, pariter ac de nymphis

---

87) Pherecyd. apud Anton. Liber. c. 33, p. 44 Koch.

88) Schol. ad th. 943. *ἀθετοῦνται ἐφεξῆς στίχοι β'. τοὺς γὰρ ἐξ ἀμφοτέρων θεῶν γενεαλογεῖν αὐτῷ πρόκειται.* Numerale signum β' in Θ' abierat, unde nata est vulgaris scriptura *στίχοι ἐννέα*, quam falsam esse et Hermannus monuit in Diar. schol. ann. 1833 p. 926, et ego in diss. de fals. ind. lacun. th. Hes. p. 26. Goettlingius et Lennepius longe a vero aberrarunt.

89) Il. XIX, 99 sqq. Od. II, 120. XI, 265. Sed Il. XIV, 323 veteribus quibusdam spurium visum esse, iam supra monuimus.

aquarum, quas et ipsas et iis coniunctas **Oreades**[90]) Iovis filias disertis verbis appellari videmus, quum Hesiodus hoc omne genus deorum in fluviis fontibusque et locis irriguis versantium Oceano et Tethye prognatum dicat. Atque ipsum etiam Homerum uno certe loco, XXI, 196, fluvios fontesque ab Oceano derivare monuimus, quae sententiarum diversitas ex diversitate poetarum, quorum carmina in Iliadem coaluerunt, explicanda esse videbatur. Verumtamen rem accuratius reputanti nequaquam tantopere illas duas sententias sibi oppositas esse apparebit, ut non potuerint etiam ab uno poeta pariter teneri. Nempe longe abhorret Homerus ab eorum ratione, qui deorum personas resque quibus illi praesunt ita quasi miscent ac confundunt, ut dii nihil aliud esse videantur, nisi rerum ipsarum proprietates quaedam ac potestates personarum specie informatae[91]), sed habent apud eum
27 dii suam ac propriam naturam, suntque a rebus ita discreti, ut praesint quidem iis easque regant ac moderentur, sed nihilo secius tamen etiam seiunctam a rebus vitam actionemque liberam habeant. Ita fieri

---

90) Cf. versum ignoti poetae ap. Stobae. Ecl. I, 3, 30 p. 68: *Νυμφῶν τ' ὠρειῶν, αἳ νάματα κάλ' ἐφορῶντι.*

91) Tamen ne apud Homerum quidem nulla huius rationis vestigia esse peritiores norunt, quo pertinent, quae passim leguntur loquutiones huiusmodi: *ἐπέφερον ἀλλήλοισι πολύδακρυν Ἄρηα*, et *ἐγείρειν ὀξὺν Ἄρηα*, et *κτεῖναι μεμαῶτες Ἄρηι*, et *ἀφίει μένος ὄβριμος Ἄρης* de telo dictum, aut *σπλάγχα ὑπείρεχον Ἡφαίστοιο*, de quo cf. Heraclit. alleg. Hom. c. 26 p. 52 Schow., aut *Ἠὼς μὲν κροκόπεπλος ἐκίδνατο πᾶσαν ἐπ' αἶαν*, aut, quod nunc non legitur, sed olim legebatur, *ὅτ' αἰζηοὶ Δημητέρα βωλοτομεῦσι*, teste Ps. Plut. de vit. et poes. Hom. c. 23, aliaque eiusdem generis, (cf. et Porphyr. ap. schol. Il. VIII, 1. Sallust. de diis et mundo c. 4,) in quibus, ut ait Spitznerus ad Il. XVII, 210, dii et quae nomine eorum significantur, pertenui discrimine dignoscuntur. Cf. Plut. de aud. poet. c. 6 tom. I p. 52 Tauchn.: *χρῶνται τοῖς θεῶν ὀνόμασιν οἱ ποιηταὶ ποτὲ μὲν αὐτῶν ἐκείνων ἐφαπτόμενοι τῇ διανοίᾳ, ποτὲ δὲ δυνάμεις τινάς, ὧν οἱ θεοὶ δοτῆρές εἰσι καὶ καθηγεμόνες, ὁμωνύμως προσαγορεύοντες*: de qua metonymia vid. et intt. ad Cic. d. N. D. II, 23, 60 p. 296 Mos. Sed confusae dei reique, cuius ille praestes est, notionis, unum maxime insigne exemplum est in Xanthi certamine cum Achille, Il. XXI, ubi quum haud dubie deus humana specie, sicut ceteri, inducatur, multa tamen de eo dicuntur, quae manifesto ad ipsum flumen aquarum pertinent, velut v. 234, *ἐπέσσυτο οἴδματι θύων, πάντα δ' ὄρινε ῥέεθρα κυκώμενος*, et v. 248, *οὐδέ τ' ἔληγε μέγας θεός, ὦρτο δ' ἐπ' αὐτὸν ἀκροκελαινιόων*, et 254, *ἣ καὶ ἐπῶρτ' Ἀχιλῆϊ κυκώμενος, ὑψόσε θύων, μορμύρων ἀφρῷ τε καὶ αἵματι καὶ νεκύεσσιν*, itemque v. 356, postquam Vulcanus vim ignis ei opposuit, *καίετο δ' ἴς ποταμοῖο*, et v. 361, *φῆ πυρὶ καιόμενος.*

profecto potuit, ut ipsi quidem fluvii fontesque, id est aquae his vocabulis appellatae, ex Oceano manare, moderamen autem earum et imperium diis deabusque Iove genitis tributum esse crederetur. Quamquam prisci quidem illi fabularum auctores, qui primi hos deos Iove natos dixerunt, dubitari non potest quin nihil aliud significare voluerint, nisi originem aquas terrestres de coelo trahere, quemadmodum Eustathius ad Il. VI, 420 p. 652, 37 nymphas Iovis filias dici interpretatur *διὰ τὴν ἄνωθεν ἐπομένην αὐταῖς ὑγρότητα καὶ θερμότητα*, neque alia ratione Hesiodeae theogoniae compositores ipsum Oceanum, qui ipsis non, ut Homero, rerum omnium principium, sed fluviorum tantummodo princeps est, Coelo procreatum fecerunt. Sed Homerus, huiusmodi rationes allegoricasque significationes nihil curans, deosque a rebus plane discernens, hanc de aquarum numinibus ex Iove ortis fabulam cum altera opinione, quae fluvios fontesque ex Oceano derivabat, componere sine ulla dubitatione potuit [91b]. — Quemadmodum autem apud priscos illius fabulae auctores naturalem Iovis significationem agnoscimus ab ea, quae apud Homerum et Hesiodum nobis offertur, regia persona admodum diversam, ita etiam illam Iovis notionem, quae ad animum et mores pertinet, aliam apud vetustissimos, aliam apud posteriores fuisse videmus. Et hac quidem in parte Homerum de vetustis opinionibus plus quam Hesiodum retinuisse, quum aliis rebus non paucis, tum etiam hinc apparet, quod Eris et Ate apud illum Iovis filiae sunt, quas Hesiodus Noctis alteram filiam, alteram neptem facit. Scilicet Hesiodus nihil Iove genitum vult, nisi quod bonitati eius ac sapientiae conveniens sit [92]: apud Homerum contra, sicut Iupiter

---

91b) Cf. schol. ad Il. XIV, 434. XVII, 263. XXI, 194. IV, 4.5. Stobae. Eclog. I p. 1030 et 1038.

92) Animadvertendum hoc loco etiam illud est, quod de Iovis contra patrem Saturnum certamine nihil disertius in theogonia refertur, nisi unum versiculum huc trahas 496, ubi Saturnus evomuisse liberos devoratos dicitur *νικηθεὶς τέχνῃσι βίηφί τε παιδὸς ἑοῖο*. Ne in Titanomachia quidem, truncata sane et ex pleniore quondam carmine a theogoniae compositore excerpta, ulla Saturni mentio fit. Fuerunt qui hanc brevitatem, quae officit haud dubie narrationis perspicuitati, pro lacunae indicio haberent, Platonem etiam et Lucianum antestati, qui pleniorem a sese theogoniam lectam esse ostenderent: sed horum testimonium nullum esse demonstrasse mihi videor in dissert. de fals. indic. lacun. th. Hes. p. 13. 14. Nimirum consulto poeta, sive mavis compositorem dicere, omisisse aut leviter tantum tetigisse videtur, quidquid impietatis crimen Iovi conflaret.

ipse, in Iliade praesertim, nequaquam morum bonitate insignis est, ita
etiam liberos non omnes bonos probosque habet. Nam Eridem, quae
Martis germana dicitur, Il. VIII, 441, Iovis filiam esse apparet, et Ate
eiusdem filia vocatur Il. XIX, 91, pariter cum *Λίταις*, quae mala ab Ate
commissa sarcire conantur, Il. IX, 502. Sed illam Iupiter, quum ipse
aliquando in fraudem ab ea inductus esset, exturbat Olympo coetuque
deorum in perpetuum interdicit, Il. XIX, 128; cuius fabulae sententia
haec est, ut Iovem ipsum erroris et peccandi non omni tempore im-
munem fuisse, sed sapientiorem factum esse significet, experientia
edoctum. Et eiusdem opinionis de Iove paullatim demum virtute et
28 sapientia aucto etiam alia quaedam indicia in fabulis extare periti non
ignorant: quo pertinet apud Homerum narratio de Iunone, Neptuno,
Minerva vincire Iovem coniuratis, Il. I, 399 sqq., siquidem, ut ad sup-
plendam hanc narrationem grammatici docent, antiquos sine dubio
auctores sequuti, superbiam eius et novi imperii insolentiam indigna-
bantur. Ceterum vix opus est monere, ne quis huiusmodi fabellis abu-
tatur ad Aeschyleae Promethei interpretationem. Nam quemadmodum
in ceteris tragoediis summi huius et unius omnium ethnicorum sapien-
tissimi poetae nullam tam lubricae sententiae indicium apparet, ita ne
in Promethei quidem compositione quidquam inest, quod prudentibus
nulloque opinionis praeiudicio occupatis comprobare istam interpreta-
tionem posse videatur. Sed hac de re alias satis dictum est: nunc pro-
positum exsequamur.

Restant autem de theogonia perpauca tantum. Primum Neptuni et Amphitritae connubium, natusque hinc filius Triton, v. 930 sqq. Hunc Homerus nunquam, Amphitriten in Odyssea aliquoties memorat, III, 91. V, 422. XII, 60. 97: neque causam video, cur dubitemus, quin uxorem eam Neptuni et ipse crediderit, licet disertam rei mentionem nullam faciat [93]). Pavorem porro et Terrorem, *Φόβον καὶ Δεῖμον*, quos theogonia v. 934 Martis ex Venere filios dicit, Homerus illi comites adiungit Il. IV, 440 [93b]), quumque alterum eorum, *Φόβον*, etiam natum eius perhibeat, Il. XIII, 299, ne de altero quidem dubitabitur: de matre num idem atque Hesiodus statuerit, non liquet, siquidem coniugem

---

93) Dubitare videtur Naegelsbach. theol. Hom. p. 78 sq.

93b) De iis, qui *Φόβον* Martis equum fecerunt, velut Quint. Sm. VIII, 242, propter Homeri locum male intellectum Il. XV, 49, vid. Spitzner. ad h. l. et Lehrs de Aristarch. p. 181.

Martis Venerem nusquam dicit. Tamen quum in deorum pugna, Il. XXI, 416 sq., vulneratum Martem ab illa reduci ex proelio faciat, aliquid coniunctionis inter eos intercessisse colligas[94]). Nam fabellam de adulterio Martis cum Venere, quae Od. VIII, 267 sqq. a Demodoco canitur, ab interpolatore Odysseae insertam esse non temere viri doctissimi iudicant. Harmoniam denique, quae filia illorum duorum ab Hesiodo dicitur, Homerus nusquam memorat. — Sequitur v. 945. 6. Vulcani coniugium cum Aglaia, una Gratiarum; neque dissentit Homerus, Il. XVIII, 382, licet nomen reticeat[95]). — Ariadne, Dionysi uxor, obiter ab Homero memoratur in Scuti Achillei descriptione, Il. XVIII, 592; disertius in Necyia, Od. XI, 320, loco admodum suspecto et difficili ad interpretandum. Notabilis tamen dissensus cum Hesiodo: nam hic immortalitatem Ariadnae a Iove tributam ait; Odysseae poeta eam apud inferos versantem inducit inter defunctas. In eodem Odysseae libro v. 602 etiam Herculis cum Hebe nuptiae memorantur. Sed hunc locum interpolatoris esse satis constat[96]). Denique de Perseidis s. Perses cum Sole nuptiis, natisque hinc Aeete et Circe, th. v. 956 sqq., Homerus Od. X, 136—9 plane conspirat cum Hesiodo: de Idyia, Aeetae uxore, eiusque filia Medea nihil refert.

In his theogonia desinit: nam quae sequuntur usque ad finem libri, heroogonici potius argumenti sunt, et a nostrae scriptionis consilio aliena.

Scrib. Gryphiswaldiae a. d. IX. Cal. Mart. ann. MDCCCXLVII.

---

94) E schol. A. discimus, veteres χωρίζοντας hunc locum ita interpretatos esse, ut uxorem Martis Venerem habitam a poeta statuerent.

95) Quod Goettlingius dicit, ad conciliandum scilicet Od. VIII, 267 cum Il. XVIII, 382: „ipsa Venus est Gratiarum maxima“, indictum mallem, aut saltem accuratius definitum.

96) Cf. schol. Il. IV, 2 p. 119b 38. Lauer. quaestt. Hom. I p. 26 sqq.

DE CUPIDINE COSMOGONICO.

3 Aristoteles Metaphysicorum libro primo cap. IV, postquam veterum philosophorum de rerum principiis sententias breviter percensuit, quorum alii nihil nisi materiam quandam primam statuerunt, unde omnis rerum natura prodierit, alii contra etiam alterum quoddam principium assumpserunt, in quo vis inesset movendae materiae et ad generationem rerum incitandae, postremo autem, quum intellectum esset, non movendam solum materiam, sed ratione et consilio movendam fuisse, huius rei causa atque principium in Mente s. Intelligentia positum est ab Anaxagora aut etiam ante eum ab eius populari Hermotimo: his igitur commemoratis Aristoteles primum tamen omnium, qui de tali quodam principio cogitaverint, Hesiodum videri posse profitetur, ac si quis praeter hunc in rerum principiis Cupidinem[1]) posuerit, id quod

1) Cupidinem quam Amorem Ἔρωτα dicere malui ad Romanorum scriptorum exemplum, qui licet promiscue nonnunquam hunc deum, religionibus ipsorum ignotum, utroque nomine appellent, ut Vergil. Aen. I, 658 coll. 663 et 695, longe frequentius tamen Cupidinem dicere solent. Cicero quidem ubique sic, de Nat. Deor. III, 23., 58. 59. Verr. II, 47. IV, 2. 3. 55. 60, praeterquam uno loco, ubi utrumque nomen posuit, si verba eius accurate a Lactantio relata sunt, I, 20, quae in superstitibus hodie libris Ciceronis non extant: „Magnum Cicero audaxque consilium suscepisse Graeciam dicit, quod Cupidinum et Amorum simulacra in gymnasiis consecrasset.“ Nam de Nat. Deor. III, 17, 44: „Quod si ita est, Caeli quoque parentes dii habendi sunt, Aether et Dies eorumque fratres et sorores, qui a genealogis antiquis sic nominantur, Amor, Dolus, Metus, Labor, Invidentia etc.“ Amoris nomine non Ἔρωτα sed Φιλότητα significari ex Hesiodo intelligitur, Theog. v. 224. Ceterum fuerunt, qui etiam huic Φιλότητι cosmogonicam significationem assererent, similem Empedoclis φιλίᾳ, Creuzerus Epist. Hom. et Hes. p. 168, F.

a Parmenide factum esse constat. *Ὑποπτεύσειε δ' ἄν τις*, inquit, 4 *Ἡσίοδον πρῶτον ζητῆσαι τὸ τοιοῦτον, κἂν εἴ τις ἄλλος Ἔρωτα ἢ ἐπιθυμίαν ἐν τοῖς οὖσιν ἔθηκεν ὡς ἀρχήν, οἷον καὶ Παρμενίδης. Οὗτος γάρ, κατασκευάζων τὴν τοῦ παντὸς γένεσιν, „πρώτιστον μὲν“ φησιν „Ἔρωτα θεῶν μητίσατο πάντων“, Ἡσίοδος δέ, „πάντων μὲν πρώτιστα χάος γένετ', αὐτὰρ ἔπειτα Γαῖ' εὐρύστερνος - - ἠδ' Ἔρος, ὃς πάντεσσι μεταπρέπει ἀθανάτοισιν“, ὡς δέον ἐν τοῖς οὖσιν ὑπάρχειν τιν' αἰτίαν, ἥτις κινήσει καὶ συνάξει τὰ πράγματα.* Ex his verbis illud quidem intelligitur, Aristoteli hac Cupidinis Hesiodei persona vim quandam significatam videri, quae motum materiae ad res conformandas effecerit, sed qualem hanc vim Hesiodus cogitaverit, similemne Menti Anaxagorae, hoc est motus materiae ratione et consilio moderantem, an his carentem et caeco duntaxat instinctu grassantem, in medio relinquitur. *Τούτους μὲν οὖν*, inquit, *πῶς χρὴ διανεῖμαι περὶ τοῦ τίς πρῶτος, ἐξέστω κρίνειν ὕστερον*: h. e. quis primus tale principium, (quale Anaxagoras aut Hermotimus,) proposuerit, posthac licebit disceptare, vel, ut Alexander Aphr. interpretatur, *τίς πρότερον τῆς τοιαύτης αἰτίας ἤρξατο, πότερον Ἀναξαγόρας ἢ Ἑρμότιμος πρὸ αὐτοῦ, ἢ πρὸ τούτου οἱ περὶ Ἡσίοδον, ὕστερον ἐξέστω ζητεῖν.* Feceritne Aristoteles alibi, quod polliceri hoc loco videtur, non liquet: in iis certe, qui supersunt, libris Aristoteliis nihil huiusmodi invenitur, ac de Hesiodo quidem accuratius ab eo quaesitum esse vix crediderim propter ipsius professionem Metaph. III (*B*) c. 4 p. 1000 a 18: *περὶ μὲν τῶν μυθικῶς σοφιζομένων οὐκ ἄξιον μετὰ σπουδῆς σκοπεῖν.* Et debuit fortasse hoc summi philosophi iudicium nos quoque ab huius-

---

C. Baur. Symbol. II, 1 p. 289, contra quos disputare nunc non vacat. Sed vere cosmogonicum illum deum Amorem dixit auctor declamationis Quintiliano adscriptae XIV, 303: „Amor ille, per quem rerum naturae sacra primordia totiusque mundi elementa creverunt.“ Graeci nominis propriae significationi magis haud dubie respondet Cupido quam Amor. Quippe *ἔρως, ἐρᾶν, ἐρᾶσθαι* de eo dicuntur, qui aliquid appetit, eo potiri, id sibi comparare cupit: amor, amare de eo, qui aliquid carum habet. Quamquam etiam amoris vocabulo desiderii notionem tanquam primitivam asseruit Iacobus Grimmius (Ueber den Liebesgott. Berlin 1851. p. 9. 10), cui viro in tali re quis obloqui audeat? Sed tamen usu loquendi hanc notionem paullatim oblitteratam esse confitebimur. — Graeci vocabuli miram notationem a Bauro propositam, Symbol. II, 1 p. 3. 4 silentio praetermittere decet.

modi quaestione dehortari, quum praesertim ab ipso theogoniae Hesiodeae compositore neque qualis Cupido fuerit, neque quid effecerit, ac ne unde ortus quidem sit, edoceamur, sitque de his omnibus per coniecturam duntaxat quaerendum. Attamen etiam coniectura, si opinandi arbitrium et levitas absint, rectaque via et ratione procedatur, a vero non facile aberrabit.

Primum igitur illud dubitari non potest, quod cum Aristotele omnes, quicunque hunc locum attigerunt, intellexisse videmus, esse in Hesiodi Cupidine vim quandam movendae materiae et ad rerum generationem impellendae: sed quod divina quadam persona haec vis a poeta induitur, errant haud dubie, si qui hoc figurate tantum et allegorice dictum accipiunt, veramque poetae sententiam hanc fuisse credunt, aut ut vim illam non discretam a materia sed huic ipsi insitam cogitaret, aut discretam quidem ab ea quam moveret materia, ipsam autem omnis materiae expertem planeque incorpoream, qualem Anaxagoras *Νοῦν* suum esse voluit. Nam id genus allegoriae ab antiquissimorum poetarum ingenio alienum fuisse dicendum est, qui profecto neque incorporeae naturae notionem conceperant, neque unquam ea, quae non per se ipsa constare, sed qualitates tantum et affectiones rerum esse intellexissent, in deorum numero posuissent. Hanc ob causam de Cupidine Hesiodi non aliter quam de ceteris, quos idem
5 commemorat, deis statuendum est, quibuscum etiam ipse eum componit, *κάλλιστον* dicens *ἐν ἀθανάτοισι θεοῖσι*, id quod dici non potuit, nisi eum, quamvis pulchritudine eximium, ipso tamen genere non diversum credidit[2]). Communis autem de natura deorum apud veteres opinio haec fuit, ut et corpore eos et animo ad humanae

2) Quum apud Aristotelem pro eo, quod theogoniae codices habent, *ἠδ' Ἔρος, ὃς κάλλιστος ἐν ἀθανάτοισι θεοῖσι*, scriptum sit — *ὃς πάντεσσι μεταπρέπει ἀθανάτοισι*, hoc nonnullis verius visum est, usique sunt hoc exemplo ad demonstrandum, quantopere nostrae theogoniae contextus a prisca et genuina carminis forma diversus esset. Sed rectius statuunt viri prudentissimi, Bonitzius ad Ar. Met. p. 72 et Schweglerus p. 38, Aristotelem hunc versum ex memoria non satis fida citasse, cuius rei etiam alia in eius libris exempla manifesta sunt, velut Metaph. III (*B*), 4 in Empedoclis versu scripsit *ἐξ ὧν πάνθ' ὅσα τ' ἦν*, quum Empedocles ipse sine dubio scripsisset *ἐκ τούτων γὰρ* — (vid. Karsten. Emped. p. 96) et V (*Δ*), 5 e Sophoclis Electr. v. 256 citatur *ἀλλ' ἡ βία με ταῦτ' ἀναγκάζει ποιεῖν*, pro eo quod Sophoclis codices habent, *ἀλλ' ἡ βία γὰρ ταῦτ' ἀναγκάζει με δρᾶν*. — Similiter igitur iudicandum erit etiam de Th. v. 116, qui ab Arist. Met. l. l. et Phys. ausc. IV p. 208, scribitur *πάντων μὲν πρώτιστα χάος κτλ.*

naturae similitudinem informarent, sed immortales viribusque ac potestate longe supra humanum modum praeditos: quumque vis deorum talis esse crederetur, ut ad res movendas ac mutandas non utique corporis ac membrorum ministerio egerent, sed possent, quod vellent, solo mentis actu motuque efficere, haec divini numinis efficacia comparari solet cum ea vi, quam in corporis nostri membra animus exercet. *Ὁ σὸς νοῦς ἐνὼν*, inquit Socrates apud Xenophontem, Memm. I, 4, 17, *τὸ σὸν σῶμα ὅπως βούλεται μεταχειρίζεται· οἴεσθαι οὖν χρὴ καὶ τὴν ἐν τῷ παντὶ φρόνησιν τὰ πάντα ὅπως ἂν αὐτῇ ἡδὺ ᾖ οὕτω τίθεσθαι.* Similiter Cotta ap. Cic. de Nat. Deor. III, 39, 92: Vos enim (Stoici) ipsi dicere soletis — ut hominum membra nulla contentione mente ipsa ac voluntate moveantur, sic numine deorum omnia fingi, moveri mutarique posse. Itemque ex mente Stoicorum Q. Cicero de divin. I, 53, 120: Si omne animal ut vult ita utitur motu sui corporis, prono, obliquo, supino, membraque quocunque vult flectit, contorquet, porrigit, contrahit, eaque ante efficit paene quam cogitat, quanto id deo est facilius, cuius numini parent omnia? Quodsi quis hanc comparationem recte ab iis tantum institui potuisse dicat, qui totum mundum quasi corpus quoddam existimarint uno et continuo spiritu divino animatum, quam sententiam ab antiquissimis illis alienam fuisse; cogit tamen res ipsa, ut non absimilem quandam rationem, quamvis obscurius, obversatam tamen etiam illis esse statuamus, qui multas credebant deorum personas, alias in aliis mundi partibus vel rerum generibus dominantes. Intercedebat enim sine dubio etiam horum opinione artissima quaedam connexio inter deorum personas resque eorum numini subiectas: quae connexio qualis esset, etiamsi illi ipsi vix subtiliter quaesiverunt, tamen, si quaesivissent, non puto magnopere diversam videri potuisse ab ea, quam Xenophontis et Ciceronis verbis proposuimus. Intererat hoc tantummodo, quod non unum spiritum divinum universo mundo infusum cogitabant, uni supremo numini, in quo eius principatus esset, parentem atque obtemperantem, sed spiritum illum in plures quasi partes discerpebant, et
inter plures personas deorum quae cuiusque partis principatum habe- 6
rent, distribuebant[3]). Hae autem personae divinae corporibus quidem

3) Principatum dico, quod Graeci *τὸ ἡγεμονικόν*, cum Cicerone de N. D. II, 11, 29. Sic *τῆς χθονικῆς δυνάμεως τὸ ἡγεμονικὸν* Vestae tributum esse Por-

vestiebantur, sed spiritus ille, seu quocunque nomine naturam eam vocare libet, quae cuiusque numini paret, unus et cohaerens erat in deo rebusque deo subiectis, principatus vero eius in deo tantum, ad eundem modum, quo animi humani per corpus diffusi principatus in mente et capite esse videtur: quamobrem, quidquid per spiritum illum in quocunque rerum genere ageretur, id dei eius, in quo illius principatus esset, potestate ac numine effici credebatur. Hinc iam apparebit, quonam modo de Cupidine illo Hesiodeo statuendum sit. Nempe facultas quaedam et nisus, quo moverentur et copularentur inter sese prima elementa rerumque efficeretur procreatio, inerat quidem etiam in ipsis elementis, sed principatum eius et regimen necesse videbatur uni cuidam divinae personae tribui, quam ob causam Cupidinem suum huius theogoniae auctor induxit. Constat autem huius omne munus in eo, ut facultatem illam nisumque elementorum ad res procreandas incitet numine suo et impellat; amplius vero nihil agit: legem ac normam movendi, et quasi viam quandam et sectam consilio et sapientia praescriptam, ut ad certum destinatumque finem omnis rerum procreatio dirigatur, Cupido non habet: quam si haberet, demiurgus quidam esset et architectus totius mundi, adeoque unus summus deus, cuius ceteri omnes duntaxat ministri legumque et consiliorum exsequutores videri deberent, qualis summi dei notio quantopere a vetustissimorum Graecorum persuasionibus abhorreat, non opus est exponere. Ii enim aut omnino non quaerebant de lege ac norma creationis, aut, si quaerebant, obscuram quandam et inexplicabilem statuebant necessitatem primordialem, quemadmodum etiam a Parmenide Ἀνάγκην mundi fabricae praepositam, ab eaque ipsum Cupidinem procreatum esse infra cognoscemus. Hesiodeum ergo Cupidinem non sane, ut Orphicum illum, σοφὸν αὐτοδίδακτον Ἔρωτα [4]) dicere licebit, sed comparandus erit cum Sanchoniathonis spiritu creatore, qui, ut ille ait [5]), οὐκ ἐγίγνωσκε τὴν ἑαυτοῦ κτίσιν, h. e. ipse quid et qua ratione efficeret nesciebat, sed parebat caeco cuidam instinctui et legi necessitatis. Atque talem sui Cupidinis naturam etiam theogoniae nostrae compositor videri potest significare voluisse his duobus versibus,

---

phyrius ait apud Eusebium Pr. eu. III, 11, 4, et Theodoretus, Therap. III p. 45, 8 Sylb. (124 Gaisf.).

4) Nonn. Dionys. VIII, 110.

5) Apud Eusebium, Praep. eu. I, 10, 1 p. 37 Heinich.

qui multis alieni ab hoc loco et cosmogonici dei, qualem scilicet ipsi optarent, maiestati parum convenientes esse visi sunt,

λυσιμελὴς πάντων τε θεῶν πάντων τ' ἀνθρώπων,
δαμνάς τ' ἐν στήθεσσι νόον καὶ ἐπίφρονα βουλήν.[6])

Nimirum non diversum esse indicat cosmogonicum hunc Cupidinem 7
ab eo, qui etiamnum in diis atque hominibus amoris affectum excitat, qui affectus quum in iis, qui eo moventur, non ratione et consilio, sed caeco quodam impetu regatur, etiam a deo, qui eum immittit, consilium et sapientiam abesse consentaneum est. Neque enim facile alii

6) *Δαμνάς* scripsi propter faciliorem constructionem, pro vulgato *δάμναται ἐν στ.*, quod quam incommodum sit, Hermannus verissime monuit in censura ed. Goettl. Opusc. VI p. 161. Ipse *δαμνᾷ τ' ἐν στ.* probavit, quemadmodum in codicibus Mediceo et Taurinensi Origenis, Philos. c. 26, ubi hic versus affertur, Salvinius scriptum esse refert, addit. ad Orig. ed. Wolf. p. 48. Et sane activam verbi *δαμνάω* formam, quam vetustiorum epicorum sermoni nonnulli abiudicarunt, tuetur unum certe exemplum Homericum, ab Hermanno citatum, Od. XI, 221: *ἀλλὰ τὰ μέν τε πυρὸς κρατερὸν μένος αἰθομένοιο δαμνᾷ.* — Nam quod Nitzschius, Comm. in Od. tom. III p. 224, addit ex Il. XVI, 103, *δάμνα μιν Ζηνός τε νόος καὶ Τρῶες ἀγαυοί*, potest etiam a *δάμνημι* deduci, ut *ἐδάμνα* Il. V, 391. XIV, 439. XXI, 52. 270. Sed apud Theognidem est v. 1388, *δαμνᾷς δ' ἀνθρώπων πυκινὰς φρένας.* Itaque forma quidem verbi non obstat, quominus illa, quam dixi, codicum Origenis scriptura probetur; sed structura minus concinna est, si post v. 120, *ἠδ' Ἔρος, ὃς κάλλιστος ἐν ἀθανάτοισι θεοῖσι*, ubi apparet *ἐστί* subaudiendum esse, addito sine copula altero versu, *λυσιμελὴς κτλ.*, eodem verbo *ἐστί* subintellecto, deinde subiungitur verbum finitum, quam si in tertio versu participium ponitur, ut hi tres versus eodem tenore decurrant, sitque pariter in omnibus verbum substantivum subaudiendum. Ceterum de adiectivo *λυσιμελής* falluntur sine dubio, qui interpretantur curis solvens, Sorgenbefreier (Gerhard. de Erote in Act. Acad. Berol. ann. 1848 p. 264), quasi *λύων μελεδήματα θυμοῦ*, quod de somno dicitur Il. XXIII, 62. Od. XX, 56. XXIII, 343, sed quod in cupidinem nullo modo convenire experti fatebuntur, non magis quam in sitim, quae *λυσιμελής* dicitur a Theognide v. 838, aut in podagram, cui idem epitheton tribuitur in Hedyli epigrammate, Anthol. Palat. XI, 414: *Λυσιμελοῦς Βάκχου καὶ λυσιμελοῦς Ἀφροδίτης γεννᾶται θυγάτηρ λυσιμελὴς ποδάγρα.* Veram vim vocabuli de amore et cupidine usurpati ostendit Homerus, de procis loquens Penelopen conspicatis, Od. XVIII, 212: *τῶν δ' αὐτοῦ λύτο γούνατ', ἔρῳ δ' ἄρα θυμὸν ἔθελχθεν*, et disertius etiam Sapphus versiculi explicant, Od. II, 7: *ὡς ἴδω γάρ σε βροχέ', ὥς με φωνᾶς οὐδὲν ἔτ' ἴκει, ἀλλὰ κὰμ μὲν γλῶσσα Fέαγε, λεπτὸν δ' αὔτικα χρῷ πῦρ ἐπιδεδρόμακεν, ὀππάτεσσι δ' οὐδὲν ὄρημ', ἐπίρρομβεῦσι δ' ἄκουαι, ἐκ δέ Fίδρως κακχέεται, τρόμος δὲ πᾶσαν ἄγρει, χλωροτέρα δὲ ποίας ἔμμι, τεθνάκην δ' ὀλίγω ἐπιδεύης φαίνομαι.*

affectus a dei alicuius numine repeti potuerunt, quam qui essent ipsius dei naturae atque ingenio consentanei.

Sic igitur de natura Hesiodei huius Cupidinis haud dubitanter statuendum est. Iam vero si de origine eius quaerimus, rursus ad coniecturam res redit propter indisertam et obscuram poetae nostri orationem. Nam quum tria rerum principia proponat[7]), primum Chaos,

---

7) Fuerunt iam e veteribus non pauci, qui non tria, sed quattuor principia ab Hesiodo proponi crederent, quum Τάρταρα v. 119 pro nominativo acciperent, non pro accusativo, a verbo ἔχουσι v. 118 pendente. Sic Cornutus de Nat. D. p. 82 Os. Plutarch. de Is. et Osir. c. 57, Pausan. IX, 27, 2, Damasc. de princ. c. 124 aliique, quos Muetzellius citavit de emend. th. Hes. p. 394. Sed quum Τάρταρα dicantur μυχῷ χθονὸς εὐρυοδείης, h. e. in intimo ipsius terrae sinu, vix aliud quid intelligi licet, quam loca subterranea, quae, etiamsi non inania cogitentur, sed caligine quadam s. aere turbido et tenebricoso repleta (cf. Eustath. ad Il. VIII, 16 p. 694, 48. XIV, 273 p. 985, 41. Schol. Theog. v. 119 p. 395 Gaisf.), non perspicio tamen, qua ratione haec loca in principiis numerari potuerint, ex quibus omnis rerum natura originem habuerit. Nam noviciorum quorundam interpretum argutias nihil moror. Verum viderunt, qui Τάρταρα pariter ut κάρη νιφόεντος Ὀλύμπου cum verbo ἔχουσι construxerunt, ut intelligantur dii superi et inferi. Sunt autem in his e recentioribus Lamb. Barlaeus, nott. ad Th. v. 116 et 119, Hugo Grotius, locum Hesiodi ap. Stobaeum Ecl. I p. 272 Heer. in hunc modum convertens: „Sedes aeterna deorum, quique iugum calcant niveum sublimis Olympi, quique colunt sub humo tenebrosum Tartari regnum"; Moshemius ad Cudworth. syst. intell. p. 283b; nec Lennepius comm. ad Th. p. 181 se ab hac interpretatione abhorrere ostendit. Ex vetustioribus unum disertum eius auctorem habemus Ioannem Diaconum, Alleg. p. 456 Gaisf.: λέγεται δὲ ἐνταῦθα ἡ γῆ ἕδος ἀσφαλὲς τῶν τε οὐρανίων τῶν τε ὑποχθονίων. Sed vix minus disertum testimonium est schol. Cant. ad v. 115: τρία πρῶτον ἐγένετο, Χάος, Γῆ, Ἔρως οὐράνιος, ὃς ἦν θεός. Nam cum, cuius est haec annotatio, sive is unus de Byzantiis magistris fuit, sive antiquior grammaticus de Alexandrina schola, versum 119 in suo exemplo theogoniae non legisse nemo sibi persuadebit, quoniam Cornuti, Plutarchi, Pausaniae aetate eum lectum esse apparet. Non maiore autem iure versum illum a Platone, Aristotele, Sexto Empirico non lectum esse ex eo colligitur, quod hi, quum Hesiodi de principiis sententiam commemorant, hos tres tantum versus citant, qui sunt 116. 117. 120, omissis v. 118 et 119. Nempe omiserunt propterea, quod eos non modo nihil facere viderunt ad Hesiodi sententiam declarandam, sed officere etiam vero intellectui posse, si quis forte Τάρταρα ἠερόεντα minus recte construeret, id quod mox non paucis accidit. Non satis caute igitur eos egisse apparet, qui Platonis et ceterorum silentio freti versus illos duos tanquam spurios damnarunt: qui quidem, si qua vis esset illius silentii, eos post Aristotelis, sed ante Plutarchi aetatem insertos, et tamen ne Sexti quidem Empirici aetate in omnibus exemplaribus lectos esse statuere deberent. Omittit eos etiam schol. Clement. Alex. tom. IV p. 111 Klotz. ob similem quam Plato et

deinde Terram et Cupidinem, haec duo utrum ex Chao an sua sponte s extiterint, indicare supersedit. Quod enim nonnulli ex eo ipso, quod in hac principiorum commemoratione poeta nihil nisi **post** Chaos, — *αὐτὰρ ἔπειτα* —, Terram et Cupidinem, mox autem ex Chao — *ἐκ Χάεος* — Erebum et Noctem extitisse dicat, satis apparere crediderunt, illorum duorum ortum non item ex Chao esse: haec ratio mihi non magni momenti esse videtur. Nam quae post Chaos extitisse dicuntur, non tamen negantur propterea etiam ex Chao extitisse, quandoquidem sic quoque non potuerunt non post illud existere: atque licet fatendum sit, potuisse illud disertius indicari in hunc modum, *ἐκ δ' ἄρα τοῖο* pro *αὐτὰρ ἔπειτα*, tamen quis affirmare ausit hanc formulam a compositore theogoniae ex vero intellectu eius, quam sequebatur, rationis cosmogonicae positam esse, ad arcendam scilicet alteram opinionem, ac non potius incuriose usurpatam, ut unam epico sermoni maxime propriam? Quid enim frequentius hac formula, propter cuius usum nimium atque ineptum *τοὺς αὐτὰρ ἔπειτα λέγοντας* irrideri videmus acerbo Poliani epigrammate, Anthol. Palat. XI, 130. — Fuerunt quidem, qui chaos nihil aliud significare autumarent, nisi spatium inane omnique materia vacuum: quorum si vera est sententia, non modo Terra et Cupido, sed ne aliud quidem quidquam ex chao originem habere potuit. Nam spatium omni materia vacuum quid est aliud quam Nihil? Ex nihilo autem nihil fieri posse constans fuit veterum physicorum persuasio, nondum scilicet revelato religionis dogmate de deo mundum ex nihilo per omnipotentiam suam procreante. Atqui in theogonia ex Chao extitisse dicuntur Nox et Erebus, unde consequitur non certe pro nihilo Chaos habitum esse, quamquam quale fuerit non liquet: qua de re postea videndum erit. At, inquiunt[8]), ipsa nominis etymologia persuadet vacuum spatium intelligendum esse. Est enim *χάος* a *χάω, χαίνω, χάσκω*, ut *φάος* a *φάω, φαίνω*, significatque id quod hiat atque apertum est, unde fluxit altera **capacitatis** significatio, quae est in *χάδω, χάζω*, unde *χάσμα*, **vorago**,

---

Aristoteles rationem: agnoscit autem versum 119 schol. Ven. A. ad Il. I, 312, unde merito conicceris, eum ab Aristonico probatum esse. Minus etiam audiendi sunt, qui solum versum 118 tanquam spurium uncinis incluserunt, scholio non recte intellecto decepti. Sed de his satis dixi in diss. de schol. theog. Hes. ann. 1848 edita, p. 16, quae repetere hoc loco piget.

8) Vid. I. A. Kanne, Mythol. Gr. I p. 9.

quod vocabulum in theog. v. 740 de orco locisque inferis dicitur, quemadmodum etiam illud alterum, *χάος*, de eodem orco accipiendum videtur v. 700, *καῦμα δὲ θεσπέσιον κάτεχεν χάος*, et v. 814, *Τιτῆνες ναίουσι πέρην χάεος ζοφεροῖο.* Sit sane ita; sed dicitur
9 tamen *χαίνω* tantum de rebus, quae dehiscunt, h. e. quae panduntur sic ut aliquid intra se spatii aperiant, quo intrare aliud possit, et quae sic existit apertura, *χάος* s. *χάσμα*, haec non potest infinita esse, sed non ulterius patet, quam quousque res illa, quae dehiscere, *χαίνειν*, dicitur, loco ante occupato recessit, est igitur semper finibus quibusdam terminata. At terminatum fuisse chaos illud cosmogonicum, quod fuit ante quam res ulla existeret, non sane illi volunt, sed infinitum spatium dicant necesse est, id quod non certe ex etymologia, sed aliunde conficiunt. Nimirum urgent illam unam partem significationis quae capacitatem designat. Quid est enim, aiunt, in quod sola capacitatis notio conveniat, praeter spatium? Attamen concedendum erit, multa vulgo capacia dici, quae non tamen propterea etiam omni corpore s. materia vacare dicantur, sed in quibus tantum nihil sit, quod resistat alteri, quaeque omni impulsu facile pellantur et cedant pellenti, ac dissipabilia sint et penetrabilia, locumque in se aliis praebeant: qualis natura quum aeris maxime sit, hunc a poetis etiam *χάους* nomine appellari videmus. Eurip. in Cadmo, ap. Prob. ad Verg. Ecl. VI, 31 (ex emend. Valcken. Diatr. p. 12 a): *οὐρανός θ' ἡμᾶς ὕπερ καὶ γῆ, βροτῶν κοινόν τε δαιμόνων θ' ἕδος, τό τ' ἐν μέσῳ τοῦτ' οὐρανοῦ τε καὶ χθονὸς χάος μὲν ὀνομάζουσιν.* Sic apud Aristophanem, Nubb. v. 423, Socrates Strepsiadem docet pro diis habenda esse *τὸ χάος τουτὶ καὶ τὰς νεφελάς*, ubi ipsum pronomen *τουτί* docet, non de primitivo quodam inani, ab hominum notitia longe remoto, sed de re nota et propinqua, h. e. de aere cogitandum esse, ut recte scholiastes interpretatur. Neque obstat, quod in altero eiusdem fabulae loco, v. 625, Socrates iurat *μὰ τὴν ἀναπνοήν, μὰ τὸ χάος, μὰ τὸν ἀέρα*: nam potuit aeria illa natura, quam ille obtestatur, tribus modis appellari, proprio ac vulgari nomine *ἀήρ*, et minus proprio *ἀναπνοή*, quoniam exhalationibus aer constare videbatur, et *χάος*, quoniam patens et penetrabilis est. Addo Aristoph. Avv. v. 192: *ὅταν θύωσιν ἄνθρωποι θεοῖς, ἢν μὴ φόρον φέρωσιν ὑμῖν οἱ θεοί, διὰ τῆς πόλεως τῆς ἀλλοτρίας καὶ τοῦ χάους τῶν μηρίων τὴν κνῖσαν οὐ διαφρήσομεν.* Nempe urbs illa Nephelococcygia est, in aere, *ἐν χάει*, condita, recteque scholiastes: *χάους ἀντὶ τοῦ ἀέρος*

νῦν, ὡς Ἴβυκος· „ποτᾶται δ' ἐν ἀλλοτρίῳ χάει.“ Ibyci versui simillimum e Bacchylide citat schol. theog. v. 116: *νωμᾶται δ' ἐν ἀτρυγέτῳ χάει*, de aquila per aerem volante. Denique Simmias in Anthol. Palat. XV, 15, 7: *ἅπαν θ' ὅσ' ἕρπει δι' αἰθέρος χάους τε*[9]). Itaque hoc saltem apertum est, ex ipso *χάους* vocabulo haudquaquam perspici posse, spatiumne omni materia vacuum, an aliud quid theogoniae auctor designare voluerit. Huc accedit, quod, qui praeter hunc de rerum principiis philosophati aut fabulati sunt, quum nonnulli item *χάος* in initio posuerint, nemo tamen eorum tale spatium eo nomine significavit. Nam ne de diis loquar, quos Ovidius auctores habuit, chaos rudem indigestamque molem dicens[10]), Pherecydem testatur Achilles Tatius in isagoge ad Arati Phaenomena c. 3 (in Petavii Uranolog. p. 123), primam materiam, cuius aquosam naturam esse voluerit, *χάος* appellasse. Orphicos autem poetas *χάος* suum non modo *χάσμα πελώριον*, sed etiam *νύκτα ζοφεράν, σκότος ἀζηχές*, deni-

---

9) Etiam Latini poetae inane pro aere dicere amant. Claudian. VIII, 142: quae voces avium, quanti per inane volatus. Stat. Theb. I, 310: sublimes raptim per inane volatus carpit. Verg. Aen. XII, 906: lapis vacuum per inane volutus. Ovid. Met. II, 506: celeri raptos per inania vento imposuit caelo. Sil. Ital. X, 151: funda procul per inane voluta. XIV, 210: pulveream volvens ad inania nubem. Plin. H. N. II, 38: hoc caelum appellavere maiores, quod alio nomine aëra: omne quod inani simile vitalem hunc spiritum fundit. Et caeli vocabulum Varro L. L. V, 8 a cavo descendere vult. Notum est autem caelum veteres pro aere dixisse, quod nomen postmodo demum e Graecorum sermone asciverunt. Vid. Cic. Acad. I, 7, 26. de N. D. III, 36, 91. Serv. ad Verg. Georg. I, 51. Aen. I, 58. Prob. ad Ecl. v. 31 p. 16 Keil. et all. Cavum aerem dixit Varro fr. sat. 81, 16 Oehl.: vias stelligeras aetheris explicans aere cavo emisit sonitum coturnix: quae verba Ad. Kochius, Exercit. crit. in prisc. poet. Rom. Bonn. 1851 p. 30 scite numeris inclusit hoc modo: aétheris viás stelligeras éxplicans cavo áëre —.

10) Conf. Lactant. I, 5 p. 23 ed. A. Thys.: Chaos quod est rudis inordinataque materiae confusa congeries. Id. II, 8 p. 110: nec audiendi sunt poetae, qui aiunt chaos in principio fuisse, hoc est confusionem rerum atque elementorum. Lact. Placid. ad. Ovid. 1: Chaos, ut Hesiodus indicat volumine, quod deorum originem continet, fuit in initio rerum quaedam confusio, quae postea in suas species distributa est. De tali chao idem dici potest, quod de Anaxagorae *ὁμοιομερῶν* congerie Aristoteles dicit Met. I, 8 p. 989a 33: *ἄτοπον γὰρ τὸ φάσκειν μεμῖχθαι τὴν ἀρχὴν ἅπαντα, καὶ διὰ τὸ συμβαίνειν ἄμικτα δεῖν προϋπάρχειν, καὶ διὰ τὸ μὴ πεφυκέναι μεμῖχθαι τῷ τυχόντι τὸ τυχόν.*

que *σκοτόεσσαν ὀμίχλην* dixisse accepimus[11]), unde apparet, fuisse illud iis aerium quiddam, caliginosum atque tenebricosum. Id procedente tempore coaluisse dixerunt in ovi figuram, motumque inclusi aetheris vi tandem ruptum esse Phanetemque ex sese emisisse, qui et Metis et Ericapaeus dictus est. Denique ex veteribus, qui de Hesiodi cosmogonia dixerunt, perpauci tantum *χάος* spatium esse crediderunt[12]), plerique aquam interpretati sunt, in quibus etiam Zenonem fuisse legimus[13]), nec defuerunt, qui aerem interpretarentur, quorum unum Zenodotum scholiastes theogoniae ad v. 116 commemorat[14]). Et sane, si quid horum eligendum sit, haec mihi sententia a vero proxime abesse videtur, modo ne quis de hoc aere cogitet, quem nos nunc spiritu ducimus, sed de caliginosa quadam natura, quae quum nulli eorum quattuor corporum, quae elementa vocantur, similis esset, proxime tamen ad aeris similitudinem accederet, cuique, quum nullum elementi alicuius nomen satis conveniret, tale nomen impositum est, quo nihil aliud nisi penetrabile quiddam et dissipabile significaretur, quod, quum ipsum nulla forma ac specie praeditum esset, omnium, quaecunque post extiturae erant, formarum pariter capax esset, quumque nihil solidi atque concreti haberet, tanquam vacuum quiddam et
11 inane designari poterat, in quo rebus omnibus postea prodituris locus ac spatium esset. — Ex hoc igitur Chao primum extiterunt Terra et Cupido, quorum altera omnem solidioris materiae concretionem ex

11) Vid. locc. apud Lobeck. Agl. p. 472. sqq.

12) Arist. de Xenoph. c. 1. 2. Phys. ausc. IV, 1. cf. Sext. Emp. Pyrrh. hyp. III, 6. adv. Phys. X, 1. Plutarch. de Is. et Os. c. 57, quamquam is alibi, Aqu. et ign. comp. c. 1, etiam eorum sententiam non improbat, qui chaos aquam interpretabantur, eamque interpretationem plerisque probatam esse testatur. Alterius autem interpretationis mentionem habet etiam schol. th. p. 393 Gaisf.

13) Vid. schol. Apollon. I, 498. Cf. Prob. ad Verg. Ecl. VI, 31 p. 21 Keil. Etiam Platonem de Hesiodi chao similiter statuisse suspicetur aliquis e Cratylo p. 402 B. Ibi enim, quum de iis dicat, qui quoniam omnia fluere et manare statuerent, etiam aquosam naturam omnium rerum principium esse voluerint, in his Hesiodum numerat. *Ὥσπερ οὖν* inquit, *Ὅμηρος Ὠκεανόν τε θεῶν γένεσίν φησι καὶ μητέρα Τηθύν, οἶμαι δὲ καὶ Ἡσίοδος κτλ.* Hesiodi de Oceano locum non respici apparet, quoniam ibi Oceanus et Tethys nequaquam omnium deorum, sed fontium tantum et fluviorum parentes sunt. Itaque aut memoria Platonem fefellit, aut Chao similem quandam naturam tribuit, atque Oceano, h. e. fluidam et aquosam.

14) Fuisse etiam qui ignem chaos esse vellent ex Cornuto intelligitur c. 17 p. 85.

elementis in chao diffusis significat, unde et orbis hic terrarum et quaecunque e terra nascuntur conformata sunt; alter autem vim illam animalem, quae omnis generationis causa atque principium est. Horum utriusque quasi fontem in chao fuisse necesse est, ex quo ea incognitae cuiusdam et reconditae causae impulsu sive insitae cuiusdam necessitatis lege aliquando prodierunt. De hac causa Hesiodeus poeta nihil dicit; quid alii dixerint, postea videbimus. Ceterum quum Terram pro solidiore materia, Cupidinem pro vi animali habendum esse diximus, hoc tamen utique tenendum est, sicut in Chao utriusque rei fons fuerit, sic in his quoque, quae e Chao prodierunt, neutram plane ab altera separatam et discretam, sed nec Terram sive materiam prorsus inertem atque inanimam, nec vim illam animalem, quae Cupidinis persona significatur, incorpoream fuisse. Hoc duntaxat differebat, quod, quae etiam materiae indita erat vis animalis, huius principatum Cupido habebat, cuius numine et impulsu opus erat, ut insita materiae vis et facultas ad generandum excitaretur; quo quidem munere ille etiam postea fungi non desinit, sed exortis e Terra diversis sexibus, nataque Venere, quae marium et feminarum copulationi praeest, huic se comitem adiungit, theog. v. 201. Omne autem eius munus, quemadmodum iam supra dictum est, hac una re continetur, ut ad generandum excitet; sed quae eo impellente primum ex Terra, post ex Terrae subole generantur, haec omnia, pariter ut ipsa Terra, non inerti solum materia constant, sed animam materiae iunctam habent, atque sicut materia posteriore quaque generatione perfectior magisque quasi subacta evadit, sic anima quoque per gradus magis magisque perficitur, et a naturali illo et necessario instinctu, quo olim regebatur, ad mentis libertatem, ad prudentiam, ad sapientiam denique procedit, quibus rebus quum superent haud dubie iuniores dei illum primum generandi auctorem Cupidinem, ea tamen huius vis est, quam si exerceat, facile eos sibi parere cogat, consiliumque eorum et sapientiam vincat, *δαμνᾶς ἐν στήθεσσι νόον καὶ ἐπίφρονα βουλήν.*

Quod autem ex Chao, post Terram et Cupidinem, etiam Erebus et Nox prodiisse dicuntur, hac de re sic statuendum est. Emissis ex semet Terra et Cupidine Chaos nequaquam tamen exhaustum est, id quod etiam hinc manifestum fit, quod memoratur a poeta v. 814 *χάος ζοφερόν* in Tartaro, quem alii in ipsius terrae cavitatibus, *μυχῷ χθονὸς εὐρυοδείης,* alii infra orbem terrarum esse credebant, tantundem infra depressum, quantum superne caelum attollitur, cuius utriusque

opinionis in hac theogonica compositione indicia reperiri alibi demonstravimus.[14b]). Neque, opinor, abhorrebat huius theogoniae auctor ab ea sententia, in qua Empedocles fuisse dicitur, qui hunc mundum partem tantummodo totius universi esse statuebat, extra mundum autem *ἀρχὴν* sive *ἀργὴν ὕλην*[15]) Nam quod illi *ὕλη*, hoc theogoniae auctori chaos erat. Ex hac igitur parte chai, quae post emissos ex semet Terram et Cupidinem reliqua erat, postea excitato etiam in hac
12 illo, qui antea quieverat, nisu generandi, quum solidiora corpora conformari non amplius possent, gignuntur residuae eius naturae congrua Nox et Erebus, h. e. duplex genus tenebrarum, alterum infernum et subterraneum, alterum statis vicibus super terram se effundens rursusque recedens. Nam tenebras veteres non incorporeas esse censebant et existere tantum lucis defectu, sed constare per se suamque habere substantiam, quam in aere ponebant[16]). *Μέλας γὰρ ὁ ἀήρ*, inquit Eustathius ad Il. IV, 140, *ὅθεν καὶ ἠέροεν τὸ σκοτεινὸν καὶ ἠέρα τὴν ἀορασίαν φησὶν ὁ ποιητής*. Nec aliter Philo de mundi opif. c. 7 (tom I p. 6 ed. Mang.): *μέλας ὁ ἀὴρ τῇ φύσει*, quamobrem etiam *σκότος* dicitur; et explicatius Plutarchus de prim. frig. c. 9: *ὅτι δὲ ἀὴρ τὸ πρῶτον σκοτεινόν ἐστιν οὐδὲ τοὺς ποιητὰς λέληθεν· ἀέρα γὰρ τὸ σκότος καλοῦσιν. „Ἀὴρ γὰρ παρὰ νηυσὶ βαθὺς ἦν οὐδὲ σελήνη οὐρανόθεν προὔφαινεν“* (Od. IX, 144) *καὶ πάλιν „Αὐτίκα δ' ἠέρα μὲν σκέδασεν καὶ ἀπῶσεν ὀμίχλην, ἠέλιος δ' ἐπέλαμψε, μάχη δ' ἐπὶ πᾶσα φαάνθη.“* (Il. XVII, 649), cuiusmodi exempla permulta esse neminem fugit. Addit autem Plutarchus: *καὶ γὰρ κνέφας τὸν ἀφώτιστον ἀέρα καλοῦσι, κενὸν, ὡς ἔοικε, φάους ὄντα* (scilicet vocabulum e *κενός* et *φάος* factum esse rati) *καὶ νέφος ὁ συμπεσὼν καὶ πυκνωθεὶς ἀὴρ ἀποφάσει φωτός*, (h. e. *νέφος* ex negatione *νέ* et *φάος* factum,) denique, *ὅσα τοῦ φωτὸς οὐ παρέχει τῇ αἰσθήσει δίοψιν, ἀέρος εἰσὶ διαφοραί*.

14b) Vid. diss. de extrem. mundi part. p. 7.

15) Cf. Karsten. Empedocl. p. 418.

16) Substantiam tenebris propriam ac suam asseruit nuper etiam Joannes Richers in libro quem inscripsit Natur und Geist tom. III p. 265, similiterque de frigore statuit p. 9 et 142, quod plerique perperam, ut mihi quidem persuasissimum est, nihil nisi caloris absentiam esse autumant. Veterum de utraque re sententias non easdem omnium fuisse vel ex Plutarchi libro de primo frigido notum est. Cf. Schol. Eurip. Orest. v. 177. Ideler. ad Aristot. Meteor. t. II p. 390.

Cupidinem cosmogonicum etiam alii praeter Hesiodum complures adhibuerunt ad mundi conformationem explicandam. Ac primum quidem Orphicorum theogonia ea, quae continebatur quattuor et viginti rhapsodiis *ἱερῶν λόγων*, causam et principium omnium rerum *Χρόνον*, Tempus, posuit: ex hoc generatos esse Chaos et Aethera, eosque in ovi formam coaluisse, quo dirupto prodiisse Phanetem, qui idem etiam *Ἔρως* s. Cupido cognominatur[17]). *Χρόνον*, inquit Proclus in Plat. Timae. II p. 86 B. 202 Schn., *τὸ πρῶτον ἐπωνόμασαν, ὡς δέοντος, οὗπερ γένεσίς ἐστιν, ἐκεῖ προηγεῖσθαι τὸν χρόνον*: quae interpretatio rem non magnopere explanat. Nec meliora ab aliis proferuntur. Qui Tempus causam rerum gignendarum, *τὴν πρώτην πάντων αἰτίαν*, statuerunt, hos necesse est una cum temporis notione etiam actionis notionem coniunxisse, quandoquidem tempus solum per se constans cogitari non magis potest, quam actio sine tempore[18]); aut si quis illud a se tamen cogitari posse autumet, efficere certo tale tempus vacuum nihil quidquam posse in aperto est. Itaque Orphici illi, quum causam primam, *τὴν ἄρρητον ἀρχήν*, actionem quidem esse debere intelligerent, qualis autem aut cuius ea esset, significari non posse viderent, id posuerunt, quod quum cogitari absque actione non posset, de ipsa tamen actione nihil definiret. Haec igitur actio primum omnium Chaos et Aethera, h. e. duplex genus materiae effecit, alterum tenebricosum, caliginosum, corporeum, alterum lucidum, tenue, animale: quae quum inter se coaluissent, extitit hinc deus primigenius, *πρωτόγονος*, qui Phanes dicitur, quia primus apparuit aliaque post apparere fecit, item Metis, quia plenus fuit consilii atque rationis, *Ἔρως* autem s. Cupido, quia appetens fuit generandi et procreandi. Fuit autem is masculofemineus, alatus, cum capitibus capri, tauri, leonis, draconis, denique multum diversus ab eo, quem Hesiodus *κάλλιστον ἐν ἀθανάτοισι θεοῖσι* praedicat, et, quod quidem ad formam attinet, Typhoeo quam Cupidini similior. Hunc autem et quae-

17) Procl. in Tim. II p. 132 A. 311 Schn.: *ὁ Φάνης περικαλλέος Αἰθέρος υἱὸς ὀνομάζεται καὶ ἁβρὸς Ἔρως.* Cf. Orph. Arg. v. 12: *Ἀρχαίου μὲν πρῶτα Χάους ἀτέκμαρτον ἀνάγκην, καὶ Κρόνον* (scr. *Χρόνον*) *ὡς ἐλόχευσεν ἀπειρεσίοις ὑπὸ κόλποις Αἰθέρα καὶ διφυῆ περιωπέα κυδρὸν Ἔρωτα, Νυκτὸς ἀειγνήτης υἱὰ κλυτὸν ὃν ῥα Φάνητα ὁπλότεροι κλήζουσι βροτοί*, et v. 426: *πρεσβύτατόν τε καὶ αὐτοτελῆ πολύμητιν Ἔρωτα.*

18) Cf. Aristot. Phys. IV, 10. 11. Stobae. Ecl. I p. 250. Lucret. I, 454. Serv. ad Verg. Aen. VII, 37.

cunque ab eo procreata erant postea Iupiter devorasse, ac deinde rursus ex semet progenuisse, eoque modo huius, qui nunc est, mundi pater atque creator factus esse dicitur, quamobrem non mirum est, eadem, quae illi, quem devoraverat, Primigenio cognomina etiam Iovi indita esse, ut diceretur καὶ Μῆτις πρῶτος γενέτωρ καὶ Ἔρως πολυτερπής [19]). — Ceterum haec Orphicorum monstra quam vetusta sint, perquam mihi dubium videri iam alibi significavi [20]), quum antiquiores eorum testes nullos habeamus, quam aut patres Christianos, Athenagoram Clementemque utrumque, aut Platonicos recentiores, Hermiam, Proclum, Damascium aliosque: ut non immerito hanc omnem partem theogoniae, quae est de Phanete eiusque cataposi, antiquioribus ignotam et recentius demum a Platonicis insertam suspiceris, qui suae de mundo intelligibili ante hunc materialem doctrinae vetustissimum poetam quodammodo praelusisse vellent. Antiquior sine dubio ea est theogoniae Orphicae forma, quam ex Hieronymo Damascius memorat de princ. p. 380, paullo certe minus monstrosam. Haec in principio ponebat Humorem Terramque, h. e. solidiorem materiam, ex humore concretam: sed utrique vim quandam vitalem atque animalem insitam fuisse res ipsa manifestum facit. Nam coiisse inter se filiumque procreasse dicuntur, nec dubitari potest, quin Terra femina, Humor masculus habitus sit, qui ab ipsis Orphicis Oceanus potius quam Ὕδωρ appellatus esse videtur, quandoquidem versum ex Homero nemini ignotum, Ὠκεανοῦ, ὅσπερ γένεσις πάντεσσι τέτυκται, Athenagoras p. 144 Rechenb. tanquam Orphicum affert, hanc ipsam de principiis doctrinam, quam ex Hieronymo Damascius refert, commemorans. Nec mirum Homericum versum ad Orpheum referri, ad quem etiam Hesiodeos non paucos referri videmus. Quippe uterque, Homerus et Hesiodus, plurima ab Orpheo mutuati esse censebantur [21]). Sed filius Oceani et Terrae Chronus fuit, qui etiam Hercules vocatur, forma draconis, alatus, cum capitibus tauri et leonis, mediaque horum
14 facie divina. De hac forma, et cur Hercules dictus sit, nihil attinet nunc

---

19) Procl. in Timae. III, 156 A (368). cf. II. 137 C (324). Fragm. Orph. ap. Euseb. pr. ev. III, 9 et Stobae. Ecl. I, 3, 23 p. 44.

20) In dissert. de poesi theogonica Graec. p. 13.

21) Cf. Clem. Al. Strom. VI c. 2. Tzetz. exeg. Iliad. p. 26. Etiam in hymnis Orphicis aliquot versus Homerici sunt, velut LXXXIII, 4 est ex Il. XXI, 196. hymn. XVII, 1 ex Od. IX, 528. hymn. XXXV, 5 ex h. Hom. in Apoll. Del. v. 16.

quaerere: Chronum autem propterea dictum statuo, quia rerum, in quas temporis mensura cadit, omnium ab hoc initium coeptum est. Adiungitur huic apud Damascium *Ἀνάγκη* sive *Ἀδράστεια*, ad significandum scilicet, necessitatis legem ipsi rebusque ab eo generandis iniunctam. Ex rebus autem, quae generaverit, commemorantur a Damascio *αἰθὴρ καὶ χάος ἄπειρον καὶ ἔρεβος ὀμιχλῶδες*, ab utroque autem teste ovum ingentis magnitudinis, ex his videlicet conflatum, et ex ovo exclusus deus Protogonus, qui et Iupiter et Pan vocatur. Erotis autem s. Cupidinis nomen non magis quam Metidis, Phanetis et Ericapaei in hac Hieronymica theogonia memoratur.

Sed doctrinam illam de ovo mundano et Cupidine ex ovo excluso etiam Aristophanes aves suas in fabulae cognominis parabasi proponentes fecit, quamquam ridicule difflictam:

Χάος ἦν καὶ Νὺξ Ἔρεβός τε μέλαν πρῶτον καὶ Τάρταρος εὐρύς,
Γῆ δ' οὐδ' ἀὴρ οὐδ' οὐρανὸς ἦν· Ἐρέβους δ' ἐν ἀπείροσι κόλποις
τίκτει πρώτιστον ὑπηνέμιον Νὺξ ἡ μελανόπτερος ὠόν,
ἐξ οὗ περιτελλομέναις ὥραις ἔβλαστεν Ερως ὁ ποθεινός.
Οὗτος δὲ Χάει πτερόεντι μιγεὶς νυχίῳ κατὰ Τάρταρον εὐρὺν
ἐνεόττευσεν γένος ἡμέτερον καὶ πρῶτον ἀνήγαγεν εἰς φῶς.
Πρότερον δ' οὐκ ἦν γένος ἀθανάτων πρὶν Ἔρως συνέμιξεν ἅπαντα,
ξυμμισγομένων δ' ἑτέρων ἑτέροις γένετ' οὐρανός τ' ὠκεανός τε
καὶ γῆ πάντων τε θεῶν μακάρων γένος ἄφθιτον — —

quae si cui ad veriorem formam revocare libuerit, quattuor his nominibus, Chaus, Noctis, Erebi, Tartari, duo principia significari dixerit, quorum alterum *χάος* sive *νύξ*, alterum *ἔρεβος* sive *τάρταρος* fuerit. Quamquam fieri potest etiam, ut ex Chao Nox et frater eius Erebus, qui idem Tartarus, prodierint. Nam poeta, iculariter tantum haec traducens, rem accuratius proponere nihil opus habuit. Sed ovum illud, si epitheton eius *ὑπηνέμιον* urgendum est, Nox ex semet ipsa, nullo generante, peperisse dicitur in Erebi sinu ac recessu, unde exclusus Cupido e Chao sive prima materia deos alites omnemque deinceps rerum universitatem produxerit, iunctis nimirum inter se apteque copulatis rerum elementis, quae in Chao confusa latebant: possitque ali-

quis hanc Cupidinis cum Chao copulationem comparare cum eo, quod de spiritu Sanchoniathonis Philo apud Eusebium refert: *καὶ ἠράσθη τὸ πνεῦμα τῶν ἰδίων ἀρχῶν.* Nam principium, cuius amore spiritus incensus esse dicitur, fuit *ἀὴρ ζοφώδης*, sive alio nomine *πνοὴ ἀέρος ζοφώδους* aut *χάος θολερὸν ἐρεβῶδες.*

Irrisisse haec somnia cosmogonica etiam mediae comoediae poetam Antiphanem ex Irenaeo cognoscimus, qui ex huius quadam fabula, quam propter hoc ipsum argumentum Theogoniam vocat, haec refert, in disputatione contra Valentinianos gnosticos II, 17 p. 308 Stier.: „Multo verisimilius et gratius (scil. quam Valentiniani) de universorum genesi dixit unus de veteribus comicis Antiphanes in Theogonia. Ille enim de Nocte et Silentio Chaos emissum dicit, dehinc de Chao et Nocte Cupidinem, et ex hoc Lumen, dehinc reliquam secundum eum primam deorum genesin. Post quos rursus secundam deorum generationem inducit et mundi fabricationem. Dehinc de secundis diis narrat hominum plasmationem.“ Intelligitur ex his, apud Antiphanem principia fuisse Noctem et aliud quiddam, quod Irenaeus vel potius is, qui librum Irenaei latine vertit, Silentium interpretatus est. Apud Graecum poetam *Σιγήν* fuisse non est credibile, non modo propterea, quod haec in antiquis cosmogoniis a nullo memoratur, sed quod masculum potius principium poni debuisse apparet, ex cuius cum Nocte coniunctione Chaos tanquam partus prodierit. Nam Nox quin pro matre habita fuerit, dubitari non potest. Neque quidquam probabilius videtur, quam copulatum cum ea *Σκότον* fuisse. Certe *Σκότον* persona indutum videmus etiam apud Sophoclem Oed. Col. v. 40, ubi Furiae dicuntur *Γῆς τε καὶ Σκότου κόραι* itemque v. 106, *παῖδες ἀρχαίου Σκότου*, quemadmodum ab aliis quoque factum esse ex Aeschinis scholiasta discimus p. 747 Reisk. Irenaeum autem aut eius interpretem ut Silentium pro Scoto poneret, non una causa permovere potuit: sive quod epitheton aliquod additum erat, velut *σιγηλὸς Σκότος*, sive quod non competebat aptum vocabulum latinum, quoniam Tenebrae et generis feminini et numeri pluralis est, sive quod sic evidentior evadebat comicae huius cosmogoniae cum gnosticis similitudo, qui pro principiis *Βύθον* et *Σιγήν* posuerunt [22]). Utut est, illud pro certo affirmare licet, hanc, quae

22) Quanto studio gnosticorum adversarii id egerint, ut pleraque ab ethnicis

Antiphani tribuitur, cosmogoniam ab illa, quam modo ex Aristophane proposuimus, tam diversam esse, ut reiicienda sit Meinekii suspicio[23], Antiphanis nomen librariorum errore pro Aristophanis scriptum, nullumque alium locum Irenaeo obversatum esse, quam illos Avium versus. Nam Aristophanes Chaos primo loco nominat; apud Antiphanem Chaos generatur ex Nocte et Scoto sive Silentio: apud Aristophanem Nox ovum ponit sine parente, unde Cupido excluditur; apud Antiphanem Cupido Noctis quidem filius est, sed alterum parentem Chaos habet, neque ovi apud eum mentio fit: denique apud Aristophanem Cupido ex Chao deos pinnatos omnemque rerum universitatem procreat; apud Antiphanem Cupido primum Lumen generat, de quo nihil est apud Aristophanem, ac deinde duae generationes deorum memorantur, hominesque a secundis deis procreati, quarum rerum omnium quum nihil apud Aristophanem Irenaeus invenerit, nisi hunc aut fraudis aut summae levitatis insimulare velimus, Meinekii sententia nullo modo probari posse videtur. Multo probabilior est Grabii coniectura, sumpsisse ista Irenaeum ex Antiphanis comoedia, quae inscripta erat *Ἀφροδίτης γοναί*, in qua quum de Veneris ortu dictum fuisse ipse titulus facile persuadeat[24]), commodissime etiam de ceterorum deorum omnisque rerum naturae origine dici potuisse apparet: eaque causa Irenaeo esse potuit, ut Theogoniam hanc fabulam nominaret, quo no- 16
mine Aristophanis Aves propter paucos illos versus appellari potuisse vix credibile est.

Sed redeundum ab his comicorum lusibus ad eos est, qui serio agebant, quorum non pauci magnas Cupidini partes in mundi conformatione assignarunt. Nam Pherecydes, placita sua miris allegoriarum formis includens, summum deum, quem Iovem dixit, a quo materiam motam atque formatam voluit, in huius opificii progressu ad socianda inter se apteque vincienda rerum elementa in Cupidinem se transfor-

---

eos mutuatos esse arguerent, notum est. Vid. Hippolyt. p. 144 Mill., et Feuardent. ad Epiphan. I p. 27. Syzygias quidem eorum etiam in Hesiodi theogonia praemonstratas esse Epiphanius demonstrare satagit, adv. haer. lib. I. T. II p. 164 B.

23) Histor. crit. com. graec. p. 318 sqq.

24) De similibus fabularum titulis loquitur Lobeckius Agl. p. 436 sq., qui fabulas a solemnibus appellatas coniicit, quorum imaginem repraesentarent imitandis conviviis, pervigiliis aliisque ludicris. Nempe ab iis solemnibus, qui deorum natalicia erant aut esse credebantur.

masse dixit, quemadmodum Proclus testatur in Plat Timae. III p. 368 Schn.: *ὁ δὲ Φερεκύδης ἔλεγεν εἰς Ἔρωτα μεταβεβλῆσθαι τὸν Δία μέλλοντα δημιουργεῖν, ὅτι δὴ τὸν κόσμον ἐκ τῶν ἐναντίων συνιστὰς εἰς ὁμολογίαν καὶ φιλίαν ἤγαγε καὶ ταὐτότητα πᾶσιν ἐνέσπειρε καὶ ἕνωσιν τὴν δι' ὅλων διήκουσαν.* Multa praeterea de demiurgiae modo ac ratione, de variis deorum generationibus, de certaminibus eorum atque imperii vicissitudinibus, quae fuissent, ante quam omnia Iovi subiicerentur, fabulatus erat, de quibus dicere hoc loco nihil attinet. Hoc tamen non est silentio praetermittendum, si Iovem Pherecydes inde ab initio sui similem, h. e. sapientem et ratione atque consilio in mundi fabrica utentem induxit, qua de re dubitari non potest [25]), praelusisse eum sic quodammodo posteriorum philosophorum doctrinae, qui mentem mundi creationi praefecerunt. Quamquam Mentem Anaxagoras incorpoream esse voluit; Pherecydes Iovis naturam aetheream [26]), itaque corpoream, licet subtilissimam, statuerat. Hactenus igitur ille comparari potest cum Orphicorum Phanete, *περιμήκεος αἰθέρος υἱῷ*, quem et ipsum *Ἔρωτα* cognominatum esse vidimus; Hesiodeo autem Cupidini praestantiam mentis et sapientiam in mundo condendo tribui non posse demonstravimus.

Conspirare autem cum Hesiodo Acusilaus dicitur a Platone in Symposio c. 6 p. 178 B, quod quam vere dicatur eo difficilius est ad diiudicandum, quod quae alibi ex Acusilao a veteribus proferuntur, omnia fortassis adulterina sunt, ut Suidas aliquoties monuit [27]): nec repugnabo si quis cum C. Muellero [28]) librum illum, qui Acusilai nomen praeferebat, Alexandrina aetate compositum dicat. Sed Cupidinem ab Acusilao Noctis et Aetheris filium dictum esse scholiastes Theocriti in argumento idyllii XIII memorat: contra Damascius de princ. p. 383 Kopp. *Ἀκουσίλαος*, inquit, *Χάος μὲν ὑποτίθεσθαί μοι δοκεῖ τὴν πρώτην ἀρχὴν ὡς πάντη ἄγνωστον, τὰς δὲ δύο με-*

---

25) Hinc est, quod Aristoteles dicit Metaph. XIV, 4 p. 1091 b 9: *Φερεκύδης καὶ ἕτεροί τινες τὸ γεννῆσαν πρῶτον ἄριστον τιθέασιν.*

26) Cf. Prob. ad Verg. Ecl. VI, 31 p. 20 Keil.: Pherecydes diversa affert elementa: *Ζῆνα* inquit *καὶ Χθόνα καὶ Κρόνον* (scr. *Χρόνον*), ignem et terram et tempus significans: et esse aethera, qui regat, terram, quae regatur, tempus, in quo universa pars moderetur (scr. aether moderetur).

27) Sub vocc. *Ἑκαταῖος, ἱστορῆσαι* et *συγγράφω.*

28) Fragm. histor. Graecor. I p. XXXVIII.

τὰ τὴν μίαν Ἔρεβος μὲν τὴν ἄρρενα, τὴν δὲ θήλειαν Νύκτα, ἐκ δὲ τούτων φησὶ μιχθέντων Αἰθέρα γενέσθαι καὶ Ἔρωτα καὶ Μῆτιν. Ostendit autem Damascius se Acusilai librum non ipsum legisse, sed notitiam eius Eudemo debere, quem apparet varias et Grae- 17
corum et barbarorum sententias cosmogonicas et theogonicas collegisse[29]). Ait enim: *παράγει δὲ ἐπὶ τούτοις ἐκ τῶν αὐτῶν* (h. e. ex Erebo et Nocte) *καὶ ἄλλων θεῶν πολὺν ἀριθμόν, κατὰ τὴν Εὐδήμου ἱστορίαν.* Itaque in hac Acusilai theogonia, quam Eudemus retulit, haec fuisse videtur principiorum series, ut ex Chao primordiali prodirent Erebus et Nox, mas et femina, hoc est materia ad generandum et ad pariendum apta, ex quorum copulatione deinde subtilior quaedam natura existeret, quae quum aetherea esset, tum mente et consilio polleret, vimque in se haberet materiae ad generandum incitandae, quamobrem tribus eam nominibus appellavit, Aethera, Mentem, Cupidinem, quemadmodum etiam ab Orphicis Phanetem et *Μῆτιν* et *Ἔρωτα* cognominatum esse vidimus. Alterum testem si audimus, Aether Cupidinis pater dicebatur, quod et ipsum aliquis ad physicam rationem haud ineptam fortasse revocaverit. Utri horum maior fides sit, incassum quaeras. Hoc tamen apparet, ab Hesiodea fabula utramque relationem diversam esse.

Parmenides quoque Cupidinem in mundi fabrica adhibuit, eamque ob causam a Platone, Aristotele aliisque cum Hesiodo componitur. Interest tamen inter eos hoc maxime, quod, quum apud Hesiodum ipsius Cupidinis origo in obscuro sit, hanc Parmenides eatenus saltem explicare conatus est, ut primam quandam creationis causam indicaret, quae quum Cupidinem, tum ceteras naturae vires, quibus ille pariter deorum personas induit, produxisset. Hanc primam causam quo nomine appellaverit, non satis liquet: videtur autem non uno modo, sed aliter alibi appellasse. Nam e Platonis verbis, Sympos. c. 6: *Παρμενίδης δὲ τὴν γένεσιν λέγει „πρώτιστον μὲν Ἔρωτα θεῶν μητίσατο πάντων“* probabiliter colligitur, hoc ipsum *Γενέσεως* nomen a Parmenide usurpatum fuisse, quo quasi genetricem omnium rerum significaret, quemadmodum *γένεσιν* Hesychius interpretatur *πατέρα ἢ μητέρα*, Oceanumque Homerus, aethera Philostratus dixerunt *θεῶν γένεσιν*[30]). Sed eandem etiam *Ἀφροδίτην* a Parmenide vocatam

29) Cf. Diog. Laert. Prooem. §. 9.

30) Homer. Il. XIV, 201. Philostr. vit. Apoll. III, 34 p. 125. Cf. Intt. ad

esse ex Plutarcho colligas, qui in Erotico p. 756 haec habet: *Παρμενίδης μὲν ἀποφαίνει τὸν Ἔρωτα τῶν τῆς Ἀφροδίτης ἔργων πρεσβύτατον, ἐν τῇ κοσμογονίᾳ γράφων „πρώτιστον μὲν Ἔρωτα θεῶν μητίσατο πάντων“* [31]). Denique Ioannes Stobaeus, Ecl. phys. I, 23 p. 484, illam omnis motus et generationis causam, *τὴν τοκέα πάσης κινήσεως καὶ γενέσεως*, ab eo *δαίμονα, κυβερνήτην, κληροῦχον* (scr. *κληδοῦχον*), *δίκην, ἀνάγκην* dictam esse testatur, quibus nominibus etiam *πρόνοιαν* addere possumus ex Theodoreto, Therapeut. VI p. 87, 21 Sylb. (236 Gaisf.), cuius testimonium omnes adhuc, qui de Parmenide scripserunt, fefellisse videtur.

18 Sedem huic causae motrici et genetrici assignavit in medio eorum orbium, quibus mundum universum contineri voluit, id quod etiam versus testatur ex eius carmine a Simplicio servatus, *ἐν δὲ μέσῳ τούτων δαίμων ἣ πάντα κυβερνᾷ*): et fuisse eam non caecam quandam vim necessitatis, sed plenam rationis et consilii, quum *προνοίας* nomen ei inditum tum verbum *μητίσατο* demonstrat, in illo quem Plato et Plutarchus citarunt versiculo. Iam quum Cupidinem omnium deorum primum procreasse dicatur, necesse est etiam alios praeter hunc deos ab ea procreatos esse: quumque apud Ciceronem de N. D. I, 11, 28 Parmenides cupiditatem, bellum, discordiam ceteraque eiusdem generis ad deum revocare perhibeatur, non immerito conieceris Cupidini ab illo contrarias quasdam naturae vires adiunctas esse, deorum personis indutas, quemadmodum *Πόλεμον, Νεῖκος, Ἔριν* ab Heraclito, Empedocle aliisque in mundi fabrica adhibitos esse constat.

Fuerunt autem, qui etiam Platonis in Symposio Cupidini, Pori et Peniae filio, cosmogonicam quandam significationem asserere conarentur, cuius opinionis a veteribus nescio quibus propositae Plutarchum testem habemus. Is enim, de Is. et Osir. c. 57, postquam Hesiodi

---

Hesych. I p. 815. Jacobs. ad Aelian. H. A. p. 71. — De Platonis loco similiter iudicaverunt Hommelius et C. F. Hermannus in Diurn. antiquar. ann. 1835 p. 219. Ritter. hist. phil. I p. 481, quos laud. Winckelmannus ad Plutarch. Amat. p. 155. Et Godofredum quoque Hermannum sic iudicasse refert G. A. Koch. Obss. in Timae. lex. Plat. praef. p. XII.

31) Etiam Empedoclem *Φιλίᾳ* suae varia nomina imposuisse videmus; modo enim *Φιλότητα* dixit, modo *Γηθοσύνην*, modo *Ἁρμονίην*, modo *Ἀφροδίτην*. Vid. fr. v. 59. 107. 111. 209. 224. cum Karstenii annot. p. 347 n. 109. — De Parmenide cf. eundem in Parm. reliq. p. 235.

32) Apud Karsten. p. 42 v. 127.

Chaos, Terram, Tartarum, Cupidinem commemoravit, Aegyptiorum-
que deorum Isidem cum Terra, Osiridem cum Cupidine, Typhorum
cum Tartaro comparari dixit, addit deinde haec: *προσκαλεῖται δὲ
καὶ τὸν Πλάτωνος ἀμωσγέπως τὰ πράγματα μῦθον. — — Ὁ
γὰρ Πόρος οὐχ ἕτερός ἐστι τοῦ πρώτου ἐραστοῦ καὶ ἐφετοῦ
καὶ τελείου καὶ αὐτάρκους, Πενίαν δὲ τὴν ὕλην προσεῖπεν, ἐν-
δεᾶ μὲν οὖσαν αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν τοῦ ἀγαθοῦ, πληρουμένην
δὲ ὑπ' αὐτοῦ, καὶ ποθοῦσαν καὶ μεταλαμβάνουσαν. Ὁ δὲ γε-
νόμενος ἐκ τούτων κόσμος καὶ Ὧρός οὐκ ἀΐδιος οὐδ' ἀπαθὴς
οὐδ' ἄφθαρτος, ἀλλ' ἀειγενὴς ὤν, μηχανᾶται ταῖς τῶν παθῶν
μεταβολαῖς καὶ περιόδοις ἀεὶ νέος καὶ μηδέποτε φθαρησόμε-
νος διαμένειν.* Apparet primum pro *καὶ Ὧρος* scribendum esse
καὶ Ἔρως aut *ὃς καὶ Ἔρως*[33]), Erotem autem accipi pro mundo
hoc adspectabili, qui ad negatam sibi aeternitatem perpetuis occidendi
et nascendi vicibus quodammodo tamen adspiret, quae interpretatio
quantopere ab eo Cupidine, quem Plato nobis proponit, aliena sit, ne-
minem fugere potest. Huius enim omnis vis et natura ad animi tan-
tum humani conditionem eiusque amorem pulchritudinis pertinet.
Quodsi quis fabulam illam de ortu Cupidinis Platone vetustiorem esse
autumat, et ab hoc, neglecta genuina significatione, suo consilio accom-
modatam, sumit is suo arbitratu quod probari nulla ratione potest.
Neque enim Peniam et Porum Cupidinis parentes a quoquam praeter
Platonem dictos videmus, et Cupidinem, quicunque cosmogonicum fa-
ciunt, aut nullis aut longe diversis parentibus ortum esse perhibent.
Et tamen Schellingius, quum in Brunone p. 188, tum in libro de diis
Samothr. p. 12, non dubitavit similem quandam Platonicae fabulae in-
terpretationem nobis proponere, eique Orphicam originem asserere,
plaudente, ut par erat, Creuzero, Symbol. II, 369 sq. et III, 574 ed. 2.
Ubinam vero quidquam simile vel in fragmentis Orphicorum, vel apud
quemquam eorum, qui de horum fabulis ac placitis retulerunt, inve- 19
niatur, neuter eorum nos docet. Nimirum quum pauca de Orphicis
satis comperta sint, eaque ipsa a plerisque ignorentur, impune illo
nomine se abuti posse arbitrantur ad quandam vetustae auctoritatis
commendationem commentis suis apud imperitos conciliandam. Sed
hos satis refutavit Albertus Jahnius in dissertatione Platonica, Bernae
1839 edita, p. 137. 145. 150, idemque etiam ceterorum omnium inter-

33) Id iam Squirium voluisse cognosco e Partheyi annot. p. 103.

pretamenta accurate percensuit. Nobis de vera Platonicae fabulae sententia unus rectissime disseruisse videtur Zellerus, Philos. Graec. tom. II p. 167 sqq.

Tantum de Cupidine cosmogonico philosophorum: non indignos enim philosophorum nomine eos omnes iudico, qui de causis rerum ac principiis quaesiverunt, quamvis sententias suas non sine fabularum involucris exprimere potuerint, naturaeque vires deorum personis significaverint, quamobrem eos Aristoteles theologos quam philosophos dicere maluit[34]). Sed horum theologia quatenus cum religione populari aut conspiraverit aut discordaverit, perquam difficile est ad definiendum. Quippe popularis Graecorum religio venerationem quidem habebat deorum, eosque coli ab hominibus iubebat ut *δοτῆρας ἐάων*, a quibus bona malaque hominibus dispensarentur; sed quum de singulorum muneribus atque potestatibus nulla fere constans ac certa doctrina esset, tum omnis haec quaestio de prima rerum origine, et quae in mundi creatione huius vel illius dei partes fuissent, a populi religione remota erat, neque quidquam de his rebus in templis a sacerdotibus tradebatur. Sic igitur etiam de Cupidine hoc quidem constat, cultum eum a Graecis non uno loco fuisse, qualem autem coluerint minus liquet: sed hoc pro certo affirmari potest, quum vel a poetis, vel ab aliis, qui in vulgari inscitia rerum divinarum non acquiescerent, perquam varia atque diversa dicerentur, ex his pro suo quemque captu et ingenio id arripuisse, quod ipsi maxime probabile videretur. Itaque et de ortu Cupidinis varia et multiplex opinio fuit, quum alii eum aliis parentibus editum, alii minimum natu, alii omnium deorum antiquissimum dicerent, et numen quoque eius modo ad hominum duntaxat aut etiam deorum animos amore incendendos pertinere visum est, modo ad animalium omnium copulationem, aut ultra haec etiam ad res sensu carentes, velut ad stirpes quae terra continentur, aut denique ad ipsa prima rerum elementa inter se miscenda atque coniungenda: quarum sententiarum nulla est, quam unam praeter ceteras receptam vulgoque probatam et sacerdotali aut publica auctoritate stabilitam dicere liceat.

Coluerunt autem Cupidinem omnium religiosissime Thespienses in Boeotia, in quorum agro quum Ascra pagus esset, coniecerit aliquis

34) Metaphys. III (*B*), 4 p. 1000 a 9. XII (*Λ*), 4 p. 1071 b 27. Cf. Bonitz. Comm. p. 160.

hanc religionem etiam Ascraeo poetae in causa fuisse, ut Cupidini tam insignem in theogonia locum daret, sequutumque eum hac in re esse popularium persuasionem. Ea coniectura nec refutari certis argumentis, nec stabiliri facile potest. Nam in ii·, quae de Thespiensium cultu Cupidinis tradita sunt, quum nihil sit, unde cosmogonicum hunc deum habitum esse appareat, est tamen etiam nihil, quod eum non talem fuisse demonstret, nisi quis forte hoc ipsum per se parum credibile esse dicat, antiquissimos horum sacrorum conditores tam subtiliter de mundi origine philosophatos esse, ut Cupidinem quendam comminiscerentur elementorum copulatorem. Nam antiquissimum Cupidinis cultum apud Thespienses fuisse hinc apparet, quod in templo eius pro imagine rudem lapidem habebant, ut Pausanias testatur IX, 27, 1: *καί σφισιν ἄγαλμα παλαιότατόν ἐστιν ἀργὸς λίθος.* Quae autem de cultu eius accepimus, perpauca sunt. Primum Erotia sive Erotidia festum ei celebratum esse quinto quoque anno ad montem Heliconem, cum certaminibus gymnicis et musicis, cuius festi celebritatem cum Panathenaeis Atheniensium, Olympiis Eleorum, Aleis Rhodiorum Athenaeus componit XIII, 12 p. 561. Porro ex Plutarcho colligi potest, invocari Cupidinem a Thespiensibus solitum ad dissolutam inter coniuges gratiam reconciliandam[35]). Denique quum fontem Thespiis fuisse legamus „conceptus mulieribus repraesentantem", ut Plinius ait H. N. XXXI, 2 p. 342 Gron., quumque in vicinia etiam Priapi cultum floruisse audiamus[36]), quem deum multi fratrem Cupidinis, uterinum saltem, perhibuerunt, vicinumque Cupidini Priapum etiam ibi inveniamus, ubi pari quam apud Thespienses religione ille colebatur, in Asia ad Hellespontum[37]), non errabimus, opinor, si in populari quidem religione hanc maxime vim Cupidinis spectatam fuisse suspicamur, quae ad coniunctionem sexuum generationemque pertineret. Quodsi quis vim eius atque numen etiam latius patere, adeoque in ipsa totius mundi generatione pollens potensque fuisse diceret, nulla, ut opinor, publica lege, nullo sacerdotum interdicto coercebatur: modo

35) Plut. Erot. p. 749 B.

36) Pausan. IX, 31, 2.

37) Pausan. l. l. Strab. XIII, 1 p. 90 Tauchn. Athenae. I, 30 B. Schol. Theocr. I, 21. Vergil. Georg. IV, 111. Ovid. Trist. I, 9, 26. Klausen. Aeneas u. d. Penat. I p. 84 sqq. — In hymno Orphico V, 9 *Ἠρίηπος* idem est, qui *Πρωτόγονος*, *Ἠρικεπαῖος*, *Φάνης*, quem quidem etiam *Ἔρωτα* dictum esse supra vidimus. Poterit igitur, qui volet, etiam Priapo cosmogonicam dignitatem asserere.

ne quis talem doctrinam cosmogonicam aut vulgo creditam aut inter sacra traditam autumet. Nam quod Creuzerus, ad Plotin. de pulchr. praep. p. XXX, in sacris Thespiensium non Veneris filium Cupidinem[38]) sed deorum antiquissimum celebratum esse ex Olenis quodam hymno colligit, qui Ilithyiae filium Cupidinem dixerit: hymnos Olenis Thespiensium sacris ipse vir *μυθολογώτατος* suo arbitratu largitus est, qua de re mox videbimus. Idem etiam mysteria quaedam Cupidinis apud Thespienses fuisse credit, in quibus de animi humani conditione subtilior quaedam doctrina per dei illius et Psychae fabulam initiatis inculcata fuerit; quam opinionem, olim a nonnullis temere conceptam, prudentiorum quidem iudicia iamdudum refutarunt[39]). Non defuerunt etiam, qui ad Cabirorum mysteria nos vocarent, quibus non admodum dissimilia Thespiensium sacra fuisse vel propterea crederent,
21 quod Tyrrhenos Pelasgos, quorum propria fuerit Cabirorum religio, in his olim regionibus habitasse constaret, iidemque etiam ad Hellespontum quondam sedissent, ubi non minus quam apud Thespienses Cupidinem cultum esse Pausanias auctor est, IX, 27, 1. *Σέβονται*, inquit, (*τὸν Ἔρωτα*) *οὐδὲν ἧσσον καὶ Ἑλλησποντίων Παριανοί.* Parium enim ab Iasionis filio aut nepote Pario conditum esse complures memorant[40]): Iasionem autem Hyginus, Poet. astr. II c. 4 p. 366 Munck., Hermippum auctorem laudans, Thusci, hoc est Tyrrheni, filium perhibet, unde colligi volunt, Parium olim Tyrrhenorum fuisse. Quamvis autem hanc urbem postea Iones ex Mileto, Erythris insulaque Paro occupasse dicantur[41]), nihil obstare tamen, quominus cultum illum Cupidinis, qualem apud ceteros Iones non invenimus, antiquiorem hac occupatione et a priscis habitatoribus Tyrrhenis cum advenis Ionibus communicatum esse statuamus. Atque Thespiensium quoque aliquam veterem cum Tyrrhenis connexionem non incredibilem aiunt. Nam licet conditorem Thespiarum alii Thespium dicant, Erechthei aut etiam

---

38) Non magna est, sed aliqua tamen fortasse Leonidae Tarentini auctoritas, qui id, quod Creuzerus negat, diserte testatur, cultum a Thespiensibus esse *τὸν Κυθερείης Ἔρωτα.* Anthol. Gr. I p. 164.

39) Cf. O. Jahn. Archaeol. Beitr. p. 124.

40) Filium Iasionis Parium dicunt Steph. Byz. s. v. *Πάριον.* Arrian. ap. Eustath. ad Od. V, 125 et ad Dionys. Per. p. 74. Ammian. Marcell. XXII, 8, 4; nepotem eius Hygin. P. A. II, 4 p. 366 Munck., Petellidem Gnosium auctorem citans.

41) Strab. XIII, 1 p. 90. Pausan. IX, 27, 1.

Cephisi fluvii filium[42]), alii Theuthrantis filium, Pandionis nepotem, Thespiadem[43]), tamen quum haud procul a Thespiis Cabirorum templum fuisse legamus lucumque Cereris Cabiriae et Proserpinae[44]), manifestum esse, gentem illam, cuius sacra Cabirica propria fuerunt, h. e. Pelasgos Tyrrhenos haec olim loca habuisse. Atque hac quasi statione occupata etiam longius coniectando progredi licet. Nam quum multa et magnopere inter se discrepantia de sacris Cabirorum tradantur, ex quibus apparet, quam ea ipsis veteribus ignota et obscura fuerint, bonum factum, quod ab uno saltem teste, Mnasea Patarensi, Aristarcheo illo, haec tria memorantur deorum Cabirorum nomina, *Ἀξίερος*, *Ἀξιόκερσος*, *Ἀξιόκερσα*[45]), quorum in primo graecum nomen Cupidinis *Ἔρος*, forma aeolica, qua Hesiodus quoque utitur, iamdudum Frereti sagacitas investigavit. Nam *Ἀξίερος* quidni credatur coaluisse ex *ἄξιος* et *Ἔρος*? quum praesertim etiam *ἄξιε ταῦρε* acclamatum Dionyso ab Eleorum mulieribus esse Plutarchus doceat[46]). — Atqui Mnaseas, qui unus haec tria nomina tradidit, *Ἀξίερον* non Cupidinem sed Cererem interpretatur. — Enimvero licere mythologis debet veterum scriptorum testimoniis delectum quendam ac iudicium adhibere, ut tantum cuique tribuant, quantum conciliari cum suis 22
rationibus posse sperent, quae autem non conveniant, errori atque inscitiae testium imputent; quod ius nisi concedatur mythologis, obmutescere scilicet cogentur de rebus plurimis et gravissimis, multisque libris doctissimis lusibusque ingenii splendidissimis litterae nostrae carebunt[47]). Quod autem ad Axierum istum attinet, quidni dicamus eun-

42) Diodor. IV, 29. Pausan. IX, 26, 4. Schol. B. L. ad Il. II, 498, ubi pro *τοῦ Κηφέως* sine dubio *τοῦ Κηφισοῦ* legendum, cum Müllero, Orchom. p. 237.

43) Steph. Byz. s. v. Eust. ad Il. II, 498 p. 266, 7.

44) Pausan. IX, 25, 5. 26, 4.

45) Schol. Apoll. Rh. I, 917, cuius annotationem excerpsit Etym. M. s. v. *Κάβειροι*, p. 482, 27.

46) Quaestt. Graec. c. 36: *Διὰ τί τὸν Διόνυσον αἱ τῶν Ἠλείων γυναῖκες ὑμνοῦσαι παρακαλοῦσι βοέῳ ποδὶ παραγενέσθαι πρὸς αὐτάς; Ἔχει δ' οὕτως ὁ ὕμνος· „Ἐλθεῖν, ἥρω Διόνυσε, ἅλιον ἐς ναὸν ἁγνὸν σὺν χαρίτεσσιν ἐς ναὸν τῷ βοέῳ ποδὶ θύων.“ Εἶτα δὶς ἐπᾴδουσιν· „Ἄξιε ταῦρε“.* Magnopere dolendum est, quod non integrum contextum verborum Plutarchus perscripsit, ut intelligeretur, quid illud *ἄξιε* significaret quove pertineret. Nam fieri potuit, ut ad aliquid prius dictum referretur, quod a Plutarcho omissum est. Sic enim absolute dictum esse *ἄξιε ταῦρε*, ut significaret *σεμνέ*, *σεβάσμιε*, vix credibile videtur.

47) „Si cui miserum et inglorium videatur rem diu multumque agitatam re-

dem deum aliis Cupidinem aliis Cererem videri potuisse, ut masculofeminum, patrem simul rerum ac genetricem, quemadmodum apud Orphicos quoque Phanes, quem et ipsum *Ἔρωτα* cognominatum esse vidimus, *θῆλυς καὶ γενέτωρ* dicitur[48]), itemque de Iove legimus *Ζεὺς ἄρσην γένετο, Ζεὺς ἄμβροτος ἔπλετο νύμφη*[49]), aliaque androgynorum deorum exempla facile congeri possunt.

Ut in Cabiricis mysteriis, sic in Eleusiniis quoque Cupidinem cosmogonicum mythologorum industria deprehendit. Nempe docemur a Pausania IX, 27, 3, fuisse hymnos quosdam in Cupidinem[50]) ab Orpheo et Pampho pro Lycomidis, Attica gente, compositos, quos illi inter sacra sua cantarent, neque improbabile videri potest, in his hymnis, qui Orphei esse putabantur, non admodum diversa de Cupidine dicta fuisse, quam quae hodieque ex Orphicorum reliquiis, quum antiquioribus, tum iis, quae recentioris fabricae sunt, cognoscuntur. Lycomidarum autem gentem in Eleusiniis *δᾳδουχίας* sacerdotio functam esse

tractando nihilo expeditiorem fieri, sed potius certa quae fuerant, ea incerta reddi, equidem haud intelligo, cur mythologo plus verecundandum sit quam grammatico, cui aliqua nescienda esse vetus edicit proverbium. Nam quum in omni genere et varietate doctrinae antiquariae multa sint, quae in aeternum ignorabuntur, tum haec quaestio de Cabiris non nobis solum sed veteribus quoque parum expedita fuit, id quod summa sententiarum diversitas atque adeo repugnantia ostendit, Strabonisque ipsius confessio.“ Lobeck. Agl. p. 1109 sq.

48) Proclus in Timae. II p. 130 F (308 Schn.).

49) Arist. de mundo c. 7. Stobae. Ecl. ph. I, 3 p. 42.

50) Hos hymnos, si fuerunt Platonis aetate, admodum certe reconditos atque ignotos fuisse colligas e Phaedri querela, Sympos. c. 5 p. 177 A: *οὐ δεινὸν — ἄλλοις μέν τισι θεῶν ὕμνους καὶ παιᾶνας εἶναι ὑπὸ τῶν ποιητῶν πεποιημένους, τῷ δὲ Ἔρωτι, τηλικούτῳ ὄντι θεῷ, μηδὲ ἕνα πώποτε τοσούτων γεγονότων ποιητῶν πεποιηκέναι μηδὲν ἐγκώμιον;* Quamquam in Phaedro p. 252 B Homeridae quidam dicuntur *ἐκ τῶν ἀποθέτων ἐπῶν* proferre *δύο ἔπη εἰς τὸν Ἔρωτα, ὧν τὸ ἕτερον πάνυ ὑβριστικὸν καὶ οὐ σφόδρα τι ἔμμετρον. Ὑμνοῦσι δὲ ὧδε „Τὸν δ' ἤτοι θνητοὶ μὲν Ἔρωτα καλοῦσι ποτηνόν, Ἀθάνατοι δὲ Πτέρωτα διὰ πτερόφοιτον ἀνάγκην*, quos versus ex aliquo eorum hymnorum, quos Lycomidae cecinerint, Passovius esse suspicatur ad Musae. p. 55. Temere, ut arbitror. Potuerunt enim duo versiculi (*δύο ἔπη*) de Cupidine etiam in aliis carminibus esse, non solum in hymnis in ipsum Cupidinem compositis. Et quis spondeat, revera in aliquo Homeridarum carmine hos versus, cum mira nominis fictione metrique laesione, extitisse, ac non potius ab ipso Platone ioculariter confictos esse? Qui autem coniecturis ludere amant, hi poterunt *Πτέρωτα* illum interpretari de eo Cupidine, qui pinnatus, tanquam proprio epitheto, appellatur a Cicerone d. N. D. III, 23, 58, Dianae primae et Mercurii filio.

novimus. Ergo ab Eleusiniis quoque eum Cupidinem, quem Lycomidarum hymni Orphici celebrabant, non alienum fuisse colligitur. Atqui Eleusinium illud sacerdotium Lycomidae recentiore demum aetate nacti sunt, post extinctam Calliarum et Hipponicorum gentem, qui eo prius functi erant; antea illi duntaxat privata quaedam mysteria et sacellum habuerant in pago Phlyensi[51]): quamobrem, quum parum credibile sit, hymnos istos, quos in eorum usum Orpheus et 23
Pamphus fecisse dicebantur, recentiore demum tempore, post traditam eis Eleusiniam daduchiam, compositos fuisse[52]), consequitur necessario eos ad antiqua illa Lycomidarum sacra privata, non ad Eleusinia pertinuisse. De his igitur, deque Cupidine in iis celebrato, nihil hinc confici potest, nisi quis forte coniiciat privata illa sacra non magnopere ab Eleusiniis diversa fuisse, quae coniectura, quamvis fortasse probabilis, non tamen certa est[53]).

Videndum nunc de Lycii Olenis hymno in Ilithyiam composito, quem nihil ad Thespiensium sacra pertinuisse iam supra diximus. Nam Pausanias IX, 27, 1, postquam in summo apud Thespienses ho-

51) De gente Lycomidarum eorumque sacris et daduchiae sacerdotio vid. O. Müller. Minerv. Pol. sacr. p. 44 sqq. Boeckh. Corp. Inscr. I p. 441 sq. Meier. de gentil. Att. p. 49.

52) Suspicatur tamen hoc Prellerus, Demet. u. Perseph. p. 62.

53) Clementem Alexandrinum si audias, Protr. c. 3 §. 44, plane nulli honores divini, ab Atheniensibus certe, Cupidini habebantur ante Charmum, qui Pisistrati aetate fuit. *Ἀμέλει*, inquit *τὸν Ἔρωτα τὸν ἐν τοῖς πρεσβυτάτοις τῶν θεῶν εἶναι λεγόμενον ἐτίμα πρότερον οὐδ᾽ εἷς, πρὶν ἢ Χάρμον μειράκιόν τι ἑλεῖν καὶ βωμὸν ἱδρύσασθαι ἐν Ἀκαδημίᾳ χαριστήριον ἐπιτελοῦς γενομένης ἐπιθυμίας.* Sed locupletiores auctores, Clidemus apud Athenaeum XIII p. 609 C. Pausan. I, 30, 1, aram quidem in Academia Cupidini primum Charmum consecrasse aiunt, nullum autem huius dei cultum ante hoc tempus apud Athenienses fuisse nequaquam testantur. Quamquam quae de eius cultu memorantur, perpauca sunt, haec fere: aras ei, sicut in Academia, sic in aliis quoque gymnasiis fuisse, et in Panathenaeorum lampadodromia ephebos cum taedis ardentibus ab ara eius in Academia decurrendi initium fecisse. Vid. Plut. Sol. c. 1. Schol. ad Plat. Phaedr. p. 57 Siebenk. et quae citantur a Meursio in Ceram. c. 25. Nec sane magnam Cupidinis religionem fuisse etiam Aristophanis verba demonstrant, apud Platonem, Symp. c. 14 p. 189 C: Non enim videri, inquit, homines vim Cupidinis plane intellexisse: *ἐπεὶ αἰσθόμενοί γε μέγιστ᾽ ἂν αὐτοῦ ἱερὰ κατασκευάσαι καὶ βωμοὺς καὶ θυσίας ἂν ποιεῖν μεγίστας, οὐχ ὥσπερ νῦν τούτων οὐδὲν γίγνεται περὶ αὐτόν.* Et Euripides Hippolyt. v. 535 chorum mulierum Troezeniarum dicentem facit: *ἄλλως, ἄλλως παρά τ᾽ Ἀλφειῷ Φοίβου τ᾽ ἐπὶ Πυθίοις τεράμνοις βούταν φόνον Ἑλλὰς αἴ᾽ ἀέξει, Ἔρωτα δὲ τὸν τύραννον ἀνδρῶν - - οὐ σεβίζομεν.*

nore Cupidinem esse memoravit, addit deinceps de natalibus eius dei perquam diversas esse hominum opiniones, quum plerique eum natu minimum et Veneris filium faciant, Olen Ilithyia natum perhibeat, Hesiodus contra omnium antiquissimum dicat. Sappho denique varia et inter se pugnantia canat; quid autem Thespiensibus visum sit, vulgarine opinioni, an Oleni, an Hesiodo assenserint, id prorsus in medio relinquit. Quae autem alibi de Olenis hymno referuntur, non apud Thespienses eum sed apud Delios cantatum esse demonstrant. Pausan. VIII, 21, 2: *Λύκιος Ὠλὴν ἀρχαιότερος τὴν ἡλικίαν* (scil. quam Homerus) *Δηλίοις ὕμνους καὶ ἄλλους*[54]) *ποιήσας καὶ εἰς Εἰλείθυιαν, εὔλινόν τε αὐτὴν ἀνακαλεῖ, δῆλον ὡς τῇ πεπρωμένῃ τὴν αὐτὴν, καὶ Κρόνου πρεσβυτέραν φησὶν εἶναι.* Item I, 18, 5: *Θύουσι δὲ Εἰλειθυίᾳ Δήλιοι καὶ ὕμνον ᾄδουσιν Ὠλῆνος.* Videmus autem Olenem illum de Ilithyia perquam diversa a ceterorum opinionibus cecinisse, quorum quum plerique eam Iovis et Iunonis filiam crederent, alii cum Diana aut etiam cum Iunone confunderent, ille priorem fecit Saturno, h. e. unam ex deis antiquissimis, qui ante Titanes fuerint, quorum omnium quin cosmogonica significatio sit, dubitari non potest. Dixit porro eam *εὔλινον*, quod si recte Pausanias interpretatus est, *δῆλον ὡς τῇ πεπρωμένῃ τὴν αὐτήν*, eam ille deam Ilithyiam informavit, quae inter ipsa nascentis mundi initia legem rebus futuris modumque praefiniret, quasi quandam *τῆς*
24 *κοσμικῆς γενέσεως εἱμαρμένην*, ut ait Heraclitus alleg. Hom. c. 48, cuius personam non multum diversam esse apparet ab ea, quam a Parmenide vel *Γένεσιν* vel *Ἀνάγκην* vel *Δίκην* vel *Πρόνοιαν* vel *Ἀφροδίτην* dictam esse supra vidimus. Atque sicut Parmenides ab hac dea primum omnium Cupidinem procreatum esse dixit, sic etiam personatus ille Olen eundem Ilithyiae suae filium fecit, nihil aliud, opinor, significans, nisi vim illam, qua quum initio mundi conformatio, copulatis inter se rerum elementis, effecta esset, tum deinceps sociatis generibus perpetuitas omnis rerum naturae niteretur, huic summae legi, quam Illthyia pepigerit, originem debere. — Haec, si non plane certa, valde tamen probabilia sunt[55]), nec rationem perspicio, cur

54) Sic certissima emendatione scribendum pro vulg. *καὶ ἄλλοις*.

55) Statuit sic fere etiam Creuzerus, Symb. II, 118 sqq. IV, 12, quamquam, ut solet, falsis quibusdam admixtis, quae nunc excutere non opus est. — Ceterum num praeter Olenem alii quoque Ilithyiam sic totius mundi creationi praefecerint,

O. Müllerus, Dor. I p. 312, Pausaniae illam interpretationem falsam esse censeat, Ilithyiamque ab Olene Cupidinis matrem non aliam ob causam factam esse statuat, quam quod eam cum Venere ἀρχαίᾳ Deliorum confuderit. Nam e Callimacho, ad quem provocat, hymn. in Del. v. 308, nihil aliud discitur, nisi in sacris Veneris, quae a Theseo Deli instituta esse credebantur, etiam Olenis quendam hymnum cantari solitum fuisse; qualem vero hanc Venerem Olen celebraverit, quamque vel similem Ilithyiae suae vel dissimilem, nullo ne tenuissimo quidem indicio cognosci potest. Ἀρχαίαν enim Venerem hanc Callimachus propterea tantum dixit, quod ligneum eius simulacrum antiquissimum fuit, ab ipso, ut aiebant, Theseo Creta asportatum Delique consecratum, Paus. IX, 40, 2. Ceterum hoc quidem neminem fugere potest, de Veneris numine ac potestate talia passim tradi, vix ut ullum

nescio: nisi hoc scio, ex cognomine Olympiae, quod illi apud Eleos inditum fuisse Pausanias memorat VI, 20, 2, tale quid colligi, cum Gerhardo, Prodr. p. 33, nullo modo posse. Cognomen ab Olympo ductum, quamvis caelitibus omnibus commune, maxime tamen Iovi proprium fuit, Olympiorum principi ac moderatori. Olympii Iovis, h. e. Caelestis ac Regis, quum alibi templa erant, tum unum maxime celebratum apud Pisam in Elide, unde etiam vicus circa illud templum Olympiae nomen accepit. Similiter Iovis uxori, Olympi reginae, cognomen illud impositum, celebrataque Ἥρη Ὀλυμπία apud Eleos. Pausan. V, 14, 6. Atque sicut in his duobus haec cognomenta nihil nisi maiestatem regnumque caeleste designant, eamque ob causam ampliora atque augustiora sunt aliis cognominibus ab uno aliquo munere unaque potestate, aut a locis, a ritibus sacrorum, denique a fortuitis quoque causis desumptis, sic etiam alia numina Olympia appellata sunt, quo caelestis eorum maiestas in universum designaretur, cui designandae alia cognomina, ab iis, quas dixi, causis imposita, non satis apta erant. Ita Ἀφροδίτην Ὀλυμπίαν Spartani colebant (Pausan. III, 12, 9), non aliam sine dubio quam Οὐρανίαν (Id. I, 12, 2), h. e. deam magnam, caelestem, quae caelestis regni partem et ipsa exerceret, quum alia cognomina, velut Μηχανῖτις, Μορφώ, Πρᾶξις, Νύμφη, Εὔπλοια etc. humiliora et angustioris significationis essent. Ita etiam Tellus eodem cognomine apud Athenienses appellabatur (Plutarch. Thes. c. 27. Pausan. I, 18, 7), ut indicaretur, huius deae etiam inter caelites magnam vim atque numen esse; similemque ob causam Ilithyiam Elei Olympiam vocabant, significantes scilicet non inferiorem aliquam et minorum gentium deam, quales multae in terris habitare credebantur a caelestium concilio exclusae (Ovid. Met. I, 192), sed unam de summorum numero. Nam novimus etiam plures Ilithyias creditas esse, quas consentaneum fuit unius illius caelestis sive Olympiae ministras haberi, quemadmodum Plutarchus, de defect. orac. c. 21, multos daemones esse docet cognomines eorum deorum, quibus subiuncti essent atque ministrarent: ᾧ γὰρ ἕκαστος θεῷ συντέτακται καὶ παρ' οὗ δυνάμεως καὶ τιμῆς εἴληχεν, ἀπὸ τούτου φιλεῖ καλεῖσθαι.

muliebre numen vel in caelo vel in terra vel apud inferos non possit aliquo saltem modo cum Venere componi. Venerem Proserpinam quis ignorat doctissima Gerhardi dissertatione illustratam? Venerem Iunonem e Pausania novimus III, 13, 6; Venerem matrem deorum testatur Servius ad Verg. Aen. X, 83; Venerem Parcarum antiquissimam Pausanias I, 19, 2: denique unam eandemque esse, quam Paphiam Venerem Cyprii, quam Attici Minervam, quam Cretenses Dianam, quam Eleusinii Cererem, alii aliter invocent, ipsius deae testimonio constat, apud Apuleium Metam. XI, 5. Itaque potuisse ab Olene etiam Ilithyiam cum Venere confundi facile concedimus: nos autem non quid potuerit fieri, sed quid factum sit, cognoscere, si liceat, cupimus.

Hanc igitur ob causam ne in iis quidem immorari placet, quae de tribus Cupidinibus ex theologis, interiorum et reconditarum litterarum scrutatoribus, referuntur a Cicerone de N. D. III, 23, 60: „Cupido primus Mercurio primo et Diana prima natus dicitur; secundus Mercurio et Venere secunda; tertius, qui idem est Anteros, Marte et Venere.“ Cuius loci interpretatio aut difficilis est aut perfacilis, prout quis aut certam rerum fidem ac demonstrationem postulat, aut probabili quadam coniectura contentus est, cui in tanta copia locorum diversissima quaeque testantium nunquam aliqua saltem auctoritatis commendatio deerit. Itaque, qui volet, Mercurium istum, quem a multis Cupidinis patrem factum esse constat[56]), non

56) Quid? quod Mercurius ille Cabiricus ipse etiam Cupido esse dicitur a Welckero, Trilog. p. 217. Nam *Ἴμβρον*, quo nomine Mercurium a quibusdam appellatum esse Steph. Byz. testatur, nihil aliud esse quam *Ἵμερον* h. e. Cupidinem. — Quod autem W. codicum Stephani lectionem, *ὃν Ἴμβρον λέγουσι μάκαρες*, praetulit alteri, ex Eustath. ad Dionys. v. 524 ab editoribus restitutae, *λέγουσιν οἱ Κᾶρες*, deorum sermonis nos admonens, ab Homero aliisque passim memorati, improbabunt fortasse, qui in Cabiros aliquid lucis e Caria derivari posse sperent. Nam Röthio certe p. 254 Cabiri Carici sunt, et Cadmum, Cabiricum deum, Rückertus, Troi. p. 54, Caribus vindicavit. Quid igitur? si ipsum nomen Cabirorum a Caribus repetendum sit. Nam *Καβείρους* esse *Καείρους* dudum audivimus. *Καείρας* mulieres Caricas Homerus dicit Il. IV, 142. Potuerunt igitur etiam dei Carici *Κάειροι*, et, interposita littera, *Κάβειροι* dici. Accedit Hesychii glossa: *Κάβειροι, καρκῖνοι*, cui facillimam emendationem adhibere licebit, *Κάβειροι, Καρικοί*. Nam *τῶν Καρῶν τὸ κτητικὸν Καρικός*, inquit Steph. Byz. s. v. *Καρία*. Cabirorum autem nomine antiquitus non deorum, sed mortalium genus designatum esse demonstrat Pindaricum fragmentum a Schneidewino editum, Philol. I p. 423. Ibi enim inter eos, quos terra primos edidisse crederetur humani generis parentes,

diversum esse dicet a Cabirico Casmilo, cuius quam insigne munus fuerit in huius mundi constitutione ipsum nomen demonstrat, neque ignoratur hodie a peritis. Venerem pariter atque Dianam, quae eadem Ilithyia est, tali deo aptam coniugem esse nemo diffitebitur, neque Cupidinem, cuius tantae vel in condenda vel in conservanda rerum natura partes sunt, his parentibus filium datum esse mirabimur. Martem vero et Venerem comparare licebit cum illis, quibus Empedocles primam rerum originem imputavit, Odio (*Νείκει*) et Amore (*Φιλίᾳ*), ex quibus quum Anteros natus dicitur, quid hoc aliud esse videbitur, quam illa c o n c o r d i a d i s c o r s, quae efficit, ut mutuo omnia et concilientur inter se et rursus disiungantur, aliis alia modo appetentibus
modo fugientibus? — Haec igitur horumque similia, quae aut prolata 26
sunt a viris doctissimis aut potuerunt certe proferri, non infitior equidem, etiamsi non facile possint certis argumentis demonstrari, non tamen esse veri dissimilia, neque otiosam tantum delectationem, sed nonnihil etiam utilitatis habere, hactenus saltem, ut faciant aliquid ad conditionem veteris mythologiae rectius aestimandam, quae tota versatur in huiusmodi deorum personis atque fabulis, quarum quum vera et genuina significatio plerumque obscurata, neque ulla certa doctrina tradita esset, summa cum libertate et ipsi veteres quod cuique maxime probaretur de diis rebusque divinis expromebant et hodie mythologi expromunt. Non mirum igitur de iisdem diis deorumque fabulis diversissima non modo a diversis, sed etiam ab iisdem hominibus prolata esse, quemadmodum de Cupidine Sapphonem Pausanias IX, 27, 1, *πολλὰ καὶ οὐχ ὁμολογούμενα* dixisse testatur. Sed qualem plerique, maximeque lyrici poetae Cupidinem quamque diversum a cosmogonico induxerint, nemo ignorat. Et quod Plato, Pausanias aliique docent, vulgo Cupidinem omnium deorum minimum natu haberi, satis demonstrat, cosmogonicam huius dei significationem a populari certe religione plane alienam fuisse, deberique sapientiorum quorundam ingenio, qui quum vim quandam cupidinis et amoris etiam in primis rerum elementis in-

---

una cum Alalcomeneo Boeoto, cum Cretae indigenis Curetibus et Corybantibus, cum Arcade Pelasgo, Diaulo Eleusinio, Alcyoneo gigante Phlegraeo, cum Libyco Iarba, denique cum hominibus in Aegypto e Nili restagnantis pingui limo enatis nominatur etiam Lemni indigena C a b i r u s. [Non verebar, ne quis haec, quae animi causa chartis illusi, tanquam serio a me dicta acciperet: et tamen accidisse hoc Gerhardo video, Myth. I p. 129. — Ceterum de Hesychii loco quid statuendum sit iamdudum Ducangius et post hunc Lobeckius monuit, Agl. p. 1249.]

sitam esse statuissent[57]), ad hanc significandam uterentur popularis dei persona, fabulasque de eo aut antiquitus traditas ad hanc significationem accommodarent, aut etiam ipsi fingebant. Atque horum primus fortasse is fuit, cuius rationem theogoniae Hesiodeae compositor sequutus est. Nam Olenis hymnis maiorem antiquitatem asserere nemo facile volet, qui quidem sapiat[58]): quae autem de Cabiricis religionibus memorantur, quum incertam habent interpretationem, tum haudquaquam omnia pro antiquis haberi debent. Nam esse haec sacra procedente tempore aucta et amplificata, novis numinibus fabulisque ascitis, dubium esse non potest, si quis veterum testimonia ab Acusilao et Pherecyde usque ad Pausaniam aliosque recentiores persequatur atque perpendat.

Scrib. Gryphiswaldiae a. d. XV. Cal. Mart. MDCCCLII.

---

57) Tali quadam vi etiam ipsi Aristoteli opus fuit ad motum atque ornatum huius mundi explicandum. Moveri enim materiam desiderio quodam atque amore illius summi numinis, quod quum ipsum immotum sit, excitet tamen in illa motum: *κινεῖ ὡς ἐρώμενον*, inquit Metaph. XII, 7 p. 1072 b 3. Conf. Phys. I, 9 p. 192 a 18, ubi de materia dicit, *πέφυκεν ἐφίεσθαι καὶ ὀρέγεσθαι αὐτοῦ* (sc. *τοῦ θείου καὶ ἀγαθοῦ καὶ ἐφετοῦ*) *κατὰ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν*. Unde igitur illud desiderium materiae inditum? *Εἰ γὰρ ἐρᾷ ὁ κόσμος τοῦ νοῦ καὶ κινεῖται πρὸς αὐτὸν, πόθεν ἔχει ταύτην τὴν ἔφεσιν;* inquit Proclus in Timae. II p. 82 A (192 Schn.).

58) Plato, Sympos. p. 178 C. 195 C, Aristoteles Met. I, 4, Sext. Empir. adv. Phys. I, 450, Plutarchus, Amator. p. 756 F, Alexander denique in Arist. Met. l. l. de cosmogonico Cupidine loquentes nullum antiquiorem Hesiodo auctorem citant, unde satis apparet, Olenem istum aut ignoratum ab iis, aut spretum esse, pariter cum Orpheo ceterisque subditiciis, de quorum ementita antiquitate etiam Herodotus quid sentiret significavit loco notissimo II, 53. Sunt tamen hodieque, qui Hugio potius assentiri malint, de myth. p. 193: „Homer erwähnt des Eros niemals: und doch hatte Olen der Lykier und dann Pamphus in ihren geheimnissvollen Tempelliedern von ihm gesungen. Er scheint daher in den mystischen Hallen des geheimen Gottesdienstes verschlossen gewesen zu sein, aus denen er noch nicht in die gemeine Götterlehre übergegangen war.“

DE TITANIBUS HESIODEIS.

Proprium hoc fuit Graecorum theologiae poeticae, ut deorum natura, quamvis immortalis, non tamen sempiterna haberetur: nam natos deos et ex iisdem principiis ortos credebant, unde mortalia: quae principia quum alia aliis viderentur, pervagata tamen iam apud antiquissimos haec fuit opinio, ut genus eorum duplex statueretur, animale alterum, alterum autem materiale. Neque philosophi fere ab hac opinione desciverunt: sed interest inter horum placita et poetarum commenta hoc maxime, quod animale illud principium philosophi plerique mente ac ratione instructum voluerunt, mundum ex materia fabricans et ad quam ipsi visum esset descriptionem formamque aedificans, deum itaque praepotentem ac sapientem; quum poetae contra nihil nisi caecam vim animali illi principio tribuerent, obscuro quodam instinctu motam, sensu autem et ratione carentem, haec vero numina, quorum consilio et sapientia mundus administratur hominumque vitae prospicitur et consulitur, posteriore demum tempore nata esse dicerent, adulto iam mundo partibusque eius aut omnibus aut maximis procreatis, quumque etiam antea naturae quaedam divinae extitissent, hos tamen qui postea nati essent deos iis qui ante fuissent longe praestantiores esse, summum autem omnium Iovem extitisse optimum maximum, qui prioribus partim remotis, partim sibi adiunctis, divisoque cum fratribus imperio omnem mundum quum per hos liberosque suos, tum per alios multos ex prioribus aut e iunioribus diis natos administraret. 3

Vetustissimum huius theologiae monumentum, summa capita brevi carmine complexum, theogoniam habemus eam, quae Hesiodi esse dicitur, unam de compluribus, quae olim ferebantur, nec fortasse

antiquissimam: sed quamvis haec magni facienda sit, constat tamen inter viros doctissimos, eum, qui hanc theogoniam composuerit, veram vim ac rationem fabularum a se memoratarum ipsum non satis perspectam habuisse, et compilasse tantummodo quae ab antiquioribus excogitata et tradita invenisset [1b]. Quod quum ita sit, non sane mirabimur, factum nonnunquam esse, ut aut poneret, quae verae fabularum significationi parum responderent, aut omitteret, quae maxime pertinerent ad rem declarandam. Huius generis exempla quum alibi non pauca, tum praecipue in ea carminis parte deprehendimus, in qua de antiquiore genere deorum, in quibus Titanes sunt, horumque contra Coelum parentem facinore ac deinde contra Iovem certamine exponitur. Hanc igitur partem paullo accuratius nunc examinare eaque quae diximus compositionis minus rectae exempla demonstrare decrevimus.

Narrat poeta Terram, postcaquam mare montesque et Coelum ipsa ex sese procreaverit, gravidatam a Coelo edidisse duodecim liberos, sex mares totidemque feminas, quorum omnium nomina tantum et mox etiam connubia subolesque enumerat, de natura autem eorum et quibus quisque muneribus functus sit, nihil exponit. Post hos Terram e Coelo peperisse Cyclopes [1]) et Centimanos; sed hos liberos suos patrem exosum rursus abscondidisse in terrae sinu neque in lucem prodire passum esse. Cyclopum naturam nomina declarant, *Βρόντης*, *Στερόπης*, *Ἄργης*, Tonitrus, Fulgetrus, Coruscus, et dicun-

---

1b) Obloquitur Rinckius, d. Relig. d. Hell. II, 1 praef. p. 4: sed contra hunc eiusque similes rationibus pugnare nihil attinet.

1) Goettlingius ad th. v. 501 Cyclopes non a Coelo generatos esse ex versibus 139 et 147 comprobari autumat, quippe quorum alter, *γείνατο δ' αὖ Κύκλωπας*, solam matrem memoret, patris mentione omissa, alter contra Centimanos diserte Terra et Coelo natos dicat. Contra Hermannus in cens. ed. Goettl. (Opusc. VI p. 176) ex his ipsis verbis v. 147, *ἄλλοι δ' αὖ Γαίης τε καὶ Οὐρανοῦ ἐξεγένοντο*, manifestum fieri ait, illos quoque superiores iisdem duobus parentibus ortos esse. Non concedit hoc Goettlingius in edit. sec.; et sane fatendum est, potuisse poetam sic loqui, etiamsi Cyclopes sola Terra, non item Coelo, nati essent. Minime tamen hinc conficitur, voluisse eum hoc ipsum indicare. Immo longe probabilius est poetam, quum initio de Coelo, Montibus, Ponto e sola Terra prognatis dixerit, deinde autem eius e Coelo filios memoret, Titanes et Centimanos, non medios horum Cyclopes collocaturum fuisse, nisi iisdem hos quoque parentibus natos haberi vellet. Et traditur ita ab Apollodoro (I, 1, 2), ab Orphicis (Lobeck. Agl. p. 504) et in cyclico carmine apud Proclum, Phot. p. 982 Hoesch.

tur hi postea Iovi fulmen fabricasse. *Κύκλωπες*, si originem vocabuli solam per se spectes, dicti videbuntur ab oculis rotundis. Rotundantur autem oculi eorum, qui vehementi furore agitantur, torvi, truces, tumentes et extantes: neque improbabile est, hanc ipsam ob causam illis tribus hoc nomen initio datum esse, quippe quum furibundi talibusque cum oculis cogitarentur[2]). Invaluit tamen post alia interpretatio, quam ipsa theogonia proponit his verbis v. 144: *οὕνεκ' ἄρα σφέων κυκλοτερὴς ὀφθαλμὸς ἕεις ἐνέκειτο μετώπῳ.* — Centimanorum unus *Βριάρεως* est[2b]), etiam *Αἰγαίων* dictus: quod nomen ad marinorum fluctuum vehementiam pertinet: unde hunc etiam Neptuno postea generum datum videmus v. 817, ab aliis autem aut Ponti aut Thalassae filium dictum esse constat[3]). Probabile est fratrum non absimilem naturam esse, quamquam de nominum interpretatione ambigas. Mihi *Γύης*, quem etiam Hermannus[4]) quondam Membronem interpretatus est, a membris validis et robustis appellatus videtur: *Κόττον* a *κόσσω* v. *κόττω*, quod Aeolenses pro *κόπτω* dixerunt[5]), vocatum statuo, ut Ferius latine dici possit, significeturque hoc nomine vis feriendi et concutiendi, sive ea in aquis sit, unde veteribus etiam terrae motus fieri videbantur, sive in turbinum et pro-

---

2) Cf. A. Kanne, Mythol. p. 23 et J. J. Wagner., Kl. Schr. III p. 71. — D. J. v. Lennep, cuius editio theogoniae, anno superiore Amstelodami publicata, nunc ipsum, dum haec scribo, ad me perlata est, hos Cyclopes permiscet cum alteris, qui urbes olim in Graecia condidisse advenaeque aut e Thracia aut e Lycia fuisse credebantur, Celtasque fuisse suspicatur, cui genti oculi magni et rotundi proprii fuerint.

2b) De altera nominis forma, *Ὀβριαρεύς*, vid. L. Dindorf. ad Hes. theog. 617 et in H. Steph. Thes. II p. 417. Ineptas etymologias proferunt Cornutus de nat. deor. c. 17 et schol. theog. v. 148; saniora sunt apud Etym. M. p. 213. Mirificum commentum Petiti Radel vid. ap. O. Mueller. Kl. Schr. I p. 53.

3) Velut ab Eumelo et ab Ione ap. schol. ad Apoll. Rh. I, 1165. Eudoc. p. 29 et 91. — Nonnus Dion. XXXIX, 285—7 Aegaeonem Neptuni filium dicit, ipsique Neptuno hoc cognomen dari notum est, significatione eadem, qua alterum *Αἰγεύς*, de quo cf. schol. ad Lycophr. 135 et Bachmann. p. 38. Add. Osann. ad Cornut. p. 80, Lennep. ad theog. p. 345.

4) Dissert. de mythol. Graec. antiqu., Opusc. II p. 176. Idem tamen postea Sulcium interpretari maluit.

5) Vid. Etym. M. p. 635, 54. — Idem Kannio visum, Mythol. p. 23, et Ferium etiam Hermannus interpretatur l. l. priorem sententiam, quum Saevium dixisset, retractans.

cellarum vehementia[6]). — Horum igitur nominibus formaque et robore commemoratis subiunguntur in theogonia hi versus, 154 sqq.:

ὅσσοι γὰρ Γαίης τε καὶ Οὐρανοῦ ἐξεγένοντο
δεινότατοι παίδων, σφετέρῳ δ' ἤχθοντο τοκῆϊ
ἐξ ἀρχῆς· καὶ τῶν μὲν ὅπως τις πρῶτα γένοιτο
πάντας ἀποκρύπτασκε καὶ ἐς φάος οὐκ ἀνίεσκε.

quorum nec structura facilis nec sententia satis certa est. Wolfius quidem verbum substantivum *ἦσαν* ad *δεινότατοι παίδων* suppleri vult[7]), ut haec sint pro apodosi protaseos relativae *ὅσσοι—ἐξεγένοντο*, sententia autem haec existat: omnes, quos Coelus ac Terra genuerint, immanissimos[8]) fuisse et genitori suo invisos: omnes igitur, ut quisque natus esset, rursus absconditos neque in lucem emissos. Sed vix credibile est poetam omnes Coeli filios a patre absconditos voluisse, etiam Saturnum eiusque fratres, qui mox contra patrem, Terrae impulsu, conspirant, viriliaque eius amputant. Hoc enim qui poterant, absconditi terraeque visceribus inclusi? Nisi quis forte clam et invito patre a Terra emissos dicat. Sed nihil eiusmodi apud poetam legimus. Huc accedit, quod posteriores scriptores disertis verbis non omnes, sed Centimanos tantum et, ut videtur, etiam Cyclopes a Coelo absconditos esse perhibent[9]), eosdem, quos theogonia quoque v. 504 et v. 617 usque ad Iovis regni primordia inclusos fuisse memorat. — Heynius[10]) eumque sequutus Goettlingius haec verba, *σφετέρῳ δ' ἤχθοντο τοκῆϊ*, pro apodosi habent illorum, *ὅσσοι—ἐξεγένοντο*, *δέ* in apodosi apud epicos poetas saepius inveniri monentes. Invenitur sane saepius, non tamen ad hunc modum. Nam, ut de iis locis taceam, ubi post coniunctiones *συναπτικάς* aut *παρασυναπτικάς*, velut post *εἰ*, *ἐπεὶ*,

6) Eadem fere de Centimanis Lennepii sententia est, quamquam nomina aliter interpretatur, p. 201 sq. — Varias veterum de terrae motibus sententias cognoscas imprimis ex Aristot. Meteor. II, 7. Lucret. VI. 535. Gell. N. A. II, 28. Eustath. ad Il. XII, 25. Senec. quaestt. nat. VI, 5 sqq. Plutarch. plac. phil. III, 15. Ideler. ad Arist. l. l. p. 582 sq.

7) Idem Bernhardyo placuit, Syntax. p. 330 et Moshemio ad Cudworth. I p. 281.

8) De genitivo *παίδων* post *δεινότατοι*, quem Heynius pro nominativo *παῖδες* positum ait, recte Lennepius monuit, vim eius, in hac quidem verborum constructione, hanc esse, ut significetur, nullis parentibus magis terribiles enatos liberos, quam quotquot e Coelo Terraque nati sint.

9) Apollodor. I, 1, 2. Orph. ap. Athenagoram p. 147. ed. Rechenberg.

10) Apud Wolfium p. 147.

ἐπειδή, itemque post *ὅτε*, *ὄφρα*, *ὡς*, *ἕως* in apodosi *δέ* ponitur, — qui sunt longe frequentissimi, — post protasin relativam, ubi, quae res vel persona relativo pronomine significata est, eadem in apodosi quoque aut subiecta verbo aut obiecta est, non memini unquam aliter *δέ* usurpatum, nisi ut adiungeretur etiam pronomen demonstrativum, eiusdem quam relativum significaverat rei vel personae notionem refe- 7
rens, velut Il. IX, 509: *ὃς μέν τ' αἰδέσεται κούρας Διὸς ἆσσον ἰούσας, τὸν δὲ μέγ' ὤνησαν*[11]), ad quod exemplum etiam in nostro loco *οὗτοι δὲ* aut *οἱ δὲ* in initio membri alterius ponendum fuit: nunc autem, quum scriptum sit *ὅσσοι γὰρ — ἐξεγένοντο, σφετέρῳ δ' ἤχθοντο*, neque adsit demonstrativum pronomen, posterius membrum prioris apodosin haberi posse non credo. Ceterum debebant, qui istam rationem amplectuntur, etiam *γάρ* coniunctionis rationem reddere, quandoquidem satis apparere arbitror, iis, quae in superioribus versibus dicta sunt, Centimanos capita quinquagena, manus centenas, vimque immensam habuisse, hoc quod deinceps dicitur, omnes, quotquot fuerint immanissimi, patri invisos fuisse, non potuisse ita per illam coniunctionem annecti, quasi causa deformitatis et roboris in odio paterno posita fuerit, ac non potius odii causa in deformitate et robore. Nam quod Heynius ait, *γάρ* hoc loco significare principio, et solere ita poni, non opus est refutare, et debebat utique *γάρ* ut alienum removeri, et cum *δ' ἄρ* permutari[12]). — Mützellius de emend. theog. duas de hoc loco coniecturas proposuit, alteram p. 95, ut scribatur *τόσσοι γὰρ* — —, alteram p. 415, ut eiectis duobus versibus 155 et 156, coniungatur v. 154 cum 157: *ὅσσοι γὰρ* — — *ἐξεγένοντο, πάντας ἀποκρύπτασκε*. Ego neutrum fieri posse iudico. Primum enim *τόσσοι* vix poterit nisi de omnibus, qui enumerati sunt, Coeli liberis, non solum de Centimanis et Cyclopibus accipi: habebimus igitur omnes a patre absconditos, quod significare poetam voluisse non

---

11) Plerumque sic, ut hoc loco, pronomen demonstrativum statim initio apodoseos adversativae particulae anteponitur: rarius fit, ut longius ab initio removeatur, cuius generis exemplum est in versibus hos quos adscripsi excipientibus: *ὃς δέ κ' ἀνήνηται καί τε στερεῶς ἀποείπῃ, λίσσονται δ' ἄρα ταίγε Δία Κρονίωνα κιοῦσαι, τῷ Ἄτην ἅμ' ἕπεσθαι*. Sed apparet ratio, cur hanc membrorum collocationem poeta praeoptaverit prae altera *τῷ δ' Ἄτην ἅμ' ἕπεσθαι — λίσσονται μάλα ταίγε*.

12) Monuit hoc iam Hartungius, de particulis I p. 185, ceteroquin de structura verborum Heynio et Goettlingio assentiens.

credo. Eadem autem ratio etiam alteri coniecturae obstat, quandoquidem eiectis versibus 155 et 156 item omnes inclusi dicentur. Praeterea *γάρ*, utracunque correctio admittitur, tolerari non poterit. — Restat igitur, ut aut cum Lennepio faciamus, qui verba paullo liberius transposita, suppletis quae supplenda sint, in hunc modum construi vult: (*ἦσαν*) *γὰρ* (*οὗτοι* h. e. hi qui modo memorati sunt) *δεινότατοι παίδων, ὅσσοι Γαίης τε καὶ Οὐρανοῦ ἐξεγένοντο*: erant enim hi maxime terribiles liberorum omnium, quotquot Coelo Terraque prognati erant, aut, si cui hoc durius videbitur — et mihi sane videtur durissimum —, ut corrigamus locum mutatione lenissima: *ὅσσοι δ' ἄρ* (pro *γάρ*) *Γαίης τε καὶ Οὐρανοῦ ἐξεγένοντο δεινότατοι παίδων, σφετέρῳ δ' ἤχθοντο τοκῆϊ ἐξ ἀρχῆς, τούτων* (pro *καὶ τῶν*) *μὲν ὅπως τις πρῶτα γένοιτο, πάντας ἀποκρύπτασκε.* Ita apodosis incipiet a verbis *τούτων μὲν*, idque pronomen ad *ὅσσοι* referetur, quemadmodum v. 422, *ὅσσοι γὰρ Γαίης τε καὶ Οὐρανοῦ ἐξεγένοντο καὶ τιμὴν ἔλαχον, τούτων ἔχει αἶσαν ἁπάντων*: sententia autem haec erit, ut Coelus ex liberis suis quotquot essent maxime terribiles sibique invisi, abscondidisse dicatur: non omnes igitur promiscue, sed eos, a quibus sibi cavendum iudicaret h. e. Centimanos et Cyclopes. Quamquam fatendum est, rem a scriptore — ita enim quam poetam dicere malo — non satis perspicue declaratum esse. Nam sive construis verba cum Lennepio, sive nobiscum emendas, quinam sint illi, quos Coelus incluserit, soline Centimani, an Cyclopes quoque, an praeter utrosque etiam unus et alter de duodecim ante memoratis, ex his quidem verbis haudquaquam certo intelligi potest, et de Centimanis tantum et Cyclopibus cogitandum esse non his versibus docemur, sed iis, quae postea de utrisque a Iove solutis leguntur v. 501 sqq. et 617 sqq.

Iam si reliquam de Coeli liberis narrationem perlustramus, mancam hanc et imperfectam esse non poterimus non agnoscere. Concitati contra patrem a Terra dicuntur, ut ulciscerentur facinus in Centimanis et Cyclopibus commissum, quippe quum his inclusis et in sinu suo reconditis Terra, pressa tanto onere et gravata, vehementer condoluerit. Quid igitur prius exspectaveris, quam perfecta ultione Coeloque exsecto et debilitato matrem auctorem filiis futuram, ut illos statim liberent, ipsamque onere suo et doloribus exsolvant? Et ita rem narrat Apollodorus I, 1, 4: solutos illos a Saturno, sed mox rursus in tartarum deiectos esse. Nostra autem theogonia post peractam Coeli

castrationem quid Centimanis et Cyclopibus factum sit, nullo verbo
significat, et postea demum permansisse eos ut erant inclusos videmus, 9
donec tandem a Iove liberati sint[13]). Apparet igitur haec non optime
cohaerere, et pugnare quodammodo inter se. Nam qui insurrexisse
Saturnum eiusque fratres contra Coelum propterea credidit, quia Centi-
mani et Cyclopes ab eo inclusi essent, is non potuit non credere, hos
postea a vindicibus suis etiam restitutos in libertatem esse, et si tamen
eos postea a Iove solutos narraturus erat, debebat fingere iterum a Sa-
turno in vincula coniectos fuisse, quemadmodum fecerunt quos Apol-
lodorus auctores habuit. Contra qui permansisse illos in vinculis per-
petuis credidit a Coelo usque ad Iovem, hunc non verisimile est ob
iram Terrae, inclusos liberos suos emitti cupientis, Saturnum eiusque
fratres in Coelum concitatos credidisse. Fuisse igitur videmus duas
eiusdem rei narrationes inter se diversas, quarum ex utraque aliquid
theogoniae compositor ascivit, neutram integram, neque animadvertit,
parum convenientia a se componi. Ceterum mihi haec narratio, quae
Coelum propter vinctos Cyclopes et Centimanos a Saturno punitum
fingit, recentioris originis esse videtur, et excogitata ad fabulam non
amplius intellectam aliqua probabili et quasi pragmatica ratione expli-
candam, scilicet ne sine causa tantum facinus a filiis contra patrem
commissum diceretur. Ipsum autem genus facinoris, castratio, eius-
modi est, ut non difficile sit veram rationem physicam impiae fabulae
inclusam deprehendere. Nempe posteaquam e Chao Terra, ex Terra
Coelum prodierat, fuit quoddam tempus, quo praeter Terram Coelum-
que nihil esset earum rerum, quibus hanc mundi universitatem com-
pleri videmus, non Sol nec Luna aliaque sidera, non aquae terram
ambientes et percurrentes, non ignium ardor et splendor, non dii, non
homines neque animalium stirpiumque varia genera, neque leges certae
vicesque rerum, sed, ut ait poeta,

unus erat toto naturae vultus in orbe.

Harum autem rerum omnium initia orta sunt Coeli vi genitrice Terram
fecundante: sed semel his ortis generatisque necesse fuit rursus etiam
finem fieri generandi, nec nova semper alia super alia procreari. Cer- 10
tum enim et definitum videmus rerum numerum: non nova genera

---

13) Theog. 501 sqq. et 615 sqq. Utroque loco dubitari non potest, quin πατήρ non, ut quibusdam visum est, de Iovis, vinctos solventis, sed de horum, qui vincti erant, patre accipiendum sit.

prodeunt, nec novae leges novusque rerum ordo existit, sed quae initio procreata sunt, horum alia permanent ab interitu immunia, et ut sunt, ita conservantur sempiterna, alia intereunt quidem, verum ita, ut subolem ex se ipsa relinquant, quae in ipsorum locum succedat eiusdemque cum parentibus generis et naturae sit. Quodsi Coelus, quemadmodum initio rerum generator fuit, ita postea quoque generare continuo pergeret, necesse esset novas semper naturas, nova genera formasque procreari: quod quum non fiat, inde colligitur eius vim genitricem, quae olim fuit, postea defecisse. Quumque inde ab eo tempore generare Coelus desierit, quum rerum, quae sunt in mundo, genera formaeque procreatae essent, hae ipsae obstitisse videntur, ne novae insuper procrearentur: itaque generandi facultate privatus eviratusque Coelus ab iis ipsis est, quos procreaverat, non propter aliquas iras et ulciscendarum iniuriarum causa, sed quo possent hi naturam suam explere, neve novis semper et diversis generibus ac formis succrescentibus certa et legitima mundi conformatio impediretur et perturbaretur [13b]). Haec, opinor, simplicissima et verissima est fabulae interpretatio. Posteriores autem, qui veram rationem non amplius intelligerent, castrandi Coeli aliam causam circumspexerunt, et sic illud commenti sunt, quod in theogonia legimus, neque in Hesiodea solum, sed etiam in Orphica [14]), quod quidem, quum satis ipsum per se absurdum sit, tum etiam hoc habuit incommodi, ut, quod facinus in Coelo ulti essent Saturnus eiusque fratres, hoc idem et ipsis statim committendum esset, Centimanique et Cyclopes vix liberati rursus iterum vinciendi, id quod et Apollodorus et Orphica theogonia factum esse referunt, haec nostra autem, quum silentio praetermittat, mancae et imperfectae narrationis culpam contraxit. In vetere autem et incorrupta fabula, quae causa patrem permovit, ut illos absconderet, eadem etiam matrem fratresque eorum impedire debuit, quominus eos liberatos
11 vellent. Quippe haec fuit Cyclopum et Centimanorum natura, ut ad-

13b) Ad vers. 138, ubi de Saturno dicitur θαλερὸν δ' ἤχθηρε τοκῆα, scite Goettlingius animadvertit, designari hoc epitheto insignem vim generandi; sed addi poterat, significari etiam hanc ipsam in causa fuisse, cur Saturnus patri infestus fuerit.

14) Hoc tamen discrimine, quod, quum apud Hesiodum Titanes ante Cyclopes et Centimanos nati dicantur, Orphica theogonia eos post hos natos fecit. Vid. Athenag. p. 148 Rechenb.

versarentur legi atque ordini, et quocunque vis eorum penetraret, disturbarent omnia, everterent et pessumdarent. Itaque removendi erant a nascentis mundi primordiis, ne futurum rerum ordinem impedirent, neque prius revocari in lucem poterant, quam maior quaedam vis ac sapientia orta esset, quae his quoque moderari, viresque eorum consilio regere posset: qua vi ac sapientia nullus fuit ante Iovem.

De reliquis Coeli ac Terrae liberis, qui uno nomine Titanes appellantur, quo rectius narratio theogoniae nostrae aestimari possit, ante omnia natura eorum et significatio cognoscenda erit. Sed habet haec res magnam difficultatem, quandoquidem nihil de iis theogonia exponit, nomina tantummodo et connubia subolemque paucissimis plerumque verbis commemorans. Et nominum quidem longe plurimorum interpretatio dubia et incerta est: paullo plus lucis afferre poterunt connubia liberique: nam si quid de horum natura aut certo constiterit aut probabiliter statui potuerit, hinc de parentum quoque natura coniecturam facere licebit. Quamobrem miror hanc viam ab Hermanno spretam esse, qui quum ad explicandam hanc theogoniae partem nihil admodum nisi rationem quandam physicam, ipsi probatam, et nominum explicationem huic rationi accommodatam, magna cum confidentia et contrariorum etiam antiquitatis testimoniorum contemptu afferret, interpretationem proposuit novam plane ac suam, quae quantopere ipsi placuerit, hinc satis apparet, quod hac ratione, vel, ut ipsius verbo utar, hac theoria, quam theogonia referat, illa scilicet adhibita interpretatione, nihil propter sapientiam cogitationum, aptam partium connexionem rectumque ordinem admirabilius antiquitatem protulisse praedicat[15]). Tanta apud me est Hermanni auctoritas, quanta esse apud omnes debet non plane in hoc nostro litterarum genere hospites, ut nefas esse putem, diversam ab eo sententiam proponere, nisi prius, cur iis quae ipsi placuerunt acquiesci non posse iudicem, explicaverim.

Est igitur eius theoriae summa, quantum quidem ad Coeli Terrae- 12
que liberos attinet, haec fere[16]): Primo fuit magna vis aquarum, quae ingenti impetu effusa universum orbem terrarum inundavit atque

15) Briefe über Homer und Hesiod von G. Hermann und Fr. Creuzer, p. 16: — „mit so viel weiser Ueberlegung, in einem so consequenten Zusammenhange, in so richtiger Ordnung, dass ich die Theorie, die der Theogonie des Hesiodus zum Grunde liegt, für das bewundernswürdigste Meisterstück des Alterthums halte.“

16) De theol. Gr. ant. p. 174 sqq.

obruit: haec vis aquarum Ὠκεανός, Celerivena, dicitur, ab obsoleto verbo ἔειν, ire. Aquarum effusionem comitata est maxima elementorum omnium perturbatio, ut disiecta, soluta, permixta sursum deorsum ruerent atque ferrentur, usque dum mutuo se ipsa coercendo turbas illas composuerunt. Hunc universae naturae tumultum fratres Oceani denotant, per paria, ut singuli singulis oppositi sunt, deinceps prodeuntes. Primum enim effusione illa aquarum quum miscerentur omnia et turbida fierent, paullatim rursus discerni permixta et seiungi quaeque ab alienis coeperunt. Haec significantur Κοῖον, Turbuli, et Κρίον, Seiugi, nominibus. Iam attollebantur alia, alia mergebantur: hinc appellati sunt Ὑπερίων, Tollo, et Ἰαπετός, Mersius. Movebantur porro et meabant alia sic, ut manerent tamen inter meandum, alia ut diffluerent et dissiparentur. Haec indicantur Θείας, Ambulonae, et Ῥείας, Fluoniae, nominibus. Firmabantur fluxa et statuebantur, excitabantur autem et commovebantur quiescentia: hisque officiis fungebantur Θέμις, Statina, et Μνημοσύνη, Moneta. Opus erat etiam purgatione quadam et nutritione, inutilibus et noxiis remotis, admotis autem utilibus et salutaribus: alterum Φοίβη, Februa, praestabat, alterum Τηθύς, Alumnia. Postremo composuit omnes hos motus Κρόνος, Perficus, diuturno et difficili opere, unde ἀγκυλομήτης dicitur. — Nascuntur deinde tonitru, fulmen, fulguratio, Βρόντης, Tonuus, Στερόπης, Praestinxius, Ἄργης, Fulgetrus, qui Κύκλωπες, Volvuli, omnes dicti sunt propterea, quia per coelum volvuntur: grando porro, imber et nix, Κόττος, Ferius, Γύης, Sulcius, Βριάρεως, Gravinus. Omnis autem haec Coeli Terraeque progenies Τιτήνων, Tendonum, nomen accepit, non ab alia re, quam quod ultro citroque tendendo omnem rerum naturam pertentaverunt, quumque tentamenta haec essent condendae rerum naturae, sed irrita, nondum iusto invento temperamento, exosus natos suos Coelus, ut quisque in lucem editus esset, rursus occuluisse dicitur. Ei rei finem imposuit Perfi-
13 cus: et ut conquievisse significetur ceterarum rerum rudes impetus solamque superstitem mansisse vim perfectricem, a Perfico parens generandi potestate privatus dicitur, neque tamen ita, ut, qui iam exiturus erat novus rerum ordo alium parentem haberet, sed ut generandi officium a parente ad ipsam rerum creatarum naturam transferretur. Nam alium parentem novus ordo rerum propterea habere non potuit, quod ex iisdem viribus, ex quibus antea, sed apte temperatis, enasci debebat. Sed ut certis et firmis legibus natura in generandi

officio iam ad ipsam translato adstringeretur, fetus edi necesse erat non imperfectos, sed maturos, neque steriles, sed fecundos, neque aversantes se invicem, sed sociabiles. Hae naturae vires legesque significantur iis, qui e Coeli genitalium sanguine in terram effuso extitisse dicuntur, *Ἐρινύες*, Maturinae, *Γίγαντες*, Genitales, et *Μελίαι*, Cicurinae. Generatio autem omnis quia per humores fit, vis ea, quae coitus appetentes facit, *Ἀφροδίτη*, Spumicita, hoc est nihil aliud quam coitus appetentia, extitisse dicitur e Coeli semine in mare delapso [16b]).

Multis modis haec omnia cum Hesiodo pugnare quilibet facile animadvertit. Nolo nunc de Titanum nomine dicere ad omnem Coeli Terraeque progeniem, Cyclopes etiam et Centimanos, ab Hermanno translatum, aut de occultis a Coelo non solum Cyclopibus et Centimanis, sed omnibus promiscue, neque illud quaero, quomodo haec, quam Hermannus proposuit, Titanum natura, cum ea, quae post memoratur, eorum subole conciliari possit, omninoque non offendar vel maxima huius interpretationis dissensione aut cum ipso Hesiodo aut cum omnis antiquitatis opinionibus: hoc unum tamen postulari posse arbitror, ut, quae ita proponuntur tantisque laudibus efferuntur, ipsa per se probabilia sint, ut conspirent omnia inter se apteque cohaereant, ut intelligi denique possint. Atque hoc mihi Hermannus non videtur praestitisse: quod cur ita iudicem, quum singula persequi longum sit, uno certe atque altero specimine ostendam.

Audimus omnem terrarum orbem aquis inundatum, et in turbida, quae hinc effecta esset, rerum mixtura coniuncta alia, alia separata, alia in altum sublata, alia mersa, alia fluxisse, alia defluxisse, alia firmata, alia excitata, alia expurgata, alia nutrita esse, et haec prima fuisse tentamina condendae rerum naturae. Quomodo igitur Coelus haec omnia, ut edita erant, rursus occuluisse dicitur? Non id volo, qua 14
causa permotus sit: hanc enim Hermannus aperuit; exosum esse natos suos propterea, quod irrita essent eorum tentamina, nondum invento iusto temperamento. Sed ipsum illud occulere quid esse dicemus? *Πάντας*, inquit Hesiodus, *ἀποκρύπτασκε γαίης ἐν κευθμῶνι.* Intusne igitur in terrae sinu eos continuit? Ita Oceanum, hoc est vim aquarum nanciscimur subterraneam, pro ea, quae, Hermanno auctore,

---

16b) Praeiverunt hanc rationem veteres allegoristae, velut Cornut. p. 133: *Ἀφροδίτη — διὰ τὸ ἀφρώδη τὰ σπέρματα τῶν ζῴων εἶναι.*

universum terrarum orbem inundavit atque obruit. An forte cogitabimus inundasse quidem initio terras Oceanum, sed statim a Coelo repressum et terrae visceribus inclusum? Idem igitur etiam de reliquis accipiendum erit, omnesque illi motus attollendi, mergendi, fluendi, diffluendi, et quidquid praeterea Titanes moliuntur, sub terra fient. — An verba illa Hesiodi paullo liberius interpretanda sunt, mensque poetae haec tantum fuit, ut Coelum cohibuisse natos suos significaret, quominus vim suam exercerent? Nempe praevidebat fore, ut Celerivena inundando, Turbulus turbando, Seiugus seiungendo, Tollo attollendo, Mersius mergendo, Ambulona meando, Fluonia diffluendo, Statina statuendo, Moneta commovendo, Februa purgando, Alumnia alendo, Perficus denique perficiendo modum excederent, neque tamen ipse iustum temperamentum his motibus adhibere sciebat, ideoque omnino moveri eos noluit. Sed Perficum tamen ex hoc numero eximere debebimus, quamquam ab Hermanno, quum omnes liberos a Coelo occultatos dicat, non exemptum. Nam si hunc quoque Coelus pariter cum ceteris occuluit nec vim suam exercere passus est, qui fieri potuit, ut efficeret Perficus quae Hermannus eum effecisse docuit? Sunt autem haec duo: primum ut motus fratrum suorum componeret [17]), deinde, quum Coelus liberos suos statim natos occuleret, ut finem huic rei imponeret [18]). Quamquam hoc alterum quale sit, non satis intelligo. Nam quum Perficus omnium minimus natu esset, qui autem ante hunc nati fuerant, iam essent, quum ipse nasceretur, occultati, qui potuit ipse huic rei finem imponere? Nihil aliud, opinor, potuit, nisi impedire, ne, si qui post se nascerentur, hos quoque pater itidem ut superiores illos occuleret. Quinam igitur hi fuerunt? Cyclopes fortasse et Centimani? nam hos Hesiodus itemque Hermannus post Perficum memorant. Dicemusne igitur hos a Coelo non esse occultatos? — Alterum autem Perfici munus, ut fratrum motus componeret, quum diuturnum ac difficile opus fuisse dicatur, necesse est, illos ante quam domarentur a Perfico, aliquamdiu libere ac licenter motos esse. Quod quum coerciti iam a Coelo fuissent,

17) L. l. p. 176: „Κρόνος, Perficus, ultimus natu, quia denique motus illos composuit, et ἀγκυλομήτης, quia diuturnum hoc fuit et difficile opus."

18) Ib. p. 177: „Exosus natos suos Uranus, ut quisque in lucem editus esset, rursum occuluisse dicitur. Ei rei finem imponere eius erat, qui Κρόνος, Perficus, vocatur."

statuendum erit, eos post huius castrationem solutos, ac tum demum paullatim a fratre frenatos motusque eorum compositos esse. Hoc si volebat Hermannus, debebat etiam dicere. Sed non videtur voluisse. Nam quum castratum a Perfico Coelum hoc significare dicat, conquievisse iam ceterarum rerum rudes impetus solamque superstitem mansisse vim perfectricem, quumque rudes illi impetus sine dubio Titanes sint, non conquievisse hos apparet ante patris castrationem, unde consequitur, quod occultabantur a patre, hoc non hanc vim habuisse, quam modo suspicati sumus, ut quiescere cogerentur nec possent se commovere, sed ita potius accipiendum esse, quemadmodum paullo ante posueramus, ut terrae visceribus inclusi sint, ibique vim suam exercuerint. — Utut est, hoc certe apparet, Hermanni theoriam haudquaquam facilem esse ad intelligendum.

Sed etiam in nominibus Titanum, si Hermanni interpretationem sequimur, videntur mihi non satis omnia ad eam, quam ipse proposuit, rationem convenire. Veluti *Κοίου* nomen ex verbo *κείω* factum ait, ut *κλοιός* ex *κλείω*: significare autem Turbulum h. e. turbatorem, quia turbida desidant: unde ex eadem stirpe derivata esse *κοινόν* et coenum. — Coenum unde derivatum sit, fateor equidem me nescire: *κοινόν* pro certo habeo indidem ductum esse, unde *ξυνόν* et commune, h. e. ex praepositione, quae con v. cum Latinis, *κύν* et *ξύν* Graecis fuit, ut *κοινός* nihil aliud sit quam *κυνός*, *υ* in *οι* mutata, quod in aliis quoque vocibus factum videmus: quumque *κοινόν* dicitur *τὸ βδελυρὸν καὶ ἀκάθαρτον* [19]), non tamen propterea cum coeno cognatum videri debet, sed simili quadam translatione dictum, quam qua nostri quoque homines res viles ac sordidas communes (gemein) vocant [20]). *Κοίου* autem nomen si vere a *κείω* ductum est, signifi- 16
catque *κείω* id quod est desidere, qui tandem fieri potuit, ut *Κοῖος* Turbulum sive turbatorem significaret [21])? Desidunt, inquit, turbida.

---

19) Hesych. h. v. cf. Ernest. gloss. sacr. Hes. p. 181. Otto ad Iustin. Mart. tom. II p. 478.

20) Cf. prudens Döderleinii iudicium, Etym. et Syn. Lat. II p. 38.

21) Mutavit postea Hermannus sententiam hactenus, ut *κέειν*, *κείειν*, unde *κεῖσθαι*, proprie conglobationem notare statueret, propter substantivum *κοία*, quod grammatici *σφαῖραν* interpretantur. De Apoll. et Dian. Opusc. VII p. 297. Ita *Κοῖος* ex Turbulo Conglobator fiet, et *Κρῖος* fortasse Dissipator. *Κοία* unde ductum sit, nescio: nisi hoc mihi videor intelligere, *κέειν* nunquam conglobandi significationem habuisse aut habere potuisse. Quod autem eodem loco p. 296 Her-

Non opinor: sed ex turbidis, ubi motus eorum conquiescunt, desidunt ea, quae graviora sunt, leviora autem sursum ascendunt, atque sic, quae turbida fuerunt, eliquantur turbidaque esse desinunt. Itaque si *Κοῖος* hoc efficit, ut illa desidant, non Turbulus erit, sed Liquator potius, neque opponi debebit Seiugo, sed idem cum eo munus habere dicetur, quandoquidem hoc ipso, quod desidunt graviora, seiunguntur etiam ab iis, quibus permixta fuerant, rebus levioribus.

Haec igitur atque talia quum assentiri nos Hermanno vetent, licebit, credo, aliam viam tentare, non ut nostras opiniones qualescunque inferamus in veterem fabulam, sed ut, quid illi ipsi, qui hanc excogitarunt, sensisse videantur, indiciis quibusdam ac vestigiis in hoc ipso carmine theogonico servatis indagare conemur. — Primum igitur Oceanum fabulae auctoribus ingentem vim aquarum visam esse orbem terrarum inundantem atque obruentem, nihil est quod probet. Fuerunt sane, qui Oceanum omnium rerum principium facerent, cuius opinionis antiquissimum testem Homerum habemus [22]). His igitur aquosa na-
17 tura omnium prima fuisse ceterasque omnes, terram, aerem, ignem, ex se procreasse visa est, quod quantopere distet ab aquis orbem terrarum inundantibus quilibet intelligit. Sed theogoniae auctori Oceanus, sicut non procreavit terram, ita ne inundavit quidem, sed ipse Terra et Coelo prognatus amplectitur matrem cingitque, ut *τελήεις ποταμός*, v. 242, fontesque et fluvios procreat passim e terra scaturientes eamque percurrentes. Neque igitur omnem aquarum naturam, ut apud illos alteros, Oceano significari videmus, sed eam tantummodo, quae est in fontium fluviorumque aquis dulcibus: quae quum eadem sit in pluviis, coelique humore fontes ali videantur, apparet ratio, cur Coelus Oceano pater datus sit. Contra marinas aquas Terra non e Coelo, sed ipsa ex gremio suo peperit, natusque Pontus, h. e. mare, iam ante Coe-

---

mannus *Κοῖον* a *καίω* deduci posse negat propter fabulae rationem, quae singulis Titanum paribus oppositas inter se vires significet, ut necesse sit, si *Κοῖος* igneam naturam habeat, *Κρῖον*, utpote huic oppositum, frigidam aut refrigeratricem habere, quod fieri non posse patere: nititur haec disputatio argumento perquam infirmo, quandoquidem ista oppositarum per singula paria virium significatio in ipsa vetere fabula haudquaquam inest, sed nuperrime demum excogitata Hermanni ingenio, ac dein originationum incertissimarum et parum probabilium ope veteri fabulae obtrusa. — Sed etiam formam nominis isti originationi a *καίω* obstare ait. Atqui ipse *Κρόνον* a *κραίνω* derivat: eodem igitur modo e *καίω* *Κόος*, hinc autem *Κοῖος* factum dicemus, ut *ὀλοιός* ex *ὀλοός*.

22) Il. XIV, 201. Conf. Lobeck. Agl. p. 487. 509. Bode de Orph. p. 148.

lum dicitur. Hermannus quidem, quum suae de Oceano opinioni hoc adversari videat, theogoniae poetam erroris insimulare non dubitat. Quippe *Πόντον* non mare esse, quemadmodum illi visum est, sed fundum tantummodo et receptaculum aquarum, postea demum ab Oceano impletum. Testem Homerum advocat, ita de Oceano loquentem, Il. XXI, 196:

ἐξ οὗπερ πάντες ποταμοὶ καὶ πᾶσα θάλασσα
καὶ πᾶσαι κρῆναι καὶ φρείατα μακρὰ νάουσιν.

Atqui non quaerimus nunc, quid Homero, sed quid huius fabulae theogonicae auctori visum sit. Nam diversas veterum sententias fuisse scimus [23]), neque intercedimus, quominus, quum pugnant duae inter se, altera verior esse dicatur. Sed in interpretanda theogoniae narratione ea sola, quae narrantur, spectanda et inter se comparanda sunt: quae si concordare inter se apteque convenire videmus, licet per se minus vera nobis videantur, et cum veriore aliorum sententia pugnent, accusare scriptorem poterimus, quod minus veram sententiam probaverit; stoliditatis insimulare, quasi ipse id quod referre volebat non recte acceperit ideoque corruperit, non sane debemus. — De nomine Oceani res obscura est. Veteribus ab *ὠκὺ* et *νάειν* descendere visum, Hermanno a verbo obsoleto *ἔειν*: ego, si inter has duas sententias optandum sit, veteres sequi malim, quandoquidem obsoleti illius *ἔειν*, quod ire significaverit, nullum in graeca lingua vestigium inveniri arbitror. Nam in *εἶμι, ἰέναι* omnibusque huic cognatis, *ι* non *ε* radicis 18
vocalem esse constat. — *Τηθύν*, uxorem Oceani, quin recte Hermannus Alumniam interpretatus sit, non potest dubitari. Haec multis non diversa a Tellure visa est [24]): nostrae fabulae auctorem aliter statuere apparet. Nimirum aquosae naturae vim in duas quasi personas dispertitam cogitabat, alteram masculam, quatenus procreatrix quaedam vis, alteram femineam, quatenus pariendi et nutriendi facultas in aquis inesse videbatur.

Coei nomine cur Turbulum significari non credam, paullo ante exposui: quumque nominis origo et significatio incerta sit, uxor et liberi considerandi erunt. Coniungitur autem Coeo Phoebe h. e. Clara, ut *ἡλίου φοίβη φλόξ* apud Aeschylum Prom. v. 22, quo nomine etiam Lunam a Romanis certe poetis, sed ad Graecorum sine dubio

---

23) Conf. diss. de Oceanidum et Nereid. catalog. Hesiod. p. 18.
24) Cf. compar. theog. Hes. c. Hom. p. 7.

exemplum [24b]), appellari notum est: liberi ab his procreantur *Ἀστερίη* et *Λητώ*. Alterius nomine stellarum naturam significari satis apparet. Hinc ipsam Asterien *ἀστέρι ἴσην* Callimachus dicit, hymn. in Del. v. 37, fabulam narrans de eius in Delum insulam transformatione, cuius memor etiam Pindarus Prosod. fr. 1, 5 Delum *χθονὸς ἄστρον* vocat. Sed de hac fabula alibi quaerendum erit: nunc tantum dico, stellarum naturam, lucidam illam et splendentem, rectissime a matre Clara derivari, quumque in stellis etiam igneum aliquid inesse videatur, sintque omnino ignis et lucis naturae coniunctissimae, non certe mirabimur, si patris Asteriae nomen eiusmodi invenerimus, in quo ignis quaedam significatio sit. Et profecto non minore iure, quam a *κείω* Hermanni, *Κοῖον* a *καίω* dictum censebimus, unde dicitur etiam *θυοσκόος, ἀπὸ τοῦ καίειν τὰ θύη*, ut ait schol. Ven. ad Il. I, 462: indidemque fortasse quae Hesychius habet *κόης* sive *κοίης*, quod nomen sacrificuli lustratoris in Cabirorum sacris fuisse docet, et *κοιᾶσθαι, ἱερᾶσθαι, κοιόλην* autem interpretatur *ἱερέα, πυρκόους* porro *ἱερέας δι' ἐμπύρων μαντευομένους*, quos Plutarchus *πυρικάους* dicit [24c]), *κοιώσασθαι* denique *ἀφιερώσασθαι, καθιερώσασθαι*, proprie,
19 opinor, de sacrificiis dictum quae diis adolentur [25]): nec diversae stirpis videtur *κωτάρχης*, quod nomen sacerdotii ex inscriptionibus Asianis cognitum, C. I. no. 2880 et 2881, iam Keilius, vir doctissimus, cum illis composuit, in specimine Onomatol. gr. p. 108. Nam litteram *α*, quae est in verbo *καίω, κάω*, in nominibus *ο* factam nemo peritus mirabitur, non magis quam additam huic *ι* [26]): et *Κόον*, alteram et fortasse vetustiorem nominis formam, videor mihi deprehendisse in hymno Homerico in Apoll. Del. v. 62, ubi quum codices habeant *Θύγατερ μεγάλοιο Κοίοιο*, probabilius *μεγάλοιο Κόοιο* quam *μεγάλου Κοίοιο* rescribi posse censeo. Iam vero Ardoris et Clarae filiam Asterien s. Stellinam dici omnibus perquam credibile videbitur, dubitabunt autem de altera filia, Latona. Nempe huius nomen

---

24b) Cf. oraculum a Porphyrio allatum ap. Euseb. Pr. eu. VI, 1, 2.

24c) De Pyth. or. c. 24. Cf. Mueller. kl. Schr. II p. 192. Lobeck. Agl. p. 647. 1270. 1290.

25) Etiam *κεῖα, καθάρματα* et *κειώσασθαι, καθήρασθαι*, item ab Hesychio memorata, eiusdem sine dubio stirpis sunt, pertinentque ad id genus lustrationis, quod per ignem fiebat.

26) Conf. not. 21.

ego cum plerisque Latentem significare arbitror, quumque *κυανόπεπλος* dicatur, tenebricosa quaedam natura etiam hoc epitheto indicari videtur, ab illis parentibus sane aliena. Tamen si Asterien Stellinam esse concedimus, quum stellae non appareant nisi noctu, postquam tenebrae coelo obductae sunt, non inepte stellarum naturae eam, quae tenebrarum est, tanquam sororem adiunctam fatebimur. Et postquam semel hae sorores factae erant, fieri non potuit, quin, qui Asteriae, iidem etiam Latonae parentes haberentur.

Κρεῖος et significationem obscuram, et formam quoque nominis incertam habet. Nam quum in codicibus theogoniae, quotquot collati sunt, omnibus v. 134 *Κρεῖος* scriptum sit, eamque formam etiam alii scriptores plurimi offerant, quos indicat Mützellius, de emend. theog. p. 190, tamen in altero theogoniae loco, v. 375, aliquot codices *Κρίῳ* habent, neque alii desunt huius formae testes, in quibus unus maxime disertus, Etymol. Gud. p. 346, 44, a quo docemur, etiam Aristarchum *ι* vocalem, non *ει* probasse, nomenque non, ut plerosque, *Κρῖος*, *προπερισπωμένως*, sed *Κριός*, *ὀξυτόνως* pronuntiari voluisse. Ortum nomen et veteres nonnulli et nuper Hermannus voluerunt ab eadem unde *κρίνω* radice, ut Seiugum vel Discriminatorem signifi- 20
caret, aptum scilicet Turbulo fratrem, qui, ut ille turbaret res omnes misceretque, ita hic rursus seiungeret et separaret. Nos quum Turbulum istum removerimus, ne hunc quidem Seiugum locum suum tenere posse iudicamus, etiamsi *Κρῖος* v. *Κριός*, non *Κρεῖος* dictus esse statuatur. Nam originatio illa quam incerta sit, neminem fugit: nisi quis forte etiam arietis nomen graecum a *κρίσει* ductum velit: et maiorem auctoritatem *Κρεῖος* habere videtur[27]). Id quo minus dubitemus accipere, Eurybia facit, h. e. Latipolla, uxor Crio adiuncta. Uxori late pollenti maritus convenit valens potensque: et haec ipsa significatio inest in *Κρείου* nomine, utpote a *κρέω*, *κρείω* ducto, quam originem agnoverunt e veteribus ii, qui *Κρεῖον τὸν βασιλικὸν καὶ ἡγεμονικὸν* interpretati sunt[28]). Iam vero Eurybia Ponti h. e.

---

27) Aliter iudicat doctissimus Lehrsius, de Aristarch. stud. Hom. p. 296.

28) Schol. ad theog. v. 134. — Ceterum *κρεῖος* adi. est etiam apud Marc. Sidet. de piscibus v. 29: *καὶ κρεῖοι συνόδοντες ἰδὲ ξιφίαι, θρανίαι τε.* Nam Synodontes appellativum vocabulum esse constat: et *κρεῖοι* hi pisces eodem sensu dicuntur, quo *ἀλκηστὰς συνόδοντας* Oppianus dicit, Hal. I, 170. — Alterum Crii nomen aut cognomentum *Μεγαμήδης* fuisse videtur, unde filius eius Pallas *Μεγαμηδείδης* vocatur, hymn. Hom. in Merc. v. 99.

maris filia dicitur: consentaneum est igitur etiam *Κρείου* potestatem in mari versantem cogitari: qualis autem maxime haec potestas fuerit, ex prole eorum coniici poterit, Astraeo, Pallante, Perse. Nam Astraeum, (Sidereum,) siderum significationem habere nemo facile dubitabit[29]), quumque sidera ab oriente ad occasum per coeli templa quasi vibrentur, ad significandam hanc vibrandi vim frater illi additus est *Πάλλας*, Vibrans s. Vibruus: postquam autem occiderunt, rursus occulta quadam via ad eundem unde orta erant locum revertuntur, inferiorem mundi regionem penetrantia: hinc Astraeo alterum fratrem addiderunt *Πέρσην*, Penetrium, *ὃς πάσῃσι μετέπρεπεν ἰδμοσύνῃσιν*, quippe quum hanc siderum ab occasu ad ortum occultam reversionem et immensos per inania cursus, ut est apud Manilium I, 176, maxime mirabiles esse et eximia quadam arte et sapientia effici censerent[30]). Marinis autem parentibus, Crio et Eurybiae, hi tres filii dati sunt propterea, quod sidera et oriri ex mari, et ali etiam maris exhalatione videbantur[31]).

21 Hyperionem Solis olim cognomen fuisse constat: neque aliter apud Homerum dicitur, praeterquam uno loco, Od. XII, 176, quem tamen interpolatum esse omnes hodie consentiunt. Qui patrem Solis et Lunae Hyperionem fecerunt, id sine dubio significari hoc nomine viderunt, quod utrique illorum commune est, ut sublime ferantur; tertiam autem filiam, Auroram, addiderunt necessario, quippe quum haec adeo cum sole coniuncta sit, ut diversae ab eo stirpis credi non potuerit. Coniugem autem Hyperioni, matrem Soli, Lunae, Aurorae, *Θείαν* dederunt, quod nomen aliis nihil nisi adiectivum femininum eius quod est *θεῖος*[32]), aliis a verbo *θέειν* ductum esse et Ambulonam significare videtur[33]): alii denique cum verbo *θεᾶσθαι* cognatum censent[33b]), permoti imprimis Pindari versibus, Isthm. IV (V) init., in quibus quum et divitiarum honor a Thia repetatur et victoriarum claritas, videri potest eius numinis haec vis esse, ut largiatur quidquid splendidum est et conspicuum, *θεατόν* v. *θαητόν*. Neque dubitan-

---

29) Nonnus, Dion. VI, 15 sqq. hunc astrologum facit.

30) De nominis originatione vid. quae dicentur in diss. de Hecate p. 16.

31) Similiter etiam posteriores physicos statuisse notum est. Vid. quos laud. Creuzer. ad Cic. d. N. D. II, 15 p. 265 et Ideler ad Arist. Meteor. II, 2, 6 p. 509.

32) Goettling. de accent. p. 131. Lennep. ad theog. v. 135.

33) Schol. ad theog. v. 135. Etym. M. p. 449, 15.

33b) Cf. Cornut. p. 94. Schol. Pind. Nem. I, 53. Isthm. V, 1.

dum est, quum poeta Homericus hymn. in Sol. (XXXI) v. 4 Solis, Lunae et Aurorae matrem Euryphaessam dicat, hanc non diversam esse a Thia[34]), cognomine, ut saepe alias, pro nomine posito. Et initio quidem a Thia s. Euryphaessa is tantum splendor derivabatur, quem oculis percipimus, ut Solis, Lunae, Aurorae, auri quoque aliarumque rerum nitentium: mox vis eius latius accepta et ad illud quoque genus splendoris traducta, quod figurate dicitur, in hominumque iudicio et existimatione constat. Itaque a ϑέειν, quod est currere, nomen deduci non potest. Quamvis enim Solis et Lunae matrem a cursu dictam libenter accipias, tamen quid huic cum honore et gloria? Nisi quis forte eo confugiat, ut fluxa haec esse et celeri quasi cursu aufugere dicat. Neque vero Divam, nomine plane generali et nullius propriae significationis, talem deam appellatam credibile est, maximeque probabilis eorum ratio videri debet, qui Θείαν indidem, unde est ϑεᾶσϑαι, dictam statuunt.

De Iapeti nominis origine et significatione satius esse puto igno- 22
rantiam profiteri, quam coniecturis operam ludere, quibus quidem campus patet latissimus[34b]). Hoc tamen pro certo poni posse credo, quum filii Iapeti Prometheus, Epimetheus, Atlas, Menoetius dicantur, et in Prometheo manifesta sit humanae prudentiae et calliditatis significatio, in Epimetheo stoliditatis et temeritatis, in Atlante contumaciae, labores, pericula fasque ipsum contemnentis, in Menoetio denique ferocitatis et audaciae ne morte quidem deterritae, patrem quoque horum Iapetum ad homines pertinere, eumque esse, unde humani generis, si non origo, ingenium certe atque indoles animi repetenda sit. Quumque de origine hominum admodum variae fuerint fabulae, theogonia autem Hesiodea hanc silentio praetermittat, novimus tamen in aliis carminibus item Hesiodo adscriptis Deucalionem, huius certe quod nunc est generis humani principem, eiusque uxorem Pyrrham ab Iapeti filiis Prometheo et Epimetheo oriundos fuisse[35]): sive haec fabula posterius demum excogitata est, sive ab initio qui primus Prometheum induxit, etiam Deucalionem ei filium dedit, theogoniae autem compositor hoc omisit, ut a consilio suo alienum.

---

34) Id etiam Boeckhio visum esse testatur Dissen. Expl. Pind. ad l. l. — Ceterum Thiam „primam lucem" interpretatur Welcker. ap. eundem p. 512. Mihi Heynius deae notionem rectius indicasse videtur.

34b) Vid. diss. de Pandora p. 6. 7.

35) Schol. Apoll. Rh. III, 1085. cf. Weisk. Prometh. p. 406.

Cronus et uxor eius Rhea parentes sunt summorum deorum Olympiorum, Vestae, Cereris, Iunonis, Plutonis, Neptuni, Iovis, ut appareat, quemadmodum ab Iapeto hoc genus hominum, cuius Deucalion princeps fuit, ita ab illis hos deos, qui universo mundo praesunt, repetitos esse. Cronum porro evirare Coelum patrem vidimus, h. e. finem statuere generationibus ab hoc ortis, atque efficere, ut intra haec quae procreata erant genera et species omnis rerum universitas consisteret, neque novis in immensum succrescentibus perturbaretur: denique Cronus ipse liberos a se procreatos devorasse dicitur, donec a Iove imperio deiectus est. Has fabulas qui primus contexuit, Cronum videtur eum cogitasse, qui finem quidem immoderatae rerum creationi imponeret et novi atque constantis rerum ordinis initia pararet, ipse tamen huius moderamen regnumque non haberet. Quum autem hi ipsi dii, quos tanquam summos rerum omnium moderatores colebant, non
23 ab initio fuisse, sed postea demum nati esse crederentur, quum iam confusae illi et immoderatae Coeli generationi finis factus esset, originem horum consentaneum erat ab eo repeti, qui novi huius ordinis initia parasset. Hinc igitur Croni filii filiaeque dicuntur. Est autem novi ordinis haec lex, ut quidquid posthac procreatum fuerit, rursus intereat, neque ullae res singulae, vel, ut philosophi nostri loquuntur, individua ulla immortalia permaneant, sed genera tantummodo perdurent et propagentur; eamque legem fieri non potuit quin Cronus etiam in his, quos ipse procreaverat, servatam vellet. Itaque hos rursus interimere conatus est. Sed hoc conamen necesse est frustra fuisse, quandoquidem vivunt illi, quos Cronus procreavit, semperque victuri sunt. Consequitur ergo illos aliquo modo ab interitu vindicatos et vitae restitutos esse: eaque est significatio fabulae de liberis a Crono devoratis quidem, sed rursum in lucem emissis: qui ut postea in perpetuum regnarent, potentiam Croni eatenus frangi oportebat, ut in ipsos nihil amplius posset. Deiectus igitur coelo est, ut ibi iam omnia immortalia esse possint, et sub terram ablegatus, ubi mortalitatis lex dominatur. — Nomen *Κρόνου* quominus a *κραίνω* deducamus et Perficum interpretemur, nihil videtur obstare[35b]). Perfecit enim ille quod perficiendum erat, ut novus rerum ordo fundaretur; perficit etiam

35b) Probat hanc etymologiam etiam Cornutus c. 3 extr.: *τὸ κραίνειν καὶ ἐπιτελεῖν τὰ ὄντα*, et c. 27: *ἡ τῆς τῶν ὅλων γενέσεως τάξις, ἣν ἔφαμεν ἀπὸ τοῦ κραίνειν Κρόνον εἰρῆσθαι.*

nunc rerum illum cursum, quo, quae orta sunt, ad maturitatem perducuntur rursusque peracto vitae spatio absumuntur. Et hunc ipsum cursum et quasi flumen perpetuum oriendi, maturescendi, intereundi Rheae uxoris nomine significari visum esse probabile est.[35e])

Restant duo numina feminea, Themis et Mnemosyne. Themidem apparet legem illam significare, qua, posteaquam huius mundi principia generata erant, constanti et perpetuo ordine omnia contineri coeperunt; quae lex quum ad hominum vitam resque humanas traducitur, iustitiae, aequitatis, concordiae fons est, quamobrem has Themis filias peperisse dicitur, et quidem ex Iove, deo optimo maximo, qui quum universi mundi legem, Themidem, coniugem sociamque imperii habeat eiusque consilio mundum administret, tum etiam hominibus iuris atque officii cognitionem et amorem impertit. — Mnemosyne autem ea est, quae rerum praeteritarum memoriam retinet atque conservat: quumque omnis prudentia maxime ex diligenti rerum observatione et reminiscentia comparetur, nihilque magis vel acuat animum vel delectet, 24
quam contemplatio rerum et recordatio, hinc omnes artes ingenuae, quibus hominum vita ornatur et exhilaratur, Musarum nomine Mnemosynae filiae dicuntur, Iove patre prognatae, quoniam Iupiter et sibi Mnemosynen habet coniunctam, ut ipse quidquid unquam fuit factumque est memoria complectatur, et hominibus, sicut cetera omnia vitae praesidia et ornamenta, ita etiam Musarum beneficia largitur. Quemadmodum autem de Musis Pythagorei statuebant, *τὴν δύναμιν αὐτῶν οὐ περὶ τὰ κάλλιστα θεωρήματα μόνον ἀνήκειν, ἀλλὰ καὶ περὶ τὴν συμφωνίαν καὶ ἁρμονίαν τῶν ὄντων*[36]), similiter etiam de Mnemosyne statuere licebit, numen eius non solum ad mentis actionem, sed ad omnem rerum naturam pertinere, quandoquidem haec, dum nova semper profert, nunquam tamen veterum obliviscitur, sed omnem novarum rerum procreationem veterum quasi recordatione moderatur, generumque et formarum earundem tenax et memor, quae olim fuerunt, identidem, sed alio modo, refert, ut etiam quae prae-

---

35e) Visum esse dixi, iis scilicet, quorum rationem theogoniae nostrae compositor sequutus est. Nam re vera nomen a verbo *ῥέω* factum esse equidem praestare nolim. Et similiter de ceteris nominibus non quae mihi ipsi vera viderentur posui, sed quae veteribus illis visa esse crederem.

36) Iamblich. vit. Pythag. s. 45. Cf. quae de Orphicis referuntur apud Ioann. Diac. Alleg. p. 495 Gaisf. Lobeck. Agl. p. 731 sq.

terierunt tamen maneant quodammodo et perdurent.[36b]) Et ipsum nomen Mnemosynae hanc vim habere non immerito dixeris, ut servari aliquid et manere significet: nam *μνᾶσθαι* verbum, unde illud descendit, cum *μένειν* cognatum esse constat.

Haec si de singulis Titanibus haud improbabiliter disputata videntur, illud quoque apparet, non temere omne hoc genus deorum tanquam primam primorum parentum, Coeli Terraeque, subolem proponi, diisque ceteris itidem ut humano genere antiquius dici. Oceani aquis omnem terrarum orbem veteres ambiri et cingi credebant: consentaneum igitur erat, Oceanum statim procreatum esse, posteaquam terra, Ponto et Coelo ex semet emissis, hanc telluris formam ac proprietatem induerat. Quumque, quidquid posthac ex terrae gremio proventurum erat, aquae potissimum ope ali ac foveri deberet, conveniebat etiam Tethyn ante nasci, quam ea, quae sine huius ope sustentari non possent. Item ante quam coelestia corpora, sol, luna stellaeque nascerentur, necesse erat potestates quasdam esse, e quibus illa et existerent et motum suum acciperent, et luce atque ardore instruerentur: quae potestates Hyperione, Coeo, Crio, Thia, Phoebe significantur. Legem porro atque ordinem, quo futurarum rerum universitas contineretur, his ipsis priorem esse oportebat: quamobrem Themis quoque et Mnemosyne in his diis vetustissimis locum suum acceperunt. Tum finis faciendus erat Coeli generationibus, insequuturoque ex natis iam principiis legibusque rerum proventui locus dandus per Cronum eiusque uxorem Rheam. Denique eum quoque, unde humani generis origo repetebatur, Iapetum, huic numero accenseri par erat ab iis, quibus homines non a diis creati, sed ex iisdem, unde hi, principiis orti videbantur.

Non infitior equidem, si quis hanc fabulam ad subtilioris alicuius rationis normam examinare velit, reprehendi posse non pauca. Nam poterant sane et abesse nonnulli ex his, qui enumerati sunt, et alii etiam addi. Neque tamen absurde eum fecisse arbitror, qui hos ipsos ita composuit: et ut hos, non alios, poneret, propterea factum credo, quod non nova atque inaudita Titanum nomina ipse sibi comminiscenda, sed iis, quae tradita invenit, utendum iudicaverit. Sunt enim sine dubio nomina illa omnia e religionibus fabulisque populari-

---

36b) Cf. Cornut. c. 17 p. 94: *Μνημοσύνη ἡ τοῦ συναναφέρειν τὰ γεγονότα αἰτία.* Augustinus schol. theog. v. 135: *ἡ ἐπίμονος διάπλασις τῶν ζώων.*

bus petita: nonnulla fortasse nihil nisi cognomina illorum ipsorum deorum, quos theogoniae auctor ab his oriundos fecit; alia non in vulgus nota et pervagata, sed a paucis passim usurpata, ipsaque quae ita appellabantur numina minus cognita neque in eius quae Olympiorum deorum coetui a poetis maxime tributa est naturae similitudinem transformata, sed antiquae rationis et significationis symbolicae tenaciora, eamque ob causam illis vetustiora, etsi non essent, esse tamen credita[37]). De Oceano quidem et Tethye non opus est nunc a me dici. Cronum constat, si non magna, at aliqua tamen religione passim a Graecis cultum esse[38]), neque est quod hanc religionem recentioris demum originis, ac non inde ab antiquissimis temporibus servatam
statuamus; quale autem ab initio numen eius habitum fuerit, et qua 26
ratione hae quas theogonia narrat fabulae ortae sint, hoc loco nihil opus est quaerere. — Etiam Rheae religiones pervetustae fuerunt, maximumque incrementum ceperunt multis locis, postquam Rhea cum magna matre Asianorum permisceri coepit. — Hyperionem apparet de vetusto Solis cognomine deum factum esse, qui communem Solis et Lunae naturam, qua in superis locis versantur, quasi praemonstraret. Neque inepte Thiam et Phoeben, unde splendorem et claritatem Solis, Lunae et siderum ortam vidimus, antiqua cognomina Lunae fuisse conieceris. Nam cultas alicubi in Graecia deas his proprie nominibus appellatas vix credo, siquidem nec quae Pindarus de Thia canit, in omnium aliorum scriptorum silentio, eiusmodi sunt, ut numen eius popularibus religionibus cultum esse probent, et quod Phoeben Aeschylus in prologo Eumenidum a Pythia invocari facit, ut quae ante Apollinem Delphici oraculi possessionem habuerit, non credo propterea cum Müllero cultam apud Delphos Phoeben esse[39]), sed rem ab Aeschylo fictam arbitror ob certam quandam rationem, quam nunc ex-

37) Breviter rem tetigi in comm. de Aeschyl. Prom. p. 104; nec Lennepius aliter iudicat ad theog. v. 134. cf. O. Müller. Kl. Schr. II p. 178 et H. D. Müller. Ares p. 41. Titanum vestigia in ora Peloponnesi Achaica maxime deprehenduntur, de quibus vid. Klausen. Aen. et Penat. p. 1229 sqq.

38) Vid., qui diligenter pleraque persequuti sunt, Heffter. in Zimmerm. diar. schol. ann. 1838. II p. 228 et Weisk. Prom. p. 229 not. 4.

39) Cf. quae contra Müllerum recte Hermannus monuit in censura, Opusc. VI, 2 p. 19. — Contra Aeschylum, Phoebi nomen ab avia Phoebe repetentem, disputasse videtur Apollodorus in libr. περὶ θεῶν, ad quem provocat Heraclit. allegor. Hom. c. 7.

ponere nihil attinet. — Crius fortasse aut Pontus olim aut Neptunus cognominatus fuit; et *κρείων* hic quidem ab Homero omnium frequentissime vocatur. A Lennepio, ad theog. pag. 193, *Κριοῦ*, fluvii Achaici, admonemur, quem Pausanias VII, 28, 11 a Titane appellatum vult. Sed nihil inde lucis in hunc redundat, non magis quam ex monte *Κρείῳ* in Argolide, cuius Callimachus mentionem facit in lavacr. Pall. v. 40. — Coeum, Latonae parentem, vetustissimum insulae suae cultorem Coos perhibuisse Tacitus refert, Ann. XII, 61; unde coniicias aliquem hoc nomine deum olim a Cois cultum fuisse: qualis autem is fuerit, non apparet. Fuit etiam Messeniae fluvius, quem Pausanias IV, 33, 6 ab hoc Latonae patre appellatum suspicatur. — Mnemosynen ab Eleutherensibus cultam esse ex ipsius theogoniae prooemio v. 54 manifestum est, nec fefellit Lennepium p. 158. Etiam ab Atheniensibus sacra Mnemosynae facta memorat Polemo apud schol. ad Soph. Oed. Col.
27 v. 100; ne de Orphicis dicam, quorum hymnum in hanc deam legimus no. LXXVII. — Themidem passim in Graecia cultam esse constat[40]), eamque religionem antiquam, theogonica saltem hac fabula antiquiorem fuisse, nihil est cur negemus. Aeschylus Themidem Promethei matrem facit, quod qua ratione interpretandum videatur, dixi in commentatione de fabula Aeschylea p. 46: nec dubitari debet, quin patrem Promethei eundem, quem ceteri, Iapetum acceperit. Huic quum in theogonia Clymene copuletur, una ex Oceanidibus, itemque Crio Eurybia, Ponti filia, apparet his duabus nuptiis concinnitatem fabulae perturbari: siquidem reliqui fratres omnes cum sororibus copulantur. Poterat quidem hoc facillime ab eo, qui hanc de Titanibus fabulam composuit, vitari, si Iapeto Themidem coniungeret, Eurybiam autem in Titanidibus numeraret [40b]), omissa, si duodenarium numerum excedi nolebat, Mnemosyne, quae nec desideraretur facile a quoquam in hac fabula, poteratque percommode iuxta Metin aut Thetin in Oceanidibus aut Nereidibus locum obtinere. Sed haec ipsa inconcinnitas mihi quidem satis manifestum indicium esse videtur, huius fabulae compositorem, etiamsi numerum fortasse duodenarium suo ipse iudicio finivit, eos tamen, quos hoc numero comprehendit, omnes ab

40) Cf. Pausan. I, 22, 1. II, 31, 8. IX, 20, 3. 22, 1. 25, 4. Müller. Dor. I p. 338.

40b) Hoc factum est in Tzetzae theogonia a Bekkero edita, Act. Acad. Berol. ann. 1840 p. 149, v. 56 et 186.

aliis traditos accepisse, neque in nuptiis eorum ac subole enarrandis quidquam novare ausum esse.

De communi Titanum nomine difficillima est quaestio varieque a multis agitata, nec defuerunt, qui, ut alia plurima obscura, ita hoc quoque Titanum nomen facilius et certius ex barbarorum quam e Graecorum sermone explicari posse opinarentur. Theogonia ipsa a verbo *τιταίνω* Titanes appellatos autumat v. 209:

τοὺς δὲ πατὴρ Τιτῆνας ἐπίκλησιν καλέεσκεν
παῖδας νεικείων μέγας Οὐρανός, οὓς τέκεν αὐτός.
φάσκε δὲ τιταίνοντας ἀτασθαλίῃ μέγα ῥέξαι
ἔργον, τοῖο δ' ἔπειτα τίσιν μετόπισθεν ἔσεσθαι.

Horum verborum verissima interpretatio haec esse videtur, ut *τιταίνοντες ἀτασθαλίῃσι* dicantur scelerate contendentes, animis scilicet ad facinus erectis. E veteribus interpretibus alii nihil nisi manuum erectionem indicari voluerunt, alii contra *τιταίνοντας* interpre- 28
tati sunt *τίσιν καὶ τιμωρίαν λαμβάνοντας ὑπὲρ ὧν ἠδίκει ὁ Οὐρανός*: idque etiam Orphicis placuisse docent hi versus, a Proclo in Plat. Timae. I p. 57 memorati:

κούρους δ' Οὐρανίωνας ἐγείνατο πότνια μήτηρ,
οὓς δὴ καὶ Τιτᾶνας ἐπίκλησιν καλέουσιν,
οὕνεκα τισάσθην μέγαν Οὐρανὸν ἀστερόεντα.

Nimirum *τιταίνειν* illis non a *τείνειν*, sed a *τίνειν*, vel potius a nomine verbali *τίτης* declinatum videbatur, quum praesertim in eo, quod a *τείνω* descendit, primam syllabam corripi, non, ut in theogoniae versu factum videmus, produci oporteret[41]). Non tamen crediderim Hesiodei poetae hanc mentem fuisse: nam neque convenire Coeli personae videtur, ut ultores sceleris sui filios appellet, in quo laus potius quam exprobatio inesset, neque illa verbi significatio ullo alio exemplo, quod quidem ego sciam, comprobatur; productio autem syllabae primae in hoc versus loco facilem excusationem habet, estque eo fortasse libentius a poeta admissa, quod etiam in Titanum nomine prima syllaba producitur[41b]). Sed sive is contentionem sive ultionem significare voluit, habemus explicandi nominis conatum parum probabilem,

41) Apud Nonnum, Dion. XXIV, 53, *καὶ σὺ τόσοις ποταμοῖσι μίαν χάριν ἄρτι τιταίνων*, possit hoc, quamvis correpta prima syllaba, pro *τίνων, ἀποτίνων* dictum videri. Sed fortasse nihil nisi porrigere significat.

41b) Sic etiam Lobeckio visum est, Pathol. I p. 155.

non certum verae significationis testimonium, recteque fecerunt recentiores, quod in hoc non acquieverunt, etiamsi meliora ipsi et certiora afferre non potuerunt. Hermanni certe **Tendones**, inde scilicet appellati, quod ultro citroque tendendo omnem rerum naturam pertentaverint, placere nobis nequeunt. Alii, Diodoro auctore[42]), Titanes a Titaea dictos credunt, Titaeam autem terram, almam rerum matrem, a verbo *θάω*, unde *τίτθη* quoque et *τήθη* et *τηθύς* derivantur[43]): quibus ego assentirer, si de isto terrae nomine satis constaret, quod mihi quidem fictum a nonnullis videtur hanc ipsam ob causam, ut Titanum nomen inde explicarent. Alii denique, quum Hesychius *τιτήνην* interpretetur *βασιλίδα*, *τίτακα* autem *ἔντιμον*, *δυναστήν*, *βασιλέα*,
29 huc etiam Titanum nomen pertinere censent[44]), ut significet proprie **honoratos**, ideoque principes, reges, sintque ita aliquando dii appellati, pariter ut *ἄνακτες* saepe appellantur. Non improbabilem mihi hanc sententiam videri fateor: veram praestare nondum ausim. Interim hoc tenendum arbitror, fuisse hanc antiquam deorum appellationem, usitatamque fortasse apud certos quosdam populos, qui unum atque alterum illorum numinum, quae percensuimus, praeter ceteros colerent, hinc autem a poetis in omne hoc genus deorum quodammodo obsoletorum et Olympiorum splendore obscuratorum transferri coeptum. Quum autem invalesceret haec paullatim opinio, ut Iupiter eiusque familia iuniores, illi autem maiores natu crederentur, non mirum est, illud etiam accessisse, ut a Iove spoliati imperio et deiecti viderentur. Hinc igitur de Titanum cum diis certamine fabulae ortae sunt, quas qui subtilius et ratione quadam, quam philosophicam dicere licebit, adhibita tractabant, hi hoc novorum deorum cum veteribus certamen ita interpretati sunt, ut duas aetates mundi per gradus perfecti et ad hunc, qui nunc est, statum perducti statuerent, mundique nondum perfecti et ad certum ordinem bene compositi etiam dominos

---

42) III, 57. V, 66.

43) Heyn. ad. theog. v. 208 p. 148 ed. Wolf. — Weisk. Prom. p. 317 sq.

44) Kanne Myth. p. 17. cf. Böttiger. Kunstmythologie II p. 47 sq. Praeiverunt iam veteres, velut schol. Il. XIV, 274: *Τιτὰν παρὰ τὸ τιτός*. Apud Aeschylum, Choeph. v. 379 (393 Well.) recepit Klausenius elegantem Hermanni coniecturam: *κλῦτε δὲ τὰ χθονίων τιτηνά*, probatam etiam Bambergero: obstat tamen metrum, quum huius vocabuli primam syllabam longam esse oportuerit, versus autem strophicus 366 (379) brevem poscat, et repudiavit coniecturam postea ipse Hermannus.

minus perfectos cogitarent, qui divinam quidem naturam haberent, sed quasi inchoatam tantummodo, iisque, qui post orti essent, virtute et sapientia inferiorem. Iam vero capessi ab Iove ceterisque diis iunioribus imperium non potuit nisi prioribus dominis deiectis, iis quidem certe, quorum ea natura esset, ut una cum novis diis participare mundi regimen non possent, sed alteris rerum potitis alteros privari potestate sua necesse esset. Fuerunt autem non omnes Titanes ex hoc genere. Nam Themidi quidem et Mnemosynae etiam sub Iovis imperio locum fuisse facile apparet: et dicuntur hae etiam uxores eius factae esse, filiasque ex eo peperisse, altera Parcas et Horas, altera Musas. Neque magis Oceanum Tethynque adversatos Iovi consentaneum est, testaturque etiam theogonia filiam eorum Stygem Iovi contra Titanes se adiunxisse *φίλον διὰ μήδεα πατρός*, v. 398, Homerus autem eos dudum Titanibus devictis et in Tartarum deiectis habitantes in 30
terris proponit. Rheam denique, quae irascebatur Crono propter filios suos devoratos, Iovemque ei subtractum servabat ultorem, *ὅπως τίσαιτο ἐρινῦς πατρὸς ἑοῖο παίδων θ' οὓς κατέπινε μέγας Κρόνος ἀγκυλομήτης*[45]), nemo credere potuit perfecta ultione a filii partibus descivisse et marito se adiunxisse: apparetque etiam eius naturam hanc esse, quae oppressa et remota a Iove cogitari nullo modo potuerit. Contra Cronum deiici mundi imperio cur necesse fuerit, ex iis, quae supra diximus, apertum est. Etiam Iapetum, siquidem significatur hoc ingenium humanum divini imperii impatiens eique aut ferociter et audacter, aut stulte ac temere, aut callide ac fraudulenter repugnans, utique opprimendum fuisse intelligitur. Neque Coeus[45b]) et Phoebe aut Hyperion et Thia videbuntur amplius locum suum tenere potuisse, posteaquam Sol, Luna stellaeque orti erant, qui eandem cum illis naturam, sed ad hunc, qui deinceps futurus erat, mundi statum attemperatam haberent, ut illis non amplius opus esset. Eademque Crii fuit conditio, orto Neptuno. Hos igitur omnes a Iove debellari et in Tartarum demitti consentaneum fuit.

His expositis si quis theogoniae de Titanibus eorumque cum Iove

---

45) Theogon. v. 473. Post *παίδων* cur *τε* (*θ'*) addendum sit, exposui in dissert. de fals. indic. lacun. theog. Hes. p. 14. 15. Idem etiam sibi aliquando in mentem venisse Lennepius profitetur p. 287. 8, neque tamen satis persuasum fuit de emendationis veritate.

45b) Hunc a Iove vinctum testatur Valer. Flacc. Arg. III, 224.

certamine locos paullo attentius contemplabitur, significatam quidem passim veram rationem videbit, sed mancam tamen narrationem et imperfectam esse confitebitur, quippe quum et desint nonnulla ad rei intellectum maxime necessaria, et omnis tenor mirus sit nec satis rei conveniens. Primum enim de initio certaminis et quam ob causam bellum ortum sit, prorsus nihil neque in hac parte theogoniae, neque in iis quae praecesserunt edocemur, et postea demum, in alia carminis parte, dudum hac titanomachiae narratione absoluta et alio insuper certamine Iovis contra Typhoeum descripto, quum transit poeta ad coniugia Iovis subolemque enumerandam, obiter quasi et in transcursu
31 tribus verbis memorari videmus, *περὶ τιμάων* inter deos et Titanes certatum fuisse. Illud quoque tacetur, quo duce Titanes bellum gesserint, et Saturnus utrum nunc demum a filio deiectus, an iam antea regno spoliatus sit, qua de re quam diversae fuerint posteriorum certe sententiae, vel hoc documento est, quod quum Aeschylus in Prometheo v. 201 sqq. similiterque Apollodorus I, 2, 1 bellum hanc ob causam exarsisse dicant, quod alii imperium Saturno servatum, alii Iovi traditum voluerint, ii contra, quos Hyginus auctores sequutus est, fab. 150, Titanes posteriore demum tempore, quum dudum Iupiter imperio potitus esset, contra eum insurrexisse narrarunt[45c]). Neque magis edocemur, omnesne Titanes contra Iovem bellaverint, an pars tantummodo: nam Oceanum, Tethyn, Themidem, Mnemosynen, Rheam belli expertes fuisse nulla nos diserta poetae commemoratio hoc, ubi par erat, loco admonet, sed colligendum est ex aliquot indiciis alibi extantibus, et plerisque quidem post finitam demum belli narrationem. Haec autem ipsa nihil nisi Titanes in universum memorat, nullo nominatim nec posito neque excepto: in quo etiam illud mirum, quod, quum duodecim tantum Titanes e superiore narratione cognoverimus, nunc magnas utrimque copias, mares pariter et feminas, v. 667, adeoque cohortes Titanum, *φάλαγγας* v. 676, procedere videmus. Unde igitur haec multitudo? Nam cohortem ne tum quidem haberemus, si duodecim universi adessent, nedum detractis quinque, ut septem haud amplius supersint[46]). Aliosne igitur significari dicemus nescio quos cum Titanibus coniunctos, velut Atlantem, Menoetium et si quis prae-

45c) Sic et schol. Il. XV, 229.

46) Schol. Ven. ad Il. XIV, 274 quinque tantum numerat, Coeum, Crium, Hyperionem, Saturnum, Iapetum, omisso Oceano feminisque omnibus.

terea illis propter cognationem aut amicitiam adfuerit? At debebat de his verbulo saltem significari. An forte ei, qui hanc narrationem composuit, plures etiam praeter illos duodecim, quos superior theogoniae pars solos memorat, Titanes noti fuerunt? Potest sane ita esse: nam aliis non paucis hoc nomen ab aliis tributum invenimus[47]): sed si est
ita, vix videtur eiusdem poetae et haec titanomachiae narratio et ille 32
de duodecim Titanibus locus haberi posse. Et profecto conflatas diversorum carminum partes esse etiam omnis huius narrationis tenor probare videtur, mirus iam supra a me dictus et rei parum conveniens. Exordium narrandi ducitur v. 617 a mentione Centimanorum, Briareo eiusque fratribus, a parente Coelo in vincula coniectis et sub terram

---

47) Goettlingius ad v. 136 citat Steph. Byz. s. v. Ἄδανα, ubi Coeli et Terrae filii, Saturni, Rheae, Iapeti fratres nominantur Ostasus, Sandes (s. Andes), Adanus, Olybrus: hos igitur in Titanibus numerandos esse dicemus. Sed Olybri nomen Salmasio, Holstenio, Berkelio suspectum fuit, rescribendumque Olympum censuerunt, quod Westermannus recepit. Et Olympum Titanem etiam alii memorant. Ptolem. Hephaest. apud Phot. Bibl. p. 476. Hoesch. Diodor. III, 73. — Ostasi nomen ab ὤστης ductum videri potest, quo certus quidam terrae motus significatur. Vid Ps. Aristot. de mundo c. 4. Lelantum Titanem habet Nonn. Dion. XLVIII, 245 sqq., Sycean Dorio ap. Athen. III p. 78 A, Anytum Pausan. VIII, 27, 3. Xanthum et Balium Diodor. apud Eustath. ad Il. XIX p. 1190. Ogygen Castor apud Euseb. Arm. c. 13: ne de filiis duodecim Hesiodeorum dicam, in quos paternum nomen non raro transfertur, ut in Prometheum a Sophocle, in Atlantem ab Aeschylo, in Astraeum a Servio ad Verg. Aen. I, 132 et Mythogr. Rom. II, 51, in Dionen ab Orphicis fr. p. 467 Herm. et Apollod. I, 1, 3. Etiam Phorcyn, qui Hesiodo Ponti filius est, Orphici in Titanibus numerarunt, fr. p. 468, et Plato Timae. p. 40 E hunc, etsi non Titanem vocat, fratrem tamen facit Saturni et Rheae, parentes autem horum Oceanum et Tethyn. Porro Briareum a nonnullis in Titanibus numeratum esse colligas ex Hesych. s. v. Τιτανίδα, et socium certe Titanibus contra Iovem addiderat titanomachiae poeta Aegaeonem. Schol. Apoll. Rh. I, 1165; Gygen quoque et Steropen illis accensere videtur Hygin. pr. 1, 2. Eudocia p. 396 Titanes nominat Dian, Atlantem, Prometheum, Coeum, Solem, Hyperionem, Ascum cum filio Damasco, Crium, Titanum. Unus etiam proprio nomine Titan est apud Pausaniam II, 11, 5, Solis frater, qui in Sicyonia habitasse, et a cuius nomine Titane oppidum dictum credebatur: porro unus in orac. Sibyll. ap. Athenag. p. 272 Rechenb. et apud Lactant. D. I. I, 13, II, 10 cuius narratio ex Euemero fluxit ab Ennio latine converso. Cf. Tertull. adv. gent. II, 12. nec absimilia sunt apud Syncell. p. 44 C ex Beroso. Vid. C. Müller. fragm. hist. Gr. II p. 502 sq. Cf. et Mythogr. Rom. II, 198. III, 3, 4. Denique Titenius, εἷς τῶν Τιτάνων ἀρχαιότερος, qui Marathone habitaverit, ex Philochoro memoratur ab Etym. M. p. 760, 38. Suid. s. v. aliisque.

demissis, quemadmodum iam ante narratum erat v. 154 sqq., ad quem locum theogoniae compositorem nunc respexisse eumque lectoribus in memoriam revocare voluisse apparet. Pergit deinceps, magnas illos in vinculis aerumnas perpessos esse, donec tandem a Iove ceterisque Saturni et Rheae liberis Terrae consilio soluti sint, quippe quae victoriam iis hac tantum conditione portendi docuerit, v. 624—629. Namque fuisse diuturnum certamen inter Titanes Saturnique liberos, per totos decem annos tractum, dubio semper eventu et incerta victoria, v. 630—639. Sed postquam Iupiter Centimanos advocaverit nectareque et ambrosia recreatos ad fortitudinem cohortatus sit, v. 640—654, illique strenuam operam polliciti sint, v. 655—663, statim certamen vehementius et maioribus animis instauratum esse, v. 664—668. De-
33 scribitur deinceps certamen sat longa et vivida narratione, sed ita, ut Centimanis ubique primae partes tribuantur. Horum enim robur et forma depingitur v. 669—673, hi lapidibus grandibus armati contra Titanes processisse dicuntur v. 674. 5, hi imprimis acre proelium excitasse v. 713, postremoque victos Titanes vinculisque constrictos in Tartarum deiecisse, v. 717—720. Reliquorum factum nullum memoratur praeterquam unius Iovis, qui v. 687 non pepercisse viribus dicitur, sed multa fulmina in Titanes coniecisse, ut plane appareat, in hac omni narratione primum locum Centimanos occupare, Iovis quodammodo secundas partes esse, reliquorum vix ullas, victoriamque non tam a diis, quam a Centimanis reportari; posse igitur haec omnia in horum potius quam in Iovis deorumque laudem et honorem narrata videri. Neque suspicari licet, hunc habitum narrationis parum convenientem, cum rerum necessariarum praetermissione, non statim ab initio fuisse, sed postea demum ortum esse, quum lacunis aliisque depravationibus theogonia a prisca et genuina forma multis modis deflexa suique prorsus dissimilis facta sit. Nam quicunque totam hanc partem a v. 617 usque ad 720 perlegerit, omnia inter se quidem optime cohaerere, neque ullum lacunae indicium apparere confitebitur: et tamen talem hanc narrationem esse, qualem oportebat, nobiscum negabit. Manifestum est enim, titanomachiam in theogonia non aliam ob causam commemorari debuisse, nisi ut doceremur imperium quomodo a Saturno veteribusque diis ad Iovem eiusque fratres ac sorores translatum et contra adversarios et rebellantes stabilitum esset[48]). Credimusne igitur

48) Significat tale quid etiam is, cuius sunt in prooemio theogoniae versus

poetam quemquam, qui quidem saperet et fari posset quae sentiret, 34
rem ita instituturum fuisse, ut neque causam certaminis et initium attingeret, nec ducem partis alterius ne verbo quidem indicaret, et exordiretur narrationem ab iis, qui decimo demum anno in auxilium vocati sunt, totamque ita pertexeret, ac si horum tantum causa rem paullo copiosius persequeretur, fuissetque, nisi hi adessent, omnem titanomachiam aut silentio praetermissurus, aut obiter tribus verbis memoraturus? Hoc poeta profecto nemo committere potuit: potuit autem compilator aliquis, qui quum componere narrationem vellet de deorum originibus imperiique ad alios ab aliis translati vicibus, intellexit quidem, quas partes haec narratio habere deberet, et quo hae partes ordine disponendae essent, ipse autem non tantum valeret poetica facultate, ut rem suis verbis proponeret suisque versibus includeret, ideoque aliorum carminibus uteretur ex iisque sumeret, quae de quaque re exposita inveniret, non alia mutatione facta, quam quae maxime necessaria esset, ut aliquo modo omnia inter se connecterentur, ceteroquin autem relinqueret qualia essent, etiamsi minus nonnunquam ad sui

112. 113, quibus invocantur Musae ut doceant, quomodo dii *ἄφενος δάσσαιτο καὶ ὡς τιμὰς διέλοντο ἠδὲ καὶ ὡς ταπρῶτα πολύπτυχον ἔσχον Ὄλυμπον.* Et munerum quidem distributionis aliquam saltem mentionem factam videmus post titanomachiam, v. 885; Olympum autem in ipsa titanomachia iam occupatum a Iove cognoscimus v. 633, et iam antea, v. 391, ubi Iupiter deos ad auxilium contra Titanes sibi ferendum in Olympum convocat: sed quomodo hunc occupaverit, vacuumne an adversariis ereptum, nullo verbo docemur, quamquam postea, v. 820, Iupiter Titanes *ἀπ' οὐρανοῦ* depulisse dicitur, quod apparet nihil aliud esse quam *ἀπ' Ὀλύμπου.* Neque tamen licet de aliqua lacuna suspicari, quae huius rei mentionem hauserit: nam nullus est in theogonia locus, ubi id factum videri possit: sed est hoc quoque nihil nisi malae compositionis argumentum. — Ceterum ante Iovem Olympum etiam Saturni ac Titanum sedem fuisse is certe statuit, cuius sunt versus in O. et D. 110. 111: *ἀθάνατοι — Ὀλύμπια δώματ' ἔχοντες, οἳ μὲν ἐπὶ Κρόνου ἦσαν, ὅτ' οὐρανῷ ἐμβασίλευεν*, quorum versuum alterum Goettlingius spurium pronuntiavit, hoc usus argumento, quod nusquam Saturnus in diis Olympicis haberetur. Et Voelckerum quoque, Mythol. Iapet. p. 264, hoc offendit, quamquam versum propterea damnare non ausus est. De Homero quidem verissime schol. Il. XIV, 279, *ὅτι οὐ τοὺς περὶ Κρόνον λέγει Ὀλυμπίους*, neque causa obscura est. Sed assignatur Olympus Saturno sedes etiam ab aliis, velut ab Apollonio Arg. II, 1232: *Οὐρανίδης Κρόνος εὖτ' ἐν Ὀλύμπῳ Τιτήνων ἤνασσεν*, quem equidem hoc non dicturum fuisse credo, nisi vetustiores habuisset auctores. Aeschylus etiam, in Prometh. v. 958, ex eadem quam nunc Iupiter teneat arce (*περγάμων*), hoc est ex Olympo, cuius eum nuper dominum factum ait v. 149, priores dominos deiectos dicit. Cf. et Horat: Od. II, 12, 8.

operis consilium apta, quandoquidem neque in promptu alia habebat, neque haec, quae habebat, ipse refingere aliaque et aptiore forma induere valebat. — Et produnt compilatorem non haec solum quae demonstravi indicia, sed, ut arbitror, etiam totus color narrationis genusque dicendi in titanomachia nonnihil a reliquis theogoniae partibus discrepans, quod, etiamsi explicari fortasse aliquis posse dicat ex rerum genere diverso, mihi tamen etiam auctorum diversitatem probare videtur. Sed de his, quoniam difficile est obloquentes convincere, et sentiri talia facilius a peritis, quam demonstrari imperitis possunt, nolo nunc plura dicere. Tangam autem unum praeterea, de quo facile quemlibet mihi assensurum spero: transitum illum praecipitem et abruptum, quo post absolutam de Iapeti filiis narrationem v. 616 ad titanomachiam non deducimur, sed abripimur, iam a Wolfio aliisque notatum, et compilatore sine dubio quam poeta digniorem. Denique comparet mihi aliquis cum hoc loco, qui solutos a Iove Centimanos inducit, eum qui est v. 501—506:

Λῦσε δὲ πατροκασιγνήτους ὀλοῶν ἀπὸ δεσμῶν,
Οὐρανίδας, οὓς δῆσε πατὴρ ἀεσιφροσύνῃσιν.

et assentietur sine dubio Wolfio, ita haec dicta esse, ut de Centimanis pariter ac de Cyclopibus accipi possint. Sed quae statim sequuntur,

οἵ οἱ ἀπεμνήσαντο χάριν εὐεργεσιάων,
δῶκαν δὲ βροντὴν ἠδ' αἰθαλόεντα κεραυνὸν
καὶ στεροπήν· τὸ πρὶν δὲ πελώρη Γαῖα κεκεύθει·
τοῖς πίσυνος θνητοῖσι καὶ ἀθανάτοισιν ἀνάσσει,

ad Cyclopes solos pertinere apparet. Scilicet hos prius solutos esse oportebat, ut armis Iovem instruerent, quibus fretus certare cum Titanibus de imperio auderet. Et significatur hoc quodammodo, quamvis obscurius, versu postremo. Sed si poetae, non compilatoris opus haberemus, expositum sine dubio legeremus, ut fretus armis Iupiter imperium affectasset, ut restitissent Titanes, ut bellum hinc exarsisset grave et diuturnum; et sic demum iusto narrationis ordine ad solutos etiam Centimanos exitumque belli deduceremur. Nunc autem hiulca omnia et manca et aliter quam res poscebat narrata videmus, ut ego quidem Heynii iudicium, esse hanc theogoniam non unius poetae opus continuum, sed e pluribus aliorum carminibus a compilatore consarcinatum, non mediocriter hoc earum quae ad Titanes et titanomachiam pertinent partium examine comprobari censeam.

Scrib. Gryphiswaldiae d. XXVIII. m. Aug. MDCCCXLIV.

DE NYMPHIS MELIIS GIGANTIBUS ET ERINYSIN.

Dudum hoc et a multis theogoniae Hesiodeae interpretibus observatum est, Hesiodum, vel quisquis est qui hoc carmen composuit, fabularum quas memorat veram vim ac significationem ipsum haudquaquam perspexisse: quod quum verissime observatum sit, accidit tamen non semel viris doctissimis, ut huius observationis immemores in interpretando ita versarentur, ac si constaret subtiliorem quandam rationem atque intellectum fabularum compositoris animo obversatum esse consiliumque rexisse, adeoque, quae ille narrandi ordine locoque coniunxit, haec etiam re et natura sua coniuncta esse arbitrati, ex ipso quo quidque positum est loco etiam de eius significatione coniecturas ducerent. Id quum alibi, tum in eo loco factum est, quo Terrae suboles e castrati Coeli sanguine subnata proponitur, Erinyes, Gigantes nymphaeque Meliae, quam subolem, quoniam nascendi modo coniunctam eodemque carminis loco memoratam videbant, etiam natura ac significatione coniunctam esse debere crediderunt, eaque opinione inducti interpretationem talem commenti sunt, quam qui probet, hunc necesse sit statuere proprium quoddam et a ceteris Graecis, quantum quidem nobis compertum est, plane diversum genus mythologiae ab Hesiodo traditum esse. Nam quoniam castratione Coeli hoc sine dubio significatur, generationibus eius aliquando finem impositum, generandique officium deinceps a parente ad ipsam rerum creatarum naturam translatum esse, hinc etiam subolem e Coeli sanguine natam eodem 4
pertinere voluerunt, Erinyesque Maturinas, Gigantes Genitales, Melias autem Cicurinas interpretati, triplices naturae vires significari statuerunt, quibus efficeretur, ut fetus ederentur non imperfecti, sed maturi, neque steriles, sed fecundi, neque aversantes se invicem, sed sociabiles:

quae interpretatio quamvis acute excogitata sit, hoc tamen manifestum est, ceterorum Graecorum neminem unquam tales aut Erinyes aut Gigantes aut Melias nymphas cogitasse, fundamentumque huius interpretationis aliud nullum esse, quam quod rationem quandam physicam unam sibique congruam omni huic narrationi inclusam esse sumpserunt. Atqui temere hoc sumptum esse apparet, si ipsum Hesiodum non intellexisse fabularum significationes fatemur. Nam si non intellexit, quid obstare potuit, quominus etiam res aut personas plane diversi generis, quum similem iis originem in fabulis tribui videret, uno eodemque loco carminis memoraret? Repudiata igitur hac praesumptione etiam omnem istam interpretationem concidere necesse est, locumque fieri alteri, quam nos unam veram et rectam esse iudicamus, ut quid significent illae fabulae explicare ex iis conemur, quae certis antiquitatis testimoniis et indiciis cognita nobis et comperta sunt. Hanc itaque viam ingressi quid de illa Terrae subole statuendum sit, videbimus: ac primum quidem de nymphis Meliis.

Has cur Cicurinas, h. e. societatis rerum et concordiae conciliatrices interpretari nolimus, ex iis quae modo diximus apertum est, improbavitque hanc interpretationem etiam Creuzerus, locupletissimus graecae mythologiae auctor, in epistolis de Homero et Hesiodo ad Hermannum scriptis[1]). Sed quae ipse vir doctissimus de Meliis nymphis disputat, in his hoc unum quidem magnopere probamus, quod noluit, cum Hermanno, veterum interpretum testimonia fabulasque de Meliis traditas prorsus negligere: ceterum recte eum vel testimoniis illis usum esse vel fabularum rationem perspexisse non adducimur ut credamus. Nimirum offecit huic quoque eadem quae Hermanno persuasio, ut cosmogonicas quasdam potestates significari crederet, quarum vis in omni rerum natura late pateret et ad conservandum eum statum pertineret, qui in mundi primordiis, postquam immoderatis Coeli generationibus finis impositus fuit, fundandus in posterum atque stabiliendus erat. Itaque nec Maturinas illas nec Genitales spernere ausus est, Melias autem significare statuit vim illam fecunditatis, quae stirpium et animalium proventum efficiat, solis calore et humoris nutritu adiutam. Hanc

1) Briefe über Homer und Hesiodus, vorzüglich über die Theogonie. Von G. Hermann u. Fr. Creuzer (Heidelb. 1818) p. 165 sq. Cf. Symbol. u. Myth. II p. 430 ed. 2. Ceterum Hermannus ipse postea sententiam suam retractavit. Vid. Diurn. antiqu. (Zeitschr. f. d. Alterth. W.) 1837 no. 99 p. 809.

interpretationem ut comprobet, primum illud nos advertere iubet, quod a scholiastis Hesiodi ad explicandum nomen Meliarum non solum *μελίαι* arbores h. e. fraxini, sed etiam *μῆλα*, h. e. oves vel pecora adhibeantur. Id enim ex populari quadam traditione ductum videri, quandoquidem etiam *Ἐπιμηλιάδαι*, genus nympharum, apud Pausaniam memorentur in originibus Arcadicis VIII, 4, 2. — Atqui nobis quidem illa scholiastae adnotatio, *Μελίας δὲ ἀπὸ τοῦ μῆλα τὰ ἄλογα*, non aliam originem habere videtur nisi inscitiam hominis soni similitudine decepti: apud Pausaniam autem Epimeliades quidem memorantur (nam Epimeliadae nullae sunt); Meliarum autem neque nomen illo loco invenitur neque ullum est indicium, unde easdem has cum Epimeliadibus habitas esse coniicias. Qui autem disertius de utrisque loquuntur, illis, quae et *Ἐπιμηλίδες* et *Περιμηλίδες* et *Μηλιάδες* s. *Μηλίδες* vocantur, *τῶν μήλων* h. e. pecoris curam tutelamque adscribunt[2]), *Μελίας* contra arborum, quarum cognomines sunt, h. e. fraxinorum nymphas esse docent[3]), ut appareat has in dryadibus s. hamadryadibus censendas esse. Quamquam sunt etiam qui *Μηλίδας* ab arbore *μηλέᾳ* s. *μηλίδι* nomen habere credant[4]); quod si verum esset, — est autem minus veri simile, — dryades quidem et ipsae forent, distarent tamen a *Μελίαις* tantundem, quantum malus a fraxino. Nam Drya-

2) Phrynichus in Bekk. Anecd. I p. 17, 5: *Ἀντριάδες: νύμφαι· ὡς αἱ ἐν τοῖς νάμασι διατρίβουσαι Ναΐδες, καὶ ἐν τοῖς ὄρεσιν Ὀρεστιάδες καὶ Ἀμαδρυάδες, καὶ αἱ περὶ τὰς νομὰς τῶν τετραπόδων Ἐπιμηλίδες, ὅτι μῆλα ἅπαντα τὰ τετράποδα καλοῦσιν οἱ ἀρχαῖοι.* Eustath. ad Il. XIX, 8: *αἱ δὲ τῶν βοσκημάτων Ἐπιμηλίδες.* Cf. all. ap. Bergler. ad Alciphr. III, 11 et Koch. ad Ant. Liber. p. 265. Perimelides sunt ap. Servium ad Verg. Ecl. X, 62, ab ovibus, ut ipse interpretatur. A Nonno XIV, 210 etiam *Ἐπιμηλάδες* vocantur, et distinguuntur ib. 212 ab his *Μελίαι.* Apud Sophoclem Philoct. v. 725 *Μηλιάδες νύμφαι* sunt Malienses, ad sinum Maliacum.

3) Eustath. ad Il. XIX, 321: *δῆλον δ' ὅτι καὶ νυμφῶν ὄνομα αἱ Μελίαι, ὡς καὶ παρ' Ἡσιόδῳ. αὐτὸ δὲ καθ' ὁμωνυμίαν τῶν δένδρων, οἷς μυθικῶς ἔχαιρον ἐκεῖναι.* Schol. Apoll. Rh. II, 4. *διὰ τὸ περὶ μελίας δένδρα διατρίβειν, καθάπερ Ἀμαδρυάδες ἀπὸ τῶν δρυῶν.* Schol. ad H. theog. 187. *Μελίας διὰ τὸ ἅμα τοῖς δένδρεσι γενέσθαι, ἢ διὰ τὸ ἐν ὄρεσι δενδροφόροις ἀναστρέφεσθαι.*

4) Eustath. ad Od. XXIV, 340: *ἐκ τῆς μηλέας καὶ Μηλίδες αἱ κατὰ Δωριεῖς Μαλίδες νύμφαι, αἳ καὶ τετρασυλλάβως Μαλιάδες.* Cf. id. ad Il. VI, 420: *εἰ δὲ καὶ δρύες δι' αὐτῶν (τῶν νυμφῶν) γίνονται καὶ μηλέαι καὶ τὰ ἐν λειμῶσιν, οὐδὲ τοῦτο ἀφῆκεν ἡ ποίησις ἀπερίληπτον, Ἀμαδρυάδας νύμφας τινὰς πλασαμένη καὶ Μηλίδας καὶ Λειμωνιάδας.*

dum nomen commune est, omneque hoc genus nympharum complectitur, quae arboribus praesunt: harum autem species totidem sunt, quot sunt arborum, quarum quaeque tutelam gerunt nomenque ab iis impositum habent, ut alia sit *Φιλύρα*, alia *Δάφνη*, alia *Ῥοιά*, alia *Ἑλίκη*, alia *Πτελέα*, alia *Βάλανος*, alia *Καρύα*, alia *Ἄμπελος*, alia *Κράνεια*, alia
6 *Αἴγειρος*, alia *Συκῆ*[5]), alia *Μελία*, alia denique, si quis hoc velit, *Μηλίς* vel *Μηλιάς*. Itaque de *Μηλίσιν*, *Μηλιάσιν*, *Ἐπιμηλίσιν* possit fortasse aliquis ambigere, pecorisne an arborum nymphae sint: de *Μελίαις* dubitari nullo modo potest, quin nihil ad pecus, sed tantummodo ad arbores pertineant. Sic arboris nympham Meliam Callimachus nobis proponit, Hymn. in Del. v. 79:

Ἡ δ' ὑποδινηθεῖσα χοροῦ ἀπεπαύσατο νύμφη

---

5) **Philyra** e Saturno mater Chironis et Dolopis (Hygin. pr. p. 8) Oceani filia dicitur (Apollon. II, 1239. Schol ad I, 554. II, 392. 1231. Schol. Pind. Pyth. III, 1), ut Melia ceteraeque nymphae a plerisque. Haec quod in tiliam mutata dicitur (Hygin. f. 138 p. 205 Munck. Philarg. ad Vergil. Georg. III, 93) ostendit, quomodo veteres nomen acceperint, et esse Philyram dryadem. Neque audiendi sunt qui hoc nomen aut e *φυλλύρα* (a *φύλλοις*) cum Welckero in Diar. schol. 1831 no. 99 p. 786, aut e *φιλολύρα*, cum eodem in Epimetr. ad libr. de Aesch. trilog. p. 53 et Kieselio, de hymn. in Apoll. Hom. p. 110 corruptum esse volunt. Vid. Lobeck. Pathol. proleg. p. 204. Tenuit tamen alteram opinionem de *Φυλλύρα* et studiose defendit Welcker. kl. Schr. III p. 5. Ceterum Philyra, h. e. tiliae nympha, etiam Nauplio uxor datur ap. Apollod. II, 5, 14. — **Rhoeas** nymphas memorat Eustath. ad Od. VII, 115: *ὅτι δὲ Ῥοιαὶ ὁμωνύμως τῷ δένδρῳ καὶ αἱ περὶ αὐτὰς μυθικαὶ νύμφαι, δηλοῦται καὶ ἀλλαχοῦ.* Id. ad Od. XXIV, 340: *φίττα Μαλιάδες, φίττα Ῥοιαί, φίττα Μελίαι· ἐν οἷς νυμφῶν μὲν εἰσὶν ὀνόματα τὰ θηλυκά, τὸ δὲ φίττα ἐπίῤῥημα τάχους δηλωτικόν.* Nempe utebantur his inclamationibus puellae ludentes cursuque certantes, ut Pollux docet IX, 127: *τὰς γὰρ νύμφας εὐφημοῦσαι θέουσι παροξύνουσαι ἀλλήλας εἰς τάχος.* cf. Nauck. ad Aristoph. Byz. p. 161. — **Daphnen** Penei Thessalici aut Ladonis Arcadici fluvii filiam in laurum mutatam nemo ignorat. Aliam Daphnen, *μίαν τῶν περὶ τὸ ὄρος νυμφῶν*, quae in Parnaso oraculo praefuerit, Pausanias memorat X, 5, 3: *Δαφναίας* in dryadibus Nonn. XXIV, 99. — *Ἑλίκην* Arcades eam arborem dixerunt, quae alias *ἰτέα* est, h. e. salicem. Theophr. hist. plant. III, 13 extr. Nympham Helicen in Iovis nutricibus numerabant, ut docent Arat. v. 37. Hygin. poet. astr. II, 2 p. 359 Munck. et Serv. ad Vergil. Georg. I, 246. Alia Helice, Selinuntis fluvii filia, Ioni nupsit, ab eaque Achaiae urbs nomen accepit. Paus. VII, 1, 2. Steph. Byz. p. 118 West. Neque ex nympharum genere eximenda Helice Danai filia ab Hygino f. 170 memorata, sicut uxores quoque Danaus nymphas quasdam Hamadryadas habuit, Apollod. II, 1, 5, 4. — Reliqua nomina refert Athenaeus III, 14 p. 78 ex Pherenico, de cuius narratione infra dicemus.

Αὐτόχθων Μελίη, καὶ ὑπόχλοον ἔσχε παρειήν,
Ἥλικος ἀσθμαίνουσα περὶ δρυός, ὡς ἴδε χαίτην
Σειομένην Ἑλικῶνος.

Videmus nympham de arbore sua anxiam: et quo minus dubitari possit, addit statim poeta:

Ἐμαὶ θεαί, εἴπατε, Μοῦσαι,
Ἦ ῥ' ἐτεὸν ἐγένοντο τότε δρύες ἡνίκα νύμφαι.
Νύμφαι μὲν χαίρουσιν ὅτε δρύας ὄμβρος ἀέξει,
Νύμφαι δ' αὖ κλαίουσιν ὅτε δρυσὶν οὐκέτι φύλλα.

Neque aliter Nonnus Meliam inducit Dionyso querelas quas sub ipsius arbore fuderat parum viriles exprobrantem, Dion. XVI, 230:

δι' εὐπετάλου δὲ κορύμβου
Φθόγγους εἰσαΐουσα γυναιμανέος Διονύσου
Ἀρχαίη Μελίη φιλοκέρτομον ἴαχε φωνήν.

et paullo post, v. 244:

Ὣς φάτο κερτομέουσα νόον δειδήμονα Βάκχου,
Καὶ δρυὸς ἐντὸς ἵκανεν ὁμήλικος.

Itemque ab eodem XIV, 212 *συμφυέες Μελίαι δρυὸς ἥλικος* dicuntur.

Ceterum de hoc omni Dryadum nympharum genere varias fuisse veterum sententias nemo mirabitur. *Ἥλικας* vel *ὁμήλικας* nymphis arbores Callimachus et Nonnus eodem sensu dicunt, quo ipsae a Pindaro dictae sunt *ἰσοδένδρου τέκμαρ αἰῶνος λαχοῦσαι*[6]): quod quid sit, disertius eloquitur poeta Homericus, hymn. in Ven. v. 264:

Τῇσι δ' ἅμ' ἢ ἐλάται ἠὲ δρύες ὑψικάρηνοι
Γεινομένῃσιν ἔφυσαν ἐπὶ χθονὶ βωτιανείρῃ. — —
Ἀλλ' ὅτε κεν δὴ μοῖρα παρεστήκῃ θανάτοιο, 7
Ἀζάνεται μὲν πρῶτον ἐπὶ χθονὶ δένδρεα καλά,
Φλοιὸς δ' ἀμφιπεριφθινύθει, πίπτουσι δ' ἀπ' ὄζοι·
Τῶν δέ θ' ὁμοῦ ψυχὴ λείπει φάος ἠελίοιο.

Aliis autem Dryades non diversi generis ab aquarum nymphis, Naidibus v. Naiadibus, fuisse videntur, id quod Propertii, doctissimi poetae, versus demonstrant de Hyla ab aquarum nymphis rapto, I Eleg. 20, 32:

Ah dolor, ibat Hylas, ibat Hamadryasin.

et v. 45:

---

6) Apud Plutarch. Erot. c. 15. De defect. orac. c. 11. Cf. Etym. M. p. 75, 44. Schol. Apollon. II, 479. Ovid. Fast. IV, 230 sqq. Serv. ad Vergil. Aen. X, 18.

Cuius ut accensae Dryades candore puellae
    Miratae solitos destituere choros,
Prolapsum leviter facili traxere liquore.
    Tum sonitum rapto corpore fecit Hylas.

Neque minus illi versus, quibus Gallum cavere iubet, si quando aut lavetur aut ad fluminum ripas ambulet, ne rapiatur et ipse a Dryadibus, v. 5 sqq.:

Est tibi non infra speciem, non nomine dispar
    Thiodamanteo proximus ardor Hylae.
Huic tu, sive leges umbrosae flumina silvae,
    Sive Aniena tuos tinxerit unda pedes,
Sive Gigantea spatiabere littoris ora,
    Sive ubicumque vago fluminis hospitio,
Nympharum semper cupidas defende rapinas:
    Non minor Ausoniis est amor ah Dryasin[7]).

Et apud Apollodorum quoque III, 10, 4, 5 *Ναϊάς* est *Βάτεια*, nomine sine dubio a *βάτοις* h. e. a rubis indito, quemadmodum in Oceanidibus, quae sane *Ναϊάδες* sunt, una a violis *Ἰάνϑη*, altera a rosetis *Ῥόδεια* appellatur theog. v. 349 et 351. Item quae *Ναΐς* dicitur apud Pindarum fr. 57 p. 585, Sileni uxor, ex quo Pholum Centaurum peperit, hanc Meliam fuisse discimus ex Apollodoro II, 5, 4, 2, et Philyra *Ναΐς νύμφη* dicitur a Xenophonte de venat. c. 1, 4. Nimirum haud absurde aquarum nymphae, quum amare ac tueri frutices atque arbores viderentur, ab his etiam appellatae sunt, quae ut crescerent ac vigerent, illarum munus fuit. Eodemque iure etiam his, quae pascua irrigarent pecudibusque alimenta procurarent, ab hoc munere nomen imponi potuit, ut in Oceanidibus apud Hesiodum theog. v. 354 est *Μηλόβοσις*, Pecupasca, apud alios *Μελίβοια*[8]), *ᾗ μέλει τῶν βοῶν*, quemadmodum bubulcos a bucolicis poetis Meliboeos nominari videmus: omninoque quum, ut *κουροτρόφος*[9]), ita non minus et *μηλο-*
8 *τρόφος* et *δενδροτρόφος* vel *δρυοτρόφος* vis aquarum sit, nihil ob-

7) Aut Adryasin, cum Lennepio ad Boschii Anthol. Gr. Vol. V p. 97 et Hertzbergio. Cf. Boeckh. fr. Pind. 126 p. 632. Ceterum Ungerus, Analect. Propert. p. 27 locos Propertii omnes corrigendos ait, ut pro Dryadibus Hydriades appellentur, nulla, ut arbitror, satis valida ratione permotus.

8) Meliboea Oceani filia, Pelasgi uxor, ex quo Lycaonem parit. Apollod. III, 8, 1, 2. Schol. Il. p. 82 b. Alii pro hac Cyllenen dixerunt, nympham Oreadem.

9) Hes. theog. v. 347, et quae diximus ad Aesch. Prometh. p. 150.

stabat, quominus et Epimelides et Dryades h. e. arborum pecorumque nymphae pro Naiadibus omnes haberentur, illaque nomina, sicut cetera quae nymphis passim imponuntur, Ἀντριάδες, Λειμωνιάδες, Ὀρεάδες, s. Ὀρεστιάδες, Ναπαῖαι, Κρηνίδες, Ἐπιποταμίδες aliaque, non generis sed muneris tantummodo et habitationis diversitatem indicarent[10]). Et possit, qui subtilius philosophari velit, nymphas cum veteribus nonnullis interpretari τὰς περὶ γῆν φυτικὰς δυνάμεις, ἃς ἡ τοῦ ὕδατος ὑγρότης ἀποτελεῖ[11]), quod sane nihil aliud est, quam significari dicere vim fecunditatis quae humore continetur. Atque sic convenire nobis cum Creuzero videri possit: sed interest tamen hoc,

---

10) Qui ita statuebant, hos apparet non potuisse dryadibus ἰσοδένδρου τέκμαρ αἰῶνος cum Pindaro tribuere, sed pariter ut ceteris nymphis aut immortalitatem aut certe longaevitatem longe supra arborum vitae terminos productam, qualem indicant versus Hesiodei apud Plutarchum de defect. orac. c. 11. vid. Marckscheffel, Hes. fr. p. 376 sq. Immortales nymphae quum alibi dicuntur, tum in Sibyllae versibus apud Pausan. X, 12, 2. Atque etiam qui ὁμήλικας arbores nymphis dixerunt, non consequitur necessario etiam terminos vitae eosdem utrisque statuisse, sed potuerunt natas quidem cum nymphis arbores credere, quasi vitae causam in his habentes, ita tamen ut excisis arboribus aut alio modo absumptis nymphae nihilo minus superessent. Ita Apollonius statuisse videtur, II, 477 sqq., ubi petit ab homine nympha, μὴ ταμέειν πρέμνον δρυὸς ἥλικος, ᾗ ἔπι πουλὺν αἰῶνα τρίβεσκε διηνεκές: quumque is tamen arborem excidat, τῷ δ' ἄρα νηκερδῆ Νύμφη πόρεν οἶτον ὀπίσσω, αὐτῷ καὶ τεκέεσσιν: (quamquam scholiastes hoc aliter interpretatus est.) Et apud Nonnum XXXVII, 20 Hamadryades excisis arboribus suis ad sorores Naides confugisse narrantur, non igitur et ipsae interemptae. In universum autem plerique sine dubio rem ita sibi informarunt, ut procreatas a nymphis aut una cum nymphis arbores sui cuiusque generis statuerent (cf. hymn. Hom. in Ven. v. 264 sqq.): auctis autem arboribus et longius propagatis non in omnibus sed in paucis tantummodo vetustissimis habitare nymphas crederent. Alioquin nulla arbor sine impietate excidi potuisset.

11) Eustath. ad Il. XX, 8. cf. ad Od. VI, 125. Neque absurde idem ad Iliad. VI, 420: Διὸς θυγατέρες, ὅ ἐστιν ἀέρος καὶ αἰθέρος, διὰ τὴν ἄνωθεν ἐπομένην αὐταῖς ὑγρότητα καὶ θερμότητα. Iovis filiae nymphae sunt apud Hom. Od. VI, 105. IX, 154. Il. VI, 420, ubi Orestiades, Od. XIII, 356. XVII, 240, ubi Naiades et Crenaeae nominantur, rationemque genealogiae eandem quam Eustathius agnoscit Nitzsch. ad Od. II p. 102. Itaque eodem sensu Iovis filiae Nymphae dictae sunt, quo Coeli filius Oceanus in theogonia Hesiodea; cui quod aquarum nymphae filiae dantur, habet et ipsum rationem satis evidentem. Et quae de nymphis, eadem etiam de fluviis inter Homerum et Hesiodum discrepantia est, qui, quum huic Oceani filii sint, apud Homerum Iovis filii dicuntur, ut Xanthus, Iliad. XIV, 434, Hermus in versibus Homero adscriptis ap. Ps. Herod. vit. Hom. §. 9. Etiam Asopum Iovis f. dictum memorat Apollod. III, 12, 6, 5.

quod quam nos significationem nymphis in universum tribuimus, hanc ille Meliis tanquam propriam praeter ceteras vindicat. Nam hoc quidem apertum est: si fecunditatis vim theogoniae compositor significare voluit, non poterat unas Melias nominare, nisi si in his vim illam maiorem esse latiusque patere crederet, quam in ceteris: quod cur de fraxinorum nymphis quisquam crediderit, neque ratio facile perspici potest, neque iis, quae Creuzerus attulit, comprobatur. Ac de scholiasta quidem Hesiodi et de Pausaniae loco diximus: reliqua autem viri
9 clarissimi disputatio est huiusmodi. „Nonnunquam", ait, „Meliae vocantur nymphae certorum quorundam locorum, eaeque a cosmogonicis illis distingui coeperunt" (scilicet ab Hesiodeis, quae quales sint nondum liquet); „semper tamen certa quaedam et constans significatio agnosci potest. Sic Meliam videmus Thebanam, ab Apolline amatam, Ismeni aut sororem (schol. Pind. Pyth. XI, 5) aut matrem, cuius fabulae rationem bene Spanhemius indicat ad Callim. h. in Del. v. 80." Nempe Spanhemius Meliam fontis nympham interpretatur a μελιῶν seu fraxinorum proventu dictam, ex quo fonte Ismenus fluvius ortum habeat: quae ratio sane et simplicissima est et maxime probabilis[12]). Hinc autem consequens est, si forte non fraxinorum sed tiliarum illo loco proventus fuisset, pro Melia Philyram, si salicum, Helicen, si lau-

12) Magna cum diligentia de hac Thebana Melia aliisque cognominibus disseruit R. Unger, Theban. parad. p. 227 sqq. Ex his duae nobilissimae sunt, altera Argiva, Inachi uxor, ex quo Phoroneum et Aegialeum peperit (Apollod. II, 1, 1, 3. schol. ad Hom. Il. I, 22. ad Eur. Orest. 1239. Tzetz. ad Lycophr. 177), altera Bithyna, Amyci mater ex Neptuno (Apollon. Arg. II, 4. Valer. Flacc. IV, 119), quam Ovidius non diversam ab Argiva esse voluit, quandoquidem ab eo, Amor. III, 6, 25, „Inachus in Melie Bithynide pallidus isse" dicitur. Non enim persuasit mihi Ungerus p. 234 sq. hunc versum corrigere conatus, sed agnosco studium poetae doctrinam male ostentantis. Simili quodam studio fabularum, quae aliae alibi ortae sunt, ad quandam unitatem revocandi, Wellauerus ad Apollon. l. l. cum his duabus etiam Thebanam illam miscuit omnesque tres pro una haberi voluit ter nupta, quoniam scilicet idem omnibus pater Oceanus diceretur. Atque hanc ob causam etiam e nympharum Meliarum numero eas segregandas credidit, quippe quae non Oceani filiae sed e Coeli sanguine ortae esse ab Hesiodo dicerentur. Quasi vero rarum esset in mythologia, iisdem personis aliam ab aliis originem tribui, aut mirum, si omnes nymphae, Meliae pariter ac reliquae, Oceani filiae esse crederentur, inventores fabularum, quum aliquam Meliam inducerent, hanc Oceani filiam dixisse, nihil quaerentes, essetne haec una, an cognomines aliae innumerabiles. — De Melia, Dolionis matre a quo Doliones in Mysia appellati, vid. Marquardt. Cyzic. p. 39 et Meinek. Analect. Alex. p. 233.

rorum, Daphnen, et sic porro alias pro variis arborum generibus dicendas fuisse: cosmogonicae autem illius significationis, ut fecunditatis vis vegetabilis in Meliis potissimum inesse credita sit, nullum in huiusmodi fabula indicium deprehendi posse. — Iam pergit Creuzerus: „Eodem pertinet Melia Inachi uxor, mater Ius, quae Io a luna nomen habet. Malelas p. 31 ed. Ox.“ Eodemne? Quonam igitur? Utrum ad fraxinorum proventum, quo illam Ismeni matrem pertinere Spanhemius dixit, an ad universalem vim fecunditatis, quae quo iure Meliis tributa sit, nondum edocti sumus? Et si Ioni, quemadmodum Malelas ait, lunae nomen propter pulchritudinem inditum est, quid, quaeso, hinc de matris natura coniici poterit? Alii Ionem ipsam proprie nihil aliud quam lunam esse voluerunt[13]); quae si tamen Meliam matrem habet, eaque fecunditatem significat, consequens erit, ut eadem fecunditate non solum stirpes in terra et animalia, sed etiam luna procreata esse dicatur. Qui autem cavendum esse in huiusmodi fabulis didicerunt, ne plus quam satis est intelligendo nihil denique intelligant, hi quid Io proprie significet et quam ob causam Inacho filia data sit, nihil magnopere ad hanc quaestionem pertinere iudicabunt: quod autem Inachus Meliam uxorem accepit, non alia ratione interpretandum censebunt, quam cetera deorum aut heroum cum Meliis aliisve nymphis connubia, quorum, si res posceret, exempla facile sexcenta proferri possent: sed nunc perficiendum est quod coepimus. Iubet enim Creuzerus postremo loco eam nos Hamadryadum genealogiam considerare, quae e Pherenico, epico poeta haud antiquo, ab Athenaeo affertur III, 14 p. 78: *Ὄξυλον γὰρ τὸν Ὀρίου Ἁμαδρυάδι τῇ ἀδελφῇ μιγέντα μετ' ἄλλων γεννῆσαι Καρύαν, Βάλανον, Κράνειαν, Ὀρέαν, Αἴγειρον, Πτελέαν, Ἄμπελον, Συκῆν· καὶ ταύτας Ἁμαδρυάδας καλεῖσθαι, καὶ ἀπ' αὐτῶν πολλὰ τῶν δένδρων προσαγορεύεσθαι.* Quid autem hinc discimus? Hoc, opinor, quod etiam aliunde satis compertum est, maxima cum libertate poetas, sicut in omni historia fabulosa, ita in hoc de nymphis loco versatos esse. Nam Lignosum illum (hoc enim significat *Ὄξυλος*)[14]), Montani (*Ὀρίου*)

13) Vid. Heyn. ad Apollod. p. 100. Creuzer. Symb. u. Myth. II p. 717 ed. 2. Welcker in Aeschyl. trilog. p. 128 sqq. Böttiger. Kunstmyth. II p. 277 sq. et all. non pauci.

14) Nomen a *ξύλον* factum, praemissa vocali, ut ex *Βριάρεως Ὀβριάρεως* fit: neque diversum hoc *ὀ* ab *ἀ* intensivo, quod dicitur, quod in *ἄξυλος* recte veteres agnoverunt. Vid scholl. ad Iliad. XI, 155. cf. Lobeck. Pathol. I p. 35 et 362.

filium eiusque sororem et coniugem Arborinam (Ἀμαδρυάδα), quae contineret sine dubio universam arborum naturam, in singulas posthac formas diffusam, non aliunde Pherenicum quam ex suo ingenio deprompsisse pro certo habendum est, quum veteres Dryadum ceterarumque Nympharum originem aut ab Oceano, dulcium aquarum principio, aut etiam a Iove repeterent. Verum Creuzeri de Meliis sententiam non modo nihil praesidii ex ista genealogia nancisci, sed prorsus non posse cum ea conciliari apparet. Quippe non dubium est, quin Meliam quoque, quod nomen apud Athenaeum non legitur, eiusdem cum Carya, Balano, Crania ceterisque quas μετ' ἄλλων Oxylus ex Hamadryade genuerit, originis et dignitatis Pherenicus esse statuerit; quod si ita est, longissime sane abfuit ab illa, quae Creuzero placuit, cosmogonicae fecunditatis significatione. — Itaque in his quidem, quae adhuc percensuimus, nihil eiusmodi esse videmus, quo illa interpretatio confirmetur: nec praeter haec quidquam e graecis quidem litteris a viro doctissimo allatum est, sed ablegamur ad Scandinaviae veterisque Germaniae fabulas, in quibus est Yggdrasil, fraxinus ingentis magnitudinis, qua et coelum et terra et tartarus una continentur, et praeter hanc Askr, item fraxinus, ad maris littus enata cum Embla s. alno, unde a tribus diis, Othino, Höniro et Loduro, primi homines, e fraxino vir, ex alno mulier, facti sunt[15]). At cum illa quidem, quae Yggdrasil dicitur, nulla in Graecorum fabulis neque nympha neque arbor ullo modo comparari potest, nisi forte Pherecydis illa quercus alata
11 cum pallio variegato, in quo terra erat et Ogenus et Ogeni domicilia[16]): quod autem primus vir e fraxino factus esse dicitur, erat sane huic fabulae non absimilis Graecorum quorundam opinio, de qua statim dicturi sumus; sed illam tamen, quam Creuzerus statuit, cosmogonicae fecunditatis significationem nihilo magis propterea Meliis nymphis asseri posse arbitramur.

Iam ut nostram de Meliis theogoniae sententiam explicemus, proficiscendum videtur ab alterius carminis Hesiodei loco, Opp. et D. v. 143, ubi Iupiter aeneum genus hominum post aurei et argentei interitum e fraxinis (ἐκ μελιᾶν) procreasse dicitur, plane ut in Voluspa dii homi-

---

15) Vid. J. Grimm, D. Mythol. p. 756. 527. 537 ed. 2. et I. Mone, Gesch. des Heidenthums im nördl. Eur. I p. 343. 347. Comparavit hanc etiam Wackernagel. in Hauptii Sylloge, Zeitschrift f. D. Alterth. VI p. 16.

16) Pherecyd. fr. Sturz. p. 51 ed. 1.

nes e fraxino et alno faciunt. Quamquam illud *ἐκ μελιᾶν* dubitarunt veteres interpretes utrum de ipsis arboribus an de nymphis potius accipiendum esset. De nymphis is cogitavit, cuius annotatio apud Gaisfordium p. 109 sic scripta est: *ἐκ μελιᾶν*] *Νυμφῶν ἢ Δωρικῶς Μελιᾶν εἶπεν. ὅτι (οὐκ) ἐκ τῶν ἓξ γόνων τοῦ οὐρανοῦ.* quae corrupta esse apparet, in hunc fortasse modum corrigenda: *ὁ Δωρικῶς Μελιᾶν εἶπεν· αὗται δ'* (aut *αἵτινες*) *ἐκ τῶν σταγόνων τοῦ Οὐρανοῦ.* Proclus autem arbores ipsas intelligi mavult: *ἐκ τῶν μελιῶν*, inquit, *τῶν δένδρων, οὐχὶ ἐκ τῶν Μελιῶν νυμφῶν.* (*καὶ γὰρ Μελίας νύμφας εἶναί φασιν.*) *ἄτοπον γὰρ τοὺς ἐκ τοῦ θείου γένους θηριώδεις φῦναι· ἀλλ' ὡς ἐκ δένδρων στερεῶν καὶ δυσσήπτων γεγονότας, τά τε σώματα γενέσθαι ἰσχύοντας καὶ τὰ ἤθη ἀτεράμονας καὶ βιαίους· τοῦτο γὰρ αἰνίττεται ἡ ἐκ τῶν μελιῶν αὐτοῖς γένεσις.* Repetit haec Tzetzes, sed additis, ut eius mos est, quibusdam ineptis: nam ut doctrinam suam ostendat, Meliarum nomina haec novem esse docet, Helicen, Cynosuram, Arethusam, Idam, Cromnen, Brito, Celaeno, Adrasteam, Glaucen[16b]): quae unde sumpserit, nescio, nisi Iovis nutrices esse suspicor, quae quum aliae ab aliis perhiberentur, extiterunt postea mythographi, varias et diversas fabulas nullo iudicio componentes, qui, quoniam alicubi etiam a Meliis nymphis Iovem nutritum esse inveniebant, hoc nomine tanquam communi illas omnes comprehenderunt, quamvis a Meliis diversas[17]).

16b) Eadem nomina sunt etiam in theogonia hominis ineptissimi, ex biblioth. Casanatensi nuper ab I. Bekkero publicata (Abh. d. Berl. Ak. d. W. 1840), sed adduntur ibi haec tria, v. 102, *Φιλόη*, *Φιλίστη*, *Δωρίς*, quorum primum corruptum esse apparet, mutandum fortasse in *Οἰνόη*, quo nomine unam e Iovis nutricibus apud Arcades fuisse Pausanias docet VIII, 47, 2.

17) Quinque saltem ex his, quas supra posuimus, etiam alibi in Iovis nutricibus nominari videmus. Primum Idam et Glaucen ab Arcadibus apud Pausaniam VIII, 47, 2, et Idam etiam a Cretensibus. Porro Helicen et Cynosuram ap. Hygin. p. astr. II p. 359 Munck. et Serv. ad Verg. Georg. I, 246. Denique Adrasteam ap. Apollodorum I, 1, 5, 6, Callimachum h. in Iov. v. 47 et alios. Et Idae quidem nomen Oreadi nymphae aptissimum, quandoquidem, ut docet Pausanias X, 12, 4, *τῶν χωρίων τὰ δασέα ἴδαι ὠνομάζοντο.* Cf. Hesych. s. v. Glauces nomen Naiadi conveniens; novimusque hoc nomine fontem fuisse in agro Corinthio. Paus. II, 3, 5. De Helice iam supra diximus, esse Dryadis nomen. Posteriores, quum Helicen in coelo collocatam viderent, adiunxerunt ei Cynosuram, et utrique propter idem meritum a Iove eundem honorem habitum statuerunt. Nymphae nomen etiam Arethusa, de quo audiendus est Herodianus *π. μον. λέξ.* p. 13, 4: *πᾶσαι κρῆναι κατ'*

Quod autem ad aenei generis creationem attinet, assentior equidem
12 Proclo, ut auctor huius narrationis arbores, non nymphas dicere voluerit. Arripuit autem illam creationem ex vetustioribus quibusdam fabulis, — nam haec de hominum generibus non admodum vetusta est —, quae non quidem aeneum genus, quale nullum tunc norant, sed omne genus hominum ex arboribus enatum esse tradebant. Huius opinionis antiquissimum indicium in Hom. Odyss. XIX, 163 recte veteres interpretes agnoverunt:

Ἀλλὰ καὶ ὥς μοι εἰπὲ τεὸν γένος, ὁππόθεν ἐσσί·
Οὐ γὰρ ἀπὸ δρυός ἐσσι παλαιφάτου, οὐδ' ἀπὸ πέτρης.

Οἱ γὰρ παλαιοί, inquit scholiasta Ambr., *ὑπελάμβανον τοὺς πρὸ*

ἐπιθετικὴν ἔννοιαν οὕτω καλοῦνται, ἀπὸ τοῦ ἄρδην (ἄρδειν) ἴσως σχηματισθεῖσαι. Ὁ γοῦν Χοιρίλος ἐν α' Περσικῶν·

παρὰ δὲ κρήναις ἀρεθούσαις
μυρία φῦλ' ἐδονεῖτο πολυσμήνοισι μελίσσαις.

Cf. Steph. Byz. p. 52, 36 West. Neque minus Celaenus nomen Nymphae Naidi convenit, a colore inditum: Cromnen autem Oreadem habebimus a loci natura appellatam. Nam est sine dubio nomen eiusdem stirpis, cuius *κρῶμαξ*, h. e. secundum Hesych. *σωρὸς λίθων*, unde etiam *κρωμακωτοὶ τόποι*, ut Eustathius ait ad Iliad. II, 729, *ὑψηλοί* s. *τραχεῖαι καὶ πετρώδεις ἀναβάσεις*. Obscurius nomen *Βριτοῦς*, quod *Βριθώ* scribitur apud Tzetzen. Ego ut *Βριτώ* verius credam, moveor grammaticorum testimoniis, qui *βριτύ* Cretenses *γλυκύ* dixisse docent, velut Hesych. s. v. et Solin. c. 11 p. 21 G., apud quem item scribebatur Brithomartis pro Britomartis, quod reposuit Salmasius. Memorantur etiam *Βρίσαι νύμφαι*, quae mellificio praesunt (Etym. M. p. 213 extr.) quas Cretenses *βρίτας* dixisse probabile est. Et melle Iovem parvulum nutritum esse fabulae ferebant, unde etiam Melissa nympha ficta est, regis Melissei filia. (Alias de his nymphis coniecturas vid. ap. Schwenck. Andeut. p. 154. Welcker. ad Schw. p. 340. Bodium hist. poes. Hellen. I p. 150. Rückert. Troi. p. 153. Bröndsted. Reisen I p. 78.) — Restat Adrastea, eadem quae Nemesis; quam qui primus Iovem nutrivisse dixit, meo quidem iudicio simile quid significare voluit, atque Homerici hymni in Apoll. auctor, quum v. 123 Themidem proponit Apollini nectar et ambrosiam praebentem. Nempe a Themide Apollo nutritur, ut *θεμίστων* nuntius et interpres futurus, a Nemesi Iupiter, ut iuris ac legum stator et vindex. Habita autem a nonnullis Nemesis in Oceani filiabus (vid. quae dixi ad Aesch. Eum. p. 193), sicut Adrastea Iovis nutrix filia Oceani dicitur ab Hygino fab. 182. Tanto facilius nymphis accenseri potuit, quemadmodum in Dione, Eurynome, Metide factum est in theogonia Hesiodea (cf. diss. de Ocean. et Ner. catal. p. 9 sqq.): et Meliis Dictaeis, Iovis nutricibus, Adrasteam adnumerari videmus iam a Callimacho h. in Iov. v. 47. His igitur etiam ceteras ab eo, quem Tzetzes auctorem habuit, adnumeratas esse non magnopere mirabimur.

αὐτῶν ἐκ δρυῶν καὶ πετρῶν γεγενῆσθαι: additque explicationis causam: *διὰ τὸ τὰς τικτούσας εἰς τὰ στελέχη καὶ σπήλαια ἐκτιθέναι τὰ παιδία.* Similia sunt apud Eustathium. Quam vetusta autem haec interpretatio fuerit, apparet e Platonis verbis, Apolog. p. 34 D: *καὶ γὰρ, τοῦτο τὸ τοῦ Ὁμήρου, οὐδ' ἐγὼ ἀπὸ δρυὸς οὐδ' ἀπὸ πέτρας πέφυκα ἀλλ' ἐξ ἀνθρώπων.* Recentiorum poetarum[17b]) locos nunc duos tantum adscribam, alterum Nonni, Dion. XII, 56:

> *Πῶς βροτέην ὤδινε γονὴν πίτυς, ἢ πόθεν ἄφνω*
> *Δενδρείην γονόεσσαν ἀναπτύξασα λοχείην*
> *Ἄσπορον, αὐτοτέλεστον ἀνήρυγεν υἱέα πεύκη.*

alterum Statii Theb. IV, 279:

> Nemorum vos stirpe rigenti
> Fama satos, quum prima pedum vestigia tellus
> Admirata tulit. — Quercus laurique ferebant
> Cruda puerperia, ac populos umbrosa creavit
> Fraxinus, et feta viridis puer excidit orno.

Videmus ab hoc fraxinos una cum ornis, lauris et quercubus nominari, 13
a Nonno pinus atque piceas: apud Homerum autem *δρῦν* quamlibet arborem significare posse novimus. Sed fraxini tamen praeter ceteras fuisse videntur, unde genus hominum extitisse crederetur. Huc pertinet quod apud Hesychium legimus, ex vetere poeta sine dubio petitum, *μελίας καρπος*, addita explicatione, *τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος*[17c]). Cur autem fraxinis potissimum hic honor tributus sit, parum liquet. Possit aliquis aut propter insignem pulchritudinem factum suspicari, siquidem, ut ait Vergilius, fraxinus in silvis pulcherrima, aut propter frequentiam, quum in montibus copiosae sint et in plana quoque et campestria loca descendant[18]), aut etiam propter sanctimoniam quandam et vim eximiam mala noxiaque procul arcendi, quam inesse in fraxinis credebant[19]). Hoc autem manifestum est, quod de fraxinis, idem, et magis quidem poetice, de nymphis fraxinorum dici potuisse, ut hae genitrices hominum perhiberentur; quemadmodum,

---

17b) Ex antiquis huc pertinet fragm. Pindaricum ap. Schneidewin. Philol. I p. 437, ubi homines *δενδροφυεῖς ἀναβλαστάνοντες* inducuntur.

17c) Cf. Schol. Il. XXII, 127 p. 592 b: *μελιηγενέες οἱ πρώην ἄνθρωποι.* Palaeph. c. 36: *τὸ πρῶτον γένος τῶν ἀνθρώπον ἐκ μελιῶν γενέσθαι φασίν.*

18) Plin. H. N. XVI, 18 p. 249 Gron. cf. c. 13 p. 244.

19) Plin. l. l. p. 245.

quos Lycophro v. 478 *δρυὸς ἐκγόνους* dicit, Arcadis posteros, hos magis poetice antiquiores ex Hamadryade genitos dixerunt[20]). Et hoc sensu recte iam veteres interpretes Melias nymphas in theogonia acceperunt: *ἐκ τούτων*, inquit scholiasta ad v. 187, *ἦν τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων*: et alio loco, ad v. 563, etiam *μελέους*, epitheton hominibus frequenter inditum, sed falso *μελίους* scriptum, hinc deducitur, *ὅτι ἐκ Μελιῶν ἐγένοντο Νυμφῶν*. — Neque illud adeo mirum, quod hae hominum genitrices ex evirati Coeli sanguine natae dicuntur. Nempe *ὁμόθεν γεγάασι θεοὶ θνητοί τ' ἄνθρωποι*, utrique e Coelo et Tellure. Iam quum dii a Coelo genus ducant per Titanes, iusto concubitu generatos, hominibus similem quidem, neque tamen eandem originem tribui conveniens erat, ne scilicet quaereretur, cur, si genus idem, conditio tamen hominum tanto diis inferior esset. Itaque fingebant illas hominum matres iisdem quidem parentibus, sed diversa tamen ratione prognatas, debilitato et evirato Coelo, quum abscissis genitalibus guttae sanguineae in tellurem delapsae hanc minore et iam emoriente vi genitrice fecundassent[20b]).

Haec si non improbabiliter de Meliis disputata videntur, commenticia ista fecunditatis significatione facile supersedebimus. Non absimilis autem ratio Gigantum est, quos eodem cum illis loco theogonia commemorat. Horum originem eandem quam Hesiodus tradunt Orphici versus ab Etymologo citati ex octavo, ut ait, *τοῦ ἱεροῦ λόγου*, quo nomine Lobeckius etiam theogoniam significari docet[21]):

14 *οὓς καλέουσι Γίγαντας ἐπώνυμον ἐν μακάρεσσιν,*
οὕνεκα γῆς ἐγένοντο καὶ αἵματος οὐρανίοιο.

Item Argonauticorum poeta, v. 17, quo loco Orpheus cecinisse dicitur

Βριμοῦς τ' εὐδυνάτοιο γονὰς ἠδ' ἔργ' ἀΐδηλα

---

20) Tzetz. ad Lycophr. v. 480. — Etiam in Argiva fabula Melia primi hominis mater est. Parit enim ex Inacho fluvio Phoroneum, quem Acusilaus dicebat *πρῶτον ἀνθρώπων γενέσθαι*, Phoronidis autem poeta *πατέρα θνητῶν ἀνθρώπων* appellabat. Clem. Alex. Strom. I p. 320 et ex eo Euseb. Pr. euang. X, 12, 4. — De Libyae primis hominibus e nymphis prognatis testatur Agroetas ap. Herodian. *π. μονήρ. λέξ.* p. 11, 20.

20b) Non inepte igitur theogoniae compositor post v. 187, *νύμφας θ' ἃς Μελίας καλέουσ' ἐπ' ἀπείρονα γαῖαν*, huius modi versum adiicere potuisset: *ἐκ τῶν δὴ γένος ἐστὶ καταθνήτων ἀνθρώπων.*

21) Aglaoph. p. 508.

Γηγενέων, οἳ λυγρὸν ἀπ' Οὐρανοῦ ἐστάξαντο
Σπέρμα γονῆς.

Quamquam de horum versuum lectione et interpretatione non satis constat. *Γηγενέων* quidem e codicibus pro eo quod olim legebatur *Γιγάντων*, manifesto interpretamento, recte repositum esse non potest dubitari: nam quod Piersonus suadebat *Τιτάνων*, non convenit in Titanes verbum *ἐστάξατο*, et Gigantes designari ostendit etiam alter eiusdem carminis locus v. 431, ubi Orpheus item canit

καὶ Βριμοῦς, Βάκχοιο, Γιγάντων τ' ἔργ' ἀΐδηλα.

Gigantes etiam Hermannus intelligit: negat tamen *ἐστάξαντο* ferendum esse, reponique vult *ἐκμάξαντο*, quo verbo Nicander utitur Ther. v. 750, de crabrone,

ὃς δὴ θαρσαλέην γενεὴν ἐκμάσσεται ἵππου.

σπέρμα γονῆς autem non de sanguine vel semine Coeli, sed de origine Gigantum intelligendum esse. Itaque quum *ἐκμάσσεσθαί τι* significet aliquid exprimere imitando, et theriacorum versus sententia haec sit, crabronem audax genus equinum (unde scilicet ortum ducit ex veterum physicorum opinione,) imitari vel referre, h. e. pariter audacem atque equos esse, etiam Argonauticorum poeta, Hermanni emendatione et interpretatione admissa, nihil aliud diceret, nisi Gigantes tetram suam a Coelo originem expressisse vel imitatos esse, quod qua ratione dici potuerit, non satis me intelligere fateor. Recte, opinor, Lobeckius Agl. p. 589 sq. spreta illa emendatione locum sic interpretatur, ut Gigantes, tetrum ab inguine virus v. semen, destillasse a Coelo dicantur: nam *γονὴν* etiam de partibus genitalibus dici notum est: quamquam nihil impedit quominus nunc etiam de semine accipiatur, ut *σπέρμα γονῆς* ad eum modum dictum sit, quo *λέχος εὐνῆς, ἔριδος νεῖκος, ζωᾶς βιοτά* multaque similia. Forma autem verbi media, *ἐστάξαντο*, etiamsi alia eius exempla non suppetunt, non video tamen, cur ferri nequeat, quum *στάζω* etiam vim transitivam habeat, et passivae certe formae non inusitatae sint[21b]).

De natura Gigantum constat, mortales veteribus, non divinos visos esse, *θνητὸν καὶ οὐ θεῖον γένος*, ut ait Pausanias VIII, 29, 2. Forma fuerunt humana: nam anguinos pedes posteriores demum ad-

---

21b) Tuetur *ἐστάξαντο* etiam J. Huschkius, Comm. de Orph. Argon. (Rostoch. 1806) p. 9. 10.

diderunt: neque alia re ab his qui nunc sunt hominibus diversi, praeterquam enormi corporum magnitudine ac robore, animorumque ferocia et feritate, quae ipsis exitii causa fuit, a diis sine dubio immissi[22]). Belli contra deos moti nos quidem antiquiorem Pindaro auctorem non novimus[23]): quam vetusta fabula fuerit, parum liquet, nihilque ad nostram rem interest. Hoc autem advertendum est, fuisse, qui humani generis ortum a Gigantibus repeterent, sive ex occisorum in gigantomachia sanguine homines extitisse crediderunt, quemadmodum Ovidius memorat[24]), sive alia quapiam ratione. Et homines a Gigantibus ortos etiam Orpheus canit apud Argonauticorum poetam, versibus illos quos supra posuimus statim excipientibus, 19. 20:

22) Homer. Od. VII, 58 sq. ad quem locum scholiastes: *ὡς ἔθνους τινὸς τῶν γιγάντων μέμνηται γενναίου καὶ ὑπερηφάνου. τὰ δὲ παρὰ τοῖς νεωτέροις οὐκ οἶδεν, οὔθ' ὡς ἦσαν ἐκτράπελοί τινες καὶ ὀφιόποδες, οἵους αὐτοὺς ἀναζωγραφοῦσιν, οὔτε ὡς Φλέγραν ᾤκησαν, οὔτε ὅτι θεοῖς ἐμαχέσαντο.* De magnitudine cf. Od. X, 120 coll. 113.

23) Pyth. VIII, 17 (24). Nem. I, 67 (100). Tamen etiam in Hesiodeo aliquo carmine de Gigantum bello narratum esse ait Schol. Leid. ad Il. XIX. 122 (Valcken. Opusc. II p. 127), ubi, postquam de illo bello dictum est, additur: *ἡ ἱστορία παρὰ Ἡσιόδῳ καὶ Θεογόνῳ.* Sub Theogoni nomine Welckerus Theopompum, C. Müllerus, fragm. hist. Gr. II p. 12. Theagenem latere putat.

24) Metam. I, 157. — Ceterum Ovidius tamen homines etiam ante hoc tempus in terris fuisse statuit, et ceteri quoque, qui gigantomachiam memorant, quum Herculi in ea partes attribuant, eodem tempore et gigantes et homines vixisse ostendunt. Atque etiam Homeri Eurymedon, rex gigantum, si quis temporum rationem subducat, non multo ante bellum Troianum tempore fuisse invenietur, quum avus maternus sit Alcinoi, qui Ulixis aequalis est. Itaque neque Homerus neque illi gigantomachiae scriptores humani generis originem a gigantibus repetere potuerunt, nisi forte sumamus, propaginem gigantum duplicem fuisse, alteram humanam, parentibus dissimilem, alteram autem pari cum patribus natura: atque hanc superstitem fuisse usque ad Eurymedontem aut ad gigantomachiam. — Recentiores autem, quum gigantes Terrae progeniem dicant, inclusos in tartarum Titanes vindicare cupientis, manifestum est, si tamen ortos a gigantibus homines crediderunt, paucos quosdam credidisse, quemadmodum de Ovidio patet, non genus universum, quippe quod iam fuerit in terris ante procreatos gigantes. Itaque illa altera sententia, quam ex Orphicis proposuimus, haudquaquam omnibus communis fuit: neque tamen hoc obstare debet, quominus eius vestigia in Hesiodea theogonia agnoscantur. Et agnovit etiam Hermannus, de myth. gr. ant. op. II p. 178, in theogoniae versu 50; quo magis miror, quod tamen in versu 185, non contentus hominum progenitoribus, **genitales** illos commentus est, qui in universa rerum natura vim suam exercerent efficerentque ut fetus ederetur non steriles sed fecundi.

τὸ πρόσθεν ὅθεν γένος ἐξεγένοντο
θνητῶν, οἳ κατὰ γαῖαν ἀπείριτον αἰὲν ἔασιν.

Ita enim recte in codicibus legitur, falliturque magnopere Hermannus, quum τε particulam inter τὸ πρόσθεν inserendam censet, ratione permotus levissima, quod haec hominum e Gigantibus origo pugnare videretur cum illa, quam Olympiodorus ex Orpheo memorat, e fuligine combustorum a Iove Titanum. Nam in tanta Orphicorum multitudine et discrepantia non sane mirum est, etiam hac de re alia ab aliis tradita esse: et si Byzantiis chronographis, Malelae IV, 31, et Cedreno p. 58, fides habenda est, fuerunt in Orphicis etiam qui fictos a diis homines e luto dicerent, ut Iudaei ab Iehova, Graeci aliquot a Prometheo. Quamobrem in Argonauticis nihil obstat quominus illam, quam diximus, sententiam Orpheo tributam agnoscamus, ideoque omni lectionis mutatione abstinendum est. Accedit autem etiam hoc, quod in altero carminis loco post eum, quem supra adscripsimus, versum 431, memoratis Gigantibus statim adiungi videmus

ἀνθρώπων ὀλιγοδρανέων πολυεθνέα φύτλην,

quemadmodum in theogoniae Hesiodeae uno prooemii versiculo quin- 16
quagesimo Musae canentes inducuntur

— ἀνθρώπων τε γένος κρατερῶν τε γιγάντων,

h. e., ut arbitror, homines eosque unde homines ortum duxerunt. Nam quae ita componuntur, ea licebit, nisi gravior ratio obstet, etiam re et natura sua coniuncta esse suspicari. — Iam igitur hoc quoque intelligitur, quod Gigantes e terra orti dicuntur Coeli sanguine irrigata, non aliter interpretandum esse, atque eandem Meliarum originem, de qua supra diximus. Poterimus autem etiam longius coniectando progredi, nymphisque illis Gigantes tanquam viros copulatos cogitare. Non certe absurdum hoc fuerit: vere autem a veteribus ita creditum esse, quum testes nulli sint, neque affirmare nec negare licebit.

Reliquum est, ut Erinyes consideremus. Hae quin non aliae in theogonia sint atque in communi omnium Graecorum mythologia, h. e. deae scelerum ultrices, nunquam debuerat dubitari: neque obscura est ratio, cur e Coeli sanguine natae dicantur. Nimirum significatur hac fabula, scelere primo a filio contra patrem commisso statim etiam poenas sceleris orta esse: sanguine effuso ultrices sanguinis extitisse. Sed fatendum est tamen hanc earum hoc loco commemorationem aliquid offensionis habere, et apparere etiam hac re, id quod aliis quoque indiciis intelligi potest, omnem hanc de Coeli castratione fabulam

a theogoniae compositore non satis intellectam ideoque alienis additamentis corruptam esse. Nam cum quidem, qui primus castratum a Saturno Coelum finxit, pro certo sumi potest non impietate commissum sed necessarium facinus proponere voluisse: eviratum esse Coelum, ne nova semper alia super alia progigneret infinitisque generationibus futuram fatique lege praescriptam rerum constitutionem, cuius primordia Titanibus significantur, praepediret et irritam faceret: eamque causam etiam in hac nostra theogonia, licet non diserte, ut vellemus, indicatam, tectius tamen et obiter significatam videmus tribus verbis, ex antiquiore fortasse narratione servatis, v. 137. 138:

τοὺς δὲ μέθ᾽ ὁπλότατος γένετο Κρόνος ἀγκυλομήτης,
δεινότατος παίδων, θαλερὸν δ᾽ ἤχθηρε τοκῆα.

Namque hoc *θαλερόν*, quod reprehendisse Aristarchum legimus, *ὡς οὐ καλῶς τοῦ πρεσβυτέρου Οὐρανοῦ θαλεροῦ εἰρημένου*, pertinere videtur ad immoderatam illam vim genitalem, ut propter hanc Saturnus patri adversatus esse (*ἤχθηρε*) dicatur, id quod Goettlingius quoque animadvertit. Non recte igitur aliam atque diversam facinoris causam theogoniae compositor indicavit, iram Telluris inclusos Cyclopes et Centimanos aegre ferentis filiosque ad vindictam excitantis, quae causa quam male etiam reliquae narrationi conveniat, quum evirato Coelo nequaquam tamen inclusi illi solvantur, iam alio loco a nobis expositum est[25]). Neque minus, opinor, hoc contra veram veteris fabulae mentem factum est, ut Erinyes e Saturni facinore ortae fingerentur, quasi is scelus impium commisisset gravi poena vindicandum.
17 Non sunt sane dii Graecorum sancti omnes et scelerum immunes, sed multa saepe faciunt, *ὅσσα παρ᾽ ἀνθρώποισιν ὀνείδεα καὶ ψόγος ἐστίν*, unde non absurdum erat, ipsos quoque ultrici iustitiae et Furiarum numini obnoxios cogitari: at Saturni facinus, si quis vere interpretetur, specie magis quam re scelestum fuit, neque credi potest virum sapientem, qui primus hoc proposuit, illud alterum adiunxisse, quod falsae speciei, non verae rationi conveniens erat. Additum hoc postea est ab aliis, qui vero fabulae intellectu obscurato solam speciem intuerentur. Et novimus etiam longe alias de Erinyum origine opiniones apud veteres fuisse, quas percensere hoc loco nihil attinet[26]): ex

---

25) In dissert. de Titanibus Hesiodeis p. 8 sqq.

26) Nonnulla delibavi in proll. ad Aesch. Eumen. nuper a me conversam, p. 56 sqq. ubi tamen Tzetzae plus quam debebam credidi.

iisque scriptoribus, quos antiquos merito dixeris, h. e. qui ante Alexandrina tempora vixerunt, nemo est, quod quidem ego sciam, qui hanc Hesiodeam narrationem adoptaverit. Nam quod Tzetzes ait ad Lycophr. v. 406: *κατὰ Ἡσίοδον καὶ τοὺς λοιποὺς ἐκ τῶν σταγόνων τοῦ αἵματος τῶν αἰδοίων τοῦ Οὐρανοῦ ἐγένοντο αἱ Ἐρινύες*, apud neminem, qui hominis vanitatem reputaverit, hanc vim habebit, ut vulgo et a plerisque receptam hanc fabulam fuisse credat. Aeschylus, quo nemo sapientius res mythicas tractavit, Noctis filias Erinyas dicere maluit; atque etiam in nostra theogonia Noctis quasdam filias *νηλεοποίνους* commemorari videmus, v. 220,

αἵτ' ἀνδρῶν τε θεῶν τε παραιβασίας ἐφέπουσαι
οὐδέποτε λήγουσι θεαὶ δεινοῖο χόλοιο,
πρίν γ' ἀπὸ τῷ δώωσι κακὴν ὄπιν, ὅστις ἁμάρτῃ,

quos versus qui solos legerit, non poterit non deas illas pro Furiis habere: in hoc autem, quo nunc sunt, contextu aut *Μοίρας* aut *Κῆρας* intelligi necesse est. Hermanno utrumque pariter displicuit[27]), locumque duorum versuum defectu corruptum esse statuit, quorum alter nomina trium Furiarum habuerit, in hunc modum:

Τισιφόνην τε καὶ Ἀληκτὼ δῖαν τε Μέγαιραν.

(quae nomina apud veteres ante Euripidem non inveniuntur,) alter autem, ut arbitror, Erinyas universe memoraverit. Alii *Μοίραις* s. Parcis, praeter proprium ipsarum officium, quod v. 218. 19 indicatur:

αἵτε βροτοῖσι
γεινομένοισι διδοῦσιν ἔχειν ἀγαθόν τε κακόν τε,

etiam hoc poenarum exigendarum munus tributum censent, in quibus est Klausenius ad Aesch. Choeph. v. 853. Sed quod in hac fabula Aeschylus Clytaemnestram dicentem facit:

ἡ Μοῖρα τούτων, ὦ τέκνον, παραιτία,

nihil aliud significat, nisi quod fecerit fatali quadam necessitate coactam fecisse; scilicet ut culpam sceleris a semet amoliatur. Necessitatis autem *οἰακοστρόφοι Μοῖραι* etiam in Prometheo dicuntur, v. 514, sociasque habent *μνήμονας Ἐρινύας*: sed multum tamen interest, opi- 18
nor, inter eas, quae fata gubernant, hasque, quarum proprium munus est, ut ultionem scelerum exsequantur, quae ultio, licet praescripta ab illis alteris, non tamen propterea iis tanquam proprium munus attribui potuit, quemadmodum ab Hesiodo factum esse Klausenius arbitra-

27) Diss. de Hes. theog. forma antiquiss. (Lips. 1844) p. 8.

tur: estque profecto talis diversorum numinum confusio a veteribus aliena, nec nisi a recentissimis commissa, velut ab hymnorum Orphicorum auctoribus, qui sane etiam *Μοιρῶν* nomen Furiis imponunt[28]). Nobis quid de Hesiodi loco videatur, iam alio loco exposuimus[29]): non *Μοίρας* sed *Κῆρας* intelligendas esse, scelera malis ulciscentes, ipsasque Erinyes nihil aliud esse, quam *Κῆρας* ultrices, a reliquis hoc cognomine discretas, quod deinde in propriam appellationem abierit. Possit igitur aliquis illustrium exemplorum aemulator, qui primitivam theogoniae formam coniectando restituere conetur, pristinum totius loci habitum talem fere fuisse suspicari:

211 *Νὺξ δ' ἔτεκε στυγερόν τε Μόρον καὶ Κῆρα μέλαιναν*
212 *Καὶ Θάνατον, τέκε δ' Ὕπνον, ἔτικτε δὲ φῦλον Ὀνείρων.*
214 *Δεύτερον αὖ Μῶμον καὶ Ὀϊζὺν ἀλγινόεσσαν,*
215 *Ἑσπερίδας θ' αἷς μῆλα πέρην κλυτοῦ Ὠκεανοῖο*
216 *Χρύσεα, καλὰ μέλουσι, φέροντά τε δένδρεα καρπόν.*
217 *Καὶ Μοίρας* [*δ' ἔτεκεν κρατερόφρονας, αἰολοδώρους,*]
218 *Κλωθὼ καὶ Λάχεσίν τε καὶ Ἄτροπον, αἵτε βροτοῖσι*
219 *Γεινομένοισι διδοῦσιν ἔχειν ἀγαθόν τε κακόν τε.*
217 [*Ἡ δ' ἤτοι*] *καὶ Κῆρας ἐγείνατο νηλεοποίνους,*
213 *Οὔτινι κοιμηθεῖσα θεά,* [*δάσπλητας Ἐρινῦς,*]
220 *Αἵτ' ἀνδρῶν τε θεῶν τε παραιβασίας ἐφέπουσαι*
221 *Οὐδέποτε λήγουσι θεαὶ δεινοῖο χόλοιο,*
222 *Πρίν γ' ἀπὸ τῷ δώωσι κακὴν ὄπιν, ὅστις ἁμάρτῃ.*

In hac autem quae nunc est theogoniae conformatione permirum sane accidit, ut, quo loco nominantur Erinyes, v. 186, nihil de munere earum dicatur, ubi autem de munere exponitur, v. 220 sq., nomina reticeantur. Sed consulto id a compositore carminis factum esse videtur, qui quum v. 185 priorem aliquem auctorem sequutus Erinyes e Coeli sanguine ortas memorasset[30]), paucis post versibus, quum ex alio auctore Noctis filias percenseret, Erinyum nomen suppressit, ne scili-

---

28) Hymn. in Eumenid. LIX v. 12. — Fuit qui etiam apud Aeschylum, Eumen. v. 105 et 165, *Μοιρῶν* nomine Furias significari crederet: sed hunc refutare nihil opus est.

29) In prolegg. ad Aesch. Eum. p. 62.

30) Possit tamen hic quoque versus eiusdem, qua supra usi sumus, divae criticae ope ad pristinam, si diis placet, formam revocari, si scribatur *γείνατο Φῆράς τε κρατεροὺς μεγάλους τε γίγαντας*: nec difficile fuerit, *Φηρσὶν* hic locum suum asserere.

ret duplici generatione relata ipse secum pugnaret Hesiodus. Quamquam in illis, quae altero loco cum ultricibus illis memorantur, Parcis hoc ipsum commissum est: nam quae hic Noctis filiae, eaedem postea Iovis 19
dicuntur, sive ipsius compositoris aut negligentia aut consilio[31]), sive ex aliqua interpolatione. Nostro autem loco, h. e. v. 185, etiamsi Erinyes ab ipso compositore theogoniae memoratas esse non dubito, sine controversia tamen melius fecisset, si hanc hoc loco fabulam sprevisset, et paullo post, ubi munera earum indicat, etiam nomen posuisset, neque conatus esset duas diversas fabulas male contaminare. Nunc non hoc solum peccavit, sed etiam alterum, ut sic uno tenore Erinyes cum Gigantibus Meliisque nymphis componeret, personis genere et natura prorsus diversis: quae res etiamsi veteres lectores vel auditores non in eundem atque recentiores quosdam interpretes errorem inducere potuit, ut Erinyes, Melias, Gigantes ab his, quos vulgaris mythologia nosset, plane seiunctos cogitarent, habet tamen per se ipsa aliquid sine dubio offensionis. Sed huiusmodi in hac theogonia complura sunt, quae nihil nisi male carmen compositum esse ostendunt.

Scrib. Gryphiswaldiae a. d. X. Cal. Aug. MDCCCXLV.

31) Consilio factum Lennepius statuit p. 223 extr., qui tamen v. 218 et 219 insiticios, diversasque has Noctis filias ab iis tribus *Μοίραις*, quas e Iove Themis peperisse dicitur, iudicat.

DE OCEANIDUM ET NEREIDUM CATALOGIS.

4 Theogoniam Hesiodeam, qualis quidem nunc est, — et fuisse unquam aliam, nihil est, quod probet — facile agnoscimus eo maxime consilio compositam esse, ut, posteaquam certa quaedam mythologiae forma nobiliorum poetarum carminibus et auctoritate invaluisset vulgoque recepta esset, divinae personae, quarum celebrata carminibus memoria erat, in brevi conspectu omnes proponerentur, his autem etiam aliae quaedam adiungerentur minus quidem vulgo celebratae, neque tamen silentio praetermittendae. Atque illud quidem theogoniae compositor ita effecit, ut seriem deorum genealogicam a Chao eiusque progenie per Titanes usque ad Iovis familiam contexeret, alterum autem ita, ut ex divinis personis, quarum obscuratam in poetica mythologia memoriam videret, nonnullas saltem, easque, quarum in popularibus religionibus maior quaedam sanctitas esset, adscisceret locisque quibus posset commemoraret, ne scilicet prorsus exclusae et reiectae viderentur: qua in re fieri non potuit, quin complures, quae apud eos, quibus cultus earum proprius erat, pro magnis numinibus essent maximasque in rerum vel effectione vel administratione partes sustinere crederentur, nunc in hac cum ceteris numinibus coniunctione locum longe alium et dignitate sua inferiorem sortirentur. Pertinet huius rei observatio nonnihil sine dubio ad rectum de theogonia eiusque compositione iudicium faciendum: quam ob causam uno atque altero exemplo eam illustrare statui, ex Oceanidum et Nereidum catalogis desumpto, quandoquidem in his maxime mihi manifesta vestigia deprehendisse videor numinum magnorum, sed in hac theogonica compositione ad inferiorem quodammodo locum detrusorum et

inter minutos deos quasi delitescentium. Nempe universum hoc genus dearum aquaticarum in hac theogonica descriptione, ubi summum locum Iovis familia coetusque deorum Olympius obtinet, exiguae dignationis esse apparet, ac ne parentes quidem earum quidquam praecipui muneris aut honoris habent: nam Oceanus nihil nisi terram ambit, tanquam τελήεις ποταμός (Th. v. 242. 959), ceterosque fluvios rivosque ex Tethye genuit, Nereus autem Neptuno Olympio, Iovis fratre, inferior est: sed sunt tamen in Oceanidibus et Nereidibus nonnullae, quas longe sororibus suis augustiores et ab humili nympharum grege separandas quum popularium religionum vestigia, tum etiam fabulae a poetis traditae demonstrent. Hoc ut pateflat, dicam de utrisque ordine, recensitisque nymphis ignobilioribus deinde magnis illis deabus locum suum maiestatemque vindicabo. Initium autem fiet ab Oceanidibus.

Harum unam et quadraginta Hesiodus nominat, hoc de universis elogio praemisso, ut eas dicat ἱερὸν γένος esse, et hanc a Iove sortem (μοῖραν) assignatam habere, ut κουροτρόφοι sint,

αἳ κατὰ γαῖαν
Ἄνδρας κουρίζουσι σὺν Ἀπόλλωνι ἄνακτι
Καὶ Ποταμοῖς.

Nomina singularum si examinamus, pleraque, quorum aut certa aut probabilis explicatio est, nihil nisi vel ab affectionibus et cursu aquarum, vel a virtutibus earum et a commoditatibus, quas hominibus largiuntur, vel denique a locis ducta videbimus. Primum Ἀδμήτην, Indomitam, quid aliud esse dicemus, nisi eam, quae cursum suum frenari fossa aut aggere et crepidine non patiatur? — Ἰάνθη porro, Violiflora, ea est sine dubio, cuius ripas violae exornant: nomine ab ἴον et ἄνθος ducto, quemadmodum etiam ἴανθον de flore dictum Hesychius testatur, et ἰάνθινον χρῶμα est color violaceus [1]). Ἠλέκτρην recte, opinor, Pellucidam interpretabimur, ut est ἀλέκτρινον ὕδωρ apud Callimachum h. in Cer. v. 29, electro purior amnis apud Vergilium Georg. III, 522, et qui hinc profecit, Marcian. Capell. I, 14 [2]). —

1) Non erat igitur, quod I. H. Vossius in Hymn. in Cer. v. 419, ubi item aliquot nympharum Oceanidum nomina percensentur, Ἰάνθην interpretaretur die Blumenerfreuerinn, quasi ex Ἰανάνθη (ab ἰαίνω) decurtato nomine. Ianthis est apud Martial. VI, 47.

2) Cf. Spanhem. ad Callim. p. 771 Ern. et Voss. ad Verg. l. l.

Δωρίς, quam cum Hermanno[3]) Dononam dicere licebit, a commoditatibus nomen accepit, quas multas variasque hominibus fontes largiuntur. Simili ratione *Εὐδώρη* v. 360, *Πολυδώρη* v. 354 et *Πλουτώ* v. 355 [3b]) appellatae sunt, Benefica, Multidua et Ditis, itemque *Δωτώ*, Donatrix, in Nereidibus v. 248, in quibus etiam Doridem alteram invenimus v. 250 [4]). — *Πρυμνώ*, Imula, quae ex imis montium radicibus, *ἐκ πρυμνωρείας* (Hom. Il. XIV, 307) aut ex convallibus, *πρύμναις νάπαις* (Eurip. Orest. v. 445) profluit. — *Οὐρανίη*, Coeligena, quae de coelo nutritur, pluviis scilicet aucta. — *Ἱππώ*, Equiria, instar equi celeriter currens, aut naves aliaque onera vehens. Hanc enim aquarum cum equis similitudinem veteribus admodum placuisse satis constat[5]). *Κλυμένη*, Cluentia et *Κλυτίη*, Cluvia, a *κλέω*, clueo, nihil aliud, opinor, quam inclyta, nobilis: quamquam veteres interpretes de strepitu undarum cogitare maluerunt[6]), recentioresque nonnulli *κλύειν* olim etiam eodem quo *κλύζειν* sensu dictum esse crediderunt. — *Ῥόδεια*, Rosea, per roseta currens. Comparandum igitur nomen cum Ianthe, neque de Rhodo insula cogitandum, quo pertinere hanc nympham non magis credo, quam fratrem eius versu 341 memoratum, *Ῥοδίον*, quem Troadis rivulum esse con-
6 stat. Vid. Strabo XII p. 554. XIII p. 595. Schol. Ven. ad Il. XIII, 20[7]). — De *Καλλιρρόη*, Pulchriflua, non est quod dicam. *Ζευξώ*, Biiugam, cum Hermanno[8]) eam interpretor, quae coniugatis fontibus duobus profluat, et *Ἀμφιρώ* v. 360, Bifidam, quae in

3) Opusc. II, p. 179. Apud Athenaeum VII p. 286 B e Mnasea memoratur *Δωτίς*, quae ex Ialyso Symen peperit, in cuius locum ut *Δωρίς* substituatur, cum Vincto in Annal. dell' instit. Archeol. XV p. 154, nulla satis gravis causa est.

3b) Pluto ex Iove mater Tantali est apud Hygin. f. 82. 154. Anton. Liber. c. 36. Nonn. Dionys. I, 146. XLVIII, 730.

4) Nihil itaque hoc nomen ad Doriensium gentem pertinet, quae Goettlingii sententia est; quamquam idem etiam veteres nonnullos credidisse ostendit Iamblich. vit. Pyth. s. 242 p. 474 Kiessl.

5) Vid. Völcker, Myth. Iap. p. 143 sqq. Böttiger. Kunstmythol. II p. 325.

6) Schol. ad theog. 351. *Κλυμένη διὰ τὸν ἀποτελούμενον ἦχον ἐκ τῶν ὑδάτων.*

7) Hic *Ῥοδίον*, non *Ῥόδιον* scribendum monet, sicut Arcadius a Goettlingio ad th. v. 341 citatus: ductum autem nomen non a *ῥόδοις* vult, sed a *ῥέω*, *ὥστε αὐτὸν εἶναι ῥόϊον καὶ ῥόδιον κατὰ πλεονασμὸν τοῦ δ.* Eodem iure *Ῥόδειαν* aliquis *Ῥόειαν* esse dixerit.

8) Opusc. VI, p. 173.

duos rivos dividatur. *Πασιθόη*, Omnivaga, ea dici videtur, quae in omnes partes celeriter discurrit[8b]), *Πληξαύρη*, Auriverbera, quae auras verberat, sive quod vehementi scaturigine in altum tollitur, sive quod ex alto monte per auras desilit, *Γαλαξαύρη* autem, Lactaura, quae auras lactat h. e. nutrit. Nam respiratione aquarum aer nutriri credebatur[9]), ut de Ismeno fluvio auras bibere Statius dicit, Theb. IX, 405: de nympha poterat etiam lactari auras dicere, quandoquidem aquas poetae nonnunquam lactis instar e papillis nympharum promanare fingunt[10]). Porro *Μηλόβοσιν*, Pecupascam, eam vocari apparet, quae prata irrigat, in quibus pecora pascuntur. Atque omne hoc genus nympharum pecupascarum ab aliis *Ἐπιμηλίδων* s. *Ἐπιμηλάδων* nomine appellatur, quas fuerunt, qui satis imperite cum *Μελίαις*, Hamadryadibus, fraxinorum nymphis confunderent. — *Κερκηΐς*, si Car. Muellerum audimus, prolegg. ad Didotianam editionem fragmm. histor. I p. XXXVII, Radiosa erit vel Splendida, ducto nomine a *κερκίς*, quod radium significare lexica docent. Atqui hoc quidem genus radiorum, cui *κερκίδος* nomen tribuitur, longissime ab omni splendore remotum nihilque aliud est, quam instrumentum textorum, quo utuntur quum subtemen stamini inserunt telamque pulsando densant, quod quoniam non sine strepitu perficitur, hinc *κερκίς* dicitur, *παρὰ τὸ κρέκειν, ὅ ἐστιν ἠχεῖν, καθ' ὑπερβιβασμόν*, ut ait Etym. M. p. 506, 2[10b]). Indidem etiam arboris genus, populus tremula, ut arbitror, *κερκίς* vocatur, eadem metathesi, a strepitu foliorum. Neque igitur *Κερκηΐδα* nympham aliud quid quam Streperam esse putabimus, ab undarum ripas pulsantium strepitu dictam[10c]). — *Περσηΐς* Goettlingio et, quod magis mireris, etiam I. H. Vossio[11]) ad Persiam pertinere visa est, propter eius cum

8b) In scholiis est *Πασιθέη*. Pasitheam nympham Erichthonio nuptam ex Apollodoro III, 14, 6, 10 aliisque novimus.

9) Et fuerunt, qui oriri aerem ex respiratione aquarum autumarent. Cic. d. N. D. II, 10, 27.

10) Cf. Philostr. Imag. II, 4 p. 58. O. Iahn. Archaeolog. Beitr. p. 328. R. Unger, Theban. parad. p. 209.

10b) De hoc *ὑπερβιβασμῷ* cf. Schol. Il. XXII, 448. Lobeck. Patholog. I p. 498 sq., et de arguti pectinis strepitu Heyn. excurs. I ad Vergil. Aen. VII p. 131. Iacobs. ad Philostrat. Imag. II, 28 p. 97.

10c) Cf. Horat. Epod. XVI, 47: montibus altis levis *crepante* lympha desilit pede.

11) In dissert. de vett. cosmographia, Alte Weltkunde, Krit. Blätter II p. 314.

Sole connubium, ex quo Aeeten peperisse dicitur theog. v. 957 et Il. X, 130, ubi tamen *Πέρση* vocatur. Id quominus credamus, vel hoc unum obstat, quod tam antiquis temporibus, quam quibus haec de Aeete fabula orta est, parum probabile est ullam Persiae notitiam ad Graecos pervenisse, quum multo etiam posterius, usque ad Cyri tempora, Persae obscuri et alienae dominationi subiecti fuerint: ut taceam Aeeten eiusque regnum initio plane non ad orientales terras, sed ad occidentales potius pertinuisse videri [12]). Praestabit igitur veteres interpretes sequi, qui nomen a *ΠΕΡΩ*, *περάω* ductum autumant,
7 *διὰ τὸ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον περᾶν*, interpretabimurque *Περσηΐδα* Trameam [13]). — Huic proxima *Ἰάνειρα* qua ratione Ionum terram denotare credatur, ut Goettlingio visum est, plane non perspicio: veteres, quum *διὰ τὸ εὐφραντικὸν τοῦ πλοῦ* appellatam volunt, hoc certe intellexerunt, nomen ab *ἰαίνω* ductum esse [13b]): de navigatione non debebant cogitare, quae vix ulla est in his, quibus nymphae praesunt, rivulis minutis: est potius *Ἰάνειρα*, Fovela, propterea dicta, quod homines fovet, recreat et delectat. —*Ἀκάστη* Mundulam dicere licebit, ut *Πολυκάστην*, a verbo *κάζω* cum *α* intensivo: eam scilicet, quae bene compta est et ornata sive natura sive arte, velut ripis aut crepidine munitis, aut arborum, fruticum, florum decore insignibus [14]). *Ξάνθης*, Flavae et *Πετραίης*, Saxatilis nomina per se plana sunt, neque *Μενεστώ* [14b]) dubitari potest quin Tardifluam significet, *διὰ τὸ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ μένειν*, ut ait Scholiastes, quod lente fluit multumque moratur. — *Τελεστώ* non credo Goettlingio eam esse, quae prope a mari prosiliat, in extrema scilicet terrae ora: qualem ego *Τερμονίην* potius dicendam fuisse arbitror. Malo Sacranam interpretari, h. e. eam, cuius aqua sacris, imprimis

---

12) Vid. Mueller. Orchom. p. 274 sqq.

13) Etiam Persei nomen indidem a veteribus ducitur, recte sine dubio et ad veram naturam quum Titanis hoc nomine appellati, tum herois accommodate. Cf. diss. de Hecate p. 16. Creuzerus Symb. I, pag. 734 et IV, 19 lucis significationem in his nominibus inesse credit: eius scilicet, qua nimis saepe mythologiam a viro doctissimo obscuratam potius quam illustratam dolemus.

13b) Cf. Hermann. Opusc. VI p. 172. Lobeck. proleg. pathol. p. 263.

14) Similiter Vossius nomen interpretatur ad hymn. in Cer. p. 120. — Schol. ad Aesch. Agam. v. 721 (746) pro *ἀκασκαῖον* videtur *ἀκαστaῖον* legisse, idque interpretari *λίαν κεκοσμημένον*.

14b) Sic, an *Μενεσθώ* scribendum sit, non satis liquet. Eadem dubitatio est de *Τελεστώ*.

nuptialibus, adhibetur, ut erat Athenis quae Callirrhoe aut *'Εννεάκρουνος* vocabatur [15]). Nam *τέλος* et *τελειοῦσθαι* de nuptiis saepissime dici et *θεοὺς τελείους* deos nuptiales esse nemo ignorat [16]). — *Χρυσηῒς*, **Aureola**, aut a colore vocatur, aut quod auri ramenta fert, aut etiam quod auri instar pretiosa est propter aquarum vim foecundantem: qua ratione Nilum quoque nonnulli *χρυσοῤῥόαν* dixerunt [17]). — *Καλυψώ*, **Occulina**, quae occulta sub herbis ac fruticetis serpit, quemadmodum altera Calypso, Atlantis filia [18]), nomen inde accepit, quod in occulta maris longinqui regione habitat. — *Εὐρώπην*, si grammaticam nominis significationem spectes, **Amplituam** dixeris, h. e. eam, quae amplum intuenti adspectum praebet, ut *εὐρωπόν* Hesychius interpretatur *πλατύ*, et latum maris aequor Oppianus Hal. IV, 526 *εὐρωποὺς ἁλὸς λαγόνας* dicit [18b]). Item quae v. 359 nominatur *Ἀσίη* proprie nihil aliud quam **Limosa** est [18c]), quo sensu *ἄσιον λειμῶνα* apud Homerum Iliad. II, 461 fere omnes hodie accipiunt. Tamen haec duo nomina, Europa et Asia, quorum 8
alterum magno potius flumini, quam rivulo convenit, alterum autem non, ut cetera, quae a fontium attributionibus desumpta sunt, laudem aliquam et praestantiam, sed vitium aquarum denotat, vix credo locum in hoc Oceanidum catalogo inventura fuisse, nisi iam oblitterata propria significatione in magnarum terrarum nomina abiissent. Et Europam terram non ab Agenoris aut Phoenicis filia, sed ab Oceanide nympha nomen accepisse complures auctores erant, ac praeter hanc et Asiam etiam Libyam et Thracen in Oceani filiabus numerabant [19]).

---

15) Vid. Thucyd. II, 15 et intt. ap. Poppon. p. 75.

16) Cf. Ruhnken. ad. Timae. p. 224 sq.

17) Vid. Athenae. V p. 203 C. Schol. ad Aesch. Prom. v. 806. — Ceterum in theogonia *Χρυσηῒς* ex coniectura tantum Hermanni ad Hom. h. in Cer. v. 421 scriptum est, videtur tamen certum esse; Goettlingius in altera editione *Κρηνηῒς* praeoptavit, miro iudicio.

18) Aut Solis, ut nonnullos tradidisse Tzetzes ait ad Lycophr., 174. 798. — Völckero haec non diversa ab Oceanide videtur, Mythol. Iap. p. 71.

18b) Etiam *Εὔρωπος* fluvii nomen in Thessalia fuit, eius quem Homerus Titaresium dixit. Vid. Meinek. Vindic. Strab. p. 159.

18c) Aut potius **Arenosa**, si Doederlinum sequimur, Glossar. Hom. I p. 161.

19) Vid. Tzetz. ad Lycophr. v. 894 et 1283. Eudoc. p. 439. Schol. ad Aeschyl. Pers. v. 185. Schol. ad Iliad. XVI, 233 p. 450 a 3. Schol. Vat. ad Eurip. Rhes. v. 29. Eustath. ad Dionys. Perieg. p. 270.

Pro terrae nomine Europam primum usurpari videmus in Hymno Homerico in Apollinem Pythium, v. 72. 73 (251), ubi ad templum Delphicum concursuri dicuntur

ἠμὲν ὅσοι Πελοπόννησον πίειραν ἔχουσιν,
ἠδ' ὅσοι Εὐρώπην τε καὶ ἀμφιρύτους κατὰ νήσους.

ubi Hermannus Europam interpretatur eam regionem, quae a Thracia ad Peloponnesum porrecta Graecos tenebat, dictam hoc nomine, principio quidem apud insulanos, a specie, ut quae iis ex adverso late porrecta videretur [19b]). Hymni poetam non sine causa Fr. Frankius post bellum sacrum adversus Cirrhaeos ol. XLVI, 1 gestum cecinisse coniecit; neque ulla causa est, cur theogoniae Hesiodeae compositionem, aut hanc certe eius partem, multo antiquiorem esse statuamus, quum praesertim etiam in fluviis, Oceani filiis, v. 338 Eridanum commemoratum videamus, cuius nomen apud Graecos haud diu certe ante Pherecydem innotuisse videtur, siquidem Hyginus, aut is, unde Hyginus hausit, ab hoc primum eum memoratum esse scribit, quod etiamsi fortasse falsum est — nam commemorabatur aliquoties in carminibus Hesiodeis [20]) — tamen haec ipsa carmina multo vetustiora Pherecyde fuisse quis tandem demonstrari posse confidat? — Asiam Europae oppositam latissimeque patentem, ita ut Persarum certe imperium totum hoc nomine comprehendatur, apud Aeschylum videmus [21]): quibus autem gradibus et ex quo tempore ad hanc amplitudinem pervenerit, nescimus.

Reliquae septem Oceanides non iam, ut superiores illae, ab aquarum attributionibus appellatae, nec fontium ac rivulorum aut etiam terrarum praesides sunt, sed longe diversi generis, et de celsiore quodam dignitatis gradu huic minutarum nympharum gregi immixtae. Dicam primum de Dione, magna dea, summi Iovis uxore, Veneris et Bacchi

19b) De Europae nomine cf. etiam I. Grimm. Deutsche Myth. II p. 631. Multis hoc nomen e Phoenicum sermone corruptum videtur.

20) Cf. Muetzell. de emend. theog. Hes. p. 467.

21) Pers. v. 12, 57, 61, 73, 245, 541, 576, 893. Cf. Prometh. 410 et fr. Prom. sol. 201 Herm. Asiam Europae opponit etiam Simonides fr. 43. Quod Pherecydem quoque nomen ita usurpasse Ukertus scribit, Geogr. Gr. et Rom. I, 2 p. 213, nolo equidem in dubium vocare: sed testis ab Ukerto, itemque ab aliis, velut a Grotefendio in Paulyi Encyclop. s. v. Asia citatus, Schol. Apoll. IV, 1396, nihil nec de Pherecyde nec de Asia loquitur.

matre, sed nunc inter Auriverberam, Lactauram, Pecupascam, Streperam earumque similes adeo deformata, ut a plerisque ne nomine quidem suo agnosci potuerit. Nam sunt qui nihil hoc nisi aquarum utilitatem, τὴν ἐκ τῶν ὑδάτων ὠφέλειαν, ut ait scholiastes, significari censeant, utpote a διά praepositione et verbo ὀνίνημι ducto, quam sententiam Goettlingius amplexus est, licet exempla huius verbi cum διά compositi nulla inveniantur. Alios Διώνην a διαίνω dictam credere memini [21b], ut esset **Irrigua**, quae Διαίνη aut Δίαινα potius vocari deberet: nisi forte statuamus, ω̄ pro αῑ errore quodam, non scribendi [22], sed pronuntiandi, substitutum esse ab iis, qui verae rationis ignari similitudine huius nominis cum altero clariore deciperentur. Atqui nec licet, opinor, neque vero opus est, unius nominis diversas origines comminisci, si una certa suppetit, quae quominus ubique teneatur, nihil praeter speciem quandam et hinc ductae opinionis praeiudicium obstat. Theogonia v. 17, quo uno loco praeter hunc de Oceanidibus Dionae mentionem facit, inter maxima numina Iovis, Iunonis, Minervae, Apollinis, Dianae, Neptuni, Themidis, Veneris eam celebrari a Musis ait, quo loco de ignobili aliqua nympha aquatica cogitari non posse apparet [22b]: et novimus quum alibi tum maxime apud Dodonaeos aliosque Epirotas Dionen Iovis uxorem et σύνναον fuisse, id quod praeter scriptorum testimonia etiam nummorum Epiroticorum signa ostendunt [23]. Hanc Iovis uxorem sunt quidem qui in Titanibus numerent, Coeli ac Telluris liberis [24]: neque tamen hoc obstare debet, quominus ab aliis eam Oceani filiam habitam esse credamus. Nam idem in altera Iovis uxore, Eurynome, factum est, quae quum ab Hesiodo aliisque in Oceanidibus referatur [25], a Callimacho tamen, bonos sine dubio ac veteres auctores sequuto, Titanis

---

21b) Cf. Cornut. c. 24 p. 133.

22) Contrario errore Διαίνη pro Διώνη scriptum est in schol. ad Hom. Od. III, 91, quod non debebat Buttmannus tueri. Vid. Hermann. Opusc. VII p. 276. Lobeck. Pathol. serm. gr. p. 32.

22b) Cf. hymn. Hom. in Apoll. Del. v. 93, ubi Latonae parturienti adsunt dearum ὅσσαι ἄρισται ἔασιν, Διώνη τε Ῥείη τε, Ἰχναίη τε Θέμις καὶ ἀγάστονος Ἀμφιτρίτη.

23) Vid. imprim. Demosth. Mid. p 531 R. cum Buttmanni excursu IV, et eiusdem Mythol. I p. 22. Add. Strab. VII p. 329. Hermann. Opusc. VII p. 275.

24) Apollod. I, 1, 4 ibiq. Heyn. Orph. fr. 8 p. 467 Herm.

25) Theog. v. 358. Apollod. I, 2, 2. 3, 1.

9

dicta est[26]). Atque illam quae Dionen Titanibus adnumerat genealogiam ad Hesiodeam theogoniam nihil pertinere satis apparet ex eo, quod in duodecim Titanum enumeratione v. 133—137 haec non comparet: Oceani autem filia habita est in vetustiore quadam theogonia, quae, si non omnes, at plerosque saltem deos maiorum gentium ab Oceano et Tethye procreatos fingebat, hisque duobus non absimilem in iuniorum deorum generatione locum assignabat, quam qui Coelo et Telluri apud Hesiodum assignatus est. Antiquissimum huius rei testem Homerum habemus, qui Il. XIV, 201 *Ὠκεανόν* dicit *θεῶν γένεσιν, καὶ μητέρα Τηθύν*, et ib. v. 246, *Ὠκεανοῦ, ὅσπερ γένεσις πάντεσσι τέτυκται*, neque immerito I. C. Baurus, Myth. et Symb. II, 1 p. 291 hanc opinionem vetustiorem censet illa altera, quam Hesiodeae theogoniae initio propositam legimus. Maiestatem Dionae ipsum iam nomen indicat, ab eadem unde *Ζεύς* h. e. *Διεύς*, *Δίνς*, *Δίς* et *Δεύς* stirpe ductum[28]), ut quemadmodum *Διεύς*, Dius, Deus *κατ' ἐξοχήν* is dicebatur, qui summus coeli ac terrae rector erat, ita uxor eius *Διώνη* h. e. Dia, Diuno, Iuno. Nec temere suspiceris, etiam eius loci, ubi utriusque numinis religio praecipue vigebat, Dodonae nomen eiusdem stirpis esse, sive *Δωδώνη* (*Δώδων*) est domus Dionae, quemadmodum Schwenckius credit[29]), sive prima syllaba ex reduplicatione accessit. Et Dodonam Oceani filiam fuisse nonnulli tradiderunt[30]). Iam vero sicut Dius pater tanquam sator et procreator omnium, ita Dione tanquam mater et genetrix culta est, quae quum omni generationi, tum ei imprimis, quae maris et feminae copulatione perficitur, praeesset. Propinquum igitur Veneri numen habuit, unde haec ipsa, posteaquam e Phoenicia in Graeciam translata est, aut filia Dionae perhibebatur, ut apud Homerum aliosque legimus, aut plane cum ea confundebatur, cuius rei plurima imprimis apud Romanos poetas exempla sunt, unum autem maxime memorabile Praxillae, Sicyo-

26) Vid. Apollon. de coni. p. 505, 17. Cf. schol. ad Iliad. XVIII, 399. Fortasse tamen Titanis propterea dici potuit, quia Oceani filia fuit, Oceanus autem in Titanibus numeratur.

28) Cf. Pott, Etymol. Forsch. I p. 98. Max. Schmidt, in Iahn. Annall. phil. et paed. ann. 1830 tom. XII, 3 p. 339. Doederlin. Etym. I p. 6. II p. 68. Hoefer. Beitr. z. Etym. u. vergl. Gramm. I p. 267.

29) Etymol. mythol. Andeut. p. 37.

30) Vid. Steph. Byz. p. 110, 11 Westerm. Schol. ad Iliad. XVI, 233.

niae poetriae, quae quidem quum Bacchum Veneris filium diceret[31]), dubitari non potest, quin Venerem pro Dione nominaverit. Hanc enim Baccho matrem disertis verbis Euripides attribuit, in Antigona, deperdita tragoedia, ita deum appellans:

> Ὦ παῖ Διώνης, ὡς ἔφυς μέγας θεός,
> Διόνυσε, θνητοῖς τ' οὐδαμῶς ὑπόστατος[32]).

Et profecto quam apta Baccho mater Dione, magna illa genetrix, videri debuerit, neminem fugere potest. Quamobrem alii, vim illam genetricem in tellure potissimum inesse statuentes, eiusque numen Cereri tribuentes, non dubitarunt hanc ipsam Baccho matrem dare, cuius rei Diodorum III, 62 testem habemus: neque diversa fuit eorum ratio, qui pro Cerere filiam eius Proserpinam posuerunt[33]), plane ut a Praxilla pro Dione filiam eius Venerem substitutam esse vidimus. Atque etiam
qui vulgatissimam fabulam sequuti Semelen aut Thyonen dixerunt,
tamen huius quoque numen terrestre esse voluerunt, ἀποφαινόμενοι,
ut Diodorus ait, Θυώνην ὑπὸ τῶν ἀρχαίων τὴν γῆν ὠνομάσθαι,
καὶ τεθεῖσθαι τὴν προσηγορίαν Σεμέλην μὲν ἀπὸ τοῦ σεμνὴν
εἶναι τῆς θεοῦ ταύτης τὴν ἐπιμέλειαν καὶ τιμήν, Θυώνην 11
δὲ ἀπὸ τῶν θυομένων αὐτῇ θυσιῶν καὶ θυηλῶν. Alii Tellurem,
Θεμέλην dictam fuisse volunt, διὰ τὸ εἰς αὐτὴν πάντα καταθεμελιοῦσθαι, ἣν κατὰ συναλλαγὴν ἑνὸς στοιχείου, τοῦ σ, Σεμέλην οἱ ποιηταὶ προσηγορεύκασιν[34]). Mihi neque terrae hoc cognomen probabile videtur, neque deam, cuius numen ad generationem et procreationem pertineret, tali potissimum nomine appellatam esse credo: probabilius, arbitror, Σεμέλη non ex θεμέλη ortum, neque vero e σεμνός et μέλεσθαι, quae Diodori opinio fuit, compositum, sed nihil aliud quam σεβλήν, σεμλήν[35]) h. e. σεμνήν esse statuimus, ut

---

31) Apud Hesych. s. v. Βάκχου Διώνης.

32) Servavit hos versus scholiastes Pindari, Pyth. III, 177 (99). Cf. Boeckh. ad Soph. Antig. p. 177.

33) Vid. Muncker. ad Hygin. fab. 155 p. 225. Davis. ad Cic. d. N. D. III, 23.

34) Ioann. Lyd. de mens. p. 72, 15 ed. Bonn. Alias non meliores etymologias utriusque nominis habet schol. Pind. l. l., alterius autem, Σεμέλης, omnium maxime mirabilem Hermannus protulit Opusc. II p. 190: aliam Schwenckius Andeut. p. 147, rursus aliam Völckerus, Myth. Iap p. 113.

35) Etrusci igitur, syncoparum amantissimi, quum Semlam dixerunt, priscam nominis formam restituisse dicendi sunt. Legitur Semla in inscriptione speculi a Gerhardo descripti, Dionysos und Semele etc. Berlin 1833. 4.

ex epitheto proprium nomen evaserit, quemadmodum etiam in *Ἀριάδνῃ* s. *Ἀριάγνῃ*, Bacchi uxore, factum videmus, cuius nomen nihil proprie quam valde venerabilem significat[36]). Et $\bar{\mu}$ pro $\bar{\beta}$ in aliis quoque vocabulis Aeolenses pronuntiarunt, ut *κυμερνήτης* pro *κυβερνήτης*, *βάρμιτος* pro *βάρβιτος*, *τέρμινθος* pro *τέρβινθος* v. *τερέβινθος*[37]). Alterum nomen *Θυώνη* ab origine idem atque *Διώνη* esse credimus. Nam primam litteram eius radicis, quae est *Διν*, unde et *Δινς* et *Δινώνη*, *Διώνη* descendunt, in ore Graecorum etiam $\bar{\vartheta}$ factam esse, vel e *θεῶν* nomine apparet, quod quin eiusdem cum illis stirpis sit, nemo hodie dubitat. E *Θινώνη* autem aut *Θενώνη* quam proclivi mutatione pronuntiationis *Θυώνη* prodire potuerit, in aperto est. Atque sic etiam *Διώνυσον* nihil aliud quam *Θυώνυσον* sive *Θυωνίδαν*, quo nomine deus apud Rhodios appellabatur[38]), h. e. Dionae s. Thyonae filium esse putabimus, sive *ὖσος*[39]) idem esse quod *υἱος*, sive paragogen dicemus significationis incertae. Nam de Nysa non cogitandum esse, plane mihi cum Schwenckio convenit[40]). *Διώνυσον* autem, longa vocali secunda, antiquiorem nominis formam esse, qua sola Homerus ceterique epici veteres utantur, satis constat[41]), et qui unus contrarii exempli versus in Odyssea legitur, XI, 325, non sine causa spurius esse iudicatur. Posteriores de-
12 mum verae rationis ignari *Διόνυσον* dixerunt: matris autem Dionae me-

36) Hesych. *ἀδνόν· ἁγνόν. Κρῆτες.* Alterum ab *ἅζεσθαι* v. *ἅζεσθαι*, alterum ab *ἄγασθαι*, cognatis verbis ductum esse apparet. Cf. Buttm. Lexil. I p. 236. De *Ἀριάγνη* vid. Panofka in Annali dell' inst. archeol. ann. 1835 p. 83 sq. O. Iahn, Vasenbilder p. 28. Cur autem Hermannus Opusc. II p. 181 *Ἀριάδνην* Roborinam dixerit, nescio.

37) Vid. Etym. M. p. 158, 20. 543, 2. Niclas ad Geopon. 10, 73, 2. Ahrens de dial. Aeol. p. 45.

38) Vid. Hesych. s. v.

39) Componendum fortasse cum *ὕσδος*, quod pro *ὄζος* Aeolenses dixisse constat. Similiter de Dionysi nomine Zoega statuit, in Dissert. a Welckero editis p. 21. 219. Quae a C. F. Hermanno opponuntur, in opere postumo, Culturgesch. d. Gr. u. R. I p. 68, removeri posse arbitror. Nonnulli alteram nominis partem *ἀπὸ τοῦ ὕδατος καὶ τοῦ ὗσαι* repetiverunt. Vid. Plut. de Is. et Os. 34. 36. cf. Cornut. p. 173. Alia nominis forma *Δεύνυσος* est a *δεῦνος* quod veteres regem significare dicunt. Vid. Bast. ad Greg. Cor. p. 882: est autem fortasse nihil nisi epitheton, a *δεός* = *θεός* ut *θεῖνος*.

40) Etym. myth. Andeut. p. 140.

41) Apud Boeotos haec forma etiam posteriore tempore magis quam altera in usu fuisse videtur. Boeckh. Corp. Inscr. I p. 722 et Osann. Inscriptt. p. 198.

moria in vulgari mythologia adeo obscurata est, ut non modo in theogonia Hesiodea inter ignobiles nymphas plane delitesceret, sed ab aliis etiam ex matre Bacchi nutrix fieret Hyadibusque accenseretur[42]), utque in comitibus Bacchi una cum Thyone nominaretur, quasi diversa[43]). — Nos nunc, postquam magnam rerum genitricem Venerisque et Bacchi matrem agnovimus, comitem ei non incommodam *Πειθώ*, Suadam, adiungemus, cuius nomen Goettlingio fontem significare videtur, qui patiatur se fossa includi: quasi *Πειθώ* non activam potius significationem, (quae persuadet), quam passivam, (cui persuadetur), sibi deposcat. Veneri Suadam comitem dari solere nemo nescit[44]), neque qua id ratione fiat, obscurum est: multi filiam Veneris dixerunt, velut Sappho et Aeschylus[45]), quemadmodum Amor quoque ex deo antiquissimo, qui est in theogonia, in pusionem Venereum transformatus est, fratresque adeo multos cognomines accepit[46]). Iam vero quam propinquum Veneri numen Dione habuerit, paullo ante vidimus: neque igitur huic Suadam sororem datam mirabimur.

Non meliorem quam Dione sortem *Μῆτις* nacta est, quae quum et ipsa inter has minutas aquarum deas nominetur, doctissimo interpreti nihil nisi fontis nympha esse visa est, fatidica quadam virtute et futurorum praescientia praedita: ut fuerunt sane aquae eiusmodi com-

---

42) Nutrices Bacchi, nymphas Dodonides, Pherecydes easdem cum Hyadibus esse docuit, nominaque earum posuit Ambrosiam, Coronidem, Eudoram, Dionen, Aesylam, Polyxo. Schol. ad Iliad. XVIII, 486. Has, ut Ovidius ait Fast. V, 167, pars credidit Tethyos neptes Oceanique senis, scilicet ab Atlante ex Pleione Oceanide procreatas (vid. Hygin. fab. 192), alii ipsas Oceani filias dixerunt. (Hygin. fab. 182.) Dione in his numeratur etiam apud Ovid. Fast. VI, 711, codicum longe plurimorum testimonio, quum in aliis Thione, Theone aut Thyene sit, ut apud Hygin. poet. astr. II, 21 p. 395 Munck. — Thyonen Bacchi nutricem dixit Panyasis ap. Schol. Pind. l. l., unde hoc nomen etiam apud Pherecydem pro Dione restitutum voluit Valcken. ad Ammon. III, 12; temere.

43) Velut in vase Etrusco, quod Iahnius noster descripsit, libro supra n. 36 laudato, ubi Dionyso ex altera parte Dione ex altera Thyone adstat.

44) Vid. Boeckh. Explic. Pind. Pyth. IX, 40. Schneidewin. ad Ibyc. p. 111. De eius cultu apud Athenienses praeter Demosth. prooem. p. 1460 vid. Pausan. I, 22, 3, et apud Sicyonios Id. II, 7, 7.

45) Sappho ap. Procl. ad Hesiod. O. et D. v. 74. Aeschyl. Suppl. v. 1021, quem locum verissime Wellauerus emendavit: *Μετάκοινοι δὲ φίλᾳ ματρὶ πάρεισιν Πόθος, ᾇ τ' οὐδὲν ἄπαρνον τελέθει θέλκτορι Πειθοῖ.*

46) Quamquam fuerunt, qui unum tantummodo Amorem Veneris, reliquos nympharum filios dicerent. Vid Iacobs. ad Philostr. imag. p. 240.

plures, quas qui hausissent, vaticino quodam furore impleri crederentur. Metidi tamen quo facilius debitum locum vindicare possimus, alius poeta Hesiodeus cavit, ex cuius carmine, theogoniae olim subiuncto, versus aliquot a Galeno servatos habemus[47]), in quibus de Iovis cum hac ipsa Metide consortio haec leguntur:

13 *Αὐτὰρ ὅγ' Ὠκεανοῦ καὶ Τηθύος ἠϋκόμοιο*
κούρῃ νόσφ' Ἥρης παρελέξατο καλλιπαρῄῳ·
συμμάρψας δ' ὅγε χερσὶν ἑὴν ἐγκάτθετο νηδὺν
ἐξαπατῶν Μῆτιν, καίπερ πολυΐδριν ἐοῦσαν.

Habemus igitur non fontis alicuius nympham fatidicam, sed summi Iovis consortem, quae quum ab hoc devorata sit, penitus deinceps in eius praecordiis habitat eique *συμφράζεται*, ut in theogonia legimus, *ἀγαθόν τε κακόν τε.* Illi quoque, quos Apollodorus[48]) auctores sequitur, Metin Oceani filiam sociam Iovi et consiliariam fuisse tradiderunt in Titanum bello: neque diversam hanc esse ab illa, qua devorata Iupiter Minervam, ab ea conceptam, e suo ipse capite peperit, manifestum est. Apparet igitur nullam aliam Metin esse nisi Mentem ac sapientiam divinam, qua imbutus Iupiter mundi imperium capessivit et administrat: quae quod Oceani filia dicitur, ex eadem illa vetustiore theogonia explicandum est, de qua supra diximus, quae rerum omnium principia ab Oceano repetebat, et ex hoc quasi fonte provenisse statuebat quidquid esset in rerum natura, nec materiam solum, sed normam quoque et legem materiae movendae, componendae et regendae, animumque huius normae legisque sibi conscium eamque exercentem. — Metidis autem *Ἰδυῖα*, Gnara, cognomentum esse potuit, quippe quum sit illa *πλεῖστα θεῶν τε ἰδυῖα καταθνητῶν τ' ἀνθρώπων*, ut uterque poeta ait theog. v. 887 et apud Galen. v. 15. Proprium personae nomen ab iis fortasse factum crediderís, qui aptam uxorem *Αἰήτῃ*, Tellurino, matremque *Μηδείᾳ*, Prudentinae, quaererent. Accidit enim his duobus, id quod aliis quoque permultis accidisse constat, ut quum in antiquissima religione pro diis essent et colerentur, a posterioribus demum, et in vulgari et poetica mythologia, divinitate sua exuti ad mortalium conditionem detraherentur[49]). De Idyia tamen, verene a principio eadem ac Metis fuerit, an conficta tantummodo eam ob causam,

47) De his versibus vid. quae diximus in dissertatione de falsis indiciis lacun. th. Hes. indici schol. aest. h. a. praemissa p. 21 sqq.

48) I, 2, 1 cf. 3, 6.

49) Cf. Müller. Dor. I p. 396.

ut apta Medeae mater dari posset, nolo nunc disputare: est enim haec quaestio admodum intricata et quae longam orationem postulet. Interim videmus hoc saepenumero factum esse, ut, quum mater aut uxor alicui deo circumspicienda esset, una ex numeroso Oceanidum grege, Callirrhoe aliqua aut Clymene aut si quod aliud nomen conveniret, adsisceretur: quarum quidem conditio hactenus haud dissimilis fuit parvulorum, quibus patria nostra gloriatur, principum filiabus, quae et ipsae huic potissimum usui inserviunt, ut sint quibuscum pares nuptiae a terrarum dominis contrahi et liberi quaeri absque humilioris sanguinis contagione possint.

Τύχην, **Fortunam**, deam Homero non memoratam, ut qui ne appellativum quidem nomen usquam usurpet[49b]) alii **Προμηθείας**, **Providentiae**, filiam dixerunt, velut Alcman apud Plutarchum de fort. Rom. c. 4, a quo etiam **Εὐνομία**, **Distribua**, et **Πειθώ**, **Suada**, sorores ei adduntur, quo quid significare poeta voluerit apertum est; alii Iovis filiam Parcarumque sororem, velut Pindarus Ol. 14
XII, 1. 2[50]). Sed Oceano Fortunam prognatam illis videri consentaneum fuit, qui, ut modo dixi, omnium rerum principia causasque ex Oceano ortas esse statuerunt, quae causae quum aut fortuito agere aut certae et immutabili legi adstrictae esse viderentur, et Fortunam, fortuitorum eventuum, et Parcas, fatorum deas, Oceani filias dixerunt. Et Fortunae quidem locum in Oceanidibus Hesiodea theogonia servavit, Parcis autem alium assignavit, quum aut Iovis eas et Themidis, aut etiam Noctis filias fecerit[51]), quas fabulas et ipsas non absurde fictas esse apparet; accuratius autem in utriusque causas inquirere et quam probabile sit, utramque ab initio in hac theogoniae compositione receptam fuisse, disputare non est huius loci[52]). Ceterum non omnis tamen etiam Parcarum ex Oceano originis memoria oblitterata est, quippe quas Lycophro certe v. 144 *γυιὰς* dicat *ἀμνάμους δηναιᾶς Ἁλός*, **claudas propages veteris Maris**, h. e., ut scholiastes ait,

---

49b) Pausanias IV, 30, 4 primum nominis auctorem eum citat, cuius est hymnus in Cererem, v. 417. Est autem *Τύχη* etiam in hymn. in Minerv. X (XI), 5, porro in Solonis versu ap. Plut. Sol. c. 3 et apud Theognidem v. 130. Antiquiores non novi.

50) Cf. Pausan. VII, 26, 3.

51) Vid. v. 904—906 et 217 sqq.

52) De causis utriusque fabulae exposui in commentationibus ad Aeschyli Prometheum p. 108 sqq.

ἐγγόνους τοῦ Ὠκεανοῦ, aut, ut Tzetzes, τῆς Τηθύος. Nam Maris et Oceani discrimen, ut ab antiquioribus constitutum fuit, non semper observari constat: qua de re mox aliquid dicendum erit.

Εὐρυνόμην Latipotam interpretari malo, quam Latipascam cum Hermanno[53]). Neque enim fontis alicuius hanc nympham esse agros irrigantem aut etiam maioris aquae deam, navigationis et commerciorum lucro homines pascentem, facile probari posse arbitror. Fuit secundum Orphicorum theogoniam, quae, ut saepe alias, ita etiam hac in parte antiquiores fabulas revocasse videtur, Eurynome Ophionis uxor, eius qui primus et ante Saturnum totius mundi imperium habuit, ut Apollonius Argon. I, 503 ipsum Orpheum canentem inducit:

ὡς πρῶτον Ὀφίων τ' Εὐρυνόμη τε
Ὠκεανὶς νιφόεντος ἔχον κράτος Οὐλύμποιο,
ὥς τε βίῃ καὶ χερσὶν ὁ μὲν Κρόνῳ εἴκαθε τιμῆς,
ἡ δὲ Ῥέῃ, ἔπεσον δ' ἐνὶ κύμασιν Ὠκεανοῖο[54]).

Et colebant Eurynomen etiam posterioribus temporibus Pelasgicae stirpis homines, Phigalenses in Arcadia, habebantque in sanctissimo templo, quod uno quotannis die festo aperiri et intrari a sacerdote fas erat, statuam deae γυναικὸς τὰ ἄχρι τῶν γλουτῶν, τὸ ἀπὸ τούτου δὲ ἰχθύος[55]), ad quam similitudinem alios quoque deos aquaticos a Graecis fingi solitos esse constat[56]). Ophionem vero, Eurynomae consortem, anguinam formam humanae mixtam habuisse ipsum nomen fidem facit, neque dubium videtur, quin hunc quoque pariter atque Eurynomen vetusta illa theogonia ex Oceano prognatum voluerit. Posteriores autem, quum diversam theogoniam amplecterentur, Eurynomen tamen, utpote cultu ac religionibus populorum consecratam, non plane silentio praetermiserunt, id quod Ophioni accidit, sed locum

53) Opusc. II p. 189.

54) Plura de Ophione et Eurynome vid. ap. Schol. ad Aesch. Prom. 955 et 958, ad Aristoph. Nubb. 248. Tzetz. ad Lycophr. 1191. Nonn. Dionys. II, 573. VIII, 161. XII, 44. Zoega Abhandl. p. 216. 244. Koehler, de Nonno p. 24 et 84. Lobeck. Agl. p. 330. 398. — Apud Ioannem Lydum, de mens. p. 79 ed. Bonn., Eurynome ex Aphro Venerem parit.

55) Pausan. VIII, 41, 4. Quantopere autem Pausaniae aetate Eurynomes memoria vulgo obscurata fuerit, ex eo patet, quod a plebe Phigalensium pro Artemide habita est.

56) Cf. Gesner. ad Claudian. p. 142. 576. Braun in Annal. dell' inst. archeol. XII p. 97. Iahn. Archaeol. Abh. p. 64.

ei servarunt in Oceani filiabus, et sicut olim summo totius mundi numini haec copulata fuerat, ita nunc Iovi, ἄνακτι τῶν Ὀφίονος θρόνων, ut est apud Lycophronem v. 1192, eandem coniugem dederunt, ex qua Gratias ille genuerit. Gratiarum autem vim numenque in antiquissima religione aliquanto latius quam in vulgari et poetica mythologia patuisse probabile est. Id vel hinc colligas, quod Gratiarum nomine apud Athenienses colebantur Αὐξώ et Ἡγεμόνη, Auxia et Praebita, quarum alteram augendi et crescendi vim habere apparet, alteram autem naturae vices regere iisque viam monstrare et quasi praebitere h. e. praeire: hisque in populari religione adiuncta erat Θαλλώ, Flora, una ex Horis s. Temperiis, quae omnia florere facit[57]). Neque unquam, opinor, futurum fuisset, ut Gratias Orchomenii pro summis numinibus praeter cetera solemni religione colerent[58]), si nihil in iis nisi hilaritatem, laetitiam et festivitatem esse credidissent. Sed fuerunt illae ab initio bonae deae et beneficae, naturae munera hominibus gratificantes quaeque proveniunt ex terrae gremio bona grata et utilia dispensantes, quae si Veneri adiunctae fuerunt, ut fuerunt sine dubio, genitricem Venerem almamque matrem fuisse cogitabimus. Mox autem quemadmodum Veneris maiestas a poetis imminuta est, ut nihil ei praeter amorem venustatemque relinqueretur, ita Gratiarum quoque numen angustioribus quibusdam finibus circumscribi coeptum est et a moderamine ac dispensatione terrae munerum ad delectationem animorum cultumque vitae hilarem et iucundum traduci, ut impertirent, quemadmodum Pindarus canit,

τά τε τερπνὰ καὶ τὰ γλυκέα πάντα βροτοῖς,
εἰ σοφός, εἰ καλός, εἴ τις ἀγλαὸς ἀνήρ.
οὔτε γὰρ θεοὶ σεμνᾶν Χαρίτων ἄτερ
κοιρανέοισιν χοροὺς οὔτε δαῖτας· ἀλλὰ πάντων ταμίαι
ἔργων ἐν οὐρανῷ, χρυσότοξον θέμεναι παρὰ
Πύθιον Ἀπόλλωνα θρόνους, 16
ἀέναον σέβοντι πατρὸς Ὀλυμπίοιο τιμάν.

Quamquam vel sic apparet, quantum earum numen apud populum pulchritudinis et elegantiae in omni vita studiosissimum haberi debuerit.

---

57) Pausan. IX, 35, 1. Pollux VIII, 106. Stob. serm. XLI n. 141.

58) Vid. Boeckh. oecon. publ. Ath. II p. 367. Bergl. ad Alciphr. III, 1. Meinek. ad Euphor. p. 135. Müller. Orchom. p. 177 sqq. Hoeck. Kreta II p. 85. De physico Gratiarum numine cf. Welcker. ad Schwenck. Andeut. etc. p. 291.

Postremo in Oceanidibus loco nominatur *Στύξ*, **Rigua**, quae tamen, ut poeta ait, *προφερεστάτη ἐστὶν ἁπασέων*. Fontem hoc nomine in Arcadia fuisse aquae letiferae nemo nescit[59]): nec minus nota est de Styge apud inferos fabula, quam etiam theogoniae sive poetae sive compositori obversatam esse ex iis apparet, quae v. 400 et 792 de iure iurando deorum, et v. 775 sqq. de Stygis domicilio et aquarum eius cursu leguntur. Eum tamen, qui primus Stygem Pallanti nupsisse liberosque ex hoc *Βίαν, Κράτος, Ζῆλον, Νίκην*, **Vim, Robur, Concertationem, Victoriam** peperisse cecinit, necesse est aliud quid his nuptiis et hac progenie indicare voluisse. Nimirum *Στύξ*, a *στύω, στύζω* ductum, proprie **rigorem** significat, eamque vim, qua durescit materia stabilisque et firma fit, *Πάλλας* autem, quem Hermannus **Rotulum**, ego **Vibrantem** interpretor, vim alteram, qua movetur materia et agitatur. Utraque autem vis, et haec motrix, et illa statrix atque firmatrix, quam apte in vetere aliqua cosmogonia adhiberi potuerit ad rerum concretionem ac stabilitatem simul et mobilitatem explicandam quilibet intelligit[59b]). Hinc igitur Riguae cum Vibrante coniugium, liberique eorum Vis et Robur, in quibus pariter et firmitatem et mobilitatem inesse oportet, et Concertatio, quam necesse est et stabilem et vehementer tamen commotam esse, et Victoria, quae nisi utriusque rei coniunctione parari et retineri non potest. Hos autem liberos Rigua Iovi socios adduxisse fertur, quum is Titanes debellaret, abs quo nunquam posthac discedunt. Scilicet Iupiter unus omnium deorum validissimus est, eiusque robur nulla res frangit, et ex omni certamine victor semper evadit. Ceterum ut Styx, ita etiam coniux eius Pallas ab Oceano, quippe omnium rerum ac potestatum fonte atque origine, prognatus dici debebat, et dicebatur sine dubio in vetusta illa cosmogonia, cuius discerpta quaedam membra Hesiodeum carmen servavit, aliis ad diversam rationem pertinentibus admista: quam diversarum fabularum contaminationem in hoc quoque agnoscimus, quod

59) Pausan. VIII, 18. Herod. VI, 74. Strab. VIII p. 389. Senec. Qu. nát. III, 25. Curtius, Pelop. I p. 197. 212.

59b) Comparari possunt Empedocleae *Κινώ* et *Ἀστεμφής* v. 30 Karst. Ceterum non supervacaneum fuerit repetere h. l., quod iam alibi monui, diss. de Titan. p. 23, nihil aliud me quam rationem physicam, quae theogoniae compositori obversata videri possit, indicare voluisse, longe autem abesse ab ea opinione ut eandem aut similem quandam rationem vetustis de Pallante et Styge fabulis primitus inclusam fuisse credam.

Pallas in hac theogonia Crii Titanis et Eurybiae, Ponti filiae, nuptiis procreatus dicitur, cui fabulae quaenam ratio physica inclusa sit, alio loco videbimus[59c]).

Hae sunt quas theogonia enumerat Oceanides, paucae de multis: nam ter mille esse dicuntur versu 364, aut etiam decuplo plures, si scholiastae Pindarici lectionem sequimur, ad Ol. V, 1[60]). Nihil igitur mirum, quod alias alibi multas nominari videmus Hesiodo non memo- 17
ratas, quum partim fontium ac rivulorum quorumvis nymphae aut filiae Oceani aut etiam neptes haberentur[61]), partim terrarum quoque et insularum aliorumque locorum divae cognomines, velut **Rhodus**, **Mopsopia**, **Camarina**, **Aetna**, **Ephyre** in Oceanidibus censerentur[62]), partim aliae passim, de quarum parentibus non constaret, nullo negotio *τῆς πολυτέκνου Τηθύος ἔκγονα* haberi possent[63]), postremo una atque altera etiam confingeretur temere a mythologis, si qua muliere divina opus esset in veteribus fabulis ad suum captum interpretandis, cuius generis memorabile dignumque Palaephati ingenio exemplum unus, nescio quis, edidit, cui quum Iupiter Minervam e suo capite, *ἐκ κορυφῆς*, procreans vehementer displiceret, nympham ei copulavit *Κορυφήν*, Oceani filiam, ex qua Minervam rite atque ordine natam sustulerit[64]).

59c) Vid. diss. de Titan. p. 20. de Hecate p. 16.

60) Is enim *τρὶς γὰρ μυρίαι* legit pro *τρὶς γὰρ χίλιαι*. Sed veram esse vulgatam omnium codicum lectionem vel hoc documento est, quod quum totidem quot filiae, etiam filii Oceani, fluvii scilicet, esse dicantur v. 367, fluviorum numerum termillenarium disertis verbis testatur etiam Acusilaus apud Didymum, cuius locum exscripsit Macrob. Sat. V, 18 p. 548 Zeun. Nam **Acusilai** nomen ibi pro **Agesilai** reponendum esse nemo dubitabit.

61) Cf. Spanh. ad Callim. h. in Dian. v. 14. et h. in Del. v. 109.

62) De Rhodo nympha Oceanide vid. Epimen. ap. Schol. Pind. Ol. VII, 24. De Mopsopia Suid. s. v. *Εὐφορίων*. De Camarina Pind. Ol. V, 4. (quamquam hoc nomine non urbs solum sed etiam *λίμνη* fuit.) De Aetna Steph. Byz. s. v. *Παλίκη*. De Ephyre Eumelus ap. Pausan. II. 1, 1. — Poterant facile plura exempla congeri: sed nolo in talibus tempus perdere.

63) Huc fortasse pertinet Lysithoe, Oceani filia, mater Herculis primi, apud Ioannem Lyd. de mens. IV, 46 p. 82 Bonn., unde restituta est Ciceroni de N. D. III, 16 a Creuzero, non diversa fortasse a Lysithea Bacchi primi matre ap. eundem Ioannem IV, 38 p. 72: quamquam haec quidem Creuzero Proserpina potius esse videtur propter Cicer. l. l. c. 23.

64) Vid. Cic. d. N. D. III, 23, 59. — Fuerunt qui, posteaquam plus una Minerva statui coeptae sunt, Coryphae filiam eam dicerent, quae *Ἱππία* cognominatur,

Hactenus de Oceanidibus: nunc de Nereidibus dicendum est, quas Hesiodus cumque Hesiodo plerique quinquaginta numerant, nonnulli tamen centum esse perhibent

aequoreas Nereo genitore puellas[65]).

Ac Nerei ipsius nomen constat fere[66]) hodie nihil nisi Fluorem significare: quod quum ita sit, non maris solum, sed omnino aquarum numini aptum videri debebit. Sed theogonia, quum duo aquarum ge-
18 nera discernat, dulcium, quarum e Coelo et Tellure origo, cuius generis principatum Oceanus habet, *τελήεις ποταμός*, universum terrarum orbem ambiens fluviorumque omnium et rivorum progenitor, alterum marinarum, quae ex *Πόντῳ*, Profundano, solius Telluris filio ortae sunt, prorumpentibus scilicet ex cavernis terrae humoribus et medium eius sinum ac cavitatem implentibus, huic generi Nereum assignavit eiusque fratres *Θαύμαντα*, Mirinum, et *Φόρκυν*, Or-

---

eique patrem non Iovem, sed Neptunum, equestrem scilicet deum, darent; quod Mnaseam fecisse Harpocr. s. v. *Ἱππία Ἀθηνᾶ* aliique grammatici referunt. Cf. Naek. in Choerili fr. p. 142. De Mnasea dixit Iahnius noster, Palamed. p. 31 sqq. moxque data opera etiam explicatius dicturus est.

65) Propert. III, 5, 33 Burm. Etiam Sophoclis *ἑκατόμποδας Νηρῇδας*, Oed. Col. 722, non quinquaginta, sed centum esse peritissimis interpretibus, Musgravio, Elmsleio, Reisigio, Hellero, placet, quibus ego quoque accederem, quum praesertim centum etiam a Platone Crit. p. 116 E. et ab Ovidio Fast. VI, 499 numerentur, nisi me moveret Hermanni, viri summi, auctoritas, *ἑκατόμποδας* nihil aliud nisi multipedes h. e. multas esse statuentis. Cf. Pindar. apud Athen. XIII p. 574 A: *κορᾶν ἀγέλαν ἑκατόγγυιον*, quod recte interpretatur Meinek. Exerc. in Ath. spec. II p. 29. Ceterum praeter quinquaginta Nereidum nomina Hesiodea facile totidem alia, si quis hoc agat, e poetis aliisque scriptoribus aut etiam ex artis operibus congeri possint, praesertim si quis etiam adoptivas quasdam et improprie dictas Nereides connumeret, qualis fuit e. c. Leucothea (Iacobs. ad Philostr. p. 483) et Helle sec. Valer. Flacc. II, 590. In universum cf. Ammon. de diff. s. v. *Νηρεΐδες*, et Preller. de Mnasea in Diurn. antiquar. (Zeitschr. f. d. Alt.-W.) 1846 p. 680.

66) Hoc „fere" addendum fuit propter Hermannum, Opusc. II p. 178, qui *Νηρέα*, a *νή* et *ῥέω*, Nefluum interpretatur, assentiente Creuzero, epistt. ad Herm. p. 173. — Veriorem, ut equidem arbitror, sententiam, ut nomen a *νάω*, *ναρός* deducatur, et veteres plurimi probarunt, et e recentioribus, qui unus instar multorum est, Lobeckius ad Phryn. p. 42. — Ceterum memorabile de Nereo Hesiodeo iudicium est ap. Schol. ad Iliad. XVIII, 38: *πλανηθέντες οἱ περὶ Ἡσίοδον Νηρέως ἀνέγραψαν θυγατέρα τὴν Θέτιν, τοῦ ποιητοῦ παρὰ τὸ νεῖν τὴν λέξιν (Νηρεΐδας) ποιησαμένου, ὅθεν καὶ νῆσος καὶ ναρὸν τὸ ῥευστικόν. Ἦσαν δὲ Πρωτέως, φησὶν (Ὅμηρος), ἢ Φόρκυνος· οὗτοι γὰρ γέροντες ἐνάλιοι παρὰ τῷ Ποσειδῶνι.* Hi igitur, quos grammaticus sequitur, Nereum ab Hesiodo ex Homeri loco male intellecto confictum crediderunt.

cum, sororesque *Κητώ*, Cetonam, et *Εὐρυβίην*, Latipollam, de quibus hoc tempore non loquimur. Est autem haec diversi generis aquarum distinctio haudquaquam ab omnibus servata. Nam Homerus Iliad. XXI, 196 Oceanum esse ait

ἐξ οὗπερ πάντες ποταμοὶ καὶ πᾶσα θάλασσα,

et Euripides Orest. v. 1377 pontum ab eodem Oceano repetit,

πόντον, Ὠκεανὸς ὃν ταυρόκρανος ἀγκάλαις
ἑλίσσων κυκλοῖ χθόνα,

ubi ipsum Oceanum ex fluvio in maris magnitudinem excrevisse videmus. Neque distinguit utrumque genus Aeschylus, quum fontes dulcis aquae non solum ab Oceanidibus, sed etiam ab Neptuno, quem vulgaris mythologia pariter ac Pontum et Nereum marinis tantum aquis praeficit, mitti facit, Sept, ctr. Theb. v. 292,

ὕδωρ τὸ Διρκαῖον εὐτραφέστατον πωμάτων
ὅσων ἵησιν Ποσειδῶν ὁ γαιάοχος,
Τηθύος τε παῖδες.

neque Euripides, quum Nereides non solum in mari sed etiam in fluviis rivisque, qui proprie Oceanidum sunt, versantes inducit. Ion. v. 1083,

πεντήκοντα κόραι Νηρέος, αἱ κατὰ πόντον
ἀενάων τε ποταμῶν δίνας χορευόμεναι.

Eiusmodi exempla multa proferri possunt e poetis, eodemque pertinet, quod ab Hygino pr. p. 4 Oceanitides Ponti et Maris filiae dicuntur, aut quod a scholiaste Aeschyli ad Prometh. v. 636 plane confunduntur cum Nereidibus: quid? quod fuerunt, qui Nereum ipsum eundem atque Oceanum esse docerent[67]). In ipsa autem theogonia Hesiodea utriusque generis coniunctionem hactenus saltem significatam videmus, quod uxor Nereo Doris copulatur, v. 241. 2., una ex Oceanidibus, pro qua quod alii Amphitriten nominant, velut Arion, vel quisquis est auctor hymni in Neptunum ab Aeliano servati[68]), hanc ipsam inter Oce- 19

67) Mythogr. Vatican. I, 204 p. 63 Bod. Cf. Antip. epigr. Anthol. Pal. IX, 151 v. 7 tom. II p. 51: *Νηρηΐδες Ὠκεανοῖο κοῦραι.*

68) Hist. anim. XII, 45: *δελφῖνας ἔναλα θρέμματα κουρᾶν Νηρεΐδων θεᾶν, ἃς ἐγείνατ' Ἀμφιτρίτα.* Vulgo haec Neptuni uxor dicitur, potestque Neptunus cum Nereo confusus videri a Catullo, qui Thetin Nereidem in epithal. Pel. et Th. v. 28 pulcherrimam Neptuninen dicit, nisi praestat Perizonium sequi, Animadv. hist. IX p. 409 ed. Harl., qui Neptuninen interpretatur Neptuni imperio subiectam, aut G. I. Vossium, de Idol. p. 706, qui aliam fabulam Catullum sequutum statuit de Nereo, Neptuni e Canace filio, ut Neptunine sit neptis

anides nominatam habemus apud Apollodorum I, 2, 2[69]). — Nereidibus nomina imponi conveniebat aut a maris affectionibus et muneribus, aut etiam a terris et insulis, quae mari alluuntur; sed huius generis pauca tantum et maxime generalia in Hesiodi catalogo inveniuntur, plurima alterius, in quibus nonnulla Oceanidibus cum Nereidibus communia esse non mirabimur. Talia sunt *Δωρίς*, *Εὐδώρη* et *Θόη* vv. 250. 244 et 350. 360[70]), quaeque v. 247 nominatur *Πασιθέη*, in codice Taurinensi *Πασιθόη* est, quod nomen in Oceanidibus legimus v. 352: quamquam ibi quoque olim *Πασιθέη* lectum esse scholia ostendunt. Aptum autem utrumque pariter Oceani et Nerei filiae, ut aut Omnivaga dicatur, aut Conspicua: sic enim *Πασιθέης* nomen cum scholiaste interpretor, *τὴν ὑπὸ πάντων θαυμαζομένην, ἣ εἰς ἣν πάντες θεῶνται*[71]). — *Ἱπποθόη* porro Equicita, *Ἱππονόη*, Equicordia, v. 251, et *Μενίππη*, Equivalida, v. 260, ad eandem aquarum cum equis comparationem pertinent, atque *Ἱππώ*, Equiria, quod nomen Oceanidis supra cognovimus. Ad navigationem spectant *Φέρουσα*, *Εὐπόμπη*, *Ποντοπόρεια*, Ferens, Deduca, Naviga, vv. 248. 261, item *Εὐλιμένη*, Portuna, v. 246, quae commodas navibus stationes praebet, et nisi fallor etiam *Σαώ*, Salvia v. 242, quae navigantes salvat, *διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν πλεόντων*, inquit scholiastes. Eodem Goettlingius trahit *Εὐνείκην* v. 247, quam esse vult *τὴν εὐναῖς εἴκουσαν*, h. e., ut ipse convertit, quae ancoris cedat vel parcat. Sed qua ratione mare anchoris loco cedere — nam hoc proprie est *εἴκειν* — dici possit, non magis intelligo, quam quomodo id pro parcere accipi potuerit, praeferendamque iudico alteram nominis scripturam, quae est apud Apollodorum I, 2, *Εὐνίκην*, Victricem, quod nomen ad maris vim invictam pertinet, quidquid oppositum est facile superantem[71b]). Similem ra-

Neptuni, aut Hauptium, qui Nereine rescribi vult, Quaest. Cat. p. 71, cuius commode admoneor ab Aschersonio.

69) Suspectum ibi nomen Amphitritae habetur a vv. dd. propterea, quod idem postea rursus inter Nereïdes comparet. Quasi non cognomines inter se Oceanides et Nereïdes esse possint, cuius generis exempla statim proferam. Et Amphitritae locum suum in Oceanidibus tuetur etiam Apoll. I, 4, 3, 6.

70) De *Θόη* tamen dubitari posse infra videbimus.

71) Legitur *θέουσιν* pro eo, quod scriptum fuisse arbitror *θεῶσιν*, idque rursus pro eo, quod debuit, *θεῶνται*.

71b) Muliebre nomen *Εὐνίκα* est e. c. apud Theocrit. XIII, 45, ubi item ali-

tionem *Δυναμένη*, **Potens**, v. 248 habet. Ad fluctus marinos pertinent *Κυμώ*, **Undina**, v. 254, *Κυμοθόη*, **Undicita**, v. 245, et *Κυμοδόκη*, **Flucticonda**, v. 252, quae citatos fluctus sedat et quasi excipit atque recondit cum *Κυματολήγη*, **Fluctisterna**, v. 253[72]). Huic proxima *Γαλήνη*, **Tranquilla**, v. 244, vel, ut ab aliis dicitur, *Γαληναίη*, **Tranquillina**, *λιπαρὴ θεός*[73]), cuius nomen per se planum. Colorem maris significant *Γλαύκη*, **Caesia**, v. 244, quo nomine ipsum mare appellatur v. 440[74]), et *Γλαυκονόμη*, **Caerulana**, v. 256, quae caerula freta incolit et moderatur. Etiam *Γαλάτειαν*, v. 250, malo cum Gesnero ad Claudian. p. 144 de colore dictam interpretari, **Lacteam** v. **Candidam**[74b]) quam contingere cum aliis *Ϝαλάθειαν* nescio quam, quae digamma in gamma, aspirata in tenuem mutata, *Γαλάτεια* evaserit[75]). Non absurde autem illud nomen eiusdem cuius *γαλήνη* stirpis esse scholiastes innuit, quum interpretatur: *εὐειδὴς Γαλάτεια, ἡ εὐειδὴς γαλήνη, ἡ λευκότης τῶν κυμάτων, ὅτε μετρίαις αὔραις περιπνέεται θάλασσα, καὶ ἡ ὄψις αὐτῶν ἡ χαρίεσσα.* Neque alio pertinet fortasse *Πανόπη*, v. 250, vel *Πανόπεια*[76]), **Oculina**, quippe quum leniter motum mare solis splendorem multis quasi oculis et tanquam tota sit oculata, recipiat reddatque. Ad magnitudinem maris refero *Πουλυνόμην*, **Multipotam**, v. 258, quae longe lateque multa possidet. *Ἀμφιτρίτη*, v. 243, est **Circumflua**, a verbo obsoleto *τρίω*, eiusdem ac *ῥέω* significationis, unde *τριτώ*, quod Hesychius *ῥεῦμα* interpretatur, et *Τρίτων*, Neptuni et Amphitritae filius, v. 930[76b]). Significatur igitur illo no-

---

quot codd. *Ε'νείκαν* habent. *Εὐνείκην* Salaminiam Sapphus amicam novimus e Suida s. v. *Σαπφώ*. [Cf. Lehrs populäre Aufsätze S. 99.]

72) Nonnullis hoc nomen non proprium, sed appellativum visum esse scholiastes docet, qua de re cf. Mützell. p. 441. Tuetur proprium nomen etiam inscriptio vasculi in Annal. dell' inst. di corrisp. archeol. IV p. 124, a Goettlingio ad v. 243 memorata.

73) Callimach. epigr. 5, 5. Cf. Eurip. Helen. v. 1470. Athen. VII, 106 p. 318. Pausan. II, 1, 8.

74) Hanc Glaucen nonnulli tertiae Dianae matrem fecerunt. Cic. d. N. D. III, 23. Ampel. c. 9 p. 57 Beck.

74b) Cf. Lucian. dial. marin. 1. Lobeck. Prol. Pathol. p. 369. Iahn. Arch. Beitr. p. 411.

75) Welcker, über eine Kretische Colonie p. 6.

76) Vid. Hermann. Opusc. VI p. 168.

76b) A Lycophrone v. 119. 576 etiam Nilus *Τρίτων* dicitur.

mine mare terras ambiens, ut etiam Neptunus γαιήοχος est — nam fallitur sine dubio Letronnius[77]), quum de mari cogitat innatantem terram sustinente, quae opinio posterioris demum aetatis fuit —, deoque terras amplexo nulla aptior quam diva Circumflua uxor videbatur, quo nomine ab aliis etiam Nerei uxorem dictam esse supra vidimus[78]). Et notum est Ἀμφιτρίτην metonymice nonnunquam pro ipso mari dici, ut est ἀγάστονος Ἀμφιτρίτη Od. XII, 97 et κύματα Ἀμφιτρίτης ib. v. 60. — Porro Νησώ et Νησαίη, vv. 261. 249, Insulia et Insulana, Ἀκταίη et Ἠϊόνη, vv. 249. 255, Actaea et Littorea, Ψαμάθη, v. 260, Arenosa, et Σπειώ, v. 245, Specua, facilem habent intellectum. Difficiliora sunt Πρωτοῦς, v. 243, et Πρωτομεδείας, v. 249, nomina, quorum alterum Blomfieldius ad Aesch. Sept. ctr. Theb. v. 123 corruptum ratus mutabat in Πρωνομέδειαν, ut significaretur quae promontoria curat, Goettlingius, scriptum in libris omnibus nomen tuitus, undarum littoralium gubernatricem interpretatur: alterum autem, ab hoc praetermissum,
21 scholiastae inditum volunt aut παρὰ τὸ πρώτως ἐπιβαίνειν τῆς θαλάσσης, quod me non satis intelligere fateor[78b]), aut παρὰ τὸ πρωτεύειν· πρωτεύει γὰρ ὥς φασι τὸ ὕδωρ πάσης ὕλης, quam explicationem habet etiam Eustathius ad Iliad. XVIII, 43 p. 1130, 62. Additur tertia sententia, ἢ διὰ τὸ βασιλικὸν τῆς γαλήνης, quam qui excogitarunt, tranquillitatem maris ac serenitatem Πρωτώ dictam voluerunt, utpote regium quendam ac principalem habitum, quemadmodum nos quoque principes Serenissimos appellamus, Byzantii γαληνότητα iis tribuunt. Similiter Πρωτομέδειαν scholiastae interpretantur, διὰ τὸ πρωτεύειν τῶν ἄλλων στοιχείων καὶ βασιλεύειν αὐτῶν ὡς ἐξ αὐτοῦ γεγενημένων, ὡς εἴρηται (scil. ad v. 243), ἢ διὰ τὸ βασιλικὸν τῶν πρωτίστων τὴν βουλὴν διὰ τὴν σχολὴν καὶ γαλήνην[79]). Etiam Proteum illum deum marinum veteres dictum

77) Essai sur les idées cosmographiques, qui se rattachent au nom d'Atlas. In Annal. dell' inst. archeol. II p. 169.

78) Hesiodo v. 930 haec, quae Neptuno nupsit, Amphitrite sine dubio Nereïs visa est, quum Oceanidem hoc nomine nullam memoret: Apollodor. I, 4, 6 Neptuni uxorem Oceanidem dicit.

78b) Fortasse hanc esse voluit, quae adsit mare primum ingredientibus, eorumque curam gerat.

79) In Gaisfordii editione, qua sola uti potui, perperam scriptum est γεγενημένην pro γεγενημένων, omissaque verba ἢ διά, quae abesse non posse apparet.

volunt ab eo, quod prima natura ceterarumque omnium origo aqua sit, ut est in Orphico hymno XXIV:

Πρωτέα κικλήσκω πόντου κληῖδας ἔχοντα,
πρωτογενῆ, πάσης φύσεως ἀρχὰς ὃς ἔφηνεν:

eaque ratio, ut in Protei nomine Heynio Schwenckio aliisque probata est[80]), ita quominus etiam in duarum Nereidum, *Πρωτοῦς* et *Πρωτομεδείας*, Primiae et Primicurae, nominibus probetur equidem non intercedam.

Alia porro nomina ad pulchritudinem maris pertinent, *Ἀγαυή*, Miranda, v. 246, et *Πασιθέη*, Conspicua, v. 247, de quo supra diximus, alia ad amoenitatem suavitatemque, ut *Εὐκράτη*, Temperia, v. 244, quae aestivos calores amoeno frigore temperat, aut *διὰ τὸ εὐκράτους διδόναι τοὺς ἀέρας*, ut ait scholiastes: *Ἐρατώ*, Amata, v. 247, et *Μελίτη*, Mellita, v. 246, ad quam similitudinem etiam aliis deabus blanda nomina imponebantur, ut Proserpinae *Μελιτώδης* aut *Μελιτώνη*, Dianae *Βριτόμαρτις*, quod nomen in sermone Cretensium nihil aliud quam dulcem puellam significare Solinus c. 11 testatur. — *Ἁλίη*, Salina, v. 245, si verum est hoc nomen, qua de re infra dicetur, et *Ἁλιμήδη*, Salsipota, v. 255, nullam interpretationem poscunt: *Εὐάρνην* denique, v. 259, eam esse arbitror, quae bonos agnos alat; latine Agnipascam dixeris, quod nomen etiamsi Oceanidi magis quam Nereidi, dulcis aquae fonti quam mari, convenire videatur, — ut Pecupasca fuit in Oceanidibus, — tamen ne a Nereide quidem alienum iudicabunt maris accolae, qui pascua littoralia, quae salsis aquis nonnunquam irrigantur, gratissimum pecori et saluberrimum pabulum praebere sciunt.

Restant novem nomina generis diversi, neque a mari rebusque maritimis ducta, sed aliunde interpretanda, *Θέτις*, *Θεμιστώ*, *Λαομέδεια*, *Λειαγόρη*, *Εὐαγόρη*, *Λυσιάνασσα*, *Αὐτονόη*, *Προνόη*, *Νημερτής*. Ex his *Θέτις*, *δέσποινα πεντήκοντα Νηρῄδων κορῶν*, ut Aeschylus cecinit[81]), longe omnium no- 22

80) Heyn. ad Verg. Georg. IV, 387. Schwenck. Etymol. mythol. Andeutungen p. 181. Cf. Eustath. ad Od. IV, 401 p, 1503, 9.

81) Apud Schol. Arist. Ach. v. 883. — Versus est ex *Ὅπλων κρίσει*, cuius tragoediae argumentum notum est, copioseque expositum a Quinto in Paralip. V, 1—320, cyclicos poëtas, Arctinum in Aethiopide aut Leschen in parva Iliade, aemulato. Quamquam mentionem rei habet iam Odyssea lib. XI, 542 sqq., ubi Ulixes narrat Aiacis animam apud inferos sibi indignatam *εἵνεκα νίκης*, *τήν μιν ἐγὼ νι-*

dictum est, et per novem annos secum habuisse perhibetur[86]), aut de Baccho, qui et ipse, quum Lycurgum fugeret, a Thetide receptus et servatus est[87]). — Nomen deae nonnullis eiusdem ac Τηθύς, **Alumnia**, stirpis esse visum est, itaque a θάω declinatum, unde et τή- 23
θη et τηθίς sunt, quumque Θητύς esse deberet, correpta prima vocali et mutata terminatione Θέτιν evasisse[88]). Mihi hoc parum probabiliter et contra analogiam sumptum videtur: nam quod comparant τελχίν et θελγίν, ἐνθεῦτεν et ἐντεῦθεν ac similia, facerent haec ad rem, si de Τηθύς pro Θητύς aut de Θητύς pro Τηθύς dicto ageretur: reliquae autem mutationes illis exemplis nullo modo probabiliores fiunt. Nec vero quisquam eo confugere volet, ut etiam a veteribus nonnunquam Thetidis et Tethyos nomina inter se confusa esse dicat: non enim factum hoc est nisi ab imperitis, velut a mythographo Vaticano, infimi subsellii ludimagistro, cui Tethys Thetis maior est, quae Nereo, qui idem sit atque Oceanus, nupsisse ex eoque Thetin minorem peperisse dicitur. Prudentiores, quod quidem ego sciam, omnes utramque probe distinxerunt, Thetidisque nomen non a θάω, sed a θέω, τίθημι deducendum esse censuerunt, in quibus est scholiastes ad Hom. Il. I, 399, p. 33 a 33, qui Θέτιν τὴν θέσιν καὶ φύσιν τοῦ παντός interpretatur.[89]). Nec sane dubitandum arbitror, quin θέτις nomen femininum sit eius quod masculino genere θέτης est, cuius haec vis, ut significet eum, qui aliquid instituit, ordinat, disponit, in compositis, qualia sunt ἀγωνοθέτης et ἀθλοθέτης, agnoscitur, quemadmodum etiam ipsum verbum τιθέναι vel τίθεσθαι saepenumero usurpari nemo ignorat. Erit igitur Θέτις, **Stata**, quum origine, tum, ut arbitror, etiam propria significatione eadem ac Θέμις indeque ductum alterum nomen Θεμιστώ, **Statina**, quam Thetidis sororem habemus versu 261, duobus scilicet unius divinae naturae nominibus in duas personas distributis, id quod non raro factum esse mythologi sciunt. Adde quod ἀθέτως pro ἀθέσμως Aeschylum in Prometheo dixisse Hesychius testatur, unde illud recte a Bentleio et re-

86) Hom. Il. XVIII, 395 sqq.

87) Il. VI, 136.

88) Schwenck. etymol. mythol. Andeut. p. 102. Baur. Symbol. II, 1 p. 281. Weisk. Prometh. p. 318.

89) Cf. et Eustath. ad h. l. Heraclit. alleg. Hom. c. 25 Cornut. c. 17 p. 79. *Tzetz. ad Lycophr.* v. 22.

centioribus editoribus restitutum est Prom. v. 150. Hinc θετόν quoque apparet pro eo quod est θέσμιον dictum esse aut potuisse saltem dici, et Θέτιν esse quasi Θεσμίαν, deam res disponentem, legemque iis atque ordinem praescribentem: quae quum a Menelao post Troiam eversam una cum Πραξιδίκῃ, iustae vindictae dea, consecrata esse dicatur[90]), videtur hac quoque re coniunctio utriusque numinis, et munus Thetidis ad legem iustitiamque pertinens significari. Talem autem deam quod Nerei filiam fabulae fecerunt, non magis mirabimur, quam quod **Metis** Oceani filia facta est. Utrumque eandem habuit rationem, explicandam scilicet ex eadem illa vetustissima theogonia, de qua supra dictum est, quae rerum omnium principia legemque ac normam ab aquosa natura primigenia repetebat. Itaque ut Oceanus, sic etiam Nereus ab Orphicis ἀρχὴ ἁπάντων dictus est, et filia eius ἡ θέσις καὶ φύσις τοῦ παντός suo iure haberi potuit. Iam vero quemadmodum Themis non solum illam universae naturae legem ordinemque
24 omnia complexum moderari, sed praeesse eadem praecipue humanae societati credebatur, legesque, quibus haec continetur, sancire, et vero etiam conventibus hominum et conciliis praeesse, ut est apud Homerum Od. II, 68,

ἥτ' ἀνδρῶν ἀγορὰς ἠμὲν λύει ἠδὲ καθίζει,

eiusque filia Δίκη apud Aratum, Phaen., v. 105,

ἀγειρομένη γέροντας
ἠέ που εἰν ἀγορῇ ἢ εὐρυχόρῳ ἐν ἀγυιῇ
δημοτέρας ἤειδεν ἐπισπέρχουσα θέμιστας,

ita nihil mirum sorores Thetidi datas esse Λαομέδειαν, **Poplicuram**, quae populos regeret, et Λειαγόρην atque Εὐαγόρην, **Popliconciam** et **Facundam**, moderatrices scilicet conventuum, in quibus hominum animi dicendo flectuntur, denique Λυσιάνασσαν, **Regopitulam**, quae regibus ac principibus opitularetur eosque sublevaret[91]). Hae enim omnes, quod Thetis et Themisto in rerum universitate, idem ipsae in humana societate efficiebant. — De Αὐτο-

---

90) Pausan. III, 22, 2. Cf. quae Muellerus disputavit ad Aeschyl. Eumen. p. 188, acerbius quam iustius vituperatus ab Hermanno Opusc. VI, 2 p. 208.

91) Παρὰ τὸ λυσιτελεῖν, ut ait Scholiastes. Non raro λύειν hoc sensu dici notum est. Vid. Elmslei. ad Eur. Med. 553. Monk. ad Alcest. v. 644. — Hermannus, epist. ad Creuzer. de tract. mythol. p. 90 maluit Λυσιάνειραν, sed mutavit postea iudicium, Opusc. VI, 1 p. 168.

νόη, Cata, et Προνόη, Provida, ambigas, utrum huc potius pertinere dicas, an eodem, quo Νημερτή, Veram, h. e. ad fatidicam quandam vim aquarum, quam etiam in Nereo inesse credebant, quem proinde Hesiodus ἀψευδέα καὶ ἀληθέα dicit et νημερτῆ τε καὶ ἤπιον, οὐδὲ θεμιστέων ληθόμενον, filiamque Veram praedicat πατρὸς ἔχειν νόον ἀθανάτοιο. Ceterum facile apparet utrumque munus quodammodo inter se coniunctum esse, ut quae numina res ordinare ac disponere crederentur, eadem etiam oracula hominibus ederent et futura significarent, quemadmodum Themidem, a cuius notione Thetin et Themistonem vix diversas esse diximus, etiam oraculi Delphici praesidem habitam esse constat, et Proteus Homericus, cuius Hesiodus nullam mentionem habet, deus marinus itemque fatidicus est.

Superest, ut de numero Nereidum videamus, quae quum quinquaginta esse deberent, nunc in nostris theogoniae editionibus aut undequinquaginta nomina leguntur aut etiam unum supra quinquaginta. Etenim si tenemus v. 245 antiquam lectionem

Κυμοθόη, Σπειώ τε, Θόη, Θαλίη τ' ἐρόεσσα,

ut Θόη nomen proprium sit, quinquaginta tum demum erunt, si Πρωτώ, quod bis positum est v. 243 et 248, semel tantum numeretur. Quodsi aliud alterutro loco nomen reponitur, erunt unum et quinquaginta: contra si relinquitur Πρωτώ utroque loco, numeraturque pro uno nomine, θοή autem versu 245 pro epitheto accipitur, unum de quinquaginta deerit. Et Hermannus quidem[92]) Πρωτώ utrobique teneri vult: esse enim hanc eiusdem nominis repetitionem e diversis recensionibus in unum conflatis explicandam: quod mihi parum probabile videtur. Nam licet hoc non semel in theogonia factum esse intelligam, ut partes aliae aliunde sumptae componerentur, eum tamen qui hoc fecit, sive plures fuisse mavis, simul etiam hanc curam adhibuisse arbitror, ut quam aptissime posset hae iungerentur, et quae repugnarent, tollerentur aut mutarentur. Itaque huius catalogi concinnator dubitari non potest quin, etiamsi in aliis quibus usus est fontibus Πρωτώ cum Εὐκράτῃ, Σαοῖ, Ἀμφιτρίτῃ, in aliis autem cum Δωτοῖ, Φερούσῃ, Δυναμένῃ memoratam invenisset, ipse hoc nomen uno tantum loco posuerit, in altero autem aliud substituerit, quod non potuit non facile occurrere, sive Κραντώ, quod propter Apollodorum I, 2, 7 Graevius v. 248, Wolfius autem v. 243 rescripsit, quoniam altero

92) In Herm. et Creuz. epistol. Hom. et Hesiod. p. 90.

loco *Πρωτώ* satis tutum videbatur Homerici versus auctoritate, Il. XVIII, 43, eadem illa nomina, *Δωτώ, Πρωτώ, Φέρουσα, Δυναμένη* coniungentis, sive *Πλωτώ*, quod Reizius commendavit, a Benedicto Aegio ex coniectura, ut videtur, inventum receptumque a Boissonnadio, seu denique *Πρωθώ*, quod Ioannem Diaconum versu 243 legisse verba eius, apud Gaisfordium p. 461, docent. Atque hoc ipsum nomen etiam Hyginus habet praef. p. 6 Munck., cuius catalogus quum certe non ex Hesiodo sed fere totus ex Homero fluxerit, non improbabile est, etiam apud hunc Il. XVIII, 43 olim non *Πρωτώ* sed *Πρωθώ* lectum fuisse, quamquam neque Eustathius neque vetustiora scholia huius lectionis mentionem servarunt. Hoc igitur nomen etiam in theogonia, et quidem non v. 243 cum Ioanne Diacono, apud quem quam facile ordo nominum permutari potuerit, in aperto est, sed v. 248 reponendum esse iudico, ut plane hic versus conspiret cum oblitterata apud Homerum lectione. Commodum vero *Πρωθοῦς* h. e. *Προωθοῦς*, Propellae, nomen esse apparet, apteque iungi cum Ferente: ut etiam *προωθῶν ἄνεμος* dicebatur ventus naves propellens. Iam igitur hoc nomine reposito, si retinemus librorum lectionem in versu 245, hac una mutatione facta, ut ex *Θόη*, proprio nomine, adiectivum *θοή* fiat, habemus quot esse debent nomina quinquaginta. — Atqui retineri illius versus lectionem critici vetant propter versum Homericum l. l. 39,

Νησαίη, Σπειώ τε, Θόη θ' Ἁλίη τε βοῶπις,

ubi de lectionis veritate dubitari non posse videtur: praeterea Muetzellius p. 441 adiectivum *θοή* quum ab reliquorum, quae Nereidibus adiecta sunt, epithetorum natura prorsus dissidere, tum nomini *Σπειώ* si copuletur, sententiam ineptam et ridiculam reddere ideoque spernendum esse autumat. Hos igitur si audiamus, nomina habebimus unum et quinquaginta. Non tamen audiendos arbitror. Neque enim aut ineptum Specuae et ridiculum epitheton videbitur, quum aquas cogitamus in specum aliquam profundam multa cum vehementia et celeritate praecipitantes, id quod et posse et vero fieri multis locis, quis negabit? — aut propterea, quod reliqua Nereidum epitheta a forma et ornatu imposita sunt, nullum a celeritate imponi potuisse credemus. Nam si non dedecere proprium nomen *Θόην* Nereidem fatemur, quid est cur adiectivum *θοήν* decere negemus? Quod autem ad Homericum versum attinet, non dubito equidem, quin hic ipse theogoniae compositori obversatus sit: non video tamen, quid impedire

hominem potuerit, quominus eum ad novi contextus necessitatem leniter immutaret. Nam neque tam coecum cogitare licet, ut non animadverteret, hoc versu, ut erat, recepto numerum Nereidum iusto maiorem fieri, neque tam stulte religiosum, ut nihil mutare auderet, quum praesertim etiam in principio versus pro *Νησαίη*, quod nomen apud Homerum est, *Κυμοθόην* nominaverit, illam alteram autem v. 249 posuerit. Et *Θαλίην*, non *θ' Ἁλίην* codices quotquot collati sunt Hesiodei omnes offerunt, testanturque hanc lectionem etiam scholiastes et Ioannes Diaconus[93]). In hac itaque nobis quoque acquiescendum erit, reprobandumque vel Ahrensii iudicium, qui, ut numerus iustus fieret, totum versum 259 eiiciendum suasit, vel Goettlingii, cui *Νημερτής* v. 262, deleta copula *θ'*, pro adiectivo habendum esse videtur, vel denique Mützellii, qui v. 248 *Δωτώ θ' ἱμερόεσσα* pro *Δωτώ τε Πρωτώ τε* scriptum fuisse suspicatur et postea Homerici versus recordatione vitiatum: ne dicam de veteribus quibusdam criticis, qui quum *Θόην* proprium nomen crederent, *Κυματολήγην* v. 253 pro appellativo habuerunt. 26

Scribebam Gryphiswaldiae mense Augusto ann. MDCCCXLIII.

---

93) Quid? quod apud Homerum quoque nonnullos *Θαλίη* pro *θ' Ἁλίη* legisse scholiastae Veneti adnotatio docet; ut theogoniae compositor nihil nisi elegerit eam lectionem, quae ipsi convenientior videretur. — Ceterum Aristarchi hanc lectionem fuisse: — *Γλαύκη τε, Ἄλεια τε, Κυμοδόκη τε, Νησαίη, Σπειώ τε θοή, Θαλίη τε βοῶπις*, non mihi persuasit Mützell. p. 442.

DE PHORCYNE EIUSQUE FAMILIA.

3 Fabularis historia Graecorum praeter deos mixtosque divino et humano genere heroes etiam bestiarum magnum numerum inducit, ab his, quas nunc natura gignit, non minus quam ab hominibus deos aut semideos diversarum. Ex harum genere primum eae sunt, quarum dei ministeriis uti putabantur. Nam sicut in omni vitae instrumento atque suppellectile deorum aliquid divinitatis inesse videbatur, utque ἄμβροτα, ἀμβρόσια, ἄφθιτα sunt eorum domicilia, vestimenta, unguenta, arma aliaque utensilia [1]), sic etiam domesticas eorum bestias his, quibus mortales utuntur, longe praestantiores esse conveniebat. Itaque equos deorum pariter cum dominis immortales multi poetarum loci demonstrant [2]): quorum natura quantopere prae nostris equis excellat, vel hinc apparet, quod duo eorum, quos Peleo eiusque filio Achilli utendos dei concesserant [3]), Patrocli mortem prorsus humano sensu deflent [4]), unus autem, cui Iuno aliquantisper sermonis usum impertiverat, etiam futuri se praescium ostendit vaticinaturque Achilli, donec Furiae vocem ei praecludunt [5]). Non minus praestantis naturae alias bestias fuisse consentaneum est, quibus passim deos pro iumentis uti recentiores maxime poetae faciunt, passeribus columbis

1) Cf. Il. XIV, 22. 172. 178. XV, 238. XVI, 670. 680. XVII, 194. XVIII, 370. XXI, 507. XXIV, 321. Od. I, 97. V, 45. 347. VII, 260. 265. X, 222. XXIV, 59 et all.

2) Il. V, 731. XVI, 154. XVII, 444. 476.

3) Cf. Apollod. III, 13, 5. Eur. Rhes. v. 187. Ptolem. Heph. ap. Phot. p. 487 Hoesch.

4) Il. XVII, 426 sqq.

5) Il. XIX, 407 sqq.

cygnis Venerem, item cygnis Apollinem, Pavonibus Iunonem, draconibus Cererem, grype Oceanum, hippocampis alios deos aquarum, de quibus omnibus I. H. Vossius in epistolis mythologicis satis diligenter exposuit, tom. II ep. 10—16. Ne asinos quidem dei dedignabantur. Nam in gigantum bello Vulcanus, Dionysus, Satyri asinis insidebant, 4
quorum ruditu hostes territi aufugisse dicuntur [6]): et Vestae virginitatem ut asellus quondam Sileni servaverit, fabula plena ioci apud Ovidium legitur Fast. VI, 321. Honestiora sunt Dianae iumenta, cervi, quos nymphae trifolio alebant ex hortis Iunonis decerpto, quo pabulo etiam Iovis equi pascebantur [7]). Scilicet erat hoc εἶδαρ ἀμβρόσιον, quale Neptuni equis a domino, Iunonis ab Iride proiicitur Iliad. V, 369. XIII, 35, hisque etiam a Simoente submittitur, V, 777, pari quam deorum cibus nomine ἀμβροσίη ab Homero appellatum. Sic ambrosiae succo saturos Solis equos Ovidius dicit, Met. II, 120, quos alias herbis pasci videmus terra editis in beatorum insulis [8]). — Neque minus canes passim in deorum ministeriis memorantur. Nam ne de Cerbero dicam, Plutonis ianuae custode, quem propter formae immanitatem vix adhuc canem dicere licet, aut de aureo cane, quem Rhea lactenti Iovi custodem apposuit [9]), Dianam venatricem immortales comitantur Molossi [10]), ex quorum numero fuit sine dubio Laelaps ille, Procridi dono datus, quem nulla fera effugere poterat [11]). — Denique Iovis regius ales, quem is sceptro suo insidere patitur, ipse adeo deus esse Momo Lucianeo videtur in deorum concilio cap. 8.

Aliud autem genus est bestiarum fabulosarum, quae non, sicut illae, quotidianis deorum ministeriis destinatae et tanquam domesticae sunt, sed ferae immanesque belluae, quarum alias rebus locisque sacris custodes a diis positas videmus ad arcendos mortalium aditus,

---

6) Eratosth. catast. c. 11. Schol. German. Arat. p. 51 Buhl. Hygin. P. A. II, 23. Mythogr. Rom. I, 11.

7) Callimach. h. in Dian. v. 162. — Ceterum Callimacho cervi Dianae, quam Lunam esse statuebat, hortique Iunonis, quae caeli sive aeris dea est, symbolicam sine dubio significationem habent.

8) Alexand. Aetol. ap. Athenae. VII p. 296 E. cf. Meinek. Analect. Alexandr. p. 238.

9) Anton. Liber. metam. c. 36.

10) Claudian. XXIV, 293.

11) Ovid. Met. VII, 754. Hygin. f. 189, qui aliam de hoc Laelape fabulam memorat in P. A. II, 35.

alias ab iratis numinibus immissas ad exigendas impiorum poenas, alias denique sua sponte ad nocendum paratas: ex quo genere quis ignorat aut draconem Colchicum aurei velleris, alterumque apud Hesperides aureorum malorum custodem, aut Pythonem s. Delphynen, qui Telluris quondam oraculum tuebatur, aut Martium illum fontis custodem a Cadmo interemptum? quis aquilam Promethei iecur lacerantem, Sphingem Thebanis ab infesto numine immissam, aprum Calydonium aut alterum Erymanthium, aut Teumessiam vulpem, taurum Cretensem et Marathonium, aliaque eiusmodi monstra ultricia? quis denique Echidnam, Scyllam, hydram Lernaeam, leonem Nemeaeum? — Sunt autem harum aliae, de quarum ortu nihil memoriae traditum est, aliae, quas terra edidisse dicitur, aliae, quas divinorum numinum potestas finxisse videtur, aliae denique, quarum stirps ab ipsis diis immortalibus descendit, quaeque propter hanc originem et ipsae divae dicuntur [12]). Ex hoc genere divarum belluarum aliquot insigniores, et quarum maxima in fabulis celebritas fuit, etiam Hesiodeae theogoniae compositor carmini suo inserendas esse iudicavit: Pegasum equum, Echidnam, ex muliere et dracone mixtam, Cerberum canem eiusque Orthum fratrem, hydram Lernaeam, Chimaeram, Sphingem, leonem Nemeaeum, draconem denique malorum aureorum apud Hesperides custodem: hisque omnibus communem originem assignavit a Ponti filiis, Phorcyne et Ceto, numinibus marinis. Ceterum quo quisque gradu hos parentes contingat, ex huius poetae verbis non satis liquido cognoscimus. Nam Pegasum quidem ex filia eorum Medusa, draconem autem Hesperidum ex ipsis natum esse docemur; sed de Echidna ambigi potest, utrum poeta matrem eius Ceto, patrem Phorcynem, an potius matrem Callirrhoen, unam ex Oceani filiabus, patrem autem Chrysaorem esse voluerit, qui Pegasi frater ac proinde Phorcynis Cetusque nepos fuit. Sic igitur etiam de liberis Echidnae, Cerbero, Ortho, hydra Lernaea, obscurum est, tertione an quarto gradu ab illis descendant. Nec de Chimaera satis liquet, Hydraene an Echidnae filia, proneptis igitur illorum an neptis habenda sit: similiterque Sphinx et leo Nemeaeus ex poetae verbis vel Echidnae vel Chimaerae vel etiam Hydrae

12) Chimaera θεῖον γένος esse dicitur Il. VI, 180, Echidna θείη Hes. theog. v. 296. Scylla diis immortalibus accensetur Od. XII, 117. 118, et Harpyiae deae sunt Valer. Flacc. Arg. IV, 519. Denique aries χρυσόμαλλος Neptunum patrem habet, matrem Theophanen. Hygin. f. 188. Schol. German. p. 60.

filii videri possunt [13]). Non sane laudabimus tam obscuram stirpis expositionem; sed ignoscendum tamen fortasse poetae fatebimur, si parvi referre iudicavit, quid de horum monstrorum inter se cognatione statueretur, de quibus sine dubio ne ipsi quidem satis constabat, et quorum commemorationem non propter aliquam religionem aut propter reconditam quandam significationem carmini inseruit, sed ne praetermissa culparentur tot celebrata fabulis nomina, quae ab huiusmodi carmine theogonico, quo ad cognoscendum totum fabularis historiae orbem quasi aditus pararetur, abesse plane non poterant. Hanc ob causam etiam interpreti carminis venia non denegabitur, si non plus se quam ipsum poetam scire profiteatur, neque ad certam quandam rationem revocare conetur huiusmodi figmenta, quae quid sibi vellent et quae cuique significatio subesset neque eum, cuius carmen sibi interpretandum sumpsit, neque alios poetas, easdem fabulas tractantes, intellexisse aut curasse videat. Quamvis enim persuasum habeamus, primam horum figmentorum causam atque originem repetendam esse a priscorum hominum sensu atque ingenio, quo vires naturae earumque motus atque effectus non poterant non personis quibusdam induere, et quae sentirent non proprie sed figurate et per imagines eloqui, fallatur tamen sine dubio, si quis talium personarum et imaginum veram ac genuinam significationem a maioribus ad posteros quasi per manus traditam et doctrinae cuiusdam formula servatam opinetur. Immo longe maxima fabularum pars, quum ortum haberet omnibus, qui supersunt, poetis, etiam antiquissimis, multo vetustiorem,
essentque adeo pleraeque earum non in ipsa Graecia natae, sed ex 6
priscis gentis sedibus Asianis allatae, procedente autem tempore, ut fieri solet, aliter ab aliis immutatae varieque vel inter se vel etiam cum peregrinis atque adsciticiis mixtae et contaminatae, tantum denique a primitiva forma degenerarunt, ut prisca significatio agnosci non amplius posset, aut si forte obscurum quendam eius sensum apud non-

13) De his omnibus vid. Mützell. de emend. th. Hes. p. 452. 453. 461, qui qua solet diligentia veterum ac recentiorum interpretum sententias commemoravit. Pauca tantum addenda sunt. Vers. 295 etiam Lennepius, cum Heynio et Wolfio, non Ceto sed Callirrhoen designari credit. V. 319 Hydram intelligit etiam schol.: ἡ καθόλου, φησὶ, κακία ἐγέννησε τὴν μερικήν: nam ἡ καθόλου κακία ipsi Hydra esse videtur, ad v. 313. Lennepius autem cum iis facit, qui v. 319 de Echidna accipiunt. V. 326 item de Echidna accipiunt Lennep. Voss. epist. myth. II p. 19 (ed. 1.). Welcker. de cycl. ep. II p. 317.

nullos fuisse concedamus, vulgo tamen et a poetis non aliter tractarentur, quam vetustas aut maiorum nostrorum de Sigefrido ac Nibelungis, aut Celtarum de Arturo eiusque equitibus fabulas a poetis aut nostratibus aut Romanensibus tractatas esse videmus. Hinc fit, ut fabularum illarum, quales nunc a poetis varie exornatas atque difflictas habemus, certa ac demonstrabilis interpretatio fere nulla sit, ac praeclare nobiscum actum esse videatur, si quando aliqua priscae significationis indicia quasi per nebulam dispicere licuerit, quod tamen ipsum haud nimis saepe contingit [14]). Atque Graecis quoque ipsis, posteaquam de veterum fabularum suarum significationibus quaerere coeperunt, rem non melius, quam nobis, immo aliquanto etiam peius cessisse interpretamenta eorum ostendunt non modo maxime inter se pugnantia sed prorsus nonnunquam aut arbitraria, aut ridicula atque absurda; quippe quum pauciora etiam quam recentioribus interpretandi subsidia illis praesto essent, neque variorum populorum ac temporum fabulas inter se comparatas examinare possent, in quo examine nonnunquam certe aliquid mutuae lucis ab aliis in alias redundat. Ceterum Graeci fabularum scriptores plerique, nullo interpretandi studio, hoc tantum egerunt, ut, quae a prioribus tradita acceperant, colligerent apteque componerent; ex quo genere fuerunt etiam Hesiodea quaedam carmina, quae veterum heroum stirpes resque gestas quam plurimas complectebantur, Eoeae et mulierum heroidum catalogi. Neque minus huic generi etiam theogonia nostra accensenda est, cuius scriptori hoc propositum fuit, ut deorum ortus atque cognationes et imperii successiones continua serie contexeret, quaeque huic proposito accommodata iudicaret, partim ab aliis mutuata, partim de suo suppleta, probabili quodam ordine componeret. Is igitur, quum etiam de belluis istis fabulosis aliquid dicendum esset, non commodius id fieri posse intellexit, quam si stirpem quandam et cognationem, sicut deorum, sic horum quoque monstrorum proponeret; quumque naturam eorum non admodum inter se dissimilem esse censeret, unam omnium familiam fecit ab unis progenitoribus, Phorcyne et Ceto, oriundam: qua in

---

14) Conf. quae in eandem sententiam disputata sunt a viro prudentissimo in Iahnii Annal. philol. et paed. tom. XVII p. 350. Obloquitur quidem Uscholdus (Vorhalle zur Griech. Gesch. u. Mythol. I p. 126), sed huius hic ipse liber, in quo fabularem historiam suo modo interpretari conatur, documento est, quam illa vere dicta sint.

re suum potius iudicium, quam traditam quandam vulgoque receptam persuasionem eum sequutum esse non iniuria quum ex ipsarum fabularum contemplatione tum ex aliorum testium comparatione colligere nobis videmur. Nam et in belluis istis non paucae sunt, quae qua ratione his maxime parentibus ortae crederentur, non facile exputaveris, et aliorum scriptorum testimonia docent, licet multi traditam semel 7
ab Hesiodo genealogiam amplexi sint, de compluribus tamen etiam longe diversas aliorum opiniones obtinuisse. — Sed dicemus iam de singulis, et primo loco de iis, quos poeta noster universae huius familiae progenitores fecit.

Sunt igitur Phorcys eiusque uxor Ceto Ponti et Terrae liberi, unde manifestum est, eos maris deos habendos esse pariter cum fratribus Nereo et Thaumante ac sorore Eurybia. Quodsi de propria singulorum natura et significatione quaerimus, Eurybiam quidem nihil aliud esse apparet, quam magnam lateque patentem maris vim, quae quo sensu Crio Titani nupsisse, materque ex eo Astraei, Pallantis, Persae facta dicatur, alio loco a nobis explicatum est [15]). Thaumantem eam maris naturam significare, unde miranda phaenomena arcus caelestis turbinumque et procellarum nasci credebantur, et nomen ipsius, quod recte cum Hermanno [16]) Mirinum interpretabimur, et filiae ostendunt: nam genuisse ex Electra Oceanide Iridem et Harpyias dicitur. Nereum facile agnoscimus numen maris propitium hominibus et benignum. Est enim, ut poeta ait, *ἤπιος, οὐδὲ θεμιστέων λήθεται, ἀλλὰ δίκαια καὶ ἤπια δήνεα οἶδε*, praetereaque *ἀψευδής, ἀληθής, νημερτής*, h. e. veracia hominibus vaticinia impertiens: filiae autem eius, quinquaginta Nereides, quas ex Doride, Oceani filia, genuit, pleraeque a maris dotibus variisque commoditatibus, quas homines inde percipiunt, nomina sortitae sunt. Phorcynem vero eiusque uxorem Ceto poetae belluis marinis praeficiunt [17]), quarum plurimae vel magnitudine, vel insolita figura, vel immanitate et noxa insignes sunt: quae

---

15) In dissert. de Titanibus Hes. p. 20. cf. de Hecate p. 25.

16) De mytholog. Gr. antiq. Opusc. tom. II p. 179.

17) Conf. Plinii loc. H. N. XXXVI, 4, 7, de Scopae opere, in quo effecti erant Tritones chorusque Phorci et pristes et multa alia marina. — Verg. Aen. V, 822: Immania cete — Phorcique exercitus omnis. Valer. Flacc. III, 727: Dat procul interea toto pater aequore signum Phorcys, et immanes intorto murice phocas contrahit antra petens.

quum communi vocabulo cete a Graecis dici soleant, dubitari vix potest, quin hinc Ceto nomen acceperit [18]). Difficiliorem explicationem habet mariti nomen. Hesiodus et Homerus *Φόρκυνα* aut *Φόρκυν*, alii, et primus, quod constet, Pindarus, etiam *Φόρκον* dixerunt, ita tamen, ut altera nominis forma magis frequentata sit [19]). Fuerunt qui *Φόρκον*, ut *Ὄρκον* latinumque nomen Orcum, proprie loca inferna designare vellent, utpote cognatum cum eo quod est *ἕρκος*, quod etiam carcerem significet; idque comprobari censuerunt Homeri (Il. II,
8 755) et Plinii (H. N. IV, 18, 5) locis, ubi Styx *ὅρκος* dicitur: esse igitur Phorcum s. Phorcynem infernarum aquarum numen [20]). Atqui

18) Sic indicarunt schol. Ven. ad H. theog. v. 238 et Ioann. Diac. Allegor. p. 461 (quamquam is alio loco p. 466 extr. aliam notationem comminiscitur manifesto falsam), porro Guietus, Barlaeus aliique plures. Mire Hermannus Ceto Latuam interpretabatur, nomenque cum verbo *κεῖσθαι* cognatum esse et latentia sub undis saxa scopulosque significare volebat. „Mihi" inquit Lennepius p. 231 „potius est Capacina, continens in se magna omnia atque immania, cete et huius generis alia, ut sit stirps *κάω*, *χάω*. Suadent hoc vocabula *κητώεσσα*, *μεγακήτης*. cf. Heyn. ad Il. *B*, 581. *Θ*, 222." Mallem Buttmannum laudatum, de voce *κῆτος* aliisque cognatis subtiliter ac verissime disputantem, Lexilog. II p. 95. Sed *Κητοῦς* nomen ut ab obsoleto potius *κάω*, quam ab usitato vocabulo *κῆτος* factum crederetur nulla causa erat. Cf. Lobeck. technol. verb. p. 318. De Cetus epitheto *εὐρυκόωσα* vid. id. Proleg. pathol. p. 41. Etiam Proteo, posteaquam in regem Aegypti transformatus est, nomen a cetis impositum, *Κήτης*: quamquam apud Diodor. I, 62 *Κέτης* scribitur.

19) Conf. Heyn. not. crit. ad Apollod. I, 3, 6. Bachmann. ad Lycophr. v. 477 p. 119.

20) Müller. Orchom. p. 155, cui qui olim assentiebatur, Meinekius ad Euphor. p. 122, post, Lobeckii monitu, Agl. p. 863, sententiam mutavit. Vid. viri egregii Analect. Alex. p. 94. Tamen Phorcum deum infernum autumant Uscholdus (Vorhalle I p. 454), Rückertus (Dienst d. Athene p. 46), et alter Müllerus, Hermannus Ditericus, in libello de Marte p. 73. 74, quo libello etiam alios deos quamplurimos, vulgo in superis numeratos, ad inferos detrudere annititur. Hermannus p. 179 *Φόρκυν* latine Furcum dixit, eoque nomine promontoria et quosvis alios e mari extantes scopulos indicari voluit, ad Hesychium provocans, ubi legitur *πόρκες· χάρακες*: nam cognata esse nomina *πόρκος*, *πόρκης*, furca, Furcus, *Φόρκυς*. Huius auctoritatem sequutus Gerhardus (de Neptuno p. 1) Phorcynem vernacule Klippe interpretatur. Contra Lennepius primo quidem propter Hesychii glossam *φόρκον*, *λευκόν*, *πολιόν*, *ῥυσόν*, Phorcynis nomine nihil nisi senectutem indicari suspicatus, quemadmodum Nereus aliique dei marini *γέροντες* dicuntur, mox tamen Hermanno hactenus assentitur, ut *Φόρκυν*, Furcum, furcam cognata vocabula esse statuat; interpretatur autem *Φόρκυν* Rapacem. Inesse enim in eo nomine auferendi quandam significationem, utpote a verbo *πέφορκα*

Stygem ab Homero aliisque *ὅρκον* non eo dici, quod inferna sit, sed quod vinciat atque obstringat deos per eius numen iurantes, hodie vix quisquam infitias ibit, post luculentam Buttmanni disputationem, Lexilog. II p. 53. 54. Illud tamen mihi quoque non dubitandum esse videtur, quin cognatum Phorcynis nomen sit cum aliis quibusdam, quorum prima littera non *Φ* est, sed vocalis tantum *O*, aut cum aspiratione, aut etiam cum leni spiritu pronuntiata. Nam primitivam formam *Fόρκυν* fuisse censeo: digamma autem modo in *Φ*, modo in spiritum asperum abiisse, modo prorsus delituisse constat. Sed eandem litteram etiam obduruisse nonnunquam videmus, ut ex *F* fieret *Π*, velut *Πάξος* apud Scylacem p. 42 Gron. vocatur Cretae *Fάξος*, quod nomen alii aut *Ἄξον* aut *Ὄαξον* scribunt. Sic igitur *Φόρκυς*, *Ὅρκυς*, *Ὄρκυς*, *Πόρκυς* nihil nisi variae erunt eiusdem nominis formae, utque *Φόρκυς* mutata declinatione *Φόρκος* factus est, sic etiam *Πόρκον*, eadem declinatione, deum marinum ab Alcmane dictum esse Hesychius memorat. Eum interpretes pro Nereo habuerunt: mihi non dubium est, quin Phorcys fuerit, quem alias quoque a grammaticis cum Nereo confusum memini. Velut ad Lycophronis versum 477, *Φόρκῳ κακῆς ὠδῖνος ἔκλαυσεν βάρος*, vetus scholiastes adscripsit *τῷ Νηρεῖ*, eademque interpretatio est in paraphrasi carminis, p. 311 Bachm. Est autem, quam Lycophro querentem inducit, bellua illa marina, quam Hercules, quum Hesionam raptura esset, telis suis confodit. Haec apud Phorcum queritur propterea, quod omnes huiusmodi belluae sub eius tutela et in eius grege esse putabantur. Nec diversi generis fuisse crediderim serpentes illos, quos e mari excitatos numen Troianis infestum Laocoonti eiusque filiis immisit; quorum unum *Πορκέα* dictum esse Cassandra Lycophronis testatur v. 347. Denique pertinent huc *Ὅρκυνες* s. *Ὄρκυνες*, quo nomine pisces quidam maiores appellantur, ex thynnorum, ut aiunt, genere. *Ὑπέροπλον ὀρκύνων γενεὴν* dicit Oppianus Hal. I, 183, *ὄρκυνας μεγακητέας* idem III, 132, itemque *γενέθλην ὀρκύνων ὅσσοι τε δέμας κητώδεες ἄλλοι* III, 334. Apud Latinos

---

ducto, perfecto, ut videtur, eius quod est *φέρω*. Nempe induxerunt virum doctissimum nugaces veterum quorundam interpretum notationes: velut schol. th. ad v. 237: *Φόρκυνα, τὴν περιφορὰν τῶν ὑδάτων.* ad v. 270: *Φ. ἡ ἐπιφορὰ τῶν ὑδάτων.* cf. Io. Diac. p. 466. Porro Etym. M. p. 798, 38 et Zonar. p. 1818: *Φ. παρὰ τὸ φέρεσθαι ὠκέως.* Eustath. ad Od. I, 75. *Φ. ἴσως διὰ τὸ φέρεσθαι κυνηδὸν τὸν ἄγαν παροξυνθέντα.*

9 et **Orcyni** dicebantur, ut apud Plin. H. N. XXXII, 11, 53, et brevius **Orcae**, quam formam et Plinius habet, IX, 6, 5, et recentiores quoque Itali usurpant de magnis et immanibus belluis marinis, quae **cete** apud Graecos vocantur. Talis est apud Ariostum, Orl. fur. Cant. X st. 94, illa, cui in Ebuda insula virgines, ut cetis Andromeda et Hesione, exponebantur,

> quel smisurato mostro, orca marina,
> che d'aborrevol esca si nudriva;

quae paullo post, st. 109, **la smisurata cete** dicitur. Et masculina quoque nominis forma, **l'orco**, monstrum appellatur in Syriae littore habitans, partim Polyphemo Homeri, partim Proteo simile, apud eundem poetam Cant. XVII st. 29—35. — Iam si conceditur, id quod sane concedendum est, haec omnia de quibus diximus vocabula stirpe ac significatione inter se cognata esse, belluasque designare marinas magnas atque immanes, nihil obstat, opinor, quominus **Phorcynem** quoque simili ratione atque **Ceto**, uxorem eius, a belluis istis denominatum esse statuamus, quas mare alit, quaeque in horum deorum tutela esse credebantur. — Cultum etiam Phorcynem in quibusdam Graeciae partibus esse non improbabile est, licet certa rei testimonia desint[21b]). Ex Homero portum in Ithaca fuisse discimus, Phorcynis dictum, Od. XIII, 96, unde non immerito religionem aliquam eius dei apud Ithacenses fuisse suspiceris. Quumque migrasse Phorcys ex Achaia in Cephalleniam dicatur[22]), etiam his locis eum cultum fuisse

21b) Apud Plinium, H. N. V, 13, **Ceto** a Phoenicibus culta dicitur, quam apparet non aliam esse quam **Derceto**, quod nomen etiam rescribendum esse videtur, quamvis codices repugnent, et Starkius quoque, (Gaza u. d. philist. Küste p. 257) illud alterum tueatur.

22) Schol. Od. l. l. *Φόρκυν δαίμων θαλάσσιος τὸ πρότερον διατρίβων πρὸς τῷ Ἀρυμνίῳ λεγομένῳ ὄρει τῆς Ἀχαΐας, οἰκῶν δὲ τὴν Φόρκυνος ἀπ' αὐτοῦ καλουμένην βῆσσαν· κάτω (κἆτα em. Barn.) δὲ φανὲν αὐτῷ καταλιπὼν τὰς τρίβους ταύτας ἀφίκετο εἰς τὴν Κεφαλληνίαν.* — Montem Arymnium in Achaia nullum novi, videturque nomen corruptum esse. Fortasse scribendum *Ἀροανίῳ*, quamquam ne hoc quidem nomine montem in Achaia memorari video. Sed erant montes Aroanii in Arcadia (Paus. VIII, 18, 3), fluviusque Aroanius in Pheneatarum agro (Id. ib. c. 14, 3. 21, 1), et *Ἀρόη* in Achaia, pars urbis Patrensium. (Id. VIII, 18, 2). Curtius Pelop. I p. 450 (cl. 426) *Ἀρύμνιον* i. q. *Ἐρύμνιον* esse putat, dictumque sic montem eum, qui alias Araxus dicitur. — Ceterum, nisi fallor, etiam apud Corcyraeos aliquem Phorcynis cultum fuisse ex nummis eius insulae colligi potest: sed certior horum notitia me fugit.

conieceris. — Φόρκυνος ὁρμητήριον apud Lycophronem v. 376 dicitur de mari prope Euboeam, unde etiam in hac insula eius dei sedes fuisse videri possit: quamquam vetus interpres illud de mari in universum dictum esse credit, quemadmodum in Phanoclis elegia v. 20 mare saevum dicitur Φόρκου στυγνὸν ὕδωρ[23]), deusque ipse apud Homerum ἁλὸς ἀτρυγέτοιο μέδων, Od. I, 72. — Φόρκου πύλας Carystius Pergamenus Cyaneas esse dixit, ut refert schol. Theocrit. XIII, 22: Καρύστιος ὁ Περγαμηνός φησι Κυανέας μὲν ὑπὸ ἀνθρώπων, ὑπὸ δὲ θεῶν Φόρκου πύλας καλεῖσθαι: nam sic pro Ὄρκου πύλας scribendum esse Meinekius suasit ad Menand. p. 141, probante Lobeckio Agl. p. 863 aliisque. — Denique Orphicorum quoque theologia Phorcynem ascivit, sed locum ei, aliter atque Hesiodus, in Titanibus assignavit, quos illi quattuordecim numerabant, septem masculos totidemque feminas, quum duodecim iis, quos etiam Hesiodus nominat, hos duos, Phorcynem maribus, Dionen feminis adiungerent. Hos Plato sequutus, Timae. p. 40E, Phorcynem fratrem dicit Saturni et Rheae; sed hactenus tamen dissentit, quod patrem horum non Caelum, ut Orphici, sed Oceanum dicit, qui apud illos, item ut apud Hesiodum, eorum frater fuit: cuius dissensionis causam equidem non credo, cum Proclo, ex recondita quadam et subtili ratione philosophica, sed tantummodo ex memoriae lapsu repetendam esse.

De liberis Phorcynis primum eos percensebo, quos a theogoniae compositore praetermissos alii scriptores memorant. Igitur filiam eius Thoosam Homerus nominat, Od. I, 71, matrem ex Neptuno Polyphemi Cyclopis, cuius propter immanitatem formae ac morum etiam de matre coniecturam capere licet, ut non incongrua parenti suo filia fuisse censeatur[24]). Porro Scyllam Phorcynis filiam Acusilaus dixit[25]).

---

23) Veram huius dicti sententiam Ruhnkenius ep. crit. extr. et Lobeck. Agl. p. 969 intellexerunt. Conf. Schneidewin. Delect. poet. eleg. p. 159. Falsam nonnullorum opinionem, qui Stygem illis verbis designari crederent, miror Hertzbergio probari potuisse in Diurn. antiquar. ann. 1847 p. 29.

24) Apud Servium ad Verg. Aen. V, 824 et mythogr. Rom. I, 129. II, 167 Thoosa non filia Phorcynis dicitur sed mater, pater autem Neptunus: qui utrum antiquiores auctores habeant, an memoria lapsi sint, nescio. Sed Neptuni filius Phorcys etiam ap. schol. Aeschyl. Prom. 793 et schol. Lucan. IX, 646 dicitur; quemque cum Phorcyne confundi supra vidimus, Nereum quoque filium Neptuni a nonnullis habitum esse ex Apollodoro I, 7, 4, 2 colligi potest.

25) Apud schol. Apollon. IV, 828. schol. Hom. Od. XII, 85. Tzetz. ad Lycophr. v. 45 et 650 p. 717.

Scilicet fuit haec quoque ex illo monstrorum marinorum genere, quorum Phorcys principatum habuit. Mater Scyllae ab Homero *Κραταιίς* dicitur, quod nomen aliis proprium, aliis appellativum visum est: Acusilaus Hecaten eo significari credidit, quam opinionem etiam Apollonius profitetur, Arg. IV, 829:

Σκύλλης Αὐσονίης ὀλοόφρονος, ἣν τέκε Φόρκῳ
νυκτιπόλος Ἑκάτη, τήντε κλείουσι Κραταιίν.

Id quam recte factum sit, non attinet hoc loco quaerere: sed Hecaten Scyllae matrem etiam in Hesiodeo Eoearum carmine datam, patrem autem non Phorcynem sed Phorbantem dictum esse Apollonii scholiastes refert, de quo quid statuendum sit non satis liquet. Suspicor tamen scholiasten, aut eum, quem is auctorem habuit, falsa Eoearum scriptura deceptum esse: quod si ita est, Acusilaum, ut in ceteris rebus plerisque[26]), sic etiam in Scyllae parentibus Hesiodi auctoritatem sequutum esse dicemus. Tertia Phorcyni proles Sirenes datae sunt, cuius rei testem habemus Sophocleum Ulixen apud Plutarchum, Sympos. IX, 6. Et fuerunt sane haec quoque monstra non magnopere a cetero Phorcynis grege abhorrentia. Denique etiam Hesperides Phorcynis et Cetus filias habitas esse scholiastes Apollonii memorat, ad IV, 1399, auctorem nullum laudans. Neque ego id ab aliis relatum memini: nam Eudocia p. 434 violetum suum ex illius scholiastae fonte irrigavit. Videtur autem res ab aliquo inventa esse, qui quum in eadem cum Hesperidibus regione, extremo occidente, etiam Phorcynis et Cetus filias,
11 Graeas cum Gorgonibus, habitare videret, his illas ut loco sic etiam sanguine coniunctas esse vellet. Quod autem ab Euphorione Eumenides quoque ad Phorcynis familiam relatae sunt, ut eius *θυγατριδαῖ*, h. e. neptes ex filia, eo difficilius est ad explicandum, quod quaenam ab illo mater earum dicta sit ignoramus. Nam Meinekii suspicio[27]), Noctem, quae mater Eumenidum apud Aeschylum aliosque perhibetur, ab Euphorione Phorcynis filiam habitam esse, admodum incerta nec valde probabilis est[28]).

Ex iis autem, quos theogoniae compositor Phorcynis et Cetus liberos facit, unus maxime ad belluarum, quarum ille tutelam gerit, simi-

---

26) Vid. Clem. Alex. Strom. VI, 2, 26 p. 112 Klotz.

27) Analect. Alexandr. p. 94.

28) Heynius, ad Apollod. I, 1, 4 p. 6, Medusam ab Euphorione matrem Eumenidum habitam fuisse coniicit.

litudinem accedit draco Hesperidum. Ac de Hesperidibus quidem, si quis primam fabulae causam quaerat, et quidnam fortasse physicae rationis inclusum sit, explorare conetur, permulta tentari possunt tentataque sunt a veteribus et recentioribus interpretibus, quae, quoniam nimis omnia incerta sunt, silentio praetermittemus. Id vero manifestum est, a poetis hanc fabulam sic fere tractari, ut Hesperides nymphae quaedam esse dicantur incolae et custodes beatissimarum regionum, quas extra nostrum orbem terrarum ultraque Oceanum ad occidentem sitas dei sibi proprias hominibusque inaccessas esse voluerint. In his enim regionibus horti esse credebantur Iunonis, Iovis aliorumque deorum[29]), et Iunonis in hortis arbor aurea mala ferens mirae atque insolitae pulchritudinis, ex eorum satu, quae quondam Tellus in Iunonis cum Iove nuptiis e sinu suo fuderat illique pro munere obtulerat. Iam sicut Olympiis deorum sedibus custodes Horas esse videmus, aditum earum aperientes claudentesque[30]), sic etiam his deorum hortis custodes quasdam dari consentaneum fuit. Hoc igitur munere Hesperides fungebantur, quas Hesiodus Noctis filias fecit, propterea scilicet, quia Noctis vicina sedes erat; alii Hespero aut Atlante natas dixerunt[31]), cuius in propinquo statio fuit; alii denique has quoque Phorcyni filias dederunt, quemadmodum paullo ante vidimus. Quo magis autem ab hortorum illorum accessu mortales arcerentur, etiam draconem custodem addiderunt ingentis magnitudinis: qualem custodem etiam aureo velleri apud Colchos appositum fuisse fabulae memorant, huius hesperii sororis filium: nam Echidna eum ex Typhoeo peperisse dicebatur. Ac si verum dicit scholiastes Apollonii ad IV, 1396, etiam hesperius ille in alio quopiam carmine Hesiodeo non Phorcynis, sed Typhoei filius dictus fuit[32]). Nomen ei Ladonem fuisse complu-

---

29) *Τὸν τῶν θεῶν κῆπον, ὃς ἦν παρὰ τῷ Ἄτλαντι*, inquit Pherecydes apud Eratosth. Catast. c. 3. Iunonis hortos dicunt Hygin. P. A. II, 3 et schol. German. Arat. v. 49. Iovis hortos memorat Sophocl fr. Ion. ap. Stobae. flor. tit. 103 p. 452, Oceani Aristoph. Nub. v. 272; fueruntque sine dubio hortorum illorum suae cuique deo partes peculiares.

30) Homer. Il. V, 749. VIII, 393.

31) Serv. ad Verg. Aen. IV, 484. Mythogr. Rom. I, 38. II, 161. III, 13, 5. Cf. Diodor. IV, 27.

32) Typhoei et Echidnae filium hunc hesperium draconem etiam Pherecydes fecit, eodem scholiasta teste. Cf. Apollod. II, 5, 11, 2. Hygin. pr. p. 12 Munck. — Ceterum scholiastae illius de Hesiodo testimonium Mützellio p. 463 suspicionem iniecit magnae cuiusdam in nostris theogoniae exemplaribus corruptelae: cautius

2 res tradiderunt, quod nomen etiam fluvii fuit in Arcadia, factum, ut arbitror, indidem, unde est verbum λάζεσθαι, quod pro λαμβάνειν a poetis dicitur, ut λάδων sit i. q. λάβρος. Certe aptum hoc nomen non minus draconi quam flumini [33]). Ut enim λάβρους ποταμούς dici nemo nescit, sic λάβραι γένυες draconibus non semel tribuuntur [34]). Aliis tamen Λάδων quasi Λάθων esse videtur, a latendo appellatus, quoniam scilicet latentia et ab hominum conspectu remota loca custodiret, aut ipse in abdito specu lateret [35]).

Huic Echidnam subiungimus, iisdem parentibus natam. Nam matrem Echidnae in theogonia non Callirrhoen, ut nonnulli crediderunt, sed Ceto dici nobis quidem vix dubitari posse videtur. Figuram eius poeta describit ex muliere et serpente compositam:

ἥμισυ μὲν νύμφην ἑλικώπιδα καλλιπάρῃον,
ἥμισυ δ' αὖτε πέλωρον ὄφιν δεινόν τε μέγαν τε,

natam autem ait in specu quodam subterraneo, ubi mater eius habitaverit, ipsi vero sedem obtigisse in Arimis [36]), quos in Ciliciae montibus esse nunc fere constat inter eruditos. In iisdem locis Typhoeum Homerus iacere docet, Il. II, 783, cui Echidnam Hesiodeus poeta coniugem dat. Ex hoc coniugio non minus quam ex formae similitudine —

Lennepius p. 257 scholiasten memoriae errore lapsum esse credit; verum ne id quidem statui necesse est, quandoquidem dissensionum inter theogoniam aliaque carmina, quae Hesiodi esse dicebantur, complura exempla sunt. Vid. diss. de fals. indic. lacun. th. Hes. p. 13.

33) Rapax Ladon dicitur ab Ovidio Fast. V, 89. Cf. ib. II, 274: quique citis Ladon in mare currit aquis. Etiam in Actaeonis canibus unus Ladon est ap. Ovid. Met. III, 216.

34) Vid. Pindar. Pyth. IV, 435 (244). Eurip. Herc. fur. 253.

35) Welcker, Ueber eine kretische Colonie etc. p. 4. Völcker, geogr. myth. p. 110.

36) Versus theogoniae, quorum non idem in omnibus codicibus ordo est, sic fortasse ordinandi sunt, inde a v. 300:

300 ποικίλον, ὠμηστήν, ζαθέης ὑπὸ κεύθεσι γαίης,
303 ἔνθ' ἄρα οἱ δάσσαντο θεοὶ κλυτὰ δώματα ναίειν
302 τηλοῦ ἀπ' ἀθανάτων τε θεῶν θνητῶν τ' ἀνθρώπων.
304 Ἡ δ' ἔρυτ' εἰν Ἀρίμοισιν ὑπὸ χθόνα λυγρὴ Ἔχιδνα,
305 ἀθάνατος νύμφη καὶ ἀγήραος ἤματα πάντα,
301 ἔνθα δέ οἱ σπέος ἐστὶ κάτω κοίλῃ ὑπὸ πέτρῃ.

In codd. Rehdig. et Taurin. hic est versuum ordo: 300. 303. 304. 305. 301. 302; sed non puto quae in Arimis habitet, eam recte dici potuisse habitare procul a diis atque hominibus.

nam ut Echidna superiore parte virgo, inferne serpens est, sic Typhoeus cum membris humanis capita gerit serpentina, — etiam naturam utriusque monstri non dissimilem haberi posse consequitur. Significat autem Typhoeus vim magnam vaporum, qui in terrae visce ribus gigni, erumpentesque multorum saepe et magnorum malorum, procellarum, vorticum, presterum, turbinum igneorum terraeque motuum causae esse credebantur: paremque Echidnae significationem esse et veteres interpretes et recentiores intellexerunt. Velut schol. th. ad v. 297 eam in cavo specu natam dicit *διὰ τὸ μὴ λείπειν ἀπὸ τῶν κοίλων τῆς γῆς πνεύματα*, *ὠμηστὴν* autem, ad v. 300, *διὰ τὸ ἀπηνὲς τῶν σεισμῶν*, *ποικίλον* denique *διὰ τὸ διάφορον τῆς* 13
κινήσεως[38]). Hermannus autem[39]), licet argutari videatur in *Ἀρίμων* nominis interpretatione, quos Turgetinos esse vult, a verbo *αἴρεσθαι*, illud tamen non inepte statuit, forma Echidnae significari terrae motus massaeque liquefactae torrentes tortuoso cursu procedentes et flammis lucidis conspicuos. — Ceterum de parentibus Echidnae non omnes cum Hesiodo consentiunt. Nam Epimenides eam Pirante nescio quo et Styge prognatam fecit[40]), alii autem, quos Apollodorus sequitur, (II, 1, 2, 5,) Tartari et Terrae filiam dixerunt, sororem itaque Typhoei germanam; quumque ab Hesiodo v. 305 *ἀθάνατος* dicatur *καὶ ἀγήραος ἤματα πάντα*, ille eam aliquando ab Argo interemptam esse memorat. Nisi quis hanc Echidnam ab illa Phorcynis filia distingui debere credat. Sed dubitari tamen non potest, ad significationem Echidnae, qualem proposuimus, hos parentes optime convenire, et magis etiam quam Phorcynem et Ceto. Nam ne quis forte aquarum nos subterranearum admoneat, quarum exhalatione vapores illi vehementes et perniciosi gignantur: subterraneum Phorcynem

---

38) His plane gemina habet Ioann. Diacon. p. 464: *τὴν Ἔχιδναν ἐν γλαφυρῷ σπηλαίῳ ἀποτίκτει, τὸ ἥμισυ μὲν γυναῖκα, τὸ ἥμισυ δ' ὄφιν οὖσαν ποικίλον, ὠμηστήν, παρόσον ἐκ πνευμάτων ἀποκλειομένων τοῖς κοιλώμασι τῆς γῆς οἱ ἐλαύνοντες καὶ δονοῦντες τὴν γῆν συνίστανται σεισμοί, οὕστινας δὴ διὰ μὲν τὸ τῆς ἐν αὐτοῖς ξηρᾶς θυμιάσεως ἀνωφερὲς νύμφην ἑλικώπιδα κατὰ τὸ ἄνω μέρος ἡ αὐτονομία ἡ Ἑλληνικὴ προσηγόρευσε, διὰ δὲ τὸ κάτωθεν τὴν τοιαύτην ἀναθυμίασιν ῥοιζηδὸν ἐπιτελεῖσθαι — — ὄφιν ὠμηστὴν ὠνόμασε.*

39) Opusc. II p. 181.

40) Pausan. VIII, 18, 1: *Ἐπιμενίδης ὁ Κρὴς εἶναι μὲν καὶ οὗτος θυγατέρα Ὠκεανοῦ τὴν Στύγα ἐποίησε, συνοικεῖν δὲ αὐτὴν οὐ Πάλλαντι, ἀλλὰ ἐκ Πείραντος Ἔχιδναν τεκεῖν, ὅστις δὴ ὁ Πείρας ἐστίν.*

equidem me agnoscere non posse iam supra significavi, et patrem hunc Echidnae ab Hesiodo propterea tantum datum esse credo, quod qui deus immanium in mari monstrorum dominus esset, ipse quoque immanis et ad procreanda eiusmodi monstra praecipue aptus esse videretur. Consensisse autem de Echidnae parentibus cum Hesiodo etiam Pherecyden ex Apollonii scholiasta ad II, 1248 cognoscimus.

De Chimaera iam supra dixi non satis liquere, utrum Echidna eam an hydra Lernaea natam poeta velit: illud tamen verius esse videtur propter consimilem utriusque naturam sediumque propinquitatem. Nam in Lycia, haud procul ab Arimis, Chimaeram fuisse constans fama est, cuius iam Homerum testem habemus Il. VI. 179, itemque XVI, 328, ubi illa enutrita esse dicitur ab Amisodaro, cuius filii, Atymnius et Maris, bello Troiano militant in Sarpedonis comitatu. Et memoratur etiam oppidum Lyciae, *Δυεύς* nomine, ubi eam educatam dixerunt[41]), ipsumque nomen Chimaerae diutissime haesit faucibus quibusdam prope Cragum et Anticragum, Lyciae montes, ubi crateres olim ignivomi fuisse memorantur[42]). Qui fabulosa nomina omnia ex
14 Graecorum sermone explicari debere statuunt, hos non mirum est, *Χίμαιραν* de *χειμάρρῳ* interpretatos esse[43]), quibus assentiens Hermannus etiam **Amisodari** nomen graecum esse vult, **Perpetivastium**, a verbis *δέρω* et *μίω*, quod **findendi** significationem habere, ex eoque *μίτος*, *μίνυνθα*, *μικρός* et oppidi quoque *Ἀμίσου* nomen facta esse putat. Ego Lyciae regionis et regis nomina a Lyciis ad Graecos translata esse crediderim, de quorum significatione certius iudicari posthac fortasse poterit, si maiorem linguae Lyciorum notitiam ex monumentis hauserimus. Interim de Chimaera dubitari non posse videtur, quin ea ignium vim significet ex montium cacuminibus magno cum fragore erumpentem, una cum rivis sulphuris arenae saxorumque liquefactorum indidem egestis magnamque saepe camporum

---

41) Etymol. M. p. 189, 41.

42) Ioannes Diaconus etiam sua aetate, h. e. ut videtur, saeculo p. Chr. nono aut decimo, illud nomen apud Lycios usurpatum esse testatur p. 465: *Εἴρηται δὲ καὶ Λυκηγενέτῃ ἀνθρώπῳ, ἐμοῦ δῆθεν αὐτὸν ἐρωτήσαντος, εἰ ἔστιν ἄρα ἐν Λυκίᾳ τῆς Χιμαίρας τόπος, ἐν ᾧ φασὶν αὐτὴν διατρίβειν, ὡς ἔστι μὲν τὸ καλούμενον Χίμαιρα χωρίον, ἐν ᾧπερ ἐξελθεῖν τὴν θάλασσαν εἶπεν ἐκεῖνος ἀκοῦσαί ποτε, καὶ κοίλανσίν τινα τῷ τόπῳ ἐμποιῆσαι, ἣν δή κοίλανσιν οἱ ἐγχώριοι Χίμαιραν προσαγορεύουσιν.*

43) Vid. schol. theog. v. 319. Ioann. Diac. l. l.

subiectorum partem vastantibus. Formam ex leone et dracone mixtam huiusmodi belluae satis convenientem esse apparet; capram Graeci fabulatores addidisse videntur propter nomen a Lyciis acceptum, quod graece capram significat. Bellerophon porro cum Chimaera depugnans, cuius item theogonia mentionem facit, candem significationem habere videtur, quam Iupiter Typhoei cubile fulminibus suis verberans, apud Homerum Il. II, 782. Nam quum montium ignivomorum cacumina frequentissime fulminibus ferirentur, caelestis ille deus, cuius fulmina tela sunt, belluam in montibus istis versantem debellare vimque eius coercere videbatur[44]). Bellerophontem, Corinthiorum maxime fabulis celebratum[45]), plerique Solem aut solarem heroem esse consentiunt, neque ego aliter censeo. Sed vim ac numen Solis in vetusta Corinthiorum religione aliquanto latius patuisse arbitror, quam ut diurno curriculo lumen atque calorem diffunderet. Colebatur ille ut caeli rex summusque mundi moderator, plane ad Iovis instar, ideoque etiam fulmina in potestate habere putabatur, id quod demonstrant nomina Solis equorum ab Eumelo, Corinthio poeta, commemorata, Bronte et Sterope[46]). Sed quum variae eius numinis virtutes ac potestates variis etiam nominibus designarentur, hinc postmodo variae deorum aut heroum personae confictae sunt, ex quarum numero Persen atque Aeeten alibi consideravimus[47]). In his itaque etiam Bellerophon censendus est, sive nomen eius cum recentioribus quibusdam ex *Βελλεροφάντῃ* corruptum statuimus, primamque nominis partem de luce interpretamur, eiusdem stirpis, cuius est *ἕλη*, ut *β* ex digamma ortum sit[48]), sive cum veteribus *βέλλερα* s. *ἕλλερα* esse credimus noxia et perniciosa, *Βελλεροφόντην* igitur *τὸν τὰ βέλλερα φονεύοντα*[49]).
Ad solarem vero naturam Bellerophontis comprobandam maxime facit 15
pictura antiqui crateris, heroem Chimaerae victorem repraesentans cum capite radiato ad Solis instar, de qua dixit O. Iahnius in symbolis ar-

---

44) Cf. H. A. Fischer, Belleroph. p. 86.

45) Fuit eius etiam *τέμενος* Corinthi, unde patet, divinis cum honoribus affectum fuisse. Pausan. II, 2, 4.

46) Hygin. f. 183. Cf. schol. Eur. Phoen. v. 3. schol. Il. XXIII, 295.

47) In dissert. de Hecate Hes. p. 26.

48) Vid. Uschold. Vorhalle etc. I p. 466. Fischer. l. l. p. 88. Düntzer de Zenodoti stud. Hom. p. 103.

49) Etym. M. p. 194, 51. Cf. Hermann. opusc. II p. 183. Völcker. Mythol. Iapet. p. 186. Rückert, Dienst d. Athene p. 98.

chaeologicis p. 119. De Pegaso autem, cui insidens ille Chimaeram debellasse dicitur, paullo infra patefiet, quam aptus is equus fuerit deo fulminanti.

Chimaerae ab Hesiodo Sphinx subiungitur et leo Nemeaeus, ita tamen, ut non appareat, hacne an alia matre eos natos esse velit, quemadmodum iam ante diximus. Patrem utrique Orthum dat, Typhoei et Echidnae filium; hisque ipsis etiam Sphingem filiam plerique dederunt[50]). Orthum qui patrem eius dixerit praeter Hesiodum neminem invenio. Aptior sine dubio Typhoeus visus est vel propter similitudinem naturae, vel etiam propterea, quod in Boeotia, ubi Sphinx olim sedem habuisse credebatur, Typhaonius quoque mons fuit, haud procul a Sphingio monte situs, Typhonis quondam in his regionibus versati monumentum[51]). Naturam Sphingis non minus quam Typhonis aut Chimaerae perniciosam hominibus et pestiferam esse facile agnoscimus; verum qualis ea maxime fuerit, parum liquet, adeo ut, quae olim aenigmata hominibus proposuisse dicta est, nunc ipsa dici possit aenigma esse. Nos autem, qui ad Oedipi laudem non adspiremus, repetere solutiones ab aliis propositas, quam novam ipsi periclitari malumus. Itaque Godofredus Hermannus, nomen Sphingis Anginam interpretans, aestum ac fumum significari credit, quibus homines angantur et suffocentur in terrae motu igniumque subterraneorum eruptione: neque alter Hermannus ab hac sententia multum abhorret. Nam Sphingem item Anginam dicit, homines constringendo suffocantem atque enecantem, noxiosque vapores significari innuit, sive terrae motu, sive ex paludibus exhalatos[52]). Contra Forchhammerus nuper[53]) Sphingis nomine frigus potius ac gelu significari statuit, comparans Boeoticam

---

50) Apollodor. III, 5, 8, 2. Hygin. praef. p. 12 et f. 67 p. 116. f. 151 p. 121. — Euripides Phoeniss. v. 1020 Sphingem dicit γᾶς λόχευμα νερτέρου τ' Ἐχίδνας, ad q. l. scholiastes: γέννημα μὲν τῆς τῶν Θηβαίων γῆς. ἐνταῦθα γὰρ ἐγεννήθη. λόχευμα δὲ τοῦ Τυφῶνος καὶ τῆς καταχθονίου Ἐχίδνης. Sed secundum Pisandrum ap. schol. ad Phoen. v. 1760 Sphinx non in Thebano agro nata fuit, sed advenit ἀπὸ τῶν ἐσχάτων μερῶν τῆς Αἰθιοπίας. Pisander sine dubio non vetus ille Camirensis est sed alter hoc longe recentior, falliturque Vossius, sched. crit. II p. 327, quum Aethiopiae nomine Pisandri Camirensis aetate etiam Lyciam comprehensam esse ex ista scholiastae relatione colligit.

51) Conf. dissert. de Typhoeo p. 25.

52) C. F. Hermann. Quaest. Oedipod. p. 114.

53) Extat viri acutissimi dissertatio in menstruis Halens. (Allgemeine Monatsschrift für Wissenschaft u. Litteratur) ann. 1852 p. 208—221.

eius formam *Φῖξ* cum latino verbo figo, quum praesertim *σφίγγεσθαι* etiam aqua dicatur frigore constricta, apud Plutarchum de prim. frig. c. 11: *αὐτὸ μὲν γὰρ καθ' αὐτὸ τὸ ὕδωρ εὐδιάχυτον καὶ ἀπαγὲς καὶ ἀσύστατόν ἐστι, ἐντείνεται δὲ καὶ συνάγεται τῷ ἀέρι, σφιγγόμενον ὑπὸ ψυχρότητος.* Atque hanc ob causam Sphingi etiam Echidnam et Orthrum parentes dari. Nam Echidnam nihil aliud esse quam aquam, Orthrum autem — sic enim rectius quam Orthum scribi — matutinum tempus significare, quo tempore frigus vehementissimum esse solet. Et formam quoque Sphingis huic significationi accommodatam esse. Immotam enim et rigidam proponi, 16
quamvis alatam et corpore leonino. Item frigoris significationem ex eo cognosci, quod in Chiorum nummis amphora cum Sphinge conspicitur[53 b]): nam pertinere hoc ad morem ab Athenaeo memoratum, vinum, cuius ea insula ferax, per glaciem refrigerandi. Item Sphingem Minervae galeae impositam, ut aeris numinis: nam in aere frigoris causam esse veteres plerique statuebant. Denique comprobari hanc interpretationem pictura quadam crateris Apulici, ubi Sphinx est nive oppleta, et adstans ei Satyrus cum barba nivea et veste item nive oppleta, qui avem frigore mortuam quasi exprobrans Sphingi ostendat, et ante pedes eius anguis erectus, qui aquam significet congelatam[53 c]). Ex his igitur diversis interpretationibus eam quisque amplectatur, quae ipsi maxime probabitur[54]). Nam habet utraque aliquid commendationis, neque ego intercedam, si quis utramque veram esse credat, quippe quum videam Graecos ipsos, primitiva talium figmentorum significatione dudum oblitterata, easdem fabulas aliter alios accepisse et exornasse. Hesiodus autem quid de Sphinge statuerit, et cur Orthi eam non Typhoei filiam fecerit, matremque utrum Echidnam an Chimaeram esse voluerit, vix, opinor, ipse, si ab inferis excitari posset, confidenter responderet.

53b) Cf. Böttiger. Vasengem. I, 3 p. 98. Whitte, de rebus Chiorum p. 64.

53c) Extat haec pictura etiam apud Wieselerum, Denkmäl. des Bühnenwes. tab. VI no. 10; interpretationem longe diversam Wies. p. 47 et Iahnius, Archaeol. Aufs. p. 144 not. 50 proposuerunt.

54) Uscholdi sententiam (Vorhalle I p. 588) cui Sphinx Lunam significat, silentio praeterire decuit, quamquam probatam a Braunio, Annal. dell' inst. archeol. X p. 267. Idem tamen, alio loco, Mythol. §. 116, de pestilentia cogitavit, Welckerus, Annal. dell' inst. XIV p. 215 de sole occidente. Chr. Petersen in Iahn. Annal. phil. et paed. vol. LXV (1852) p. 59 fere consentit cum C. F. Hermanno.

De Nemeaeo leone, quem hic poeta Sphingis germanum facit, non parva est testimoniorum discrepantia. Nam alii hunc quoque Typhoei filium dicunt[55]), plerique autem luna ortum esse autumant, sive delapsum ab ea sive e spuma eius concretum, quam cistae inclusam Iuno acceperit[56]). Naturalem aliquam pestem etiam huius belluae imagine significari manifestum est, et talem quidem, cuius causam veteres in luna esse crederent; neque repugnabo, quominus cum Forchhammero[57]) vis aquarum intelligatur in convalle Nemea stagnantium locaque longe lateque inundantium. Quid? quod ipsum **leonis** vocabulum comparatur a viro doctissimo cum eo quod est *λειάς*, quod *λειμῶνα* s. *τόπον κάϑυδρον* designat: ut propter nominum *λειάς* et *λέων* similitudinem leonis imago ascita esse videatur. Potest, ut verum dicat: minus autem veri simile, quum *Σελήνην* quoque nihil aliud esse vult, quam convallem Nemeam aquis inundatam. Probabilius lunam significari dicemus humorum causam. Nam lunae magnam vim esse in moderandis tempestatibus caelique mutationibus veteres pro certo habebant, quamobrem etiam aquarum exundationes verno tempore non sine illius efficacia fieri censebant. Et celebratum Lunae numen in hac parte Argolidis fuisse vel hinc colligi potest, quod ipsam
17 regionem ab Lunae ex Iove filia Nemea nomen habere dicebant[58]). Quod autem leonem illum lunarem Iuno excepisse et aluisse dicitur, cuius rei etiam noster poeta mentionem iniecit v. 328, non difficilem habet explicationem. Nam sive terrae principatum Iunoni in hac fabula tributum esse statuimus, excipit terra sinu suo aquas, quae collectae mox largiter promanant; sive aeris moderatricem credimus, aer quoque alimenta aquis suggerit in campos sese effundentibus. Adiungit autem poeta etiam Herculis mentionem, qui leonem illum domuerit.

55) Apollodor. II, 6, 1.

56) Vid. qu. laud. Wesseling. ad Diodor. IV p. 256. Heyn. ad Apollod. p. 142. Meinek. Analect. Alex. p. 85. C. Müller. fragm. hist. Gr. II p. 30. De **cista** auctor est Demodocus in libro primo Heracleae apud Ps.-Plutarch. de fluv. c. 4. Ceterum e verbis scholiastae Apollonii ad I, 498: *τὴν δὲ σελήνην Ἀναξαγόρας χώραν πλατεῖαν ἀποφαίνει, ἐν ᾗ (ἐξ ἧς) δοκεῖ ὁ Νεμαῖος λέων πεπτωκέναι*, non arbitror tuto concludi posse, Anaxagoram quoque hanc fabulam adoptasse eaque usum esse ad suam de luna sententiam comprobandam, ut visum est O. Müllero Dor. I p. 442.

57) Hellenika p. 213 sqq. 220. 21.

58) Schol. Pindar. hypoth. Nem. p. 425 Bckh.

Nimirum haec fuit praecipua huius belluae aliarumque similium commemorandi causa, quod celebratissima in fabulis erant Herculis cum iis certamina, quorum primum contra Nemeaeum leonem fuit. Ceterum de certaminibus rebusque gestis Herculis quae fabulae feruntur, non uno omnes modo interpretandas, neque eandem in omnibus personam Herculis et significationem esse satis constat. Modo enim physicam, modo ethicam, modo etiam historicam quandam rationem iis subesse videmus. Et historicam quidem hanc intelligi volo, quum quae antiquissimis temporibus a priscis hominibus gesta atque effecta erant, ad unum nobilissimum heroem, qui tanquam universi generis personam sustineret, referuntur: velut quum in agro Pheneatarum cuniculi essent derivandis aquis exundantibus antiquissimo opere effecti, hos cuniculos Pheneatae ab Hercule effossos esse autumabant[59]). Physica ratio est, quum sub Herculis persona vis aliqua naturalis indicatur, quae quas in rerum natura mutationes efficit, haec tanquam gesta herois narrantur: velut plurima Herculis opera ad Solem eiusque effectus summo iure referuntur, de quorum uno nos quoque paullo infra disseremus. Ethicam denique fabulis rationem subesse dico, quum quid virtus humana possit Herculis exemplo ostenditur, quo pertinet aquilae Promethei interfectio, cuius etiam theogonia v. 526 sqq. mentionem facit, ipsiusque Promethei liberatio. Nam totam hanc fabulam Prometheam non physicam neque historicam, sed tantummodo ethicam significationem habere certissimum est. Sed in poetarum carminibus, quorum maxime olim celebrata fuit Heraclea Pisandri, itemque in mythographorum libris, ex quibus plenissime res Herculis Apollodorus persequitur, haec tria genera fabularum multifariam inter se mixta et confusa videmus, estque saepenumero difficillimum ad diiudicandum, cuinam quaeque fabula generi accensenda sit, et sunt etiam, quarum significationem ex physica et historica mixtam dicere liceat, quum res gestae priscorum hominum Herculi tribuuntur, non tamen ut gestae erant, propriisque verbis enarratae, sed imaginibus involutae. Propriis verbis utebantur Pheneatae, quum effodisse Herculem cuniculos dicebant; per imagines rem non absimilem Argivi narrabant, quum Nemeaeum leonem ab Hercule domitum dicebant. Nam haec sine dubio simplicissima maximeque probabilis fabulae explicatio,

---

59) Pausan. VIII, 14, 2. 3. Cf. Catull. carm. LXVIII, 109.

ut domuisse leonem Hercules dictus sit, quia derivatis aquis loca inundata siccaverit.

Gemina autem huius fabulae altera est de hydra Lernaea ab eodem heroe interempta, cuius item theogonia mentionem facit v. 316.
18 Nam aquarum vim perniciosam iam ipsum ὕδρας nomen indicat. Sedem autem ea habuisse dicitur in locis palustribus circa Lernam, ubi ad fontem Amymonen etiam platanum antiquam monstrabant, sub qua illa iacuisset, Pausan. II, 37, 4. Ibi quum olim verno tempore aquae ex montibus silvisque propinquis confluerent omnesque circa campos inundarent, insalubresque ac pestilentes facerent, huic malo prisci incolae remedium adhibuerunt aquis per fossas derivandis silvisque, unde alebantur, incensis, quam rem fabulae ab Hercule eiusque comite Iolao effectam esse dicunt. Atque ipsa Apollodori narratio eiusmodi est, quae de vera significatione fabulae admonere etiam tardiores possit. *Ἡ ὕδρα*, inquit ille II, 5, 2, 1, *ἐν τῷ τῆς Λέρνης ἕλει ἐκτραφεῖσα ἐξέβαινεν εἰς τὸ πεδίον, καὶ τὰ βοσκήματα καὶ τὴν χώραν διέφθειρεν*: ac paullo post: *Ἰόλαος — μέγα τι καταπρήσας τῆς ἐγγὺς ὕλης ἀνιέναι ἐκώλυε τὰς ἀποτμηθείσας κεφαλάς.* Nam capita Hydrae excisa quid aliud sunt, quam aquae derivando coercitae? quae ne nova semper incrementa e circumiectis silvis caperent, has incensas esse videmus[60]). Posteriores poetae acceptam a prioribus fabulam varie exornarunt, capita Hydrae enumerantes, quae alii novem, alii quinquaginta, alii centum fuisse dicunt, mediumque horum aureum[61]), et cancrum quoque addentes a Iunone immissum, qui pugnanti cum Hydra Herculi calces morderet, id quod primus Panyasis narrasse dicitur[62]), acceptum tamen fortasse ab antiquioribus. Nam non discordat certe cum reliqua fabula, nec difficilem habet interpretationem. Ceterum Herculem Hydrae victorem multis Solem significare visum esse non miramur[63]). Magis mirum, quod fuerunt, qui Hydram,

---

60) Veram fabulae interpretationem ut vulgo receptam etiam Servius prodit ad Verg. Aen. VI, 287: „Constat Hydram locum (scr. lacum) fuisse evomentem aquas vastantes vicinam civitatem, in quo, uno meatu clauso, multi erumpebant. Quod Hercules videns loca ipsa exussit et sic aquae clausit meatus. Nam hydra ab aqua dicta est." Exscripsit haec Mythogr. Rom. III, 13, 5.

61) Aristonic. ap. Ptolemaeum Heph. Photii p. 475 Hoesch.

62) Eratosth. Catast. c. 11. Hygin. P. A. II, 23. schol. German. Arat. v. 146, vol. II p. 51 Buhl.

63) Cf. schol. th. v. 313. Ioann. Diac. p. 464.

hoc est aquaticum serpentem, urendo et torrendo stirpibus nocuisse dicerent, quasi ignea quadam vi caloris aestivi, in quibus Euphorion apud schol. Arat. Phaen. v. 519:

ἦ μὲν πάνθ' ὅσα που φύει εὐδείελος αἶα,
ἢ φυτὸν ἢ ποίην, ὅτεῳ χριμψαίατο λύθρον,
ὡς πυρὶ καρφόμενα ψαφαρῇ ἰνδάλλετο τέφρῃ[64]).

Quae res documento esse potest, quam caute et circumspecte in fabularum interpretatione poetarum testimoniis utendum sit. Et Hesiodum quoque, quum parentes Hydrae Typhoeum et Echidnam faceret, non credo vetustam traditionem sequutum esse, sed hanc solam causam habuisse, quod serpenti serpentinos parentes aptos esse iudicaret. Nam natura quidem Hydrae ab his duobus perquam sine dubio diversa fuit.

Iisdem parentibus duo canes editi dicuntur, Cerberus et Orthus, quorum alteri caudam draconis multaque serpentum capita fabulae tribuerunt, alterum, qui biceps ab Apollodoro dicitur[65]), non admodum 19
fratri dissimilem fuisse credere licebit: eaque forma, quamquam non diserte ab Hesiodo memorata, — nam *πεντηκοντακάρηνον* tantum Cerberum dicit, — dubitari tamen vix potest, quin ei nota fuerit eumque permoverit, ut Typhoeum et Echidnam, non absimilis formae monstra, parentes iis daret, qua in re posteriores eum sequuti sunt[66]). Propter hanc originem Cerberi etiam significationem parentibus congruam interpretes quaesiverunt, velut schol. theog. v. 311, nomen illius, cum plerisque, a *κέαρ* (*κῆρ*) et *βορός* factum esse ratus, ut aliquo certe modo ad terrae motus, quorum Typhoeum et Echidnam auctores esse intellexit, etiam Cerberus pertineret, hoc nomen propterea ei inditum esse ait, *παρόσον οἱ ὑπὸ σεισμοῦ καταποντιζόμενοι βιβρώσκονται τὸ κέαρ*. Recentiores nomen partim indidem repetunt, vertuntque Cerberum Seelenfresser[67]), partim *Κέρβερον* transpositis litteris pro *Κρέμερον* dictum volunt, quod interpretantur Hiscium,

---

64) Adscripsi versus ex emendatione Meinekii, Analect. Alex. p. 96.

65) Apoll. II, 5, 10, 3. Cerberum quoque non raro bicipitem proponi notum est. Vid. Gerhard. auserles. Vasenb. II p. 155, 13.

66) Hygin. pr. p. 12. fab. 151. Ovid. Met. VII, 408. Quint. Smyrn. VI, 261.

67) Schwenck. etymol. myth. Andeut. p. 137. — Herzfresser, ait Dammius, Lex. Hom. p. 2919, denotarique putat „statum infelicem damnatorum." Auctorem citare potuit Eusebium, Pr. eu. III, 11, 8: *παρὰ τὸ τὰς κῆρας ἔχειν πρὸς βοράν, ὃ δηλοῖ τὰς ψυχάς.*

crateremque significari aiunt seu fauces, unde ignes erumpant[68]; alii dubitari non posse autumant, quin *Κέρβερος* nihil aliud sit quam *Ἕσπερος*, spiritu in tenuem palatinam, sibilante in caninam, labiali tenui in mediam mutatis[69]; alii denique *Κέρβερον* ex Erebo nomen habere volunt, quasi *Ἐρεβερόν*[70]: quae omnia eiusmodi sunt, ut non miremur, si quis, desperata probabili ex graeco interpretatione, ad peregrinas linguas confugiat. Nam ne de Clerico dicam, qui Kerbrosch proposuit, ex Phoenicio krab, quod proelium, et rosch, quod caput significaret, nuper Moversius, Cerberum Sirium sidus esse contendens, nomen eius verum in Phoenicum sermone Kelb-eri, canem igneum, esse affirmavit[71], Hitzigius autem sanscriticum haberi mavult, a voce çarvari, quae noctem significet[72], denique Zoega comparavit saltem *Κέρβερον* cum aegyptio vocabulo chremrem, h. e. murmur, fremitus[73], licet illud inde factum esse non audeat dicere. In tanta igitur dissensione quis est, qui certi aliquid a sese proferri posse speret[74]? Ego quidem ignorantiae confessionem coniectandi temeritate potiorem esse iudico. Neque illud nunc quaerere libet, quidnam physicae significationis Cerbero inclusum videri possit. Nam apud Hesiodum certe ceterosque poetas[75] nihil aliud est quam Orci custos. Scilicet custodiri ut humanarum aedium ianuae, sic etiam domus Plutoniae aditus a cane debere videbatur; sed infernum canem quam maxime terribilem et immanem fingi consentaneum erat.

68) Hermann. Opusc. II p. 182.
69) Völcker. geogr. Hom. p. 132.
70) Welcker. Trilog. p. 130 not. 171. Nachtr. p. 91.
71) Movers. Phoenic. I p. 436.
72) Hitzig. de Philistaeis p. 300.
73) Zoega de obeliscis p. 290.
74) Si qui sint, quibus Völckeri sententia non displiceat, his animi causa aliam viam monstrabo eodem perveniendi, per linguam Sabinorum, quam a veterum Pelasgorum sermone non valde diversam fuisse facile credent. Sabini igitur creperum dixerunt de tempore inter noctem et diem, tenebras et lucem medio, quod quum dubium atque ambiguum sit, post etiam in alias res dubias et obscuras vocabulum translatum est. A Crepero autem per transpositionem ad Cerperum, atque hinc ad Cerberum paullo sane facilior quam ab Hespero transitus est.
75) Horum antiquissimus Homerus non nominat quidem Cerberum, commemorat tamen *κύνα στυγεροῦ Ἀΐδαο*, Il. VIII, 368. cf. Od. XI, 621, quos locos contra nonnullorum dubitationes defendit Lauerus Quaestt. Hom. p. 34.

De alterius canis nomine ambigitur, utrum *Ὄρθρος* an *Ὄρθος* sit. Illud non mirum est iis placuisse, qui Cerberum Vesperum esse opinati sunt, et ex veteribus quoque interpretibus nonnullos id probare videmus[76]. Codicum in tali re non magnam auctoritatem esse apparet: tamen quum plerique et Hesiodei et aliorum scriptorum libri *Ὄρθον* offerant, nulla causa esse videtur, cur hanc formam spernamus, quam cum Mützellio etiam Goettlingius et Lennepius tenuerunt[77]. Ut autem Cerberus Plutonem, sic Orthus Geryonem dominum habet[78], additusque ab eo est Eurytioni bubulco ad custodiam armentorum, quae in Erythia insula trans Oceanum in obscuro stabulo, *σταθμῷ ἐν εὐρώεντι*, habentur, donec ea Hercules abducit bubulco et cane interemptis, th. v. 289—294. Est autem Geryones pariter cum cane suo de Phorcynis et Cetus prosapia. Nam ut canem horum filia Echidna ex Typhoeo peperit, sic ille a Chrysaore et Oceanide Callirrhoe prognatus est, Chrysaor autem ex Medusa ortum habet, una de Gorgonibus Phorci et Cetus filiabus. Fabulam de armentis Geryonis ab Hercule abductis imprimis a poetis celebratam varieque exornatam habemus, ut non mirum sit, genuinam eius et antiquam formam multis modis immutatam significationemque obscuratam esse. Sunt enim qui distinguant haec Geryonis armenta a Solis bubus in eadem insula stabulantibus, itemque a Plutonis, quorum ibidem statio fuit sub Menoete pastore[79]. Sed recte iam alii perspexerunt, una eademque,

76) Ioannes Diaconus partim ad v. 293, ubi ait: *κτείνει μέντοι ὁ Ἡρακλῆς καὶ τὸν Ὄρθον* (sic perperam editur: nam proxima verba demonstrant *Ὄρθρον* legendum esse) *καὶ τὸν Εὐρυτίωνα τὸν βουκόλον τοῦ Γηρυόνου, τοὺς ὄρθρους τε τοὺς μεγάλους δηλαδὴ καὶ τὰς νύκτας τὰς εὐρείας.* partim ad v. 327, ubi Sphingem interpretatur ex Orthro et Chimaera genitam, *παρόσον ἐν ταῖς ἑωθιναῖς καταστάσεσι καὶ ὀρθριναῖς ἐπιγίγνεται σφοδροτέρα καὶ ἐπικρατεστέρα ἡ ψύξις.* Sic etiam schol. Venet. ad eundem versum. Sed antiquior et doctior scholiastes Cantabrig. *Ὄρθον* legit idque unum interpretatur, ad v. 293; neque Ioannes Diaconus se hanc formam plane spernere ostendit: nam profert p. 463 interpretationem huic soli convenientem.

77) Praeter ea, quorum Mützellius p. 229 meminit, cf. Ruperti ad Sil. Ital. XIII, 845 et Koechly ad Quint. Smyrn. VI, 253. Ceterum Vossius, epist. myth. I p. 106, *ὄρθρος* vocabulum apud nullum ante Ibycum se legisse dicens, memoria lapsus est. Legitur etiam in Hesiodi O. et D. v. 577.

78) Fuerunt tamen, qui eum Atlantis canem dicerent. Schol. Apollon. IV, 1399.

79) Apollodor. I, 6, 1, 4. II, 5, 10, 7.

armenta intelligenda esse, quae vel Solis, vel Plutonis, vel Geryonis dicantur[80]). Nempe ad Solem ea proprie pertinebant, Pluto autem aut Geryones huic subducta in potestate habebant, donec iis rursus ab Hercule erepta sunt. Magnam autem inter Geryonem ac Plutonem intercedere similitudinem iamdudum Fridericus Iacobsius observavit[81]). Nam primum sedes utriusque vicinae sunt, Erythia trans Oceanum in extremis mundi partibus ad occidentem, Plutonis domus in eadem regione haud procul ab Atlantis statione (v. 767 coll. 746), *πείρασιν ἐν γαίης πρόπαρ Ἑσπερίδων λιγυφώνων* (v. 518), *ἐσχατιῇ πρὸς νυκτός* (v. 275). Porro ut Pluto Cerberum, sic Geryones Orthum canem habet, huius fratrem et eiusdem sine dubio naturae et significationis. Denique ubi Geryonis, ibi etiam Plutonis armenta sunt, adeo propinqua, ut, quum illa ab Hercule abducantur, Menoetes, alterius gregis pastor, statim rem Geryoni nuntiet. Custodiebat autem Menoetes boves in aditu Orci: ibi igitur etiam Geryonis boum *σταθμὸν εὐρώεντα* fuisse intelligitur. Mitto alia minus ad probandum idonea, velut quum nomen *Γηρυονεύς* a *γῇ* et *ῥύω* v. *ἐρύω* compositum dicitur, ut significet eum, qui homines sub terram ad se detrahat, id quod in Plutonem optime quadret, aut quum pater eius Chrysaor idem ac Saturnus, mater Callirrhoe eadem ac Rhea esse creditur, ille a falce cognominatus, — quae tamen a poetis non aurea sed ex adamante fuisse perhibetur, — haec autem ab eo, quod est *ῥεῖν*, fluere. Sed similitudinem Geryonis cum Plutone etiam ea, quae proposui, satis demonstrant. Veteres interpretes vim hiemis sub eius persona significari existimant, nomenque inditum statuunt *ἀπὸ τοῦ γηρύω τοῦ φωνῶ*,

---

80) Vid. Creuzer. Symbol. IV, 295. Völcker. geogr. myth. p. 129. Vogel. Hercul. p. 20. Gerhard. Auserl. Vasenb. II p. 69. Müller. Dor. I p. 425. Hic quidem ad Panyasin provocat, apud schol. Od. XII, 301; sed is haud satis disertum testimonium dicit. *Νυμφόδωρος* (sic enim pro *Μεμψίδωρος* v. *Μεμψόδωρος* scrib. cum Eberto, Diss. Sicul. p. 191) *ὁ τὴν Σικελίαν περιηγησάμενος καὶ Πολύαινος καὶ Πανύασις φύλακα τῶν Ἡλίου βοῶν Φυλάκιον* (cod. Vind. *Φύλαιον*, Meinck. Anal. Alex. p. 370 *Φύλακον* aut *Φαλακρόν*) *φησὶ γενέσθαι, ὃν Φιλοστέφανος Αἰολιδοῦν* (h. e. Aeoli filium) *εἶναί φησι καὶ ἔχειν ἐν Μύλαις ἡρῷον*. Hoc unum ex hoc testimonio disci potest, Panyasin Solis armentorum in Sicilia mentionem fecisse: utrum eadem haec dixerit cum illis, quae Hercules Geryoni ademerit, an diversa, non liquet. Quamquam non infitior, a nonnullis etiam Geryonem in Siciliam translatum esse, qua de re infra dicetur.

81) Ueber den Mythus des Geryones. Vermischte Schr. VI p. 145—187.

διὰ τὰς τότε τῶν ἀνέμων καὶ ὄμβρων ταραχάς [82]), triplicem autem (*τρικάρηνον* th. v. 287) fingi, *παρόσον ὁ χειμὼν τὴν πλείονα ἰσχὺν τῶν ἄλλων μερῶν τοῦ χρόνου* (h. e. *τοῦ ἐνιαυτοῦ*, ex noto usu recentioris graecitatis) *ἀπηνέγκατο καὶ τὴν ἐξοχήν*, id quod hactenus certe probandum puto, ut nihil ea figura praeter robur insolitum designatum credam. Fabula autem de Solis armentis in Geryonis stabulo detentis comparanda est cum altera de iisdem ab Alcyoneo gigante abactis [83]), qui propterea *ὁ βουβότας Ἀλκυονεύς* a Pindaro dicitur, Isthm. V (VI), 48: neque illud casu factum, quod Geryonis 22
interfector Hercules etiam in gigantomachia Alcyonei victor est [84]). Nam Hercule vim verni caloris significari non dubium est; Alcyoneus et Geryones hiberni temporis frigus significant, quo tempore quum Solis vires fractae et debilitatae sint, opes ei ab infestis potestatibus subtractae videbantur. Opes autem Solis cur boum potissimum imagine repraesentatae sint, variae causae excogitari possunt [84b]). Mihi

---

82) Verba sunt scholiastae Veneti ed. Trincav., ap. Gaisf. p. 413 not. m. Eandem interpretationem habet Ioannes Diac. p. 463 extr., cuius etiam sunt verba de forma Geryonis a nobis adscripta. De bubus haec ait p. 464: *αἱ βόες δὲ τοῦ Γηρυόνου ἐν Ἐρυθείῃ περιρρύτῳ λέγονται νέμεσθαι παρόσον αἱ βρονταὶ καὶ αἱ βοαὶ τῶν νεφῶν αὔξονταί τε καὶ θάλλουσιν ἐκ τῶν ἀναδιδομένων καὶ θεουσῶν ἀναθυμιάσεων ἐξ ὑγροτέρων τόπων*. Similiter G. I. Vossius, de Idol. III, 8 p. 765 boves propter mugitum tonitrua significare credit. Sed diversae interpretationis reliquiae servatae sunt in farragine scholiorum ad v. 289: *τὸν μὲν ἄρ' ἐξενάριξε βίη Ἡρ.] Τὸ θερμὸν τοῦ ἀέρος. ἐπειδὴ τότε τὰ ζῶα ταῦτα προσέρχεται.* Scribendum sine dubio *προέρχεται*. Sunt enim *τὰ ζῶα ταῦτα* boves Geryonis, *τὸ θερμὸν τοῦ ἀέρος* Hercules, totiusque annotationis, cuius hanc particulam servatam habemus, haec sententia fuit: Tempore verno, redeunte calore, cuius vim Hercules designet, boum greges prodire e stabulis, quibus per hiemem (Geryonem) inclusi fuerint.

83) Apollodor. I, 6, 1, 4. *οὗτος δὲ καὶ τὰς Ἡλίου βόας ἐξ Ἐρυθείας ἤλασε.* Alii Alcyoneum Herculi boves praeteragenti praedam eripere conatum esse tradiderunt. Vid. schol. Pind. Nem. IV, 43. Simile fuit Nelei facinus a Philostrato memoratum, Heroic. III, 1 p. 696. Hinc illud certamen, in quo Plutonem Neleo suppetias ferentem Hercules vulneravit. Hom. Il. V, 395. Paus. V, 25, 3. De Nelei coniunctione cum Plutone cf Boeckh. ad Pind. Ol. IX, 31 p. 189. Welcker. Alte Denkm. III p. 303 sqq. Nomen eius non credo cum Schwenckio, Andeut. p. 180, i. q. *Νηρεύς* esse, sed potius i. q. *νηλεής*, aptum epitheton deo *νηλεὲς ἦτορ ἔχοντι*, theog. v. 456.

84) Apollodor. I, 6, 1, 7.

84b) Plerique nubes significari aiunt, nec me fugit multis fabulis hanc interpretationem peraptam esse: omnibus adhiberi posse non credo.

propterea factum videtur, quod humanorum etiam regum opes antiquissima aetate armentis maxime constabant, quodque Soli greges aliquot locis consecrati erant[85]). Accedebat etiam haec fortasse causa, quod sicut hominum greges aestivo tempore in campis pratisque pascuntur, hieme autem stabulis inclusi tenentur, sic fabulosos Solis greges consentaneum erat aestate in pascuis suis libere vagantes, hieme autem stabulo inclusos cogitari. Hiberni autem temporis gravitatem Graeci ab infernis numinibus repetebant, quamobrem Geryonem pari iure cum veteribus hiemem, quam cum Iacobsio Plutonem interpretari licet: nempe Geryones est Pluto quatenus hiemem immittit[86]). Eurytionem pastorem vel cum Iacobsio a formae amplitudine viriumque magnitudine appellatum putabimus, vel cum veteribus a pluviis hibernis, *διὰ τὴν εὐμαρῆ ῥύσιν τῶν ὑδάτων*, ut ait schol. ad v. 293[87]);

85) Vid. Nitzsch. ad Hom. Od. tom. III p. 386. Sed ceterorum quoque deorum boves in Pieria sub Olympo pascentes ostendit hymn. Hom. in Mercur. v. 70, quae licet ἄμβροτοι dicantur, mactantur tamen postea duae a Mercurio v. 119, ut naturali quidem morti non obnoxiae esse, sed necari tamen a diis posse videantur.

86) Hiemis cum diis infernis coniunctionem multae fabulae demonstrant, sed omnium apertissime ea, quae est de Proserpina a Plutone rapta et per tertiam anni partem h. e. per menses hibernos apud inferos retenta. Nam Proserpinam naturae vim vegetabilem significare nemo ambigit. — Cum fabula de bubus Solis apud Geryonem detentis comparari potest altera de Apolline boves apud Admetum pascere coacto. Nam Admetum quoque initio deum inferorum fuisse satis a Müllero aliisque demonstratum est. Vid. illius Dor. I p. 320. Prolegg. myth. p. 300. Boves vel Admeti dici poterant, qui eas tunc in potestate haberet, vel Apollinis h. e. Solis, ad quem dominium earum iure pertineret. Hinc factum, ut a posterioribus Apollo et Admeti et suas ipsius boves pavisse diceretur, quasi duo fuissent greges diversi, (vid. Anton. Liber. c. 13) quemadmodum etiam Solis armenta in Erythia tanquam diversa ab iis, quae Geryones haberet, memorari videmus ab Apollodoro I, 6, 1, 4 et II, 5, 10, 1. Item quod ab eodem Apollodoro etiam Plutonis boves memorantur sub Menoete pastore Ceuthonymi filio, nemo dubitabit, quin proprie hae quoque non minus quam illae alterae Solis fuerint, quas quod alii apud Plutonem sub Menoete, alii in Erythia sub Eurytione detineri dixerunt, nihil nisi diversae eiusdem rei traditiones sunt. — Ceterum de raptis deorum armentis ab infestis potestatibus etiam aliarum gentium fabulae erant, Indorum atque Germanorum, cum his Graecorum quodammodo comparandae, de quibus nuper accurate disseruit A. Kuhnius in Hauptii Diurn., Zeitschrift f. deutsch. Alterth. vol. VI p. 117—134.

87) Etiam Centaurum Eurytionem ab εὖ et ῥυτός dictum statuit C. F. Hermann. Goetting. Anz. ann. 1845 p. 262, itemque Gerhard. auserl. Vasenb. II, p. 71 not. 25.

quamquam haec verba in editionibus alieno loco leguntur, quasi ad Orthi significationem explicandam pertineant. Huius nomen equidem nihil aliud, nisi erectum atque attentum denotare dixerim. Insula denique Erythia dicta est a caeli vespertini rubore, quippe occidenti soli subiecta. — Ceterum de situ Erythiae variae post Hesiodum opiniones veterum fuerunt. Nam quum alii eam in Iberia collocarent prope Tartessum, aut non diversam a Gadibus esse censerent[88]), Hecataeus, ut Arrianus refert, E. A. II, 16, circa Ambraciam et Amphilochos Geryonem regnasse, atque hinc boves ab Hercule abactas esse 23
contendit, Scylax, Peripl. p. 23 Gron., Erythiam in Cestride, quae Epiri pars est, commemorat, ibique Geryonem habitasse ait, denique Pseudo-Aristoteles, Mirab. Ausc. c. 145, ex vetere inscriptione apud Hypatam Thessaliae reperta probari posse credit, fuisse in hac regione Erythum locum, non Erythiam, atque hinc Herculem boves abegisse[89]). „Tam mature“ inquit Heynius haec memorans, ad Apollod. obs. p. 166 „Graeci ipsi in suis fabulis seu argutari seu ineptire coeperunt.“ Atqui habuerunt tamen illi fortasse, quod non inepte sequerentur. Nam sicut Admetum, quem pariter ac Geryonem pro deo inferorum habendum esse constat, in Thessalia quondam regnasse fabulae ferebant, propterea scilicet, quod ibi eius numinis religio olim maxime floruit, sic etiam de Geryone antiquissima fabula haec fuisse videtur, eum in quadam Graeciae parte regnasse, unde quum ab Hesiodo vel etiam iam ante Hesiodum ab aliis in remotiores regiones ultimumque occidentem translatus esset, non tamen plane oblitterata sunt vetustioris traditionis vestigia, quibus permoti Hecataeus, Scylax, Pseudo-Aristoteles Hesiodo aliisque pervulgatae fabulae auctoribus obloquebantur. Et in Epiro quidem inferorum deorum religionem etiam posteriore aetate maxime vigentem deprehendimus, unde factum est, ut regem Epiri Aïdoneum pragmatici confinxerint, non alia ratione, quam qua olim Ge-

---

88) Stesichor. ap. Strab. III p. 148 c. Herodot. IV, 8 Ephor. ap. Plinium H. N. IV, 36. Scymn. v. 150 sqq. Apollodor. II, 5, 10 cum Heynii observatt. p. 159 sq.

89) De emendanda inscriptione illa corruptissima vid. impr. Welcker. Syllog. epigr. graec. p. 254 sqq. qui pleraque egregie expedivit. Versu 2. tamen pro *ἠδ' Ἐρύθειαν ἄγων* malim equidem *ἠδ' Ἐρύθην ἀπάγων*, et v. 3 pro *τὰς δ' ἐδάμασσε πόθῳ* — *τῆς ἐ δάμασσε πόθῳ*. Hercules una cum bubus etiam filiam Geryonis Erythen, quam alii, itidem ut insulam, Erythiam dixerunt, (Paus. X, 17, 4, Steph. Byz. s. v.) rapuisse dicitur, amore eius incensus a Venere.

niosos etiam huic fumo aliquid ponderis addere, levissimoque commento et ab ipsis auctoribus abiecto coniecturas suas superstruere.

Sed pergendum est ad reliquam Phorcynis familiam. Chrysaor igitur, quem patrem Geryonis fuisse memoravimus, ortum habere dicitur e Neptuni concubitu cum Medusa, Phorcynis filia, quam quum Perseus gravidam obtruncasset, ex morientis collo prosiluerunt duo filii, Chrysaor et Pegasus. Ac Pegasus quidem quid significet ipse poeta indicare videtur, quum eum evolasse dicat in caelum, Iovique fulmen ac tonitru portare, quemadmodum etiam Euripides de eodem testatur, ὑφ' ἅρματ' ἐλθὼν Ζηνὸς ἀστραπηφορεῖ[93b]). Hoc si ad physicam rationem revocatur, non video quid aliud Pegasum esse dicamus, quam nubem fulmina gerentem. Obscurior est Chrysaoris significatio, cuius nomen quum aureum telum ab eo gestatum significare videatur, fuerunt qui id quoque nihil nisi fulmen esse crederent, Pegaso autem nubis tantum absque fulmine significationem assererent, cui significationi etiam nomen, quippe a πηγῇ ductum, optime conveniret: nam aquas ex nube quasi e fonte scaturire[94]). Sic tamen Chrysaorem ego filium potius quam fratrem Pegasi dicendum fuisse crediderim, siquidem fulmen non una cum nube nasci, sed ex nube prodire videtur. Neque vero aurei teli imago necessario de fulmine cogitare iubet: nihil obstat, quominus de pluvia accipiatur[95]). Imbrem certe aureum vide-

---

tum aut alicuius fabulosae belluae esse credebantur, velut Aiacis et Orestis ab Herodoto I, 68, et a Pausania I, 35, 3. III, 3, 6, Asterii a Paus. I, 35, 5, Thesei a Plutarcho Thes. c. 36, Pelopis humerus aut costa a Paus. V, 13, 3. Plin. H. N. XXVIII, 4, Idae a Phlegonte Trall. de mir. c. 12, atque haec quidem etiam cum inscripto herois nomine: corpus ingens XVI cubitorum, quod aut Oti aut Orionis esse putabatur, in Creta repertum, a Plinio H. N. VII, 16 p. 421 Gron. aliaque a Philostrato Her. p. 668 sqq. ubi etiam de gigantum ossibus refertur. cf. Sueton. Octav. c. 72. (Cyclopum ossa in Sicilia reperta testatur Fazellus hist. Sic. Dec. I. lib. I, 6.) Denique „belluae cui dicebatur exposita fuisse Andromeda, ossa Romam apportata ex oppido Iudaeae, Ioppe, longitudine pedum XL, altitudine costarum Indicos elephantos excedente, spinae crassitudine sesquipedali“, Plinius narrat IX, 5 extr. p. 581. 2.

93b) Cf. Schol. Arat. v. 205 et Schol. German. p. 59 Buhl.

94) Vid. Fischer. Belleroph. p. 88. — Schwenckio, Etymol. myth. And. p. 232. χρυσάωρ nihil aliud quam χρυσήρης esse videtur, quumque initio cognomentum Pegasi fuisset, mox in propriam personam conversum.

95) Sic statuerunt iam alii, velut Völcker. myth. Iapet. p. 234. Vinet. Annal. de l'inst. de corresp. arch. XV p. 162 et ante hos Creuzerus.

mus etiam in Danaae fabula, dictum sine dubio quia vis fecundans aquarum ad auri instar pretiosa habebatur, quam ob causam etiam Nilus fluvius, exundantibus aquis Aegypti arva fecundans, *χρυσόῤῥοος* a quibusdam vocatus est[96]). Et Iupiter quoque *Χρυσαορεύς*, quo cognomine apud Cares colebatur, non sine causa mythologis **Pluvius** esse videtur[97]), non diversus a Labrandensi, qui, ut Aelianus ait, H. A. XII, 30, *ὕσας λάβρῳ καὶ πολλῷ τὴν ἐπωνυμίαν ταύτην ἔλαβεν.* Atque huius quidem insigne bipennem fuisse accepimus[98]), cuius loco etiam gladium deo Pluvio tributum nemo mirabitur. Quodsi Chrysaoris notionem sic definire licet, ut pluviae absque fulminibus significationem habeat, ratio haud improbabilis apparet non modo cur Pegasi frater dictus, sed etiam cur uxor ei data sit Callirhoe, Oceani filia, h. e. dea aquatica, et filius Geryones, quem hiemem significare statuimus. Nam initium hiemis fieri solet ab imbribus. Contra qui Chrysaorem de fulmine accipiunt, filium eius Geryonem non possunt non de tonitru accipere: sic autem neque coniugium illius cum Callirrhoe, neque Geryonis historia probabiliter explicari poterit. Pegasi nomen non a *πηγή*, ut multis visum est, sed ab adiectivo *πηγός* factum esse censemus. Est enim *πηγός* i. q. *παχύς*[99]): tale nomen autem in nubes densas et crassas, quales sunt, quae fulmina gerunt, optime convenire apparet. Nam nubes, ut veteres physici aiunt, est *πάχος ἀτμῶδες*, gigniturque *παχυνθέντος τοῦ ἀέρος*[100]).

---

96) Athenae. V p. 203. Schol. Aeschyl. Prometh. v. 806. De fluvio Chrysaora in Lydia vid. Steph. Byz. s. v. *Μάσταυρα.*

97) Cf. Creuzer. Symbol. IV p. 63 sqq. Etiam Stratoniceae *Χρυσαόριον* cultum esse inscriptiones docent, C. I. no. 2720. 2721. In Caria *Χρυσάωρ* pater Idriei memoratur a Steph. Byz. s. v. *Εὔρωπός.*

98) Vid. R. Rochette, Journal des savants ann. 1838 p. 94. Müller. Archaeolog. §. 350, 7.

99) Ita *πηγεσίμαλλος* i. q. *παχύμαλλος*. Cf. Lobeck. verbi gr. technol. p. 103.

100) Ps. Aristot. de mundo c. 4. Anaximenes apud Ps. Plut. de plac. phil. III, 4. Cf. Senec. Qu. nat. II, 30 extr.: „Est nubes spissitudo aeris crassi“. Isidor. or. XIII, 7: „nubes autem aeris densitas facit“. — Genuinam Pegasi significationem apud posteriores obscuratam esse nemo mirabitur. Ipsum nomen, quum a *πηγή* descendere videretur, aquarum potius quam fulminis cogitationem suggerebat. Hinc etiam fontium quorundam origo a Pegaso repetebatur, ut Pirenes et Hippocrenes, et Centauri quoque **nubigenae** quibusdam a Pegaso orti videbantur, ut docet schol. BL. ad Hom. Il. I, 266. Nam Centauros de rivis fluviisque abundantibus accipiendos esse assentior Hermanno in Diurn. Gotting. ann. 1845

Iam de matre Pegasi et Chrysaoris videndum est, quae aut communi cum duabus sororibus nomine Gorgo, aut proprio Medusa vocatur. Sed natura eius ex neutro horum nominum satis cognosci potest: alterum enim nihil nisi torvam, trucem designare videtur, alterum in quamlibet cuiusvis rei dominam ac moderatricem quadrat. Sed quum parentes Medusa marinos deos habeat, Phorcynem et Ceto, filios autem nubilos ac pluvios, eosque ex Neptuno aquarum deo conceptos, consequens est, ut ipsa quoque ab aquarum et nubium natura non multum abhorrere credatur. Atque sic etiam veteribus quibusdam interpretibus theogoniae, quantum e scholiorum farragine perspici potest, *τὴν ἰκμάδα* significare visa est seu vapores humidos ex aqua exhala- 26
tos[101]); alii autem lunam interpretari malunt: quae, quamvis primo adspectu inter se diversa, possunt tamen ad communem quandam rationem revocari. Nam lunae naturam veteres maxime humidam esse censebant[102]), quumque aeris pars inferior et proxima terrae humoris ac nebularum plena sit, dominari in ea lunae potestatem putabant. Et fuerunt etiam qui ipsam lunam non solido corpore esse crederent, sed concretam e vaporibus, aliqua ignis parte admixta[103]), quod quo minus miremur, reputandum est lunae speciem, quum interdiu in caelo conspicitur, nubeculae simillimam esse. Igitur veteres illi, qui eandem sibi vim ac naturam in aere hoc crasso et humido quam in luna agnoscere viderentur, unum utrique numen praefecerunt Medusam[104]), cui cur parentes deos marinos coniugemque deum aquarum de-

---

p. 262. Cf. Schwenck. Diurn. antiquar. (Zeitschr. f. d. Alterth.-Wiss.) 1836 p. 951. — Recentiores Pegasum poetis ad equitandum commodarunt, quod qui factum sit, facile intelligitur; sed factum est nullo veterum exemplo. De Bellerophonte, quem hi Pegaso vehi faciunt, supra dictum est. De Chrysaore praeter haec, quae in theogonia legimus, nihil refertur in fabulis, unde certior coniectura de eius significatione capi possit. Citantur a schol. B. ad Hom. Il. VI, 200 p. 185b 31 Chrysaorica Leonis cuiusdam, — fortasse Alabandensis, cuius Carica et Lyciaca Suidas commemorat, — in quibus non solum de Chrysaore sed etiam de Pegaso fabulisque ad hunc pertinentibus expositum fuisse e scholiastae verbis intelligi potest.

101) Vid. impr. schol. ad v. 276 p. 412: *Περσεὺς ὁ ἥλιος ὁ πρὸς ἑαυτὸν ἕλκων τὴν ἰκμάδα ὡς ἀποτέμνων αὐτήν.*

102) Cf. Plutarch. de fac. lun. c. 25. Plin. H. N. II, 51.

103) Plutarch. l. l. c. 5. De plac. phil. II, 25. Stobae. Ecl. phys. I, 27 p. 550—554.

104) Haec fortasse causa Orphicis fuit, ut faciem in orbe lunae Gorgonium appellarent, quod Clemens Alex. Strom. V c. 8 §. 50 ex Epigene refert: quam-

derint[105]), iam non obscurum esse potest. Qui autem hanc a Perseo obtruncatam dixerunt atque sic natos Pegasum et Chrysaorem, hoc, ut opinor, sequuti sunt, quod ex aere crasso et nebuloso, ubi Solis radiis feritur, vapores secreti in nubes concrescunt ac sursum tolluntur. Sic igitur pereunte matre nebulosa exsiliunt eius filii fulmen pluviamque gestantes. Nam Persei persona vim Solis significari satis constat: de cuius ortu rebusque gestis quas fabulas poetae tradiderunt, maximam partem ornandi tantum et novandi studio a posterioribus inventae videntur, genuinae Persei significationis parum aut gnaris aut curiosis, quas si quis omnes sibi interpretandas sumat, incassum laboret[105b]). De summa tamen vetustae fabulae sententia dubitari nequit, quamobrem de hac nunc plura dici non opus est. Sed addendum aliquid de ratione, quae cum Minerva Medusae intercedit, quum plerique deam illam Perseo in obtruncanda Medusa sociam adfuisse aut etiam sua manu hanc obtruncasse narrent[106]), alii contra sub Medusae persona ipsam sibi Minervam agnoscere videantur[107]), quam, si minus *Γοργόνα*, attamen *Γοργῶπιν* saepenumero cognominari quis nescit? Irrisit Hermannus[108]) mythologos Minervam a Minerva in-

---

quam ipsis luna non ex vaporibus concreta, sed terrae instar esse videbatur. Cf. Lobeck. Agl. p. 499 sq. Faciem autem in luna plerisque *βλοσυρὸν καὶ φριχώδη* visam esse Plutarchus testatur de fac. lun. c. 29.

105) Fuisse etiam, qui filiam Neptuni Medusam dicerent, e Tzetze colligi potest ad Lycophr. v. 838 p. 824: *ἡ Μέδουσα θυγάτηρ οὖσα Πεισίδου*, siquidem ignotum hoc nomen in *Ποσειδῶνος* mutandum est cum Völckero geogr. myth. p. 33. et myth. lap. p. 225. Ceterum pro *θυγάτηρ* aliquot codices habent *γυνή*, et legitur sic etiam apud Eudociam p. 334.

105b) Hoc tantum obiter iniicere libet, animantes Medusae adspectu in lapides mutatos ad vim frigoris et gelu pertinere: nam frigoris propriam sedem veteres in aere esse censebant. Cf. qu. cit. ad Cic. d. N. D. II, 10, 27 et Ideler. ad Arist. Meteor. t. II p. 390.

106) Cf. Apollod. II, 4, 3, 9. Hygin. P. A. II, 12. *Γοργοφόνος* s. *Γοργοφόνη*, Minervae cognomen notissimum, nonnullis tamen proprie non G o r g o n i s i n t e r f e c t r i c e m, sed nihil aliud quam *Γοργοφανῆ*, t e r r i b i l e m a d s p e c t u, significasse videtur. Cf. Schwenck. Andeut. p. 126.

107) Cf. impr. Völcker. mythol. lap. p. 214 sqq. et geogr. myth. p. 24 sqq. C. O. Müller. script. min. II p. 173.

108) Diss. de graeca Minerva, opusc. tom. VII p. 277. — Locum Euripidis, Hel. v. 1316, ubi codd. contra metrum habent *ἁ δ' ἔγχει Γοργὼ πάνοπλος*, rectius ab Hermanno emendatum esse *ἁ δ' ἔγχει Γοργῶπα πάνοπλος*, quam ab aliis *ἁ δ' ἐν ἔγχει Γοργὼ πάνοπλ.*, etiam Müllerus l. l. concessit. Ita hoc testi-

terfectam dicentes, et merito irrisit, si haec fuit eorum sententia, ut in 27
Persei fabula eandem et Minervam et Medusam esse dicerent. Mihi autem hoc potius sensisse aut debuisse saltem sentire videntur, Minervae personam non eandem apud omnes et in omnibus fabulis esse, sed aliam in aliis, modo Gorgoni similem, modo contrariam ei atque infestam. Nempe tribuerunt veteres Minervae aeris principatum; sed quum duae essent aeris partes perquam inter se diversae, altera propinqua aetheri et similis, altera terrae marique contigua eorumque exhalationibus infecta[109]), harum partium principatum alii inter Minervam ac Medusam divisum esse, alii totum ad Minervam pertinere credebant. Itaque qui etiam crassum hunc et nebulosum aerem inferiorem ab ea non alienum esse putarent, quid mirum, si personam quoque deae induerunt huic parti convenientem? Contra qui solum superioris aeris principatum Minervae tribuerent, hi non inepte eam Medusae, h. e. nebulosi frigidique aeris, adversariam Perseique in illa perimenda adiutricem fecerunt[110]). — Ceterum is qui plurima de Medusae cum Minerva coniunctione sed minus circumspecte dixit, neque immerito ab Hermanno reprehensus est, Völckerus in mythologia Iapetidarum p. 214 sqq., ipse Hesiodum reprehendit, quod duo diversa Gorgonum genera perperam confuderit. Nam Phorcynis filias, Stheno, Euryalen harumque sororem Medusam, nihil aliud significare, quam fluctuum vehementiam aliosque maris terrores, illam autem, quae ex Neptuno Pegasum et Chrysaorem conceperit, Minervam esse, quae ut cum illis confunderetur vel propter commune Gorgonis cognomentum,

monium Minervae Gorgonis assertoribus ereptum est. De altero Euripidis loco, ex Erechtheo, ap. Lycurg. or. in Leocr., dubitari vix potest, Gorgonem ibi non cognomen deae esse, sed significare nihil aliud nisi aegidem Minervae cum Gorgonis capite. Cf. Meinek. Vindic. Strab. p. 131. Et in declamatione personati Ciceronis, anteq. ir. in exil., c. 10, 24, Minervam non Gorgonam, ut Völckerus voluit, myth. Iap. p. 215, sed Gorgophoram meliores libri offerunt, h. e. Gorgophonam. Restat igitur unus testis Palaephatus, de quo paullo infra dicendum erit.

109) Conf. Senec. qu. nat. II, 10: „Summa pars aeris est siccissima calidissimaque et ob hoc etiam tenuissima propter viciniam aeternorum ignium et illos tot motus siderum assiduumque caeli circumactum. Pars ima et vicina terris densa et caliginosa est, quia terrenas exhalationes receptat."

110) Potuit Medusa cum Minerva etiam sic coniungi, ut eius famula haberetur, idque factum arbitror in fabula Ovidiana, Met. IV, 797, ubi Medusa in templo Minervae a Neptuno compressa dicitur. Conferri potest similis fabula de Neptuni cum Aethra concubitu item in templo Minervae. Hygin. f. 37.

κετον ἀνδρῶν, Il. XIV, 320 (add. XIX, 116. 123), cuius unum nobilissimum facinus cur post Homerum demum ab Hesiodo, ut grammatici volunt, excogitatum esse credamus, nulla profecto causa est. — Sic igitur omnem illam de duplici Gorgonum genere opinionem nullo satis firmo fundamento nixam videmus, neque aliud quid obtineri potest, nisi de Gorgonum numero ac parentibus non unam apud omnes atque consentientem traditionem fuisse, id quod commune illis est cum omnibus omnino personis fabulosis. Si quis autem rationem sibi reddi postulet, cur plerique non unam sed tres Gorgones esse voluerint, aut unde Stheno et Euryale, Medusae sorores, nomina acceperint, non deficiant fortasse, quae probabiliter responderi possint: ego tamen in his morari diutius nolo[111b]).

Restant enim duae Graeae, omnium primae in hac Phorcynis familia ab Hesiodo memoratae, de quibus quid statuendum sit, non facile dictu est. Appellari *Γραῖαι* dicuntur, quod canae fuerint statim ab ortu, *ἐκ γενετῆς πολιαί*, quae res plerisque interpretibus nihil aliud significare visa est, quam albam spumam undarum littori illisarum[112]). Etiam propria singularum nomina, *Πεφρηδώ* et *Ἐνυώ*, huic significationi apta esse putantur. Alteram enim **Auferonam** esse, a verbo
φορεῖν, ut videtur, dictam, quod auferat quae sint in vado, alteram 29
Inundonam, a verbo *ὕω*[113]). Scholiastae, qui non *Πεφρηδώ* sed *Πεφριδώ* scriptum legerent, hoc nomen acceperunt de horrore ac terrore navigantium in turbido mari, a verbo *φρίσσειν*, alterum autem,

---

cam utriusque significationem intellexerit. cf. Vergil. Aen. II, 616 (de Minerva): **nimbo effulgens et Gorgone saeva.**

111b) Significabo tamen tribus verbis, Stheno et Euryalen proprie nihil aliud esse quam Lunae cognomenta, quorum alterum vim eius permagnam denotat, alterum, ab *ἀλᾶσθαι*, **Lativagam** interpretari licet, ut **vaga** v. **omnivaga** luna non raro dicitur. Vid. Cic. d. N. D. II, 27, 68. Intt. ad Horat. Sat. I, 8, 21. Quod autem una Gorgonum mortalis, ceterae immortales sunt, ad vices lunae crescentis et senescentis pertinet.

112) Schol. th. ad v. 270. *Γραίας τὸν ἀφρόν.* Sic etiam Nereus *γέρων* appellatus esse dicitur *διὰ τὸ ὥσπερ πολιὰν ἐπανθεῖν τοῖς κύμασι τὸν ἀφρόν.* Schol. L ad Il. I, 358. Cornut. d. N. D. c. 23 p. 132 Os. Cf. Serv. ad Verg. Georg. IV, 403: „Fere omnes dei marini senes: albent enim eorum capita spumis aquarum."

113) Hermann. Opusc. II p. 179. 180, a quo recte Lobeck. dissentit, technol. p. 325. Eandem hanc Enyo cum altera, quae belli dea, Bellona, est, nemo adhuc credidit, praeter Rinckium, relig. Gr. II, 1 praef. p. V.

Ἐνυώ, de clamore periclitantium, ab *ἐναύω*[114]). Ipsi quoque veteres fabularis historiae auctores, qui duabus Graeis ab Hesiodo memoratis unam aut alteram adiecerunt, has vel a maris terroribus et navigantium pernicie, *Δεινώ* et *Περσώ*, vel a marinis vorticibus fluctibusque littori allisis, *Δινώ* et *Χέρσιν*, appellaverunt[115]). Vereor tamen, ne ex huiusmodi nominibus de vera atque genuina Graearum significatione non satis tuto coniectura duci possit, quoniam constat antiquarum fabularum personas a posterioribus non raro longe aliter quam a primis auctoribus acceptas esse. Quodsi quaerimus, quae res in fabulis aut gestae a Graeis aut accidisse iis narrentur, nihil profecto reperimus quod aut spumantes undas aut fluctus atque vortices aut pericula terroresque navigantium significare videatur. Nam commemorantur eae tantummodo in Persei expeditione contra Gorgones suscepta, quarum *προφύλακες* ab Aeschylo dictae sunt in deperdita Phorcidum tragoedia[116]), in Prometheo autem v. 776 earum vicinae esse perhibentur, forma cygnea, et uno communiter oculo unoque dente utentes, quam rem etiam Pherecydes aliique tradiderunt[117]). Sed nihil aut apud hunc aut apud Apollodorum et ceteros fabularum scriptores legitur, quod eas aut *προφύλακας* Gorgonum aut valde vicinas fuisse arguat. Dicuntur tantum a Perseo, qui oculum iis dentemque surripuerit, coactae esse, ut viam ipsi indicarent ad nymphas Eridani, unde necessaria quaedam expeditioni suae instrumenta peteret; in ipso autem ad Gorgones aditu nulla amplius Graearum mentio fit. Licebit ergo de earum significatione coniecturis superiorum aliam addere, si non meliorem, non tamen fortasse deteriorem. Ipso enim *Γραιῶν*

---

114) Ioann. Diac. p. 462: *ἡ τῶν ὑδάτων περιφορὰ θαλασσίων ἐκ βάθους ὀρινομένη τὰ κύματα ἀποτίκτει τὰ φρίσσειν ἡμᾶς ποιοῦντα καὶ κραυγάζειν.* In hac interpretatione *ἡ περιφορά* ad Phorcynis nomen spectat, de quo supra dictum est p. 8 not. 20, *ἐκ βάθους* ad Ceto, quam *τὸ βάθος* interpretatur schol. ad v. 270, simili fortasse notatione, quam quae Hermanno placuit, a verbo *κεῖσθαι*; denique *φρίσσειν* et *κραυγάζειν* ad *Πεφριδώ* et *Ἐνυώ*. Cf. Schol. Il. V, 333, de altera Enyo, Martis comite, *παρὰ τὸ ἐναύειν, ὃ σημαίνει τὸ ἐκφωνεῖν.* Pottus, Etym. Forsch. I p. 230, ambigit utrum ab *αὔειν* Enyo dicta sit, an ab *ἀνύειν*, ut significet Confectricem.

115) Vid. Apollod. II, 4, 2, 3. Tzetz. ad Lycophr. v. 838 p. 824. Schol. Aeschyl. Prometh. v. 793. Hygin. pr. p. 7. Heraclid. de incred. c. 13 p. 73 Gal.

116) Eratosth. catast. c. 22. Hygin. P. A. II, 12.

117) Pherecyd. ap. schol. Apollon. IV, 1515. Apollodor. II, 4, 2, 4.

nomine admonemur aliorum quorundam maris deorum, qui *Γέροντες* vocari solent. Primum Nerei, quem theogoniae poeta *γέροντα* vocatum ait, *οὕνεκα νημερτής τε καὶ ἤπιος οὐδὲ θεμιστέων λήθεται*, v. 235, quod pertinet sine dubio ad fatidicam Nerei facultatem omnibus vel ex Horatio satis notam. Et apud Gytheatas in Laconia Nereum hoc ipso *Γέροντος* nomine cultum esse Pausanias memorat, III, 21, 8. Porro Proteus, qui Menelao vaticinatur, *γέρων ἅλιος νημερτής* ab Homero dicitur, Od. IV, 349. 384. Denique Glaucus, item fatidicus et Nerei propheta, ut Euripides ait, Orest. v. 364, senex ab artificibus fin- 30
gebatur[118]), et *Γέρων* apud nonnullos audiebat[119]). Videbantur autem hi senes fatidici oracula mortalibus non tam sua sponte quam inviti et coacti expromere: quod cur ita visum sit veteribus, aut cur omnino maris potissimum deis hanc vaticinandi facultatem tribuerint, curve senes eos quam iuvenes haberi maluerint, nihil attinet hoc loco quaerere. Hoc autem apparet, si facultatem hanc fatidicam, ut in masculo, sic etiam in femineo genere marinorum numinum veteres fabulae repraesentarint, consentaneum fuisse, ut huiusmodi fatidicae marinae vetulae esse fingerentur. Vetulas autem, neque aliud quidquam, *Γραιῶν* nomen significat: eaeque quum viam Perseo monstrant, qua ad nymphas Eridani pervenire possit, funguntur quodam vaticinandi munere, neque id faciunt sua sponte, sed coactae, quo surreptum sibi oculum et dentem recuperent: quos cur unum utrumque habeant, nescio; hoc autem video, mores earum non absimiles esse ceterorum maris deorum, quibus vaticinia ab hominibus per vim extorquenda sunt. Praeterea illud maxime adverti velim, quod *κυκνόμορφοι* aut *κυκνοειδεῖς* esse dicuntur[120]). Propter solam capitis canitiem *κυκνομόρφους*, h. e. forma cygnea praeditas, dici potuisse non est credibile; statuendum potius formam earum, si minus totam, at magnam certe partem cygnis similem fuisse, et memini Theodorum Panofkam[121]) figuras quasdam in vasis antiquis depictas, cygnorum cum capitibus mulierum, Graeas interpretatum esse[121b]). Hic autem cui non statim succurrrunt virgines illae

118) Cf. Voss. epist. myth. II p. 200.

119) Schol. Apollon. Rh. II, 767.

120) Altero vocabulo Aeschylus utitur Prometh. l. l., altero Tzetzes Theog. v. 145.

121) In diss. de Perseo et Graea, in Actt. Acad. Berol. ann. 1846 p. 212 sqq.

121b) Refutavit tamen hanc interpretationem Wieselerus, vir peritissimus, *in Philologo* ann. 1855. Neque ego meam de Graeis coniecturam praestare ausim.

cygneae, (die Schwanenjungfrauen,) in maiorum nostrorum fabulis memoratae? Nam has quoque videmus aquaticas esse, futuri conscias, cygneam subinde formam assumentes, fataque hominibus, sed invitas et coactas, nuntiantes: quales sunt quae in Nibelungorum carmine Hagenio viam monstrant, qua in Attilae regnum perveniri possit, futurumque certaminis eventum praedicunt[122]. Nominantur hae Hadeburch et Sigelint: sapientes et marinae sunt (wîsiu wîp et mere wîp), et avium instar super aquam natant (sic swebten sam die vogele vor im uf der vlût); denique vestimenta earum Hagenius surripit, eoque modo eas cogit, ut viam sibi monstrent: quae omnia eiusmodi sunt, ut non inepte cum cygneis his virginibus Graeae illae *κυκνόμορφοι* comparari posse videantur.

Scrib. Gryphiswaldiae a. d. III. Id. Iul. a. MDCCCLII.

122) Cf. W. Grimm, Deutsche Heldensage p. 387. J. Grimm, Deutsche Mythologie p. 398 ed. 2. v. d. Hagen, Die Schwanensage, in Act. Acad. Berol. 1846 p. 542.

DE HECATE HESIODEA.

Theogonia Hesiodea quum in ceterorum deorum commemoratione nihil fere nisi ortum cuiusque, parentes, coniugia, liberos breviter indicare, earum autem rerum, quae ad religionem cultumque deorum proprie pertinent, quam quisque potestatem exerceat, quibus modis humano generi provideat, cur honor ei ac veneratio debeatur, nullam plane mentionem facere solita sit, ab hoc more in una illa parte descivit, quae est de Hecate, v. 411—452, cuius deae numen ac beneficia tam multis verbis celebrantur, ut nonnullis hic locus hymnus esse visus sit ab aliquo interpolatore, Orphicae, ut aiunt, theologiae sectatore, in theogoniam insertus. Id quam recte crediderint, diiudicari ante non poterit, quam de omni theogoniae compositione et quam in ea legem compositor sequutus sit, certa quaedam sententia idoneis argumentis stabilita fuerit, id quod licet non desperemus fieri posse, hoc tamen tempore et intra huius academicae scriptionis angustias effici a nobis non potest. Est enim res longioris disputationis et quae accuratissimum singularum partium examen atque intellectum poscat. Interim quoniam illa Hecates praedicatio satis per se ipsa memorabilis nec mediocriter ab eis, quae alibi de eadem dea memorantur, diversa est, operae pretium erit, haec nunc paullo accuratius persequi et inter se comparare, unde nonnihil fortasse lucis etiam in illam, quam nunc differimus, disputationem redundare suo tempore poterit.

Coeus igitur et Phoebe, qui erant ex Titanum numero, duas filias genuisse dicuntur, Latonam et Asteriam, v. 404 sqq., quarum alteram hoc loco poeta epithetis tantum aliquot honorificis prosequitur, alteram autem narrat Persae nupsisse, Coei et Eurybiae filio, ex eoque He-

cumentum: non tamen eiusmodi est, ut propterea exterminandos hos duos versus Hermanno concesserim, diss. de theog. form. ant. p. 12.

Quae autem sequuntur, v. 416—418:

καὶ γάρ νῦν ὅτε πού τις ἐπιχθονίων ἀνθρώπων
ἔρδων ἱερὰ καλὰ κατὰ νόμον ἱλάσκηται,
κικλήσκει Ἑκάτην.

haec non apte cum superioribus per causalem coniunctionem *καὶ γάρ* necti manifestum est. Neque enim propterea Hecate terrae, maris, caeli partem habere et apud deos in maximo honore esse dici potuit, quod ab hominibus in omni deorum sacrificio invocaretur, sed contra, quia tam ubique potens tamque apud omnes deos honorata esset, propterea etiam ab hominibus hanc ei venerationem contigisse, ut in re divina facienda semper ipsam quoque invocarent. Itaque Goettlingius hos versus, una cum proximis usque ad 420, qui arctissime cum iis cohaerent, loco alieno scriptos esse statuit, transponendosque post v. 428. Sed ne illo quidem loco apta videri potest causalis coniunctio, et leniore medicina vitium removebimus, *τοίγαρ* pro *καὶ γάρ* rescribendo. — Ad *ἱλάσκηται* e superioribus, v. 415, subaudiri debet *ἀθανάτους θεούς*. Nam quod Heynius ap. Wolf. p. 151 *αὐτήν* potius subaudiendum suasit, „ut non in quibusvis etiam quae aliis deis fiant sacris invocetur Hecate, sed ut tantum illa invocata in suis largiatur quae quis precatus fuerit", hoc ego fieri non posse arbitror, neque Wolfius aut quisquam ceterorum, quos quidem ego noverim, arbitratus est.

Cultoribus autem Hecates, si preces eorum exaudiuntur, et honor facile et opes deae beneficio contingunt, quippe cui potestas non desit, v. 418—420:

πολλή τέ οἱ ἕσπετο τιμὴ
ῥεῖα μάλ', ᾧ πρόφρων γε θεὰ ὑποδέξεται εὐχάς,
καί τέ οἱ ὄλβον ὀπάζει, ἐπεὶ δύναμίς γε πάρεστιν.

Τιμή versu 418 possit pro praemio cuiusvis generis accipi, quo cultores suos Hecate remuneretur: malo tamen de honore interpretari, quem dea conciliare illis apud homines dicatur, sicut apud Homerum *ἐκ Διὸς τιμὴ καὶ κῦδος ὀπηδεῖ*, Il. XIX, 251. — In proximo versu dativum pronominis *ᾧ*, quem et codices longe plurimi habent, et scholia agnoscunt, non video cur spernamus prae genitivo *οὗ*, a paucis quibusdam codicibus oblato. Nam quod Goettlingius alterius structurae, *δέχεσθαί τινί τι*, non alia exempla extare autumat, nisi ut ali-

quis rem quasi manibus ab altero porrectam accipere dicatur, id ego, si verum sit, casu accidisse dixerim, ut non etiam diversi generis exempla servarentur. Nam vis quidem dativi haec est, ut ubivis recte usurpari possit ad indicandum, referre alicuius ut alter aliquid a se accipiat, sive id corporeum est et quod manibus quasi porrigatur, sive alius generis [1]). Sed ne verum quidem esse arbitror. Certe apud Pindarum, thren. fr. IV p. 623 Boeckh., *οἷσι δὲ Φερσεφόνα ποινὰν παλαιοῦ πένθεος δέξεται*, vix verendum est, ne quis *ποινὰν* de poena manibus oblata, quasi multaticia quadam pecunia, accipiendam esse dicat.

His igitur de potestate Hecates in universum propositis subiungitur deinceps accuratior singulorum explicatio. Ac primum quidem docemur, omnium eam deorum sociam atque consortem honorum iam inde ab antiquissima illa distributione fuisse, quae sub Titanibus instituta sit, eandemque dignitatem postea etiam sub Iove retinuisse, v. 421—425.

ὅσσοι γὰρ Γαίης τε καὶ Οὐρανοῦ ἐξεγένοντο
καὶ τιμὴν ἔλαχον, τούτων ἔχει αἶσαν ἁπάντων,
6 *οὐδέ τι μιν Κρονίδης ἐβιήσατο, οὐδέ τ' ἀπηύρα*
ὅσσ' ἔλαχεν Τιτῆσι μέτα προτέροισι θεοῖσιν,
ἀλλ' ἔχει ὡς τὸ πρῶτον ἀπ' ἀρχῆς ἔπλετο δασμός.

Recte Vossius ad hymn. Hom. in Cer. v. 85 adversus Ruhnkenium monuit, non confundendam esse veterem hanc munerum distributionem cum altera, quam iuniores dei sub Iove fecisse dicuntur, et quidem Meconae, ut est in theog. v. 536, h. e. Sicyone, cuius frequentior memoria est[2]). Illius antiquioris etiam supra mentio fit v. 393, ubi Iupiter, bellum contra Titanes parans, convocatis deis pollicetur, *ὃς ἂν μετὰ εἷο θεῶν Τιτῆσι μάχοιτο, μήτιν' ἀποῤῥαίσειν γεράων, τιμὴν δὲ ἕκαστον ἑξέμεν ἥν το πάρος γε μετ' ἀθανάτοισι θε-*

1) Similiter Hermannus ad Soph. Electr. v. 434: „*Δέχεσθαί τινος* dicitur quum quaeritur, a quo quis accipiat quid; *δέχεσθαί τινι*, quum is, qui accipit, accipiendo facit quod gratum sit alteri.“ Ceterum grammatici hanc verbi *δέχεσθαι* cum dativo structuram doricam aut siculam dixerunt. Vid. Ps. Plutarch. (quem Porphyrium esse non improbabiliter R. Schmidt statuit in progr. gymn. gallic. Berol. 1850) de vita et poesi Hom. c. 13 p. 479 Tauchn., et Lesbonact. p. 181.

2) *Κλῆρος ὁ μυθευόμενος ἐν Σικυῶνι.* Heraclid. alleg. Hom. c. 41 p. 139. Cf. Pindar. Ol. VII, 55 (101) et all. ap. Voss. epist. mythol. II, 38 p. 304 et Weisk. Prometh. p. 241 not. 2 et p. 253 not. 6. 7.

οἶσι. Eandem Aeschylus memorat Eumenid. v. 697, ubi Furiae Apollinem deceptis Parcis παλαιὰς διανομάς, vetustae distributionis iura conculcasse criminantur. Nam διανομάς ibi pro δαίμονας legendum est cum schol. Vatican. ad Eurip. Alcest. v. 12 [3]). Eiusdem distributionis iura significat v. 775, ἰὼ θεοὶ νεώτεροι παλαιοὺς νόμους καθιππάσασθε κἀκ χερῶν εἵλεσθέ μου, et v. 370, θεσμὸν τὸν μοιρόκραντον, ἐκ θεῶν δοθέντα τέλεον, h. e. ius olim fato constitutum ratumque a deis habitum.

In proximis tribus versibus, 426—428,

οὐδ' ὅτι μουνογενὴς ἧσσον θεὰ ἔμμορε τιμῆς,
καὶ γέρας ἐν γαίῃ τε καὶ οὐρανῷ ἠδὲ θαλάσσῃ,
ἀλλ' ἔτι καὶ πολὺ μᾶλλον, ἐπεὶ Ζεὺς τίεται αὐτήν,

eum, qui secundo loco positus est, et supervacaneum et structurae incongruum esse apparet. Quamquam huic quidem accommodari sic possit, ut aut καὶ γεράων ἐν γῇ τε scribatur, aut omissa praepositione καὶ γεράων γαίῃ τε, quemadmodum Lennepius voluit p. 280. Sed praestat, opinor, transponere versum post 422, τούτων ἔχει αἶσαν ἁπάντων, quo facto nulla amplius mutatione opus est, et aptissime αἶσα illa ἁπάντων quam late patuerit statim significatur. Transponi versum etiam Goettlingius voluit: sed post 425, ut verba construerentur in hunc modum: ἀλλ' ὡς τὸ πρῶτον ἀπ' ἀρχῆς ἔπλετο δασμός, (οὕτω) καὶ γέρας ἔχει: quo vix quidquam improbabilius excogitari potuisse credo. Denique Hermannus, dissert. p. 13, versum ab aliquo interpolatore in margine adscriptum esse statuit ad v. 425, neque tamen καὶ γέρας, sed ὃν γέρας. Scilicet interpolatori eum quam ipsi compositori theogoniae tribuere maluit, ne stropha, quam constituit, a versu 421 ad 425, quinarium numerum excederet. — Versu primo si cui θεά non rectam sedem habere videatur, ut Goettlingio visum est, possit is θεῶν reponere: sed equidem ista collocatione non magis offendor, quam v. 221, αἵτ' ἀνδρῶν τε θεῶν τε παραιβασίας ἐφέπουσιν οὐδέ ποτε λήγουσι θεαὶ δεινοῖο χόλοιο, aut v. 431, ἥ δ', ὁπότ' ἐς πόλεμον φθισήνορα θωρήσσωνται ἀνέρες, ἔνθα θεὰ παραγίγνεται οἷς κ' ἐθέλῃσι. — 7

3) Vid. Cobet. orat. de art. interpr. p. 112 et in Geelii ed. Eurip. Phoeniss. p. 275. Eandem emendationem nuper Bergkius in Ind. schol. Marburg. hibern. 1850—1851 p. X adhibuit Alcmanis versiculo apud schol. Il. I, 222, ubi legitur: ὅς ἔθεν πάλους ἔπαλε δαίμονάς τ' ἐδάσσατο.

Sententiam autem poetae plane pervertit vetus interpres, cuius haec est annotatio: *οἱ γὰρ μονογενεῖς πλεονεκτοῦσι πάντοτε. διὰ γὰρ τὸ μὴ ἔχειν ἀδελφοὺς ὁ μονογενὴς πλείονος τετύχηκε τιμῆς.* Is igitur pro causali enuntiatione accepit quae concessiva est, id quod ipse poeta docet, eandem sententiam paullo infra repetens v. 448: *οὕτω τοι καὶ μουνογενὴς ἐκ μητρὸς ἐοῦσα πᾶσι μετ' ἀθανάτοισι τετίμηται γεράεσσι.* Scilicet filiae unigenitae nulloque fratrum subsidio adiutae difficilius ius suum obtinere apud alios poterant, quamobrem etiam leges Graecorum harum praecipuam quandam curam magistratibus iniungebant, quominus aut a cognatis aut ab extraneis laederentur. Talem igitur mortalium conditionem hic poeta etiam ad immortales transtulit: quod quam recte fecerit, quaerere nolo. Hoc ipsum vero, quod unigenitam Hecaten fecit, utique laudandum est, qua de re infra dicemus. Vocatur autem ea *μονογενής* vel *μονογένεια* etiam ab Apollonio Rh. Argon. III, 847 et 1035, eodemque epitheto Proserpina ornatur hymn. Orph. XXIX, 2, Oppian. Halieut. III, 489 (quamquam ibi Schneiderus lectionem mutavit), et in inscriptione Thessalica apud Ussing. Inscr. ined. p. 1, et solemnem hanc huius deae appellationem apud Orphicos fuisse Proclus testatur in Platonis Timaeum p. 328 Schn. Etiam Minerva *μονογενής* dicitur hymn. Orph. XXXII, 1, deflexa scilicet vocabuli significatione, ut ab solo patre sine matre genitam denotet. Denique Ceres uno eodemque versiculo hymn. XL, 16 *μουνογενής* et *πολύτεκνος* est, videturque activa vocabulo significatio tribui, ut una parens multorum liberorum esse dicatur [4]).

Exponuntur deinceps varia beneficiorum genera, quibus Hecate homines alliciat. Primum enim et concionantibus adesse et bellum gerentibus et ius dicentibus, v. 429—434.

ᾧ δ' ἐθέλει μεγάλως παραγίγνεται ἠδ' ὀνίνησιν,
ἔν τ' ἀγορῇ λαοῖσι μεταπρέπει ὅν κ' ἐθέλῃσιν.
ἠδ', ὁπότ' ἐς πόλεμον φθισήνορα θωρήσσωνται
ἀνέρες, ἔνθα θεὰ παραγίγνεται, οἷς κ' ἐθέλῃσι
νίκην προφρονέως ὀπάσαι καὶ κῦδος ὀρέξαι.
ἔν τε δίκῃ βασιλεῦσι παρ' αἰδοίοισι καθίζει.

Componit poeta, quae ab Homero quoque componi solent, civilem in conciliis praestantiam cum bellica virtute, ut sint *ἐν πολέμῳ τ' ἐνα-*

4) Longius etiam progressi recentiores quidam Proserpinam *μονογενῆ* interpretantur unam omnium rerum creatricem: *die alleinige Schöpferin.*

ρίθμιοι ἠδ' ἐνὶ βουλῇ simulque μύθων τε ῥητῆρες πρηκτῆρές τε ἔργων, Il. II, 202. IX, 443. Sed regum in iure dicendo prudentiam minus recte post bellicam demum virtutem commemorari iudico: debebat ea statim post concionantium laudem poni, ut quae genere affinia sunt, etiam loco coniungerentur. Nam illud quidem vix verendum erat, ne quis in tali versuum collocatione, si post 430 sequeretur 434, de subiecto verbi καθίζει erraret: et potuit etiam huiusmodi error caveri versu illo statim initio ante 430 posito. — Hermannus autem, diss. p. 13, ex tribus versibus, qui de bello sunt, duos, qui sunt 432. 3, plane damnat, ut ab interpolatore assutos, unum autem, 431, transponi vult post 435. „Displicuerat" inquit „interpolatori, 8
quod poeta, belli mentione interposita, ad ludos rediret: quare exempto versui 431 duos alios adiecit." Profecto si post inchoatam versu 435 ludorum mentionem poeta subito bellum immiscuisset, tum autem, nulla amplius belli mentione facta, de ludis quod inchoaverat absolvisset, tam perversus ordo sententiarum nemini non potuit vehementer displicere. Et tamen summus criticus hanc perversitatem emendatione sua poetae obtrudit: ideo scilicet, ut aliquam certe causam interpolationis suspicioni praetexere, eiectisque duobus versibus, uno autem transposito, strophas componere possit duas quinarias. Nam eiecto etiam versu 427, de quo supra diximus, restant inde a v. 426 ad 438 haud amplius decem versus, qui duarum stropharum mensuram explent. — Verbum παραγίγνεσθαι, quod v. 429 et 432 itemque 436 legitur, Goettlingius ab antiquorum epicorum dictione abhorrere ait. Nempe hanc eius significationem, ut sit adesse ad opem ferendam. Tamen non longe diverso sensu Homerus dixit Od. XVII, 173: καί σφιν παρεγίγνετο δαιτί, de eo, qui epulantibus aderat ad ministrandum: παρεῖναι autem, παρίστασθαι ac similia de opem ferentibus tam saepe dicuntur, ut παραγίγνεσθαι quoque sic usurpatum vix offensionem habere possit. Magis offendat adverbium μεγάλως, ad ὀνίνησι quidem aptissimum, minus autem ad παραγίγνεται, cui κρατερῶς potius aut πρόφρων aut simile quid convenire videtur.

Etiam in ludicris certaminibus non minus quam in bello victoriam et honorem Hecate largitur, v. 435—438:

ἐσθλὴ δ' αὖθ', ὁπότ' ἄνδρες ἀγῶνι ἀεθλεύωσιν,
ἔνθα θεὰ καὶ τοῖς παραγίγνεται ἠδ' ὀνίνησι,
νικήσας δὲ βίῃ καὶ κάρτεϊ καλὸν ἄεθλον
ῥεῖα φέρει, χαίρων τε τοκεῦσιν κῦδος ὀπάζει.

Horum versuum postremus aliquid offensionis habet propter productionem ex positione syllabae postremae in *τοκεῦσιν*, cum littera paragogica, quod genus productionis in quarti pedis thesi a bonis poetis non admitti solere Gerhardus observavit, Lectt. Apollon. p. 155 [5]). Is igitur corrigi versum in hunc modum voluit,

ῥεῖα φέρει, παισίν τε τοκεῦσί τε κῦδος ὀπάζει.

improspere, ut Mützellius ait, de emend. theog. Hes. p. 23. Ego quidem, qui in bonis poetis hunc theogoniae compositorem non habendum esse iudicem, etiam versum minus recte factum haud aegre tolerarem, nisi me moveret, quod *τοκεῦσιν* cum littera paragogica in nullo codice scriptum est, sed comparet primum in editione Trincaveli, unde in ceteras manavit. Codices plerique *τοκεῦσί τε*, duo autem *τοκεῦσι δέ* exhibent, quamobrem verum esse puto, quod cum H. Stephano Lennepius dedit,

ῥεῖα φέρει χαίρων τε, τοκεῦσι δὲ κῦδος ὀπάζει.

Subiectum enuntiationis solo participio *νικήσας* indicatur: is, qui vicit: quemadmodum participia sine articulo etiam in pedestri ora-
9 tione nonnunquam usurpari videmus, velut apud Lysiam in Andoc. §. 14: *καὶ ἐν Ἀρείῳ πάγῳ, ἐν τῷ σεμνοτάτῳ δικαστηρίῳ, ὁμολογῶν μὲν ἀδικεῖν ἀποθνήσκει* —. Plutarch. de amore prol. c. 4: *ἄμπελον ἰσημερίας ἐαρινῆς σκάψας, μετοπωρινῆς ἐτρύγησε.* Id. de invid. et od. c. 2: *καὶ ἀδικεῖσθαι δόξαντες αὐτοὶ πεφύκασι μισεῖν.* Cf. Matth. gr. gr. §. 271 not. et quae Welckerus congessit ad Theognid. v. 164 p. 95.

Porro iis quoque Hecate prodest, qui aut equis vehuntur, aut in mari victum quaerunt, aut venatui operam dant, v. 439—443:

ἐσθλὴ δ' ἱππήεσσι παρεστάμεν οἷς κ' ἐθέλῃσι,
καὶ τοῖς οἳ γλαυκὴν δυσπέμφελον ἐργάζονται,
εὔχονται δ' Ἑκάτῃ [6]) *καὶ ἐρικτύπῳ Ἐννοσιγαίῳ.*
ῥηϊδίως δ' ἄγρην κυδρὴ θεὸς ὤπασε πολλήν,
ῥεῖα δ' ἀφείλετο φαινομένην ἐθέλουσά γε θυμῷ.

Ἐσθλή hic, ut v. 435 et 444, eodem sensu dicitur, quo apud Homerum Od. XVI, 263, *ἐσθλώ τοι τούτωγ' ἐπαμύντορε*, et cum infini-

---

5) Cf. C. A. I. Hoffmann. quaestt. Homer. I p. 106.

6) Qui digamma oblitteratum aegre ferat, possit rescribere *εὐχόμενοι Ἑκάτῃ*, ut v. 418 *κικλήσκει Ἑκάτην*. Cf. Heyn. ad Il. tom. VII p. 743. Dawes. Misc. crit. p. 253. 4 Kidd., et ex altera parte Spitzner de vers. her. p. 119.

tivo hoc vocabulum construitur etiam in O. et D. v. 774, *ἀμφώ γε μὲν ἐσθλαί, ἡ μὲν ὄϊς πείκειν, ἡ δ' εὔφρονα καρπὸν ἀμᾶσθαι*, et v. 812: *ἐσθλὴ μὲν γάρ θ' ἥδε φυτευέμεν ἠδὲ γενέσθαι*: quamobrem nescio, cur Goettlingio hic usus vocabuli non epicus visus sit. — Sed *ἱππῆες* sic separatim memorati quales maxime intelligendi sint, non satis liquet. Nam neque de iis cogitari potest, qui curribus aut equis insidentes [7]) proeliantur, quoniam de bellatoribus iam ante dictum est, neque de iis, qui in ludicris certaminibus decurrunt, ludorum quoque mentione iam absoluta. Restant igitur quicunque alii equis vectantur, quos quidem non unius generis esse apparet, alios aliam ob causam equis utentes. — De proximo versu Wolfius se non repugnaturum esse ait, si quis eum de praedatione maritima illa aetate non infami accipiat. Atqui veteres illi praedones sic latrocinari solebant, ut descenderent in aliquam terram, praedasque ab incolentibus agerent, quemadmodum de semet Ulixes narrat ap. Hom. Od. IX, 40. In alto mari autem eos aliorum naves capere solitos nusquam legimus. Cf. Od. XIV, 86: *καὶ μὲν δυσμενέες καὶ ἀνάρσιοι, οἵτ' ἐπὶ γαίης ἀλλοτρίης βῶσιν, καί σφιν Ζεὺς ληΐδα δώῃ, πλησάμενοι δέ τε νῆας ἔβαν οἶκόνδε νέεσθαι*. Thucyd. I, 5: *ἐτράποντο πρὸς λῃστείαν — — καὶ προσπίπτοντες πόλεσιν ἀτειχίστοις καὶ κατὰ κώμας οἰκουμέναις ἥρπαζον*. Recte igitur ceteri interpretes poetam de piscatoribus loqui censuerunt, aut in universum de omni genere nautarum, qui apud posteriores quoque non raro *ἐργάζεσθαι τὴν θάλασσαν* dicuntur. *Ἄγρην* autem versu 442 de utrovis genere capturae intelligere licet, terrestri et maritimo, venatorum et piscatorum. *Γλαυκήν* maris epitheton Homerus semel habet, Il. XVI, 34, *γλαυκὴ δέ σε τίκτε θάλασσα*, ad quem locum haec a schol. A notantur: *ἡ διπλῆ, ὅτι ἅπαξ τὴν θάλασσαν ἐπιθετικῶς γλαυκὴν* 10
εἶπεν· ὁ δὲ Ἡσίοδος χωρὶς τοῦ θάλασσα φησίν· καὶ τοῖς κτλ. [8]). Sic alia quoque epitheta omissis substantivis usurpari ab He-

7) Hoc genus equestris proelii, Homero ignotum, primus memorat auctor Scuti v. 286: nisi prior hoc Arctinus fuit, apud quem Amazones equitantes fuisse demonstravit Welckerus, de Cycl. II p. 216.

8) Citatur hic theogoniae versus etiam in schol. ad Il. XVI, 748, ubi quum ante Bekkerum scriptum esset *καί τοί σοι Γλαυκὸν δυσπέμφελον ἐργ.*, Heynius tom. VII p. 263 versum ex aliquo deperdito carmine esse credidit, et ne Schneiderus quidem ad Orph. Arg. 340, licet corrigeret scripturam, theogoniae memor fuit.

siodo videmus ad res designandas, quibus illae maxime proprieque conveniunt, velut φερέοικος cochleam significat O. et D. v. 573, ἀνόστεος polypum ib. v. 526, πέντοζος manum v. 744, ἴδρις formicam v. 756, nec aliter ὑγρή apud Homerum aliquoties de mari dicitur.

Postremo Hecates auxilio homines etiam in re pecuaria indigent, v. 444—447:

ἐσθλὴ δ' ἐν σταθμοῖσι σὺν Ἑρμῇ ληΐδ' ἀέξειν,
βουκολίας τ' ἀγέλας τε καὶ αἰπόλια πλατέ' αἰγῶν
ποίμνας τ' εἰροπόκων ὀΐων, θυμῷ γ' ἐθέλουσα,
ἐξ ὀλίγων βριάει κἀκ πολλῶν μείονα θῆκεν.

Βουκολίας, vocabulum Homero inusitatum, fuerunt qui pro substantivo acciperent, velut Lennepius, qui conferri iubet hymn. Hom. in Merc. v. 489, ubi de Apolline dicitur Ἑρμῇ δ' ἐγγυάλιξεν ἔχειν μάστιγα φαεινήν, βουκολίας τ' ἐπέτελλεν, et Apollon. Rh. I, 627, ubi Lemniis mulieribus βουκολίαι βοῶν cordi fuisse dicuntur. Est sane utroque loco pro substantivo, neque tamen armenta, sed curam potius boum significare videtur, id quod in hunc locum non convenire apparet, in quo, si substantivum est, non poterit nisi armenta significare, ut apud Herodotum I, 114, ἐν τῇ κώμῃ ταύτῃ, ἐν τῇ ἦσαν αἱ βουκολίαι αὗται. Sic igitur quattuor gregum nomina habebimus, primum βουκολίας, deinde ἀγέλας, porro αἰπόλια, postremo ποίμνας ὀΐων, in quibus quid sibi velint ἀγέλαι difficile dictu sit. Nam ne quis aut equos aut sues intelligi iubeat, vix verendum est. Necesse est igitur βουκολίας pro adiectivo accipi cum substantivo ἀγέλας coniungendo: nam natura sua adiectivum esse, licet non raro sine substantivo ponatur, in aperto est. Atque sic demum etiam connexio huius versus cum praecedente constabit. Nam prior copula, post βουκολίας posita, nectit orationem cum superiore versu, altera autem, τε καί, coniungit βουκολίας ἀγέλας et αἰπόλια αἰγῶν. Quamquam fatendum est, paullo planius hoc fieri potuisse ἠδὲ copula pro τε καί posita: sic enim minus errari potuisset, aut etiam lacunae suspicio moveri, quod ab Hermanno factum est. Is enim versum ante 447 excidisse credidit, tanto fortasse libentius, quia uno versiculo addito stropha evasura erat quinaria, a 444 ad 447. — Αἰπόλια πλατέ' αἰγῶν ex Homero sumpta sunt Il. II, 474. XI, 678. Od. XIV, 101. 103: βριάειν autem, verbum Homero inusitatum, in O. et D. v. 5 bis legitur et transitivo et intransitivo significatu. Neque Ἑρμῇ forma disyllaba ab Homero frequentatur, cuius in Iliade nullum exemplum est,

pauca in Odyssea; in theogonia autem etiam infra legitur, v. 938, *Μαίη τέκε κύδιμον Ἑρμῆν*. Mercurium deum pastoralem fuisse nemo ignorat. Atque sicut huius in hoc munere socia esse Hecate dicitur, et paullo ante in navigantium tutela Neptuni, sic etiam in ceteris, quae 11
supra commemorata sunt, omnibus alii quidam dei nominari potuissent, quorum illa munerum societatem haberet, velut in concionibus Mercurii, qui *ἀγοραῖος* appellatur, in iudiciis Themidis aut Iovis, in bellis Martis ac Minervae, in ludicris certaminibus rursus Mercurii *ἐναγωνίου*, in re equestri Neptuni aut Minervae, in venatu Dianae, quae quidem ne ab equestris quidem rei cura abhorret[9]), ut sunt omnino deorum munera non nimis certis finibus circumscripta et inter se disterminata. Sed uni Hecatae hoc datum est, ut particeps sit omnium, habeatque *αἶσαν ἁπάντων, ὅσσοι Γαίης τε καὶ Οὐρανοῦ ἐξεγένοντο*.

Finem deae laudandae poeta facit his versibus, 448. 449:

οὕτω τοι καὶ μουνογενὴς ἐκ μητρὸς ἐοῦσα
πᾶσι μετ' ἀθανάτοισι τετίμηται γεράεσσι,

quibus quum omnis hic locus aptissime conclusus videri possit, adiiciuntur tamen adhuc duo versus, 450. 451:

θῆκε δέ μιν Κρονίδης κουροτρόφον, οἳ μετ' ἐκείνην
ὀφθαλμοῖσιν ἴδοντο φάος πολυδερκέος Ἠοῦς,

scilicet ne unum de maximis muneribus desideretur, cuius in superioribus nondum mentio facta est: ac postremo his rursus clausula additur, v. 452:

οὕτως ἐξ ἀρχῆς κουροτρόφος, αἳ δέ τε τιμαί,

qui versus plerisque adeo displicuit, ut eum obelo notare non dubitaverint. Neque mihi placet; sed tamen cur interpolatori potius quam ipsi compositori theogoniae tribuendum dicam, nullam satis gravem causam esse video. Hermannus vero ex his quinque versibus duobus tantum pepercit, 450. 451, reliquos tres prorsus abiecit: atque illos quoque alieno loco insertos esse ait, in antiquiore autem theogonia positos fuisse statim post v. 413. Nam fuisse inde a v. 411 usque ad 415 duas diversas recensiones: harum alteram habuisse versum 411 sic scriptum,

ἡ δ' ὑποκυσαμένη Ἑκάτην τέκεν, ἣ περὶ πάντων

9) Cf. Pindar. Pyth. II, 7. Boeckh. explic. Ol. III, 26. Voss. epist. myth. III p. 71.

post hunc autem unum nunc deperditum huiusmodi,

θνητοῖς τ' ἀνθρώποισιν ἐπὶ ζείδωρον ἄρουραν,

ac deinde eum, qui nunc est 415,

ἀθανάτοις τε θεοῖσι τετιμένη ἐστὶ μάλιστα,

qui tres versus cum 409. 410 stropham efficiunt quinariam. Alteram autem recensionem habuisse stropham horum quinque versuum, qui nunc sunt 411. 412. 413. 450. 451. Erat autem in huius alterius recensionis restitutione longius etiam progrediendum, quam ab ipso Hermanno factum est, ne versibus 409. 410, quos abesse non posse apparet, nullus in hac recensione locus relinqueretur, id quod accidit, si praecedentem stropham cum Hermanno his quinque versibus 404—408 constare dicimus. Erant igitur ex his duo eximendi, quorum in locum illi, quos dixi, 409. 410 succederent. Neque id factu difficile.
12 Nam uni quidem, qui est 408, obelus dudum ab aliis appositus est; alterum, qui hunc antecedit, necessarium esse nemo dicet; et damnavit hunc quoque elegans Gruppii iudicium, p. 78, cui quin Hermannus, si attendisset, assensurus fuerit, dubium esse non potest. Equidem non diffiteor istam diversarum recensionum stropharumque quinariarum descriptionem ingeniose excogitatam magnaque cum arte exornatam esse, ut fallere non raro probabilitatis quadam specie possit: attamen ad restituendam veram atque genuinam theogoniae formam his artificiis perveniri posse nego. — Neque illud viro immortali concedere possum, *ἴδοντο* v. 451 non tolerandum, sed cum *ἴδωσι* permutandum esse[10]). Nempe non tolerandum est, si refertur ad illud tempus, quo Iupiter Hecaten *κουροτρόφον* fieri iussit, ut aoristus pro plusquamperfecto sit: iussit eam altricem fieri eorum, qui lucem adspexerant. Hoc enim absurdum esse apparet: nam excluduntur sic omnes, qui tunc nondum nati erant. Atqui potuit *ἴδοντο* etiam pro perfecto accipi, referrique ad hoc tempus, quo poeta loquitur: fecit eam Iupiter altricem omnium, qui postea nati sunt: atque

10) Leniore mutatione *ἴδοιντο* reponi potuisse dixeris: neque credo Hermanno optativum alienum visum esse ab eiusmodi enuntiatione relativa, quae rem futuram, sed praeterito tempore alicuius menti obversantem indicaret. Sed nolebat nimirum insolitam formam veteri epico obtrudere, *ἴδοιντο* pro *ἰδοίατο*. Neque ego me vetustius illius formae exemplum invenisse memini, quam hoc Thebaidis Cyclicae apud Athenae. XI p. 465: *ὡς οὔ οἱ πατρώι' ἐνηείῃ φιλότητι δάσσαιντ', ἀμφοτέροισι κτλ.* et Asii apud eundem XII p. 525 E: *ὅπως πλοκάμους κτενίσαιντο.* Nam Il. I, 344, *μαχέοιντο*, quam incertae fidei sit satis constat.

sic locum interpretes omnes accepisse videntur. Sed μετ' ἐκείνην tamen v. 450 vix verum est[10]). Nam quod Vossius, epist. myth. III, p. 192, eos significari ait, qui post adventum Hecates a parturientibus invocatae, h. e. Hecates ope et auxilio, in lucem editi sint, hanc sententiam in ipsis poetae verbis nullo modo inesse manifestum est. Hermannus scripsit σὺν ἐκείνῃ, non addita explicatione: sed voluit sine dubio: illa adiuvante. Mihi in mentem venit μετέπειτα, quod nec longius a librorum scriptura distat, et sententiam habet haud ineptam: fecit eam Iupiter altricem omnium, qui postea h. e. post traditum Hecatae hoc munus, lucem adspexerunt. — In eodem versu apparet οἵ pronomen referri ad notionem ex contextu subaudiendam, quod genus loquendi, etsi paullo fortasse durius, non tamen sine exemplo est, eoque facilius hoc loco admitti potuit, quod notio illa in ipso vocabulo κουροτρόφος quodammodo inest, quippe quod nihil aliud sit quam κούρων τροφός. Ceterum etiam hoc munus κουροτροφίας non proprium Hecatae fuit, sed commune cum aliis, velut cum Apolline fluviorumque deis ac nymphis, de quibus ipsa theogonia testatur v. 346. 7, aut cum Tellure, cum Cerere, cum Diana, cum Venere, quae passim ab aliis κουροτρόφοι vocantur[11]).

Iam si horum omnium, quae de Hecate praedicantur, quasi summam colligimus, eam nobis deam ab hoc poeta proponi videmus, cuius
potestas omnium latissime pateat, neque unius alicuius muneris atque
officii genere contineatur, sed pariter ad omnia pertineat et in omni- 13
bus plurimum valeat, ut hactenus quidem non inepta sit veterum quorundam notatio, in Eudociae violario p. 144 relata: εἴρηται δὲ Ἑκά-

10b) Ratio in aperto est, nec latuit Naegelsbachium, Die Nachhomerische Theologie etc. p. 12; quo magis miror, tamen illud μετ' ἐκείνην ab eo defendi. „Eine Untersuchung" inquit „wie sich Hekate's Geburt zu Zeus' Regierungsantritt chronologisch verhalte, wird wohl Niemand verlangen." Sane nemo postulabit quaeri, quod ex ipsius carminis tenore cuivis non caecutienti statim se ipsum in oculos ingerit, dudum natam Hecaten fuisse quum Iupiter regno potiretur, v. 423 sqq. Sed propter hoc ipsum illud μετ' ἐκείνην, utpote rei manifestissimae repugnans, ab homine non prorsus incogitante scribi potuisse mihi quidem parum credibile est.

11) De Tellure vid. Pausan. I, 22, 3. Aristoph. Thesm. v. 300; de Cerere Hesych. s. v. κουροτρόφ. et all. apud Preller. Demet. u. Perseph. p. 110; de Diana Diodor. V, 73, schol. ad Odyss. XX, 71; de Venere Sophocl. apud Athenae. XIII p. 592 A. Anthol. Palat. VI, 318. Etiam Vesta, schol. Arist. Thesm. v. 300, et Latona, Theocrit. XVIII, 50, κουροτρόφοι sunt.

τη οἱονεὶ ἑκάστῃ τις οὖσα, ἢ εἰς ἕκαστα παραλαμβανομένη, πανταχοῦ βοηθοῦσα, ἢ ὅτι ἑκάστου θεοῦ τιμῶν μετέχει. Nam dicitur sane Hecate omnium deorum socia consorsque munerum, adeo ut nihil divini beneficii ad homines absque illa permaneat, sitque ea proinde in omni deorum sacrificio simul invocanda. Iam vero ut afficiantur homines deorum beneficiis, duabus rebus opus esse apparet, ut et velint iis dei bene facere, et ut possint: quamobrem aut voluntatem divinam Hecate significari dicemus, aut potestatem. Ac voluntatis quidem significationem etiam in ipso nomine Hermannus inesse statuit, quippe quod cum ἑκών, ἕκητι cognatum sit, interpretaturque Ἑκάτην Volumniam [12]). Quamquam is non de divina sed de humana potius voluntate cogitavit: nam Hesiodeae fabulae hanc sententiam esse ait, ut ex agendi studio et sollertia, addicentibus etiam signis caelestibus, prosper eventus prodire dicatur. Signa caelestia propter Persen admiscuisse videtur, Hecates patrem, quem ipse Zodiacum, h. e. signiferum orbem, esse credit, qua de re posthac dicendum erit. Sed confusam sic et permixtam voluntatis humanae signorumque caelestium significationem, ut una Hecates persona utrumque repraesentetur, vix probari posse arbitror, quamobrem, etiam si quis illam nominis notationem non spernat, rectius tamen sine dubio divinam voluntatem significari iudicabit, quum praesertim saepissime, quod deorum voluntate fit, θεῶν ἕκητι fieri dicatur. Verum longe tamen probabilior est altera nominis notatio, quae et veteribus plerisque [13]) et recentiorum longe pluribus placuit [14]), ut Ἑκάτη eiusque geminum

12) De mythol. Gr. antiq. in Opusc. II p. 185 et diss. de Apoll. et Dian. Opusc. VII p. 306.

13) Vid. Hesych. s. v. ἑκάτοιο. Heraclit. alleg. Hom. p. 23. Schol. ad Il. I, 385, Etymol. M. p. 320, 9. Zonar. p. 651. Eudoc. p. 8 et all. — Nonnullis tamen Ἑκάτη dicta videbatur a numerali ἑκατόν, sive quod centum h. e. multas potestates haberet, sive quod segetes multiplices redderet, scilicet quum eadem ac Proserpina esse statueretur. Vid. Fulgent. I, 9 p. 42 Munk. et Mythogr. Rom. II, 15. III, 7. Similiter Apollinem ἕκατον dictum voluerunt propter centum sagittas in Pythonem coniectas, cuius rei auctorem Simonidem citant Iulianus ep. 24 p. 395 D. Eustath. ad Il. I, 75 p. 52, 15. Tzetz. exeg. Il. p. 117.

14) Fuerunt tamen qui ex Phoenicum lingua nomen repeterent, velut Clericus ad theog. v. 411 et Bochartus, quibus assentitur Hug. de myth. p. 110. Nuper autem a sanscritica radice vas, quae velle significet, ἕκατον factum statuerunt Sonnius in epilegom. ad Benfeii lex. rad. (vid. Curt. in Mützell. Zeitschr. f. das

Ἕκατος ab eo, quod est ἑκάς, descendere dicantur, pariter atque Ἑκατηβόλος, Ἑκατηβελέτης, Ἑκηβόλος, Ἑκάεργος, quae nomina quin aut iaculantem e longinquo aut operantem e longinquo significarent nemo, quod sciam, infitias ire conatus est, praeter Hermannum. Is enim, ut haec quoque voluntatis significationem haberent, appellari his cognomentis Apollinem ac Dianam non propterea statuit, quod eminus tela coniicerent, sed propter ἀγανὰ βέλη, quia mortem placidam et sine doloribus propitia voluntate ac favore hominibus immitterent[15]): quae sententia quantopere non modo cum grammaticorum auctoritate, sed cum optimorum ac vetustissimorum scriptorum 14
usu pugnet, in aperto est. Nam Homerus quidem ἑκηβόλον et ἑκάεργον Apollinem etiam ibi dicit, ubi telis irati numinis pestilentiam Achaeis immissam esse narrat, Il. I, 75. 96. 110. 147, Pindarus Musarum τόξα ἑκηβόλα appellat, Ol. IX, 9, Timotheus Solem invocat, ut ἑκηβόλον βέλος adversariis immittat[16]), Aeschylus denique et Euripides ἑκηβόλα τόξα Furiis, Herculi, Atalantae, Scythis, Amazonibus tribuunt[17]), quae omnia exempla nullam nisi longe iaculandi significationem demonstrant. Quod autem addit Hermannus, si vera et genuina haec sit illorum vocabulorum significatio, mirum esse et prorsus inexplicabile, cur nunquam tamen similia cognomina a τῆλε facta deis imponantur, hoc mihi facillimum explicatu videtur. Nimirum illis semel receptis usuque tritis nova fingi nihil opus erat[18]).

Tenebimus igitur Hecates nominis hanc notationem, ut ab eo, quod est ἑκάς, dictam esse statuamus, cui notationi quoniam voluntatis significatio non convenit, restat alterum de duobus, quae supra posuimus, ut potestatem significet divinam, eam scilicet, quae maxime deis propria, hominibus autem negata est, ut ἑκάς h. e. e longinquo facile quod velint solo mentis divinae motu ac numine efficere valeant[19]). Nam fingebantur quidem dei corporibus ad hominum simi-

---

Gymnasialwesen ann. II p. 219) et Bötticherus, Aricorum p. 12; Pottus contra, Etymol. Forsch. I p. 234 a witsch, quod separandi significationem habeat.

15) Hermann, Ueber das Wesen und die Behandlung der Mythologie p. 99.

16) Apud Macrobium, Sat. I, 17 p. 297 Zeun.

17) Aeschyl. Prometh. v. 713. Eurip. Orest. v. 273. Phoen. v. 1108. Herc. fur. v. 472. Aesch. Eum. 598.

18) Cf. etiam Nitzsch. ad Odyss. tom. II p. 197 de discrimine significationis inter τῆλε et ἑκάς subtiliter monentem.

19) Sic iudicavit etiam Klausenius, d. Abenteuer des Odysseus, p. 28: „He-

litudinem induti; vis tamen eorum ac potestas talis esse credebatur, quae non utique egeret corporis ac membrorum usu ad res movendas efficiendumque quod vellent. Neque recentiorem hanc opinionem et ab Homerica aut proxima huic aetate alienam dicere licet. Nam quamvis saepe apud Homerum deos videamus de Olympo in terram descendere, ipsosque praesentes hominum rebus immixtos corporis membris operari, non desunt tamen ne apud hunc quidem contrarii generis exempla, unde appareat, quemadmodum de Iove et Minerva disertis verbis dicitur Od. XVI, 263, esse eos, *ὕψι περ ἐν νεφέεσσι καθημένους*, nihilo minus tamen *ἐπαμύντορας ἐσθλούς*, sic etiam ceteris deis, quum quid fieri in terris volunt, non opus esse propterea de caelo descendere, sed posse eos etiam e longinquo quod velint quodque ipsis fas sit numinis sui vi ac potestate efficere[20]). Quod quum tamen plerumque Homerus eos in terram devocet, cursitantes, laborantes, voce aut manibus utentes inducat, facit hoc suo iure fun-

kate, Versinnlichung einer wesentlichen göttlichen Eigenschaft. Das Vermögen der Götter aus der Ferne zu helfen, preist das ganze griechische Alterthum u. s. w." Cf. Id. in Museo Rhen. vol. III (ann. 1835) p. 452. Sed operae pretium est Rinckium audire, sapienter scilicet nos castigantem, de relig. Gr. II, 1 praef. p. V.: Der Theogonie ist Hekate die zeugende und segnende Glücksgöttin, die Aschera (Gad) der Phoenizier, die Nortia der Etrusker; Hn. S. ist sie nach Klausen die aus der Ferne wirkende Göttin, von *ἑκάς* abgeleitet, wozu er die Hauptsache, die Wirksame, als ausgelassen hinzudenkt"!! Magis fortasse placebit viro perdocto Hecaten ex Aegypto arcessere, ubi commenticiam quandam Hekten Röthius invenit p. 50. 73. 92.

20) Velut Il. V, 23 Vulcanus Idaeum ex discrimine crepturus nube involvit, nec tamen propterea ipse praesens adfuisse dicitur, non magis quam Apollo, quum eius auxilio Hector servaretur, Il. XI, 363 coll. v. 75. Neque Minerva adest, quum de ea dicitur, v. 437, *οὐδέ τ' ἔασε μιχθήμεναι ἔγχος ἔγκασι φωτός*; nec legati ad Achillem quum invocant Neptunum, IX, 183, ut contingat sibi *ῥηϊδίως πεπιθεῖν μεγάλας φρένας Αἰακίδαο*, emergere propterea Neptunum ex aequore volunt: neque Diomedes, V, 118, Minervam precans, *δὸς δέ τέ μ' ἄνδρα ἑλεῖν καὶ ἐς ὁρμὴν ἔγχεος ἐλθεῖν*, hoc postulat, ut ipsa manu sua aliquem ex hostibus Diomedi obiiciat et intra teli iactum collocet. Neque vero Od. XIV, 312, quum Ulixes Iovem ipsum sibi navis malum in manus dedisse ait, quisquam hoc ita accipiet, ac si Iovem ad sese descendisse de caelo voluerit. Item quum deus aliquis *χεῖρα ὑπερέχειν τινός* dicitur, ut Il. IX, 419. 686. XXIV, 374 non proprie hoc, sed figurate dici in aperto est: neque aliter iudicabitur de Il. XII, 37. XIII, 812, ubi *Διὸς μάστιγι* Achaei afflicti dicuntur, aut XV, 693, ubi Iupiter Hectorem impellit *χειρὶ μάλα μεγάλῃ*.

giturque boni poetae officio. Nam hoc genus imaginum maxime ornat poesin, animosque auditorum capit ac delectat, quamobrem etiam posteriorum aetatum poetae eo carere noluerunt, ne nostri quidem christiani in iis carminibus, in quibus Deum O. M. angelosque caelestes agentes inducunt, quamvis hos incorporeos esse persuasum habeant. Veteres autem illi tanto libentius liberiusque his imaginibus utebantur, quod deos vere *ἀνθρωπομόρφους* esse credebant: neque tamen hoc sic accipi debet, ac si omnem vim et naturam deorum tanquam inclusam corporis finibus putaverint, ut non possent etiam absque membrorum usu res terrestres movere. Fuerit illa ante Homerum rudiorum hominum opinio; Homerus deos suos utroque modo operantes fecit, prout aut maiestati eorum aut poeticis suis rationibus convenientius esse videretur: quo in genere si qui libertatem poetae certis regulis adstringere certaque ratione definire conantur, quaenam res a deis etiam absentibus effici potuerint, quae non potuerint, hos equidem argutari et inutili quadam subtilitate intempestive abuti censeo. Quamquam de Homero ne opus quidem est contendi, quum de Hecate agamus, cuius nulla apud illum mentio fit. Theogoniae autem compositori, quem diu post Homerum scripsisse certum est, cur illam, quam exposui, de numine ac potestate deorum sententiam abiudicemus, nulla profecto causa est. Neque offendet, opinor, vis haec divini numinis sic tanquam propria persona induta ceterisque deis ut *πάρεδρος* quaedam addita, siquidem pari modo etiam *Κράτος* et *Βίαν* Iovi satellites adiunctos videmus, Metin autem et Themidem ei uxores datas, aut Heben deis pocula ministrantem, multasque alias personas deorum simili ratione confictas, quas enumerare longum est[21]). Neque illud non conveniens esse dicemus, quod Hecate iam apud antiquiores deos pollens potensque fuisse dicitur. Nam divina illa vi et potestate, quam sub eius persona significari statuimus, nullo tempore deos caruisse consentaneum fuit. Denique etiam parentes Hecates ad hanc eius significationem plane accommodati sunt. Matrem enim Asteriam qualis sit, nomen ipsum declarat, ab *ἄστρασι* factum: latine Stellinam aut Sideream dixeris, naturamque interpreteris caelestem in sideribus insitam aut aliquo certe modo ad sidera pertinentem. Haec patrem

21) Ad instar huiusmodi prosopopoeiae Pindarus Pyth. III, 27 etiam mentem Apollinis omnium rerum gnaram sociam eius dixit integerrimam: *ἄϊεν Λοξίας κοινᾶνι παρ' εὐθυτάτῳ — πάντα ἴσαντι νόῳ.*

Coeum, matrem Phoeben habet, quorum nominibus ardorem et lucem significari alibi nobis probasse videmur[22]), sororque eis Latona datur, cuius nomen quin Latentem significet, numenque indicet nocturnum, vix dubitari potest. Persae, qui pater Hecates dicitur, nomen quidem minus apertam originem habet; tamen huius quoque naturam caelestem esse praeter uxorem Asteriam etiam fratrum,
16 Astraei et Pallantis, comparatio demonstrare posse videtur. Alterum enim Sidereum s. Stellinum esse manifestum est, diciturque ab Arato, Phaenom. v. 99, *ἄστρων ἀρχαῖος πατήρ*[23]). Pallantis autem nomen, a verbo *πάλλειν* factum, eam vim et naturam significare credo, qua sidera per caelum vehuntur ac pelluntur, quemadmodum verbum illud apud Euripidem, Ion. v. 1166, de Nocte usurpatur per caelum vecta: *μελάμπεπλος δὲ Νὺξ ἀσείρωτον ζυγοῖς ὄχημ' ἔπαλλεν*: et de aquilae volatu apud Pindarum, Nem. V, 21: *καὶ πέραν πόντοιο πάλλοντ' αἰετοί.* Et caelestem Pallantis naturam etiam hinc agnoscas, quod, sicut Astraeus ab Arato siderum, sic ille ab auctore hymni Hom. in Mercur. v. 100 Lunae pater esse dicitur. Parentes autem horum trium *Κρεῖον* et *Εὐρυβίην*, quid aliud esse dicemus, quam ingentes quasdam naturae vires, unde quum aliarum mundi partium, tum caelestium corporum motus originem habeant? Sic igitur nostro iure etiam Persen his caelestibus naturis adnumerabimus, quamvis dubia nominis notatione, quod veteribus a *πέρω*, *περάω* descendere visum est, ut significaretur *ἡ τῶν ἄστρων διαπεραίωσις ἢ κίνησις ἀπὸ ἀνατολῆς εἰς δύσιν*, ut ait theogoniae scholiastes ad v. 377[24]), a qua notatione non dissentiens Hermannus Persen inter-

22) In diss. de Titanibus Hesiodeis p. 18. 19.

23) Pausanias I, 35, 5 Milesiorum fabulam memorat, in qua Asterius Anactis, Anax autem Terrae filius dicebatur. Huius fabulae auctoribus Anactem Caelum fuisse suspicor, qui Terrae filius etiam apud Hesiodum est. Sed etiam in Cretensium fabulis Asterius aut Asterion celebrabatur, in quem qui paullo subtilius inquirat, facile ipsum Iovem Caelestem sub hac forma delitescere agnoscat. Sed haec persequi ab hoc loco alienum est.

24) Cf. Eustath. ad Od. p. 1651, 32, qui Persen, Oceani filiam, quam Hesiodus Perseiden dicit, Soli uxorem datam esse ait *διὰ τὴν ἀεικίνητον αὐτοῦ περαίωσιν, ἤγουν ἐκ περάτης εἰς περάτην κίνησιν.* — Aeoles ut *δέρρω, κέρρω, φθέρρω, σπέρρω* pro *δείρω* etc. dixerunt (vid. Ahrens dial. Aeol. p. 53), sic etiam *πέρρω* pro *πείρω*. Hinc *Περρεύς* et *Πέρρος*, quae forma nominis subest gentilicio *Περρίδαι*, quod nomen fuit pagi Attici tribus Antiochidis. *Πείρειν* au-

pretatur Trameum, sed significari Zodiacum credit; alii autem ab obsoleta quadam forma eius verbi, quod est *πίμπρημι*[23]), cuius aoristum *ἔπρεσε* habet theogonia v. 856, repetere nomen maluerunt, ut esset *Περσεύς* per transpositionem litterarum pro *Πρεσεύς*, significaretque solis aut stellarum ardorem; ne de eis dicam, qui nomen non graecae sed barbarae originis esse volunt, lucisque significationem ei asserunt[26]). Utut est, ad caelum Persen pariter cum uxore Asteria pertinere manifestum est. His autem parentibus quod Hecate nata dicitur, nihil aliud significari arbitror, nisi vim illam caelitum, qua, quod volunt, etiam e longinquo efficiunt, caelestem habere originem. Sed accedebat fortasse etiam haec opinio, ut non sine caelestium signorum interventu vis illa deorum res terrestres atque humanas movere putaretur, abs qua sententia etiam veteres theogoniae interpretes non magnopere abhorrent. Nam in Asteriae, matris Hecates, interpretatione 17
scholiastes ad v. 409 ait: *διὰ γὰρ τῆς κινήσεως τῶν ἄστρων τὰ πράγματα περαιοῦνται*, et disertius etiam Ioannes Diaconus p. 471 Gaisf.: *ταύτην τὴν Ἀστερίαν ὁ Πέρσης λέγεται ἀγαγέσθαι ἄκοιτιν, παρόσον τῆς τῶν οὐρανίων σωμάτων δραστικῆς καὶ ἐνεργοῦς κινήσεως ἐξήρτηται τὰ ἀνθρώπινα πράγματα.* Quamvis enim longe a Chaldaeorum opinionibus astrologicis illa aetas, qua haec theogonia composita est, sine dubio abfuerit, vim tamen quandam astrorum ad res terrestres et humanas pertinentem dubitari non potest quin satis mature Graeci suspicati sint, unde *ἀστέρας λαμπροὺς δυναστὰς ἐμπρέποντας αἰθέρι* Aeschylus dixit, Agamemnonis initio[27]).

---

tem eodem sensu quo *περᾶν* apud Homerum aliquoties usurpatum est. Cf. et Ahrens in Diurn. antiquar. ann. 1836 p. 812.

25) Fuit in his O. Muellerus. Vid. eius opusc. II p. 174.

26) Hi velim Pottum audiant severe monentem in praef. libri bonae frugis plenissimi, Etymol. Forschungen etc. tom. I p. LXXV. Sed gratior sine dubio orientis amatoribus erit Pickii annotatio apud Potterum in Lycophr. v. 1428, *πέρραν* in Aegyptiorum sermone solem significare testantis, quod confirmavit nuper Seyffarthus apud Bachmann. p. 287. Quamquam magnus horum mysteriorum epopta, Roethius, histor. philos. occid. I p. 310, Perseo nihil cum sole aut caelo commune esse vult, sed ventum esse calidum et pestilentem, non alium quam Typhonem, cuius cognomentum Bore-Seth Graeci in Persen aut Perseum corruperint.

27) Constat Hesiodo quoque astrologicum carmen adscriptum fuisse: quamquam de eius argumento et quantum ex mathematicorum opinionibus complexum sit, non liquet. De Orphicorum astrologicis vid. Lobeck. Agl. p. 425. 6.

Adhuc id unum egimus, ut Hecates personam, qualem Hesiodi theogonia describit, illustraremus, nulla eorum ratione habita, quae de eadem dea ab aliis tradita sunt, quorum plurima tantopere non modo cum Hesiodo, sed inter se ipsa discrepant, ut hoc etiam exemplo, sicut aliis innumerabilibus, patefieri possit, quam vagae fere atque instabiles veterum de diis suis opiniones fuerint, quantumque in eis vel locorum ac temporum diversitate variatum, vel poetarum licentia temeratum, vel interpretantium studiis diflictum sit. Neque placet nunc nobis aut licet illa omnia singulatim persequi; sed summa tamen rerum capita delibanda sunt, si forte vera ac genuina Hecates significatio certius cognosci, et quatenus eam theogoniae compositor immutaverit, intelligi possit.

Iam primum satis constat, Hecaten per omnem Graeciam magna cum religione publice privatimque cultam esse. Nam et arae ei atque delubra passim consecrata erant[28]), et pro foribus aedium privatarum *Ἑκατεῖα* posita, h. e. aediculae cum deae imagine, quam et introeuntes aut exeuntes venerari homines religiosi, et omina quoque rerum gerendarum ab ea petere solerent, id quod colligimus ex Aristophanis verbis, Lysistr. v. 64, *ἡ γοῦν Θεαγένους δεῦρ' ἰοῦσα θοὐκατεῖον ἀνήρετο.* Nam sic hunc versum verissime emendavit Bentleius ad Callimachi fragm. 227, Suidae loco fretus, apud quem legitur: *Ἑκατεῖον, Ἑκάτης ἄγαλμα. καὶ παροιμία Θεαγένους Ἑκατεῖον, οὗ ἐπυνθάνετο πανταχοῦ ἀπιών.* Apud eundem poetam in eadem fabula v. 699 etiam *παιγνιαί* quaedam memorantur a mulieribus Hecatae fieri solitae, quae videntur feriae privatae fuisse in eius deae honorem cum lusu atque hilaritate celebratae. Et probabile est, apud muliebrem sexum Hecaten in praecipuo honore habitam esse propterea, quod et *κουροτρόφος* esse[29]) h. e. natorum tutelam gerere, et in partu quoque matribus adesse putabatur. Certe Genetyllidem, parturientium deam, si minus eandem atque Hecaten, attamen eius consortem creditam esse sacrorum similitudo persuadet: utrique enim canes immolabantur[30]). Ad publicas autem religiones

---

28) Cicero d. N. D. III, 18, 46. Apud Porphyrium, de abst. II, 16 p. 129, Clearchus Arcas, homo religiosissimus, profitetur se *κατὰ μῆνα ἕκαστον ταῖς νουμηνίαις στεφανοῦν καὶ φαιδρύνειν τὸν Ἑρμῆν καὶ τὴν Ἑκάτην.*

29) Vid. schol. ad Aristoph. Vesp. v. 836. Huc pertinere credo Ps. Herod. vit. Hom. c. 30, de Samiis mulieribus *τῇ Κουροτρόφῳ* in triviis sacra facientibus. Nam haec *κουροτρόφος* quin Hecate sit, vix dubitari potest.

30) Hesych. s. v. *Γενετυλλίς· γυναικεία θεός, πεποιημένου τοῦ ὀνόματος*

pertinet maxime Hecate vialis et trivia, *ἐνοδία* et *τριοδῖτις*, cui in com- 18
pitis urbium extraque in triviis sacella consecrata erant, ut praesidi viarum commeantiumque tutelae: morisque erat, ut quovis novilunio in triviis panes aliaque viliorum ciborum genera Hecatae apponerentur, *Ἑκάτης δεῖπνα*, quibus quum egenos homines famem sedare nulla religio vetaret, hanc ipsam eorum apponendorum causam fuisse non temere coniicias [31]). Sed maritimis quoque itineribus dea vialis praeerat ut *θαλάσσιος θεά*, quemadmodum a Melanthio dicitur, de Eleusin. myster. apud Athenaeum VII p. 325 C. Et credibile est, hanc praecipue causam fuisse, cur Aeginetae, homines insulani et rei maritimae praeter ceteros dediti, Hecaten apud se summopere colerent, cuius etiam mysteria apud eos erant, ab Orpheo, ut fama ferebat, instituta [32]), quae *Ἐνοδίας τελέται* vocantur a Luciano, Navig. c. 15. Fuisse autem cum his sacris etiam lustrationes coniunctas perquam probabilis est coniectura Lobeckii, Aglaoph. p. 242, quandoquidem apud Aristophanem in Vespis v. 122 Philocleo, ut ab insania liberaretur, primum Corybantibus initiatus, post Aeginam deductus dicitur. Et testatur etiam scholiastes Theocriti ad II, 36, pollutorum et piandorum procurationem ad Hecaten pertinuisse. Eadem porro medicaminum vires multiplices in potestate habere putabatur, eorum maxime, quae in veneficiis ac fascinationibus adhibebantur, omninoque omnes artes magicae incantationesque ad Hecaten referri solent [33]). Hinc ea, sicut salutare hominibus numen habebat promptumque ad opem ferendam, unde *Εὐκολίνη* a Callimacho dicta est [34]), sic non raro etiam malefica

---

παρα τὰς γενέσεις, ἑοικνῖα τῇ ἑορτῇ (scr. *τῇ Ἑκάτῃ*, cum Bentleio ad Horat. carm. saec. v. 13), *διὸ καὶ ταύτῃ κύνας προετίθεσαν*.

31) Cf. C. F. Hermann. antiquitt. relig. Gr. §. 15 not. 14—16.

32) Pausan. II, 30, 2. Cf. Liban. or. XIV tom. II p. 426: *Μέανδρος — φίλος Ἑκάτῃ καὶ Ποσειδῶνι, πλέων μὲν εἰς Αἴγιναν ὑπὲρ τῶν ἐκείνης ὀργίων ἐν τῇ νήσῳ κορυφαῖος ὢν τοῦ θιάσου.*

33) Cf. Eurip. Med. v. 397. Ion. v. 1065. Theocrit. II, 15. Schol. Apoll. Rh. III, 861. C. F. Hermann. l. l. §. 42 not. 9. 10.

34) Etym. M. p. 392, 27. *Εὐκολίνη ἡ Ἑκάτη λέγεται παρὰ Καλλιμάχῳ κατ' ἀντίφρασιν, ἡ μὴ οὖσα εὔκολος.* De antiphrasi gratiam facimus grammatico. Quidni enim beneficam deam, qualem Hesiodus proponit, etiam Callimachus praedicaverit? Comparabimus autem Mercurii cognomen *Εὔκολος*, quod huic apud Metapontinos inditum fuisse Hesychius s. v. testatur, quum praesertim etiam coniungatur cum Mercurio Hecate ab Hesiodo. Sed demonstrat tamen illud *κατ' ἀντίφρασιν*, non esse *Ἑκαλίνη ἡ Ἑκάλη* legendum, quod in Etym. mspt. bibl. Ultrai.

erat atque terribilis, id quod *Ἀνταίας* et *Βριμοῦς* cognomina significant[35]). Quumque invaluisset apud Graecos paullatim ea opinio, ut daemones quosdam malignos esse crederent[36]), circa sepulchra va-
19 gantes aut apud inferos habitantes, infestos mortalibus cupidosque nocendi, horum Hecatae principatum assignabant[37]), ab eaque homines exagitari immissis terriculamentis et spectris[38]), mortuorumque etiam animos ex orco excitari credebant: qualia quum nocturno tempore maxime fierent, non mirum etiam numen deae praecipue nocturnum habitum esse[39]), infernum autem propter magnam apud inferos potestatem[40]). Apparet autem hinc, quam affinis Hecate quum Lunae,

---

extare Ruhnkenius refert apud Ernestium ad Callimachi fr. p. 437. Cf. Lobeck. Proleg. pathol. p. 217, qui recte vulgatum tuetur. Nam quod nonnemo obiecit, verba *Χαῖρ᾽ Εὐκολίνη*, quae ab Etymol. afferuntur, non esse versui heroo apta, nullius ponderis esse apparet, siquidem Callimachum non solum heroo metro usum esse constat.

35) De *Ἀνταία* vid. Hesych. s. v. Longe frequentius est *Βριμοῦς* nomen, Hecatae cum Cerere et Proserpina commune, de quo vid. Clem. Alex. Protr. c. 2, 15. Etymol. M. p. 213, 49. Schol. Apoll. Rh. III, 861. Tzetz. ad Lycophr. v. 1176 et qu. cit. C. G. Mueller. ad Tz. tom. II p. 745.

36) De malignis daemonibus primum Empedoclem dixisse ex Plutarcho colligas de def. orac. c. 17. Quales in universum ille daemones statuerit, quantum quidem ex monumentis cognosci potest, videre licet apud Karsten. Emped. p. 507 et Mullachium, virum praestantissimum, in disput. de Empedoclis prooemio, qua superiore anno philologos Berolini congressos salutans excepit, p. 11 sqq. Apud posteriores ea superstitio aliquanto longius progressa multifariamque variata est, qua de re nunc accuratius disputari nihil attinet. In universum cf. Eudoc. Viol. p. 41. Pfanner. theolog. gentil. cap. 6. Creuzer. Symbol. III c. 1. Wachsmuth. Die Zauberkunst bei den Griechen und Römern, in Günth. et Wachsm. Athenaeo II p. 237 sqq. Ukert. de daemonibus, heroibus, geniis, in Actt. societ. litt. Saxonic. tom. II p. 139 sqq. H. Grote, history of Greece I p. 565 sqq.

37) Porphyr. *περὶ τῆς ἐκ λογίων φιλοσοφίας*, apud Eusebium praep. eu. IV, 23, 6. cf. 22, 10. Theodoret. Therap. III p. 132 Gaisf.

38) Hippocr. de morbo sacro p. 16 Diez.: *ὁκόσα δὲ δείματα νυκτὸς παρίσταται καὶ φόβοι καὶ παράνοιαι καὶ ἀναπηδήσιες ἐκ τῆς κλίνης καὶ φόβητρα καὶ φεύξιες ἔξω, Ἑκάτης φασὶ εἶναι ἐπιβουλὰς καὶ ἡρώων ἐφόδους.* Cf. Eurip. Helen. v. 570. Dio Chrysost. or. IV p. 83 Emp. Schol. Apoll. Rh. III, 861. Add. Lobeck. Agl. p. 19, qui hinc *Ὠπήτειραν* Hecaten cognominatam esse suspicatur.

39) *Νυκτιπόλος Ἑκάτη*. Apoll. Rh. IV, 829.

40) Poet. inc. ap. Plutarch. de superst. c. 3: *ἀλλ᾽ εἴτ᾽ ἔνυπνον φάντασμα φοβεῖ, χθονίας θ᾽ Ἑκάτης κῶμον ἐδέξω.* Quos versus Aeschyli credit Porson. ad Eur. Orest. v. 401, Euripidis Casaubonus ad Pers. sat. V, 46. Cf. Aristoph. fr. Tagenist. ap. schol. Ran. v. 295: χθονίας Ἑκάτης σπείρας ὀφέων ἑλελιζο-

tum etiam Proserpinae fuerit, quarum altera nocturno tempore dominari multarumque noxiarum effectrix esse[41]), altera autem regnare apud inferos credebatur: quamobrem factum est, ut vulgo Hecate aut arctissime cum his duabus coniuncta aut plane non diversa ab eis esse videretur, quae numinum aut consociatio aut confusio quam vetusta fuerit, sciri a nobis iam non potest; sed testes rei antiquissimos poetas tragicos habemus[42]), apud quos etiam cum Diana Hecate confundi solet, propterea scilicet, quod hanc quoque non diversam a Luna esse putabant, cuius opinionis primus, quod sciam, testis est Aeschylus, Latonae filiam Lunam appellans[43]). Ab eodem etiam *Ἑκάτης* vocabulum Dianae pro cognomento imponitur[44]). Sed antiquius huius cum Hecate coniunctionis testimonium ex Hesiodeo mulierum catalogo Pausanias protulit, I, 43, 1: *οἶδα δὲ Ἡσίοδον ποιήσαντα ἐν καταλόγῳ γυναικῶν Ἰφιγένειαν οὐκ ἀποθανεῖν, γνώμῃ δὲ Ἀρτέμιδος Ἑκάτην εἶναι.* Fuit igitur, credo, apud hunc poetam Hecate, quam ex Iphigenia factam dicebat, diva quaedam famula Dianae; re vera

μένης. et Eudoc. viol. p. 11. — Neque illud mirum, formam Hecatae ab hominibus superstitiosis tributam esse terriculamentis ab ea immissis consentaneam, h. e. terribilem et monstrosam, qualem describit mendax ille Luciani in Philopseud. c. 22: *γυναῖκα ὁρῶ προσιοῦσαν φοβεράν, ἡμισταδιαίαν σχεδὸν τὸ ὕψος, εἶχε δὲ καὶ δᾷδα ἐν τῇ ἀριστερᾷ καὶ ξίφος ἐν τῇ δεξιᾷ ὅσον εἰκοσίπηχυ· καὶ τὰ μὲν ἔνερθεν ὀφιόπους ἦν, τὰ δὲ ἄνω Γοργόνι ἐμφερὴς τὸ βλέμμα καὶ τὸ φρικῶδες τῆς προσόψεως, καὶ ἀντὶ τῆς κόμης τοὺς δράκοντας βοστρυχηδὸν περιέκειτο εἰλουμένους περὶ τὸν αὐχένα καὶ ἐπὶ τῶν ὤμων ἐνίους ἐσπειραμένους.*

41) Huc pertinet schol. Soph. Aiac. v. 172: *τοὺς πολλοὺς γὰρ τῶν μαινομένων ἐκ σελήνης νοσεῖν ὑποτίθενται διὰ τὸ νυκτερινῶν δεσπόζειν φασμάτων.* Cf. Suid. s. v. *Ἑκάτην.* Eudoc. Viol. p. 143 sq. Intt. ad Horat. art. poet. v. 454. — Macrob. Sat. I, 17 p. 296: „feminas certis afflictas morbis *σεληνοβλήτους* vocant.“ Schol. Lucan. Phars. VI, 669: „Spumam luna de se effundit in terram . . . si quod animal hanc spumam comederit, in rabiem vertitur.“

42) Eurip. ap. schol. Arist. Vesp. v. 754: *τὸν ὑπὲρ κεφαλῆς αἰθέρ' ἰδέσθαι σπεύδω, τίν' ἔχει στάσιν Εἰνοδία.* Verba sunt Bellerophontis lunae in caelo stationem quaerentis, quam quum *Εἰνοδίαν* dicit, proprio Hecatae epitheto, eandem sibi hanc et Lunam videri ostendit. Cf. Phoeniss. v. 108 et Soph. fr. Rhizotom. ap. Schol. Apoll. Rh. III, 1214.

43) In Xantriis, apud Galen. ad Hippocr. Epidem. IX p. 385 Chart.: *ἃς οὔτε πέμφιξ Ἡλίου προσδέρκεται, οὔτ' ἀστερωπὸν ὄμμα Λητῴας κόρης.*

44) Supplic. v. 661: *Ἄρτεμιν δ' ἑκάταν γυναικῶν λόχους ἐφορεύειν.* — Hecaten, Latonae filiam, non diversam a Diana dixerunt etiam Orphici, sec. Procl. in Plat. Cratyl. p. 112. Cf. Lobeck. Agl. p. 543.

10 autem ipsam Dianam Iphigeniam fuisse dicendum est[45]), illique hoc cognomen diutissime apud Hermionenses haesisse ex eodem Pausania discimus, II, 35, 2. Nam ex cognominibus deorum varias potestates et functiones indicantibus quam saepe in fabulari historia propriae quaedam personae factae sint, neminem latet paullo peritiorem[45b]). Non multum autem absimili ratione coniungi cum Diana Hecaten videmus etiam in Ephesiorum quadam fabula ab Eustathio memorata ad Od. XII, 84 p. 1714, 41: „Dianam ab Epheso, Caystri filio, hospitio acceptam, sed ab eius uxore expulsam esse: quare hanc primum in canem mutatam esse; mox, quum per misericordiam deae pristinam formam recuperasset, prae pudore ipsam se suspendisse, a Diana autem proprio ornatu indutam Hecatenque appellatam esse." Causam fabulae comminiscendae fortasse sacra quaedam praebuerunt Ἑκάτης ἀπαγχομένης, quemadmodum ipsam Dianam ἀπαγχομένην apud Arcades cultam esse Pausanias memorat VIII, 23, 5[46]), addita simul explicatione cognominis, qualem scilicet exegetarum acumen excogitaverat.

Proserpinae cum Hecate confusionis nullum apud vetustiores scriptores testimonium satis disertum extare videtur. Affertur quidem Orphei versus ab interprete Apollonii Rh. ad III, 467:

καὶ τότε δὴ Ἑκάτην Δηὼ τέκε εὐπατέρειαν,

unde intelligitur Orphicis Hecaten Δηοῦς h. e. Cereris filiam fuisse; sed utrum eadem ac Proserpina an diversa fuerit, non liquet. Docet enim nos scholiastes Theocriti ad II, 12, fuisse, qui illam sororem Proserpinae esse perhiberent, matre ac patre iisdem; quam opinionem si cui placeat Orphicis asserere, refutari certe non poterit. Quamquam probabilius tamen arbitror, has deas ab illis confusas esse, quum propter Proclum, Orphicorum studiosissimum, qui unitatem trium personarum, Hecates, Dianae, Proserpinae testatur, ad Plat. Cratyl. p. 112, tum propterea, quod huiusmodi theocrasia Orphicorum theologiae maxime conveniens esse videtur. Etiam apud tragicos, quum Cereris filiam Hecaten aut Ἐνοδίαν dicunt, ambigi potest, utrum ipsa Proserpina, an eius germana intelligenda sit[47]). Apud recentiores vero con-

---

45) Cf. Müller. Dor. I p. 383.

45b) Ab Euphorione (ap. Etymol. Gud. s. v. Ἰφιγένεια, Etym. M. s. v. Ἶφις) Iphigenia Helenae filia dicta erat ex Theseo. Tenendum est autem Helenam primitus Lunam fuisse.

46) Memorat Ἄρτεμιν ἀπαγχομένην etiam Clem. Al. Protr. II, 38 p. 22 Klotz.

47) Velut apud Euripidem, Ion. v. 1065. — Etiam apud Sophoclem Antig.

fundi cum Proserpina Hecaten non minus quam cum Diana tam liquido videmus, ut satis appareat, quantopere haec opinio pervagata fuerit[48]). Non opus est testimoniis in re manifesta dudumque ab aliis demonstrata: sed illud potius cavendum, ne nimis huic confusioni tribuamus, propriamque ac genuinam Hecates personam prorsus nobis quasi 21
elabi e manibus patiamur, quod nonnullis accidisse video, qui illam nihil aliud nisi speciem quandam Dianae personamque ex antiquo huius cognomine fictam esse crediderunt. Scilicet quum Apollinem ab antiquissimis poetis ἕκατον appellari viderent, etiam sororem eius, Dianam, ἑκάτην appellari debuisse pro certo statuerunt. Atqui iidem illi poetae antiquissimi, quum aliquoties κασιγνήτην Ἑκάτοιο Dianam dicant[49]), ipsam tamen Ἑκάτην dicere tam constanter defugiunt, ut non immerito dixeris, noluisse eos Dianam in alieni nominis possessionem immittere, donec mutatis paullatim opinionibus confundi hae duae inter se coeperunt, id quod non mirum est in tanta utriusque numinis similitudine[50]). Verum tamen notionem illam, quae utrique earum sub-

---

v. 1184 Hermannus Proserpinam intelligi vetat: nescio quam recte. Eichstadium in Quaestt. philol. spec. c. 8 p. 78 Hecaten et Proserpinam a tragicis confundi negare ex Lobeckio didici, Agl. p. 79, qui contrarium doceri ait exemplis a Sprengelio collectis in Symbol. ad histor. medic. III p. 25. Sed Sprengelii exempla nihil docent. Ed. Muelleri dissertationem de Euripide deorum popularium contemptore, in qua hanc quaestionem copiosius tractari Lobeckius ait, inspicere nunc non potui.

48) Pertinet huc etiam Δαείρας s. Δαίρας nomen, quo Hecate appellatur ab Apollonio Rh. III, 847. Nam non debuisse ibi a Wellauero κούρην reponi recte Bachmannus iudicat ad Lycophr. p. 160. Δάειραν autem Proserpinam esse multi testantur. Vid. impr. Preller. Demet. u. Perseph. p. 8. Lobeck. Agl. p. 158. Boeckh. Staatshaush. II p. 137 ed. 2.

49) Homer. Il. XX, 73. hymn. in Dian. IX, 1.

50) Consimile nomen, Ἑκαέργη, Dianae in Branchidarum cultu impositum, ut Apollini Ἑκαέργῳ, Apollodorus Cyrenensis testatur apud Clem. Al. Strom. V, 8, 49. Idem nomen etiam in Deliorum religionibus celebrabatur, sicut alterum Οὖπις, quo in aliis quoque Graeciae partibus plurimis Dianam appellatam legimus, sive quod parturientes tueretur, ut veteres aiunt (Etym. M. p. 641, 55), sive quod inspiceret res humanas et male facta vindicaret, ut Müllerus censuit, Dor. I p. 369: quae sententia eo confirmari possit, quod idem cognomen etiam Nemesi inditum fuit. Vid. Cornut. p. 42 et Fiorill. ad Herod. Attic. p. 54. Apud Delios autem Hecaergen et Upin ut κουροτρόφους cultas esse hinc apparet, quod comas eis a virginibus nupturis puerisque adultis consecrari solitas esse legimus. Pausan. I, 43, 3. Callimach. h. in Del. v. 296. Sed factum est etiam in his, ut ex cognominibus

erat, non uno modo primitus ab omnibus conceptam, sed ab aliis Dianae, ab aliis Hecates specie informatam, propria igitur persona utramque ab initio praeditam fuisse, non alteram ex altera quasi derivatam, mihi quidem persuasit diligentior fabularum de ortu Hecates consideratio, de quibus nunc dicendum, ratioque earum, quantum fieri poterit, aperienda est.

Primum igitur Bacchylides Hecaten Noctis, Orphicus autem Argonauticorum scriptor Tartari filiam dixit[51]): quae sic fortasse conciliari posse videantur, ut Tartarum patrem, Noctem autem matrem fuisse statuamus, qui parentes quantopere conveniant nocturno numini, et cuius maxima apud inferos potestas esset, in aperto est[52]). Alii patrem Iovem, matrem aut Latonam aut Cererem dixerunt: ii scilicet, qui non diversam Hecaten a Diana aut a Proserpina esse putabant. Verum eos quoque, quibus non ipsa quidem Proserpina esse, sed pariter tamen cum hac apud inferos degere videbatur, parentes utrique eosdem dedisse non mirabimur. Testem autem huius opinio-
22 nis unum habemus eum, cuius paullo ante mentionem feci, Theocriti scholiastam ad II, 12: *τῇ Δήμητρι μιχθεὶς ὁ Ζεὺς τεκνοῖ Ἑκάτην διαφέρουσαν ἰσχύϊ καὶ μεγέθει· ἣν ὑπὸ γῆν πεμφθῆναί φασιν ὑπὸ τοῦ πατρὸς πρὸς Περσεφόνης ἀναζήτησιν.* Alii contra infernam hanc Hecaten non Cereris sed Iunonis filiam esse voluerunt, de cuius ad inferos relegatione alter Theocriti scholiastes ad l. l., Sophronem auctorem nominans, fabellam affert huiusmodi: „Iunonem ex Iove Hecaten peperisse, cui cognomen *Ἄγγελον* impositum. Hanc a patre nymphis educandam datam, postquam adoleverit surripuisse matri unguentum, quo illa faciem suam lucidam perungere so-

---

novae quaedam personae fierent. Nam Hecaergen et Upin virgines dixerunt Hyperboreas, quae aut una cum Apolline et Diana Delum advectae essent, aut primae omnium donaria ex Hyperboreis eo attulissent. Cf. Spanhem. ad Callim. h. in Del. v. 291. Alii mares fuisse dixerunt, si non utramque, certe Hecaergen, ab iisque educatos deos postea nomina eorum ascivisse (Serv. ad. Verg. Aen. XI, 532. 858. cf. Axioch. §. 19 p. 44 Fisch.), et fuerunt etiam, qui Upin patrem Dianae dicerent, matrem Glaucen (Cic. d. N. D. III, 23, 58), quod nomen ad splendorem pertinet significatque Dianae cum Luna coniunctionem.

51) Bacchyl. ap. Schol. Apoll. Rh. III, 467. Orph. Arg. v. 980.

52) Incertissimam tamen hanc coniecturam esse, non est quod moneam. Nam fieri potuit, ut Bacchylides Noctis appellatione Latonam aut etiam Asteriam significaret.

lita esset, idque Europae dedisse. Iuno autem re comperta quum castigare filiam vellet, hanc primum in mulieris puerperae domum confugisse, deinde ad viros quosdam mortuum efferentes. Sic Iunonem a persequendo destitisse; illam autem Iovis iussu a Cabiris ad lacum Acherusium lustratam, dehinc autem ad mortuos ablegatam infernamque factam esse." Videor equidem mihi hanc fabulam, quamvis absurdam, non tamen absurde interpretari posse; sed quum res longa sit neque hoc loco necessaria, hoc tantum significabo, esse eam confictam ad explicandum, qui factum sit, ut eadem dea et in caelo partes haberet, cum luna scilicet coniunctas, — quo pertinent quae de Iunone et Europa dicuntur, — et in terra parturientibus adesset, — unde cum Genetyllide eam componi supra vidimus, — postremo apud inferos quoque potens esset. — Fuerunt porro alii, qui, quum patrem Hecates Iovem dicerent, matrem tamen neque Iunonem neque Cererem aut Latonam, sed Pheraeam quandam perhiberent, Aeoli filiam, abs qua illam in trivio proiectam, a Pheretis autem pastoribus inventam et enutritam esse, unde institutum, ut sacra ei in triviis offerrentur. Hanc fabulam, a Theocriti scholiasta ad II, 36 et a Tzetza ad Lycophr. v. 1180 relatam, Thessalicam esse apparet. Nam et Aeolus, Iovis aut Hellenis filius[53]), et Pheres, cognominis oppidi conditor, Thessali erant, colebaturque apud Thessalos dea quaedam Pheraea, quam alii Proserpinam, alii Dianam, alii Hecaten esse credebant[54]), propterea scilicet, quod uni cuique harum aliquo modo similis esset. Ei igitur a

53) Hellenis filium plerique dixerunt, Iovis Euripides, Ion. v. 63.

54) Callimacbus Dianam Pheraeam appellat h. in Dian. v. 259: *πότνια Μουνυχίη, λιμενοσκόπε, χαῖρε Φεραίη.* Item Pausan. II, 23, 5: *τῆς δὲ Ἀρτέμιδος τῆς Φεραίας (σέβουσι γὰρ καὶ Ἀργεῖοι Φεραίαν Ἄρτεμιν κατὰ ταὐτὰ Ἀθηναίοις καὶ Σικυωνίοις) τὸ ἄγαλμα καὶ οὗτοί φασιν ἐκ Φερῶν τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ κομισθῆναι.* et c. 10, 6: *ἐστὶν ἐν δεξιᾷ* (loquitur de urbe Sicyoniorum,) *Φεραίας ἱερὸν Ἀρτέμιδος, κομισθῆναι δὲ τὸ ξόανον λέγουσιν ἐκ Φερῶν.* Apparet deae cultum ex Thessalia apportatum esse. Etiam in Issa insula maris Adriatici *Ἄρτεμιν Φεραίαν* cultam esse docet inscriptio C. I. no. 1837 tom. II p. 12. Lycophro autem v. 1175, quum dicit *Περσέως δὲ παρθένος Βριμὼ τρίμορφος θήσεταί σ᾽ ἐπωπίδα, κλαγγαῖσι ταρμύσσουσαν ἐννύχοις βροτούς, ὅσοι μεδούσης Στρύμονος Ζηρινθίας δείκηλα μὴ σέβουσι λαμπαδουχίαις, θύσθλοις Φεραίαν ἐξακούμενοι θεάν,* ostendit eandem a se haberi Brimo et Zerinthiam deam h. e. Hecaten, et Pheraeam. Cf. Tzetz. ad h. l. et Spanhem. ad Callim. h. in Dian. — In Pheraeorum nummis mulier conspicitur taedifera, haec ipsa, opinor, Pheraea, quam Eckhelius, D. N. II p. 147, Cererem esse putat.

nonnullis, qui ipsam Hecaten esse nollent, filiam certe hanc datam esse non mirum est. Ipsam cur Aeolo natam dixerint, non libet nunc quaerere; proiectam autem in trivio Hecaten sine dubio non aliam ob causam commenti sunt, quam ut Triviae cognomen cultumque expli-
23 carent. Et simili quadam ratione etiam alterum cognomen, *Ἐνοδίαν*, apud Argivos explicatum esse Stephanus Byzantius docet s. v. *Τρίοδος*: dictam enim propterea, quod in via ab Inacho inventa esset. — Sequitur Cretensium fabula ex Neanthe relata ab Etymol. M. p. 214, 25: „Praedictum fuisse Iovi, si nasceretur ex Hecates matre filius, fore ut is ipsum imperio exueret. Mox quum illa pro filio Hecaten peperisset, mulieres, quae aderant in partu, *βρίτον* exclamasse, h. e. *ἀγαθόν*: inde illam *Βριτόμαρτιν* appellatam [55]).“ Hoc saltem ex hac narratione discimus, Britomartin, quam plerique Dianam interpretabantur, nonnullis etiam Hecaten visam esse. Quae autem eius mater fuerit, et qua ratione Iupiter fatum declinaverit, non docemur, nec lubet nunc coniecturis ludere, quales cuivis facile suggerat recordatio similis cuiusdam de Thetidis partu praedictionis. — Denique a Pherecyde Aristaeum, Paeonis filium, patrem Hecates dictum esse scholiastes Apollonii docet ad Arg. III, 467. Vix autem dubitari potest, quin Aristaeus hic non diversus habendus sit ab eo, quem in plurimis Graeciae partibus, maximeque in Ceo insula, summo in honore fuisse constat, qui quum a plerisque Apollinis filius putaretur [56]), Paeonis haberi a Pherecyde potuit, sive quod eundem Paeonem atque Apollinem esse iudicaret, quam pervetustam et maxime pervagatam opinionem fuisse pro

---

55) Verba Etymologi vulgo sic scribuntur: *Νεάνθης ἐν τῷ πρώτῳ περὶ τελετῶν φησὶ χρησμὸν Διὶ δοθῆναι, ὅτι ἐκ τῆς μήτρας τῆς Ἑκάτης γεννησόμενος παῖς μεταστήσει τῆς βασιλείας αὐτόν. Γεννηθείσης δὲ τῆς Ἑκάτης τὰς συμπαρούσας κόρας τῇ λεχοῖ ἀναβοῆσαι βρίτον, τουτέστιν ἀγαθόν. παρὰ τοῦτο δὴ τὸ ἐπίφθεγμα ὠνομάσθαι τὴν θεόν.* Sed pro *μήτρας* legendum esse *μητρός* intellexit iam Muellerus, Aeginet. p. 169. Nam ipse tenor narrationis docet, non puerperam fuisse Hecaten, sed natam ex puerpera, cuius nomen ab epitomatore omissum est. Fallitur itaque Hoeckius, Cret. I p. 175, quum Hecaten a Neanthe matrem Britomartidis dici autumat, quae ipsa potius Britomartis esse dicitur. — Dictynnam, non diversam illam a Britomartide (vid. Hoeck. p. 161), pro Hecate habitam esse testatur etiam schol. Eurip. Phoen. v. 146, ab ipso viro doctissimo citatus.

56) Qualis Aristaeus apud antiquissimos Graecos fuerit, et quomodo eius personam posteriores immutaverint, peritissime Muellerus exposuit, Orchom. p. 348 et Dor. I p. 281 sqq. Add. Bröndsted. Reisen und Untersuch. in Griechenland I p. 42 sqq.

certo habeo[57]), sive quod aliam quandam fabulam sequeretur hodie ignotam. Quod quum Paeon deus medicus esset, Aristaeus autem et paterna arte[58]) et multis ad rem pecuariam utiliter institutis profuisse generi humano crederetur, non sine ratione his parentibus Hecate orta videri potuit, quippe quae et medicaminum perita esset, qua de re supra dictum est, et pecuariae quoque rei prospiceret, quod Hesiodum praedicantem audivimus.

Hactenus eos produxi testes, qui de ortu Hecates longissime a theogoniae poeta discedunt: nunc prodibunt, qui aut plane cum eo conspirant, aut ea tradunt, quae, quamvis primo adspectu dissimilia, tamen accuratius intuenti communem cum Hesiodea fabula causam rationemque facile prodant. Sunt autem in hoc numero ii omnes censendi, qui aut Persen Hecatae patrem dicunt, velut Apollodorus I, 2, 4, aut leviter deflexa nominis forma Perseum vel Persaeum (*Περσέα, Περσαῖον*), quarum formarum altera est in hymno Homerico in Cererem v. 24, altera apud Lycophronem v. 1175 duosque alios statim producendos, neque minus ii, qui a patris nomine Hecaten aut Perseida 24
aut Persaeam aut Perseam vocant, ut Apollonius Rh. III, 467. 478. 1035. IV, 1020. Orph. hymn. I, 4. Inscriptio apud Muratorium p. 1979, 2, quibus addi e Latinis possunt Ovidius Metam. VII, 74. Seneca Med. v. 814. Statius Theb. IV, 482. Valerius Flaccus Arg. VI, 495. Et plane quidem cum Hesiodea narratione conspirat Apollodorus l. l.; dissentit nonnihil is, qui Musaeo theogoniam supposuit, ex qua haec referuntur a schol. ad Apollonium Rh. III, 1039: *Μουσαῖος ἱστορεῖ Δία ἐρασθέντα Ἀστερίας μιγῆναι καὶ μιγνέντα [μιγέντα] δοῦναι τῷ Περσεῖ, ἐξ ἧς τεχθῆναι αὐτῷ τὴν Ἑκάτην.* Matrem igitur hic eandem dixit, quam Hesiodus; Persen s. Perseum ex patre vitricum fecit, satisfacturus scilicet hoc modo etiam eis, qui Iovis Hecaten filiam esse mallent. Longissime autem discessit Dionysius Milesius, e cuius Argonauticorum libro primo haec referuntur a Diodoro IV, 45 et scholiasta Apollonii Rh. ad III, 200[59]): „Solem genuisse duos fi-

57) Cf. Müller. Dor. I p. 297 et Schwalbe, Ueber die Bedeutung des Paean (Magdeb. 1847) p. 7.

58) Hanc ei diserte tribuit Apoll. Rh. II, 512.

59) Milesium Dionysium auctorem citat Apollonii scholiastes; sed ex eodem etiam Diodorum hausisse manifestum est, licet is eum hoc quidem loco non nominet. Alibi, in similibus narrationibus pragmaticis, Dionysium simpliciter laudat,

lios, Aceten et Perseum, illum Colchidis, alterum Tauricae regem, utrumque feritate morum insignem. Perseo ex muliere quadam illius regionis aut ex nympha Hecaten filiam natam esse, ferioribus etiam quam patrem moribus, eandemque veneficiorum eximie peritam, quorum ope necato patre quum regnum occupasset, templum Dianae consecrasse, in quo pro victimis hospites immolarentur, si qui in has oras delati essent. Deinde Aeetae patruo nupsisse, filiasque peperisse Circen et Medeam, filiumque Aegialeum." Facile in his agnoscitur quum pragmaticorum studium, deorum fabulas in hominum res gestas convertentium, tum autem graecarum religionum cum peregrinis contaminatio. Nam Solem pariter atque eius liberos in hac narratione non deos sed homines habendos esse, neminem fallet Euhemeristicae rationis non prorsus ignarum. Pro deis autem Solem eiusque liberos Aceten et Medeam antiquissima aetate ab eis maxime cultos esse, qui Corinthum s. Ephyram habebant, negari non posse arbitror[60]): quamobrem eodem haud cunctanter etiam Perseus, Hecate, Circe, Aegia-
25 leus referendi sunt. Hae autem religiones post occupatam a Doriensibus Peloponnesum obscuratae atque oppressae, quaeque de illis numinibus fabulae fuerant, multis modis a posterioribus mutatae ac diffictae sunt, ab iis praesertim, qui in Asiam et ad maris euxini littora

non addita patriae designatione, III, 52. 66, dubitatumque a multis est, scriptor ille num vere Milesius, an Mitylenaeus, is quem Σκυτοβραχίονα cognominatum esse Suidas docet, an fortasse Samius fuerit. Ad Milesium quod attinet, facile concedo Hoeckio, Cret. II p. 41, et Panofkae, Rer. Samior. p. 95, pragmaticum istud genus mythologiae, quod ex Diodoro et scholiasta Apollonii cognoscimus, a vetere illo historico, quem Suidas Hecataei aequalem fuisse ait, alienum iudicari debere: neque tamen propterea, ubicumque talia ad Milesium Dionysium referuntur, patriae nomen falsum, et pro Milesio aut Samium aut Mitylenaeum cogitandum esse crediderim. Quidni enim etiam alterum Milesium recentiorem fuisse statuamus? cui tribuenda erunt quae a scholiasta Apollonii ad I, 1116. III, 200. 242. IV, 222. 228. 1153, item a Diodoro III, 52. 66 et ab Eudocia p. 108. 261 referuntur. Quumque etiam Mitylenaeus Dionysius aliquoties similium rerum auctor laudetur, ut a schol. Apoll. II, 1189. IV, 177, non assequor, cur probabilius sit, in patriae nomine erratum esse, quam fuisse duos Dionysios, Milesium et Mitylenaeum, quorum uterque fabularem historiam pragmatica ratione tractaverit. Atque sic etiam Weichertum statuere video, de vita et script. Apollonii Rh. p. 175 sqq.

60) Vid. imprimis Müller. Orchom. p. 269 sqq. Dor. I p. 396. Corinthum olim Ἡλιούπολιν dictam esse aiunt Steph. Byz. s. v. Κόρ. et Eustath. ad Il. II, 570.

delati non absimiles quosdam antiquorum illorum deos ibi coli a barbaris viderunt, unde fieri non potuit, quin magna religionum confusio fabularumque varietas nasceretur apud homines ad permiscenda et concilianda sua cum alienis ingenio et natura promptissimos. Sic igitur omnis illa Solis familia in istas ad Pontum terras translata, Hecate autem cum Taurica dea confusa est, quam plerisque Dianam visam esse constat. Pragmatici vero fabularis historiae enarratores, omnes illos deos re vera homines fuisse rati, Hecaten ex Taurica dea cultricem deae aut sacerdotem fecerunt. — Veram autem et genuinam harum fabularum rationem, qualis ab initio fuerit, quaerentes fugere non potest, omnibus his nominibus nihil aliud significari, quam caelestium corporum numina, hoc est vim quandam et naturam divinam in sole ac luna maxime conspicuam, et pro varietate formarum, quas subiret, vel rerum, quas efficeret, variis etiam nominibus appellatam et per varias quasi personas deorum distributam. Ac de Perse quidem supra diximus: qui quod in hac fabula non Crii et Eurybiae, ut apud Hesiodum, sed Solis filius esse dicitur, haec discrepantia haudquaquam eiusmodi est, quae etiam naturae ac significationis diversitatem arguat. Nihil enim frequentius fieri videmus, quam ut eis etiam divinis personis, quae unam eandemque significationem aut nomine aut aliis certis indiciis prae se ferant, ortus tamen alius apud alios tribuatur, utque de earum vel sexu vel coniugiis vel liberis vel affinitatibus magna sit fabularum varietas. Neque id cuiquam mirum videri poterit, qui has opiniones et figmenta non unius hominis ingenio excogitata neque certa quadam disciplinae formula comprehensa fuisse reputet, sed a multis passim orta summaque semper cum libertate tractata. Atque hinc etiam aliud quid consequutum est, in mythologicis quaestionibus saepenumero animadvertendum. Nam quum existerent procedente tempore, qui varias illas ac multiplices fabulas, quae ubique ferebantur, colligere et ratione quadam et consilio inter se componere conarentur, id quod nostrae theogoniae compositorem fecisse manifestum est, non raro accidere necesse erat, ut plures unius significationis personae iis occurrerent cum aliqua levi formarum aut fabularum varietate, quae tamen pariter omnes locum sibi in illa compositione postulare viderentur. Sic dubitari non potest, quin eadem natura, quae Perses ab Hesiodo vocatur, Criumque et Eurybiam parentes habet, iterum apud eundem prodeat sub Perseidos persona, quae Oceani filia esse et Soli nupsisse dicitur v. 956. Nam Crium quoque et Eurybiam ad maris naturam

pertinere alio loco probavimus, hosque parentes Persae eiusque fratribus Pallanti et Astraeo propterea datos esse statuimus, quod sidera caelestia quum oriri ex mari, tum etiam nutriri maris exhala-
16 tione viderentur[61]). Eandem igitur ob causam etiam Perseis Oceani filia facta est, quam qui Soli uxorem dederunt, nihil aliud hoc coniugio significarunt, quam vim illam, quaecunque demum hoc nomine designabatur, arctissime cum sole coniunctam esse. In altera fabula, quae filium Perseum Solis fratremque Aeetae facit, matris nomen tacetur: sed nihil obstat, quominus eandem illam Perseidem fuisse sumamus, quae Aeeten certe peperisse etiam apud Hesiodum aliosque multos dicitur. Et firmat hanc coniecturam Hyginus, qui praef. p. 11 Munck. „ex Sole et Persa Circen, Pasiphaen, Aeeten, Persen“ prognatos ait. Nam Persam a Perseide non diversam esse apparet, estque iam apud Homerum Perse pro Perseide dicta[62]). Fuerit igitur Perseus a matris nomine appellatus, cuius scilicet naturam referebat. Fratrem eius Aeeten plerique ab *Αἶα* dictum volunt, quum praesertim is etiam regnasse in Aea dicatur, quam terram, initio fortasse in Utopia sitam, posteriores Colchidem esse crediderunt[63]). Nescio tamen an verior sit Welckeri sententia[64]), qui nomen illud ab eo potius ductum esse statuit, quod est *ἀΐσσειν*, unde etiam *αἰετός* s. *αἰητός* aquila dicta est, scilicet propter volatum, quia alis per aerem vehitur, quemadmodum nuper Doederlinus noster, et iam ante eum veteres etymologi censuerunt[65]). Quod si ita est, sub Aeetae persona vim solis per aethera vecti repraesentatam esse dicemus, poteruntque *Αἰήτης*, *Πέρσης*, *Περσεύς*, *Περσαῖος* pro antiquis Solis cognominibus haberi, post in filios Solis conversis. Similiter Hecate, quoniam hoc nomine nihil nisi vis quaedam e longinquo operans denotatur, potuit quidem et ipsa solare numen significare, quum vis illa in sole maxime sane

61) Dissert. de Titanibus Hes. p. 20. — Eadem de sideribus opinio induxit nonnullos, ut *ἥλιον* quasi *ἅλιον* dictum esse vellent, *ὡς ἐξ ἁλὸς ἤγουν τῆς θαλάσσης τὴν γένεσιν ἔχοντα*. Eudoc. Viol. p. 206.

62) Odyss. X, 136 sqq. Persen etiam Apollon. Rh. dicit IV, 591. Perseidem Apollodor. I, 9, 1. III, 1, 2. Cic. de n. d. III, 19, 48.

63) Recentiore aetate etiam urbs in Colchide fuit, Aea nominata, Dioscuriensium fortasse colonia. Vid. Steph. Byz. s. v. *Διοσκουριάς*. Lehnert. de foed. Ionico p. 40.

64) In additam. ad Schwenckii librum, Etymol. mythol. Andeutungen, p. 325.

65) Doederlin. Glossar. Hom. I p. 2. Eustath. ad Il. p. 87, 18. Eudoc. Viol. p. 31.

conspicua sit; potuit autem non minus etiam lunare numen eo nomine appellari, Hecateque Perseo, solari numini, filia dari, eadem ratione, qua etiam Lunam ipsam Solis filiam a nonnullis dictam esse videmus[66]). Et ad lunam potius quam ad solem Hecaten pertinere plane manifestum est. Lunam ipsam dicere nolim, quandoquidem certum est, de omni hoc genere caelestium corporum eam fuisse veterum opinionem, ut non tam dei ipsi esse viderentur, quam divina, hoc est divino quodam spiritu mota deorumque naturis parentia, quas naturas, quemadmodum supra dixi, pro varietate vel formarum, quas induere, vel rerum, quas efficere viderentur, variis nominibus appellabant et in varias deorum personas, alii aliter, dispescebant, ita tamen, ut nullam harum non humana specie, sicut ceteros deos, praeditam esse crederent. — De connubio Hecates cum Aeeta deque liberis hinc procreatis longius disputari nunc nihil attinet. Ab Hesiodo v. 960 Aeetae uxor datur Idyia, Oceani filia, unaque ex hoc matrimonio filia Medea. Harum nomina ad medicaminum peritiam artesque veneficas pertinere 27
videntur, quas non sine lunae auxilio perfici veteres credebant, quamobrem utraque persona lunae potestates significari dicemus[67]). Aegialeum, qui a plerisque Absyrtus dicitur, hoc loco intactum praetermitto, quum praesertim nulla eius apud Hesiodum mentio sit. Circae nomen a circulari cursu impositum est: naturam eius significationemque Medeae similem fabulae demonstrant. Hanc Hesiodus v. 957 non filiam Aeetae sed sororem facit, Hecatae autem, quae apud eum plane ab hac Solis familia separata est, neque fratres aut sorores neque coniugem et liberos dat, sed unigenitam nobis proponit et innuptam: sapienter utrumque, et ad eam deae vim ac naturam, quam in theogonia descriptam videmus, prorsus accommodate. Nam quae vim haberet plane singularem et cum nullo alio deo comparandam, ei fratres aut sorores dari non conveniebat: et quae omnium deorum adiutrix et consors esset, hanc nulli eorum uni uxorem dari potuisse manifestum est.

Non minus autem hoc quoque manifestum esse arbitror, talem

66) Eurip. Phoen. v. 179: *ὦ λιπαροζώνου θύγατερ Ἀλίου Σελαναία*: ad quem locum scholiastes etiam ab Aeschylo Lunam Solis filiam dictam esse memorat. Cf. schol. Arat. v. 455.

67) Ad lunam pertinent etiam Chalciopae et Iophossae nomina, quas nonnulli Aeetae filias dixerunt. Vid. Apollon. Rh. II, 1149. Schol. ad II, 1123 (ex Hesiodi Eoeis) et ad 1149, ubi falso *Ὀφιοῦσα* pro *Ἰοφῶσσα* scriptum est. Cf. et Eudoc. Viol. p. 79.

esse hanc Hesiodeam Hecaten, qualis si vulgo credita esset, vix fieri potuerit, ut aut cum Luna aut cum Diana aut cum Proserpina sic, ut a plerisque factum est, confunderetur. Nihil enim ei illorum munerum, quae harum cuique assignata erant, tanquam proprium tribuitur, sed maior quaedam potestas, eaque tam late patens, ut nihil ei neque in caelo, neque in mari, neque in terra non una cum ceteris deis competat. De orco tantum et inferis tacetur, quamobrem huc eius numen Hesiodo non pertinere visum esse conieceris: quod si ita est, vel hinc apparet, plane eam a Proserpina seiungendam esse. Lunae autem et Dianae non minus quam ceterorum deorum socia quidem munerum et consors haberi potuit, confundi autem cum utravis earum propter ipsam illam potestatis amplitudinem non potuit, quae tanta esse ab Hesiodo dicitur, ut propterea in omnibus ceterorum deorum sacris etiam Hecate ab hominibus invocanda sit, id quod in deam Lunae aut Dianae similem profecto non cadit, sed ne de Hecate quidem ab alio quoquam traditum est. Testatur quidem vetus theogoniae interpres, apud Boeotos, Hesiodi populares, hanc deam religiose cultam esse eiusque religionis vestigia studiose I. H. Vossius persequutus est, Epist. mythol. III p. 192 sq. Verum nec multa haec sunt, nec talia, quae diversas apud Boeotos quam apud ceteros Graecos de Hecate opiniones fuisse persuadeant. Neque ex popularibus opinionibus Hecaten ab Hesiodo descriptam esse crediderunt, qui ante nos hunc locum tractarunt, sed mysticum quendam atque Orphicum odorem in illa descriptione sibi olfecisse visi sunt. Contra Vossius, idoneus harum rerum arbiter, ullum mysticae doctrinae vestigium aut mysteriorum vocabulum in his Hecatae laudibus inesse negat, Ep. myth. III p. 15, miraturus profecto magnopere, si illud *μουνογενής*, quod v. 426 et 448 legitur, tanquam manifestum Orphicae theologiae indicium sibi obiici vidisset.
28 Neque tamen aliud ullum istius opinionis argumentum prolatum est. — Novimus Hecates mysteria apud Aeginetas fuisse, ab Orpheo, ut aiebant, instituta: sed qualem Aeginetae Hecaten crediderint, nemo nos docuit. In Eleusiniis quoque Hecatae locum fuisse agnoscimus: nempe talem, qualem hymnus Homericus in Cererem indicat, v. 441, *πρόπολον* eam et *ὀπάονα* Proserpinae dicens, quod quantopere ab Hesiodeae Hecates persona abhorreat, neminem fugit. Denique in Samothracia Hecaten a periclitantibus invocatam esse legimus[68]); sed quae praeter-

68) Schol. Aristoph. Pac. v. 277. Suid. s. v. *ἀλλ' εἴ τις* et s. v. *Σαμοθράκῃ*.

ea de eius cultu deque antris ei Zerinthi et alibi consecratis memorantur[69]), infernum potius quam caeleste numen prodere videntur. Eo igitur res redit, ut, nisi hariolari malimus, fatendum sit, hanc theogonicam Hecaten ab omnibus, quae aliunde nobis vel de publicis religionibus vel de mysteriis huius deae innotuerunt, multis modis discrepare et theogoniae plane propriam esse videri: cuius praedicatio utrum ab ipso compositore carmini inserta, an postea demum ab aliquo interpolatore assuta credi debeat, haec quaestio, sicut initio diximus, in aliud tempus differenda est.

Scrib. Gryphiswaldiae, prid. Non. Quinctil. a. MDCCCLI.

---

69) Scholl. et intt. ad Lycophr. v. 77. Cf. Klausen., Aen. u. d. Penat. p. 340. Engel., Kypros II p. 246 sq.

DE IOVIS INCUNABULIS.

3 Antiqui theologi, quum de singulis deis multa tradi viderent prorsus inter se diversa atque pugnantia, neque haberent, qua tanquam nota quae in his vera, quae falsa et commenticia essent, certo dignoscerent, hanc denique rationem inierunt, ut plures deos nominibus iisdem, sed diversis temporibus, parentibus rebusque gestis fuisse statuerent, qua ratione fabulari historiae adhibita, quae in unius personam non quadrarent, apte inter plures dispesci atque sic illam fabularum diversitatem explicari pugnamque dirimi posse putabant[1]). Ab his igitur etiam Ioves tres numeratos esse legimus: primum et secundum in Arcadia natos, alterum patre Aethere, ex quo Proserpinam natam et Liberum, alterum patre Caelo, genitorem Minervae; tertium Cretensem, Saturni filium, cuius in illa insula etiam sepulcrum ostendi[2]). Sed

1) Theologos hos dixi Ciceronis exemplo de N. D. III, 21, 53. 54: ab eodem interiorum et reconditarum litterarum scrutatores dicuntur c. 16, 42, ratio eorum autem *ὁ ἡρωϊκὸς καὶ μεριστικὸς λόγος* a Ioanne Lydo de mens. IV, 48, scilicet *ἡρωϊκός*, quia deos omnes reapse homines aetatis heroicae fuisse crediderunt, postea consecratos, *μεριστικός* autem, quia fabulas ad eum quem dixi modum dispescuerunt. Adhibita autem haec ratio fabulis est maxime ab Euhemero, ac deinde eius exemplo a compluribus eruditis aetatis Alexandrinae; sed quaedam eius initia admodum mature apud logographos deprehenduntur, de quibus conf. Lobeck. Agl. p. 987 sqq.

2) Refert haec Cicero de N. D. l. l., quem Arnobius sequitur IV, 14. Paullo aliter rem proponunt Clemens Alex. Protr. c. 2, 28 et Ampelius c. 6, de numero tamen non dissentientes. — At „Varro", inquit Tertullianus Apol. c. 14, „trecentos Ioves, sive Iupiteres dicendum, sine capitibus introduxit." Sed Varronis theologia longissime abhorruit ab Euhemerismo: neque enim ex hominibus deos factos

vulgaris mythologia, qualem e superstitibus hodie poetis et fabularis historiae scriptoribus cognoscimus, nec Aetheris Iovem nec Caeli, sed solum Saturni et Rheae filium habet; est tamen etiam de hoc magna fabularum dissensio, ex quibus quae ad natalia eius et incunabula pertinent, paullo accuratius hoc loco persequi decrevimus. — Primum igitur Hesiodus, cuius auctoritatem plurimi sequuti sunt, haec fere tradit[3]): Genuisse Saturnum ex sorore sua Rhea tres filias, Vestam, Cererem, Iunonem, totidemque filios, Plutonem, Neptunum, Iovem; sed quum accepisset a parentibus, Caelo et Terra, fore ut ab uno liberorum suorum regno spoliaretur, ipsum, quo fatum eluderet, omnes, ut quisque in lucem editus esset, statim devorasse. Id Rheam graviter ferentem, quum Iovem in utero gestaret, petiisse a parentibus, ut viam sibi monstrarent fallendi mariti, partusque, quem editura esset, servandi. Horum igitur consilio, quum partus instaret, abiisse eam in Cretae oppidum Lyctum[4]), ibique clam Iovem enixam esse. Hunc Terram occultasse in specu montis Aegaei, Saturno autem pro filio lapidem tradidisse fasciis involutum, quem quum ille deceptus devorasset, hac arte Iovem servatum esse. Eum mox adultum viribusque et consilio praepollentem coegisse Saturnum, ut quos devoraverat omnes rursus evomeret. Sic igitur lapidem, quem ille postremum hauserat, primum eiectum esse: eumque a Iove Delphos translatum ibique positum esse pro monumento ad posteritatis memoriam. — Haec est He-

---

esse statuit, neque humanam formam ac membra iis tribuit, quo pertinet fortasse illud apud Tertullianum: sine capitibus: quamquam de hoc non liquet, siquidem non temere Meinekius, Vindic. Strab. p. 235, illos Iupiteres in satira Menippea a Varrone introductos esse suspicatur.

3) Theog. v. 453 — 500.

4) In hac, quae extat, theogoniae recensione Lyctus bis nominatur, primum v. 477, ubi Rhea a parentibus eo ablegata esse dicitur, iterumque v. 482, ubi Terra acceptum ab illa puerulum defert πρώτην ἐς Λύκτον. Apparet haec inter se pugnare: nam propter v. 477 non possumus quin Lycti puerum natum esse credamus: non potuit igitur is postea demum a Terra eo deferri. Meursius, Cret. lib. II c. 3 p. 74, priore loco scribendum censuit πέμψαν δ' ἐς Λύκτον, neque displicuisse hoc videtur summo Hemsterhusio, apud Gaisford. tom. III p. 545. Sed possit aliquis alterum potius versum corrigendum dicere: πρώτην ἐς Λύκτην. Nam alterius formae, Λύκτον, non satis certa auctoritas est. Legitur Λύκτῳ ἐν εὐώδει apud Aratum, Phaen. v. 33, neque aliunde grammatici, schol. Arat. et Etym. M. p. 276, 15, hanc formam compertam habuisse videntur. Sed apud Aratum Vossius perquam probabili coniectura λύχνῳ scribendum esse statuit.

siodea fabula, cuius antiquiorem auctorem ex iis quidem, qui super-
5 sunt, nullum habemus. Nam Homerus non modo nihil simile tradit, sed quaedam etiam memorat, quae conciliari cum illa narratione non possint. Primum Vestam nec nominat usquam nec nosse videtur: Cererem nominat quidem aliquoties, sed quos ea parentes habeat, non significat. Quodsi hanc illi quoque Saturni et Rheae filiam fuisse sumimus, non tamen ante Iunonem, ut apud Hesiodum, sed post eam nata videri potest, quandoquidem hanc alicubi gloriantem facit, sese πρεσβυτάτην a Saturno genitam esse[5]). Quamquam fatendum est, huius vocabuli significationem ambiguam esse. Iovem vero disertissime non minimum de fratribus, sed maximum natu esse testatur[6]), prorsus contra Hesiodeae fabulae rationem. Nam huius quidem cardo in eo vertitur, ut, quamvis Saturnus fatum eludere conatus sit liberis suis devorandis, existat tamen filius, qui conatum eius irritum faciat fatumque exsequatur. Hunc igitur non ante ceteros a patre devoratos, sed postea demum nasci conveniebat, quum mater, illorum interitu permota, maritum fallere constituisset. Itaque posteriores scriptores, qui in reliqua fabula Hesiodum sequuntur, etiam ordinem liberorum ab eo traditum servant[7]). Dissentiunt autem nonnulli in rebus minoris momenti. Sunt enim, qui fatum Saturno impendens non ab eius parentibus, Caelo et Terra, sed a Themide aut a Prometheo praedictum velint[8]). Alii non utriusque sexus liberos a Saturno devoratos statue-
6 runt, sed masculos tantum; scilicet quod a filiabus ille nihil periculi timeret. Id cognoscitur e grammatici cuiusdam relatione[9]): Rheam

5) Il. IV, 60, de quo loco conf. quae dicta sunt in comparat. theog. Hes. c. Hom. ann. 1847 edita, p. 20(47).

6) Il. XIII, 355. XV, 166. 187. 8.

7) Unus Hyginus, praef. p. 8 Munck., eosdem, quos Hesiodus, liberos Saturni et Rheae (s. Opis) enumerans, Iovem fratribus anteposuit. Sed id casu magis quam consilio factum est; et alio loco, fab. 139, ordinem ab Hesiodo traditum servat.

8) De Themide testis est Servius ad Verg. Aen. III, 104; de Prometheo Clemens Rom. Homil. VI, 2 p. 664 Cotel., iam a Goettlingio et Lennepio citatus. Sed Promethei nomen restituendum etiam Mythographo Rom. II, 16, ubi Protei scriptum est, itemque Lactantio Plac. ad Stat. Theb. IV, 785, ubi in codic. Protheus extat. — De simili vaticinio, Iovi, quum Thetin ducturus esset, aut a Prometheo aut a Themide edito nota est fabula ex Pindaro, Isthm. VII (VIII), 27 (60). Apollod. III, 13, 5, 2 aliisque.

9) Schol. Ven. ad Il. XXIV, 615.

cum filiabus ad Sipylum confugisse ibique latuisse propter Saturni minas, h. e. propterea, quod ille filiis, si qui nascerentur, interitum minabatur. Itaque filias, maternae fugae socias, non interemptas esse apparet. Ac fuerunt etiam, qui uni harum, Iunoni, parvulum Iovem a matre traditum esse dicerent occultandum et enutriendum[10]. Euhemerus autem, qui hanc fabulam suo more in rerum ab hominibus gestarum similitudinem diffingebat, pepigisse cum Saturno fratrem eius Titanem dixit, ut, si quid liberorum virilis sexus natum esset, ne educaret: igitur filias quidem, Iunonem et Glaucam, palam educatas; filiorum autem unum primogenitum ex pacto necatum, ceteros, Iovem, Neptunum, Plutonem, occultatos et clam enutritos esse[11]. Iovem ille ante Neptunum et Plutonem posuit: sic enim pragmaticae rationi convenientius erat, ut, qui maiestate fratribus superior esset, etiam natu maior haberetur. — Porro de lapide, quem Saturnus pro filio deglutiverit, plerique cum Hesiodo conspirant, exceptis dumtaxat pragmaticis, qui cur hanc fabulam spreverint, nemo non intelligit. Inter ceteros fuerunt, qui simili ac Iovem fraude etiam Neptunum Saturno subtractum dicerent, equi pullo pro partu uxoris exhibito: idque factum esse in Arcadia apud fontem quendam, Arnen propterea vocatum, quod ibi Neptunus inter agnos, qui graece ἄρνες dicuntur, occultatus sit[12]. Alii Boeotiae urbem Arnen appellatam volunt ab Arne, Neptuni nutrice, quae requirenti filium Saturno abnegaverit[13]. Levior dissensio haec est, quod in Musaei theogonia Iupiter recens natus non Terrae, ut apud Hesiodum, sed Themidi tradebatur[14]: item quod, 7
quum Hesiodus lapidem Saturno a Terra porrectum dicat, ceteri id ab ipsa Rhea factum esse dixerunt, in quibus etiam Orpheus fuisse videtur, si quid Tzetzae credimus, Orphicam fabulam ab Hesiodo compilatam et corruptam esse criminanti[15]. Unde autem lapidem illum Rhea sumpsisset, unus, quod sciam, Agathocles memoriae prodidit, antiquitatum Cyzicenarum scriptor. Is enim lapidem de Proconneso

10) Hygin. fab. 139 p. 205.
11) Haec ex Euhemeri sacra historia ab Ennio conversa referuntur a Lactantio D. I. lib. I c. 14.
12) Pausan. VIII, 8. 2.
13) Tzetz. ad Lycophr. v. 644.
14) Eratosth. cat. c. 13. schol. German. Arat. p. 53 Buhl.
15) Ad Lycophr. v. 399.

insula sublatum esse narravit[16]). Sed Delphos eum transportatum esse ipsi quoque Delphi testes erant. Nam venerabantur hunc lapidem etiam Pausaniae aetate, oleo quotidie perunctum, festisque diebus lana succida velatum[17]). Vix autem dubitari potest, quin Delphicus hic lapis ex eorum numero fuerit, qui antiquissimis temporibus pro signis deorum colebantur, quales multi olim in Graecia aliisque locis fuerunt[18]), et plerique, ut fama ferebat, de caelo delapsi, unde aliquid divini in iis inesse videbatur[19]). Neque facile quisquam sibi persuadebit, consecrandi eius causam Delphis hanc fuisse, quod eum devoratum a Saturno rursusque eiectum crederent, sed potius ipsum hunc lapidem fabulae in istum modum conformandae ansam dedisse apparet. Nempe ad fallendum Saturnum necesse erat, aliquid ei pro filio tradi: igitur percommode se lapis ille obtulit, qui quum pro signo Iovis coleretur, facile etiam substitutus olim pro Iove credi potuit. — Ceterum
8 posteaquam semel haec forma fabulae nata est, extitisse etiam alii videntur, qui lapidem illum apud sese potius quam Delphis servari vellent. Certe inter Romanos fuerunt, qui Terminum in Capitolio, lapidem rudem et informem, pro eo haberent, quem Saturnus olim devorasset[20]).

Iam vero de loco, ubi Iovem Rhea peperisset, permagna fuit hominum dissensio, quum plurimi eum apud sese natum atque educatum contenderent, quos omnes enumerare longum Pausanias ac difficile negotium esse profitetur[21]). Hesiodus quidem, cuius narrationem supra

16) Schol. ad Hes. theog. v. 485. — De Agathocle Babylonio aut Cyziceno vid. J. Marquardt., Cyzicus u. sein Gebiet, p. 170.

17) Pausan. X, 24, 5.

18) De re notissima satis est C. F. Hermannum laudare, gottesdienstl. Alterth. p. 78, §. 18 not. 12.

19) Posteriores Graeci huiusmodi lapidibus *βαιτύλων* nomen indiderunt, ex Phoenicum aut Syrorum sermone sumptum, qui **Bethel** dixerunt, quod nomen etiam in Genesi aliquoties legimus, cap. 28, 18. 35, 7. 14. 15. Ex hoc genere Delphicum illum lapidem fuisse patet ex Hesychio: *Βαίτυλος· οὕτως ἐκαλεῖτο ὁ δοθεὶς λίθος τῷ Κρόνῳ.* Eundem etiam **Abbadir**, item peregrino nomine, dictum esse Priscianus ait, p. 647 Putsch. Cf. Bod. ad Mythogr. Rom. p. 36. — De universo hoc genere lapidum meteoricorum multi satis accurate dixerunt, quorum praecipuos laudant Böttiger. Kunstmyth. II p. 16 sqq. Hermann. l. l. p. 79, §. 18 not. 13. Besnard. ad Arnob. p. 578.

20) Lactant. I, 20, 37.

21) In Messeniacis c. 33, 2.

posuimus, Cretae insulae hanc gloriam tribuit: Callimachus[22]) contra Arcadibus fidem adiungere maluit, ita tamen, ut aliquid etiam Cretensibus concederet. Nam natum quidem Iovem in Arcadia, mox autem Cretam delatum ibique nutritum esse. Ipsi autem Arcades natum Iovem dicebant in monte Lycaeo, quem etiam Olympum et ἱερὰν κορυφήν, partemque eius Creteam appellabant. Deceptum autem a Rhea Saturnum lapide porrecto in monte Thaumasio, qui haud procul a Lycaeo est, prope urbem Methydrium, et in cuius cacumine etiam antrum Rheae consecratum erat, quo nemini nisi feminis sacerdotibus accedere liceret. Ablutum a Rhea puerulum in flumine Lusio, qui Gortynen urbem alluit non longe a Lycaeo sitam. Matris ipsius purgamenta in Lymacem fluvium abiecta, qui apud Phigaliam in Nedam influit. Denique enutritum Iovem a nymphis Thisoa, Neda, Hagno, quarum prima oppido nomen dederit ad Lycaeum sito, altera flumini ex eodem monte decurrenti, tertia fonti in ipso Lycaeo[23]). — Sed aemulabantur Arcadibus vicini eorum Messenii, apud quos quum sanctissima esset Ithomatae Iovis religio, etiam incunabula dei sibi vindicabant[24]). Documento erat Clepsydra fons in summo monte Ithome, 9
dictus ob celatum Rheae partum. In eo fonte ablutum Iovem, educatumque a nymphis Ithome et Neda: nam Neda flumen etiam ad Messeniam pertinet, fines eius ab Arcadia et Elide dirimens. Porro Elei propter solemnium Olympii Iovis sanctimoniam etiam de natalibus dei non concedendum aliis rati, Idaeum antrum, in quo ille aut natus aut educatus crederetur, apud se esse volebant[25]), accitosque ex Creta Curetes ad custodiam pueruli[26]). In Achaia autem et Aegienses et Olenii eandem gloriam affectabant, utrique nomine confisi. Nam Aegienses urbem suam ab Aege nominatam dicebant, cuius Iupiter lacte nutritus esset; alteri hanc a suae urbis nomine Oleniam dictam esse autumabant[27]). Praeter hos Thebani commemorandi sunt, qui arcem

22) Hymn. in Iov. v. 6 sqq.

23) De his omnibus vid. Pausan. VIII, 38, 2. 3. 36, 2. 28, 2. 41, 2. 3. et de monte Thaumasio Steph. Byz. s. h. v.

24) Pausan. IV, 33, 2.

25) Demetr. Sceps. ap. schol. Pind. Ol. V, 42 (18). cf. Boeckh. explic. p. 150.

26) Pausan. V, 7, 4, qui non diversos ab his Idaeos Dactylos fuisse memorat.

27) Strab. VIII p. 387 (224 Tauchn.). Veriorem causam, cur αἲξ ὠλενία dicta sit, Theo ad Arat. v. 164 memorat, scilicet quod capellae sidus in ulna, ἐπὶ τῆς ὠλένης, Aurigae conspiciatur. Sed falsa epitheti interpretatio effecit, ut Ae-

suam antiquitus μακάρων νήσους dictum ibique Iovem natum esse asserebant veteris inscriptionis testimonio,

αἵδ' εἰσὶν μακάρων νῆσοι, τόθι πέρ τὸν ἄριστον
Ζῆνα θεῶν βασιλῆα Ῥέη τέκε τῷδ' ἐνὶ χώρῳ [28]).

Itaque etiam locum quendam ibi fuisse legimus Διὸς γονάς dictum [29]), et Lycophronis Cassandra v. 1194 Thebas γενεθλίαν πλάκα, h. e. natale solum Iovis nuncupat. Denique Chaeronenses in suo agro, si minus Iovem natum, at certe lapidem Saturno a Rhea porrectum esse narrabant [30]). — Sed his omnibus, et si qui forte alii in Graecia similia iactabant, Asiani populi adversabantur, Lydiae maxime et Mysiae s. Phrygiae minoris incolae. Ac de Lydia testem habemus Ioannem Laurentium [31]), ipsum natione Lydum, qui sua adhuc aetate, h. e. sexto p. Chr. saeculo, apud Sardes in monte Tmolo locum esse dicit, olim γονὰς Διὸς ὑετίου, mox corrupto nomine Δευσίου appellatum. Idem Eumelum, unum de antiquioribus poetis, in Lydia Iovem natum dixisse memorat, ac recentioris cuiusdam poetae, Macedonii, hodieque versiculi extant [32]), quibus ipsa Sardianorum urbs de se gloriatur,

Τμώλῳ ὑπ' ἀνθεμόεντι ῥοὴν παρὰ Μαίονος Ἕρμου
Σάρδιες ἡ Λυδῶν ἔξοχός εἰμι πόλις.
Μάρτυς ἐγὼ πρώτη γενόμην Διός· οὐ γὰρ ἐλέγχειν
Λάθριον υἷα Ῥέης ἤθελον ἡμετέρης.

Finitimi Sardianis Smyrnaei sunt, in quorum antiqua gloria Iovis partus Curetumque saltatio ab Aristide numerantur [33]). Et ad Sipylum, propinquum Smyrnae montem, Rheam cum filiabus fugisse Saturni metu iam supra vidimus. In Mysia autem Scepsis oppidum, ad Idae montis

tolis quoque incunabula Iovis vindicarentur, propter urbem eorum Olenum, ut e Statii versibus Theb. IV, 104 Spanhemius observavit ad Callim. h. in Iov. v. 7. — Aegae erant etiam in Cilicia, in cuius urbis nummis aut capra expressa est aut mulier stans, dextra cornu, sinistra puerulum ferens, quam Eckhelius D. N. III p. 37 Amaltheam Iovis nutricem esse putat. Tamen hinc non consequitur, etiam Aegeaeos — sic enim vocabantur — natum apud se Iovem dixisse.

28) Tzetz. ad. Lycophr. v. 1194. Cf. Forchhammer, Topograph. Thebar. (Progr. Kil. 1854) p. 8, qui has beatorum insulas v. rectius peninsulas Ismeno, Strophia et Dirce rivulis effectas esse docet.

29) Schol. Hom. Il. XIII, 1.

30) Pausan. IX, 21, 3.

31) De mensibus IV, 48 p. 84 Bonn.

31) In Antholog. Palat. IX, 645. Brunck. Anal. III p. 120.

33) Orat. XXII p. 440 Dindf. cf. or. XIV p. 372.

radices, nomen accepisse dicebatur ἀπὸ τοῦ σκήψασθαι, h. e. a simulando, quod ibi se Rhea pro puero lapidem enixam esse simulasset[34]. Et civis Scepsiorum Demetrius[35] pro patria sua adversus Cretenses hoc maxime argumento pugnabat, quod Rheae cultus ab initio illi potius quam Cretae proprius fuisset. Addebat etiam, quae nomina locorum in fabulis de Iovis infantia maxime celebrarentur, Idam et Dicten, ne haec quidem Cretae propria sed alterum eorum montis esse in Troade, alterum loci cuiusdam in agro Scepsiorum. Sunt autem e recentioribus quoque viri doctissimi[36], qui fabulam illam de 11
Iovis natalibus, ipsamque adeo religionem huius dei, non a principio Cretensibus propriam, sed ex Asia advectam fuisse credant, hac maxime ratione permoti, quod Curetes, quorum magnae et in pueruli Iovis nutricatione et in religionibus partes sint, ab origine non Cretes sed Phryges fuisse videantur. Mihi tamen accuratissima Lobeckii disputatione[37] tantum certe effectum videtur, ut de Phrygia Curetum origine dubitare liceat, proniorque sum in eam sententiam, ut in Asiam translata Iovis incunabula tum demum esse credam, postquam Rhea Graecorum cum Cybele s. magna matre a Lydis et Phrygibus culta, Curetesque Cretici cum Phrygiis Corybantibus confundi coepti sint. Ceterum Curetes etiam in Elide et Messenia Iovis parvuli custodes fuisse dicebantur, sed acciti a matre ex Creta: sic enim Elei narrabant[38], nec Messenios aliter statuisse credibile est. Sed illud custodiae munus quis primus Curetibus adscripserit, non habeo dicere. Hesiodus quidem in theogonia mentionem eius non facit, neque antiquiorem rei auctorem citari memini, quam Orphicae theogoniae poetam: quamquam ne de hoc quidem satis liquet[39]. Sed frequens Curetum custodiae mentio apud recentiores est inde ab Arato: neque quisquam horum illos non Cretae insulae assignat. Omnino autem Creticas de Iovis infantia fabulas maximam apud omnes auctoritatem nactas esse videmus. Reliquis, si ab unis Arcadicis discesseris, vix alibi quam apud suos quosque populares fides habita est: et sunt sane pleraeque

34) Steph. Byz. s. v. Σκῆψις.
35) Apud Strabonem, X p. 472 (365. 6).
36) Hoeck. Cret. I p. 230 sqq. Cf. et Voss. epist. myth. III p. 19 et p. 24.
37) Aglaoph. p. 1111—1129.
38) Pausan. V, 7, 4.
39) Vid. Lobeck. Agl. p. 515. 541 et 1117.

eiusmodi, quas facile intelligas recentiore demum tempore sacerdotum aut periegetarum studio compositas esse.

Restat, ut de nutricibus quoque Iovis paullo accuratius dispicia-
12 mus. Notissima est fabula de capra, cuius aut uberibus Iupiter admotus aut certe lacte nutritus sit. Eam Hesiodus non memorat; tamen quum in Aegaei montis antro Iovem educatum dicat, fuerunt qui in hoc montis nomine etiam nutricantis caprae indicium sibi deprehendere viderentur. *Σημείωσαι*, inquit scholiastes, *ὅτι καὶ οὗτος αἰγίοχον ἤκουσε τὸν Δία, ἐπεὶ αἶγα ἐθήλασεν, ἀφ᾽ οὗ ἐν Κρήτῃ καὶ Αἰγὸς ὄρος καλεῖται καὶ Αἰγαῖον, τὸ ὑπ᾽ ἐνίων Ἔκδικον καλούμενον* [40]). Postremum nomen sine dubio corruptum est, rescribendumque *Αἰγιδόκον*, quo nomine locum in Creta fuisse Euphorio testatur apud schol. Ven. ad Il. II, 157. Post Hesiodum autem plerique capram Iovis nutricem celebrarunt, non tamen sine magna fabularum varietate. Nam in ea theogonia, quae Musaei nomine inscripta fuit, Iupiter recens natus a matre Themidi, a Themide Amaltheae nymphae tradebatur, quae puerulum caprae uberibus admovebat. Erat autem haec capra Solis progenies, adeo terribili specie, ut Titanes adspectum eius reformidarent, quamobrem horum rogatu Terra eam in antro Cretae abdebat, ubi Iupiter ab ea nutriretur. Is quum adolevisset bellumque Titanibus faceret, oraculi monitu aegide, h. e. eiusdem caprae pelle sese armabat: erat enim ea impenetrabilis ac terrifica, et

---

40) Negat Hoeckius, Cret. I p. 70 et 174, apud Hesiodum recte scribi *Αἰγαῖον ὄρος*, reponique vult *Ἀργαῖον* ex aliquot veteribus editionibus. Nam alterum montis nomen a nullo memorari, sed quum apud Ps. Plutarchum, in libello de fluminibus c. 16, 3, nympha quaedam Cretica Arge a Iove ex urbe Lycto rapta esse dicatur, ab huius nymphae nomine montem Argaeum appellatum esse autumat. Hoc argumentum quam debile sit, nemo non intelligit. Nam ne Argaei quidem montis ulla apud quemquam mentio fit, neque ex nymphae nomine consequitur, montem quoque ab ea nominatum fuisse. Sed *Αἰγαῖον* codices Hesiodi, quotquot collati sunt, omnes tuentur, praeter unum Parisinum, in quo est *Ἰδαίῳ ἐν ὄρει*: ut *Ἀργαίῳ*, quod in Aldina aliisque veteribus editionibus impressum est, ex aliquo errore ortum videri debeat. Et agnoscitur Aegaeus mons non modo a schol. Hesiod., sed etiam a Theone in comm. ad Arat. Phaen. v. 33, quo loco pro vulgata lectione *ὄρεος σχεδὸν Ἰδαίοιο* a quibusdam *Αἰγαίοιο* scriptum fuisse docemur, unde hoc saltem intelligitur, grammaticos veteres de veritate nominis apud Hesiodum non dubitasse. Accedit, quod cognatum nomen alterum eiusdem montis ex Hesiodi scholiasta cognoscimus, *Αἰγιδόκον*: nam sic pro *Ἔκδικον* scribendum esse pro certo habeo.

in tergore Gorgonium habebat[41]). Haec fabulae forma mihi quidem prae ceteris genuina esse et verae significationis indicia servare videtur. 13
Constat enim inter omnes, aegidem Iovi propterea tribui, quia fulminis, imbrium, procellarum aliarumque tempestatum potestatem habeat. Nam *αἰγίς*, itidem ut *καταιγίς*, dicitur *φοβερά τις κίνησις ἀέρος*, ipsoque *αἰγός* nomine non solum caprae appellantur, sed *ἐκ πυκνότητος ἀέρος ποιὰ πάθη οὐράνια*, ut Eustathii verbis utar[42]). Apparet igitur, quid caprae imagine in fabulis significetur, et cur Iupiter a capra nutritus eiusque pelle s. aegide armatus dicatur, quippe quum vim suam ac potestatem ab iis maxime rebus habeat, quae illa imagine denotantur. A Sole autem cur capram illam natam dicerent, eiusdem Eustathii verbis explicari potest paullulum immutatis[43]): *τὰ γὰρ κατὰ τὸν ἀέρα ἐπαιγίσματα καὶ φόβητρα ἐξ ἀναθυμιάσεων εἰσὶν, ἃς ὁ ἥλιος* (apud Eustathium est *Ἀπόλλων ἥλιος*) *ἀνάγων δοκεῖ τὴν αἶγα γεννᾶν* (apud illum: *δοκεῖ τὴν αἰγίδα κοινοῦσθαι τῷ Διί*). — Sed displicuit tamen nonnullis bestia summi dei nutrix. Ili igitur pro capra nympham substituerunt, cui *Αἴξ* s. Capra nomen fuerit[44]). Alii contra non modo non spreverunt illam, sed Amaltheam, quae apud Musaeum nympha fuit caprae uberibus Iovem admovens, ipsam nihil aliud quam capram fuisse crediderunt adhibitam puero aut a Themide[45]), aut a nymphis Adrastea, Ida[46]) aliisque, quae communi nomine Meliae dicuntur[47]), aut etiam a Curetibus[48]). De nomine Amaltheae multi multa protulerunt parum proba-

---

41) Haec e Musaei theogonia referuntur ab Eratosth. cat. c. 13, item a schol. Iliad. XV, 229, quamquam is Musaeum auctorem non laudat, et caprae nomen Amaltheae fuisse ait, quod perperam factum arbitror. Nec est hoc apud Hyginum P. A. II, 13 p. 379, ubi eadem fabulae forma refertur.

42) Ad Iliad. V, 388 p. 602, 18. Eiusdem Eustathii est etiam superior aegidis interpretatio, ad Il. XV, 318. Cf. id. ad XVII, 593. Cornut. d. N. D. c. 9. Ioann. Lyd. de ostent. p. 340 Bonn. Zenob. Prov. I, 26. II, 48. aliaque apud Blomfield. gloss. Aesch. Choeph. v. 583.

43) Ad Il. XV, 229 p. 1014, 5.

44) Anton. Lib. Metam. c. 36 p. 46 Koch.

45) Sic est apud schol. Il. XV, 229. Cf. Hygin. P. A. I, 13 et Mehler. ad Musaeae fragm. p. 47 sqq.

46) Apollodor. I, 1, 6.

47) Callimach. hymn. in Iov. v. 46. — Meliae nymphae quales fuerint, demonstrasse mihi videor in dissertatione superiore p. 125 sqq.

48) Apollodor. l. l. Diodor. V, 70.

14 bilia[49]). Mihi vix dubitari posse videtur, quin a verbo ἄλθειν repetendum sit. Nam ἄλθειν, ut ἀλθαίνειν, est i. q. αὔξειν, θεραπεύειν; hinc ἄλθα, θεραπεία, et ἀλθεύς, quisquis alterum aliquo modo θεραπεύει, unde etiam medici significatio fluxit ab Hesychio commemorata. Prima pars nominis ex ἄμμα facta est, una littera elisa. Nam Amma apud Graecos, ut apud nostrates, nutricem aut matrem designat[49b]): quamobrem Ἀμάλθειαν non inepte almam matrem s. nutriciam interpretabimur. Et memoratur in fabulis Amalthea quaedam Oceani aut Haemonii filia, quae cornu taurinum possederit mirae virtutis, unde cibi potusque quod quisque cuperet ubertim manaret[50]). Apud Ciceronem autem aliquoties Amalthei mentio fit in Attici praediis Epiroticis, quod Orellius et Baiterus in Onomastico p. 33 recte interpretari videntur de sacello Amaltheae consecrato. Et fatidicam quoque Amaltheam inter Sibyllas numerari videmus, quae superfuisse adhuc Tarquinii Prisci aetate dicitur[51]): neque fortasse spernenda est Klausenii suspicio, eandem hanc esse, quae Iovem educaverit[52]). Quae omnia si reputamus, non possumus quin

49) Ioannes Lydus, de mens. IV, 48 p. 83, Ἀμάλθειαν significare putat δύναμιν vel ἀμαλακίαν, ab eadem scilicet stirpe, unde est μαλθακός, μαλακός, cum α privativo. Sic etiam Suidas: ἀμάλθεια παρὰ τὸ μὴ μαλάσσεσθαι. Alia apud Io. Lydum explicatio est, ἡ ἅμα καὶ ἀθρόως καὶ ἐνὶ χρόνῳ τὰ ὄντα τῷ Διὶ αὔξουσα· ἄλθειν γὰρ τὸ αὔξειν, ex vero falsoque mixta. — Schwenckio, Etymol. myth. And. p. 41, nomen cum ἀμέλγω cognatum videtur, quod qua ratione fieri possit non perspicio. Neque probabilius Welckerus, de Cretic. colon. p. 6, compositum nomen ex ἀμαλός et θεία statuit: quoniam scilicet ἀμαλαὶ ἄρνες apud Homerum sunt, adiectivum illud etiam instar appellativi, neque solum de agnis, sed etiam de capris, nec de tenellis, sed de adultis atque robustis, qualem illam Iovis nutricem credi par est, usurpari potuisse ratus. Proxime ad verum accessit Hoeckius, Cret. I p. 190, nec tamen tenuit, conturbatus similitudine terminationis cum adiectivo θεία.

49b) Hinc etiam Ceres apud Troezenios Ἀμαία v. Ἀμμαία cognominabatur. Vid. Zenob. Prov. IV, 20 c. Schneidewini not.

50) Apollod. II, 7, 5, 2. Tzetz. ad Lycophr. v. 50. Schol. Iliad. XXI, 194.

51) Lactant. I, 6, 10. Io. Lyd. de mens. IV, 34. Serv. ad Verg. Aen. IV, 72. Cf. Schol. Plat. Phaedr. tom. VIII p. 287 Tauchn. et Suid. s. v. Σίβυλλα.

52) Aeneas u. d. Penat. p. 299. — Ceterum ab Ungero, Theb. parad. p. 422, admonemur etiam alius cuiusdam Amaltheae, Phoci filiae, quam Iupiter in ursum transformatus constuprasse dicitur a Clemente Rom. Homil. V, 13. Nam ibi Ἀμαλθείᾳ pro Ἀμαλθαῖς legendum esse, cum Cotelerio, non potest dubitari. Magis etiam corruptum nomen est in Recogn. Clem. X, 22, ubi Manthea scribitur. Est autem haec fabula ab alio nullo memorata.

capram Amaltheam ab iis demum dictam esse credamus, qui quid capra Iovem nutricante significaretur non intelligerent. Primitus autem Amalthea nympha fuit[52b]), quae quod omnium bonarum rerum copiam haberet, etiam ad nutricandum talem puerum aptissima visa est. Concinnatis deinde duabus fabulis diversis factum est, ut aut ipsa in capram transformaretur, aut capram habuisse diceretur, cuius lacte Iovem aleret. Porro quum caprinum lac nec suave nec salubre haberetur, nisi melle admixto[53]), Iovem quoque non sine melle nutriri conveniebat. Hinc Melissa ascita est, Amaltheae soror, patre Melisseo, rege Cretensi[54]). Orphici Melissum Amaltheae coniugem dixerunt, ex eoque coniugio Adrasteam et Idam procreatas, quae Iovis nutrices factae sint[55]). Has etiam Apollodorus I, 1, 6 nominat, sed Amaltheam capram dicit. Hyginus[56]) tres sorores fuisse narrat, Amaltheam, Adrasteam, Idam, ab aliis Melissei, ab aliis autem Oceani filias dictas, easdemque etiam Dodonides nymphas perhiberi: unde non inepte aliquis coniiciat, fuisse etiam qui Dodonae Iovem nutricatum vellent. Et Amaltheae quidem in Epiro, ubi Dodona fuit, aliquam famam fuisse Amaltheum illud Epiroticum probare videtur, de quo supra diximus. De Adrastea autem dubitari non potest, quin ea primitus non ad Dodonam neque aliquam Graeciae partem pertinuerit, sed Phrygiae dea 15

52b) Nais Amalthea est ap. Ovid. Fast. V, 115.

53) *Οὐκ ἀσφαλὲς ἄνευ μέλιτος προσφέρεσθαι τὸ τῶν αἰγῶν γάλα*, inquit Galenus *π. εὐχύμ.* c. 4 tom. IV p. 766 Kühn., aliorumque medicorum idem praecipientium locos attulit Bochartus, Hieroz. P. I L. II c. 5 p. 630. Cf. Bünemann. ad Lactant. I, 22, 19. Schneider. ap. Boeckh. ad Pind. Ol. VI, 46.

54) Lactant. I, 22, 19: „Didymus in libris *ἐξηγήσεως Πινδαρικῆς* ait, Melissea Cretensium regem primum diis sacrificasse. — — Huius duas fuisse filias, Amaltheam et Melissam, quae Iovem puerum caprino lacte ac melle nutrierunt: unde poetica illa fabula originem sumpsit, advolasse apes atque os pueri melle complesse.“ Rem se contra habere, Melissamque et Melisseum ex poeticis illis apibus factos esse, neminem latere potest. De his apibus cf. et Anton. Lib. Met. c. 19. Verg. Georg. IV, 150. Columell. IX, 2. Addiderunt alii columbas (*πελειάδας*) et aquilam, nectar Iovi et ambrosiam afferentes, et propter id meritum post in sideribus collocatos. Athenae. XI p. 491.

55) Vid. Lobeck. Aglaoph. p. 514.

56) Fab. 182 p. 254. Nympharum nomina in codicibus scripta sunt Idothea, Althaea, Adrasta, quae quin recte a Munckero cum illis, quae supra posui, mutata sint, nemo dubitabit.

16 fuerit, aut non diversa a magna matre, aut certe in eius comitatu[57]). Idaeam vel Phrygiam vel Creticam haberi licet, quoniam Ida mons utrobique est. Sed Creticae fuisse dicuntur duae nymphae Idaeae, Helice et Cynosura, quae et ipsae Iovem nutricaverint, sintque ab hoc postea inter astra collocatae, et quidem ursarum specie, quia Iupiter aliquando Saturnum fugiens se ipsum in draconem, nutrices autem in ursas transformaverit. Creticam hanc fabulam dicunt Theo in commentario Arati v. 46. et Leontius de sphaera, apud Buhlium, tom. II p. 266, fuitque in Creta locus quidam, Cynosura dictus, prope Istrum urbem[58]), unde altera illarum nympharum nominata videri potest; Helicen quoque locum in ea insula fuisse non traditur quidem, neque tamen incredibile est. Ceterum fuerunt, qui illam nutricum Iovis transformationem non Cretae accidisse dicerent, sed in Propontidis insula Arctoneso, quae vulgo Cyzicus vocatur[59]). Huic propinqua Proconnesus est, unde lapidem ad fallendum Saturnum a Rhea sublatum esse Agathocles scripsit: eundemque scriptorem etiam transformationem illam ad Arctonesum retulisse crediderim, ipso insulae nomine invitatum, ut Creticam fabulam huc transferret[60]). Aglaosthenes autem, qui Naxica scripsit, Iovem ob metum Saturni ex Creta Naxum amandatum ibique a Cynosura nutritum esse retulit[61]). Nempe Naxii quoque eius dei, si minus natalium, at certe nutrimentorum locum in sua insula
17 esse contendebant, antiquo huius nomine freti. Nam **Dia** olim appellata fuit, quasi Ioviam dicas[62]). A nonnullis, ut Hyginus ait[63]), Iovis

57) Conf. accuratam Marquardti dissertationem, Cyzic. p. 103 sqq., cui nunc quidem nihil addi opus est.

58) Apud Eratosth. cat. c. 2 scribitur *ἐν τῇ πόλει τῇ καλουμένῃ Ἰστοῖς* et apud Hygin. P. A. II, 2 et schol. Germ. Arat. p. 40 Buhl. **Histoe**, aut **Istoe**, **Histiea**, **Hestiea**. Verum nomen Schaubachius p. 73 e Stephano Byz. posuit.

59) Schol. Apollon. Rh. I, 941.

60) Ex eodem Agathocle rem mirificam retulit Athenaeus IX p. 375, Iovem in Creta etiam scrofae uberibus nutritum esse, unde animal illud ab omnibus sacrum haberi, cuius carnibus vesci nefas sit. *Πραίσιοι δὲ*, addit, *καὶ ἱερὰ ῥέζουσιν ὑί, καὶ αὕτη προτελὴς αὐτοῖς ἡ θυσία νενόμισται. Τὰ παραπλήσια ἱστορεῖ Νεάνθης ὁ Κυζικηνὸς ἐν δευτέρῳ περὶ τελετῆς.* Olet haec sus aliquid mysticum, quod quid sit, aliis indagandum relinquo.

61) Eratosth. cat. c. 30. Hygin. P. A. II, 2 et 16. Schol. German. Arat. p. 73. Lactant. I, 11, 64. Ioann. Lyd. de mens. IV, 48 p. 83.

62) Etymol. M. p. 266, 44. *διότι ἐν αὐτῇ ἐτράφη ὁ Ζεύς.*

63) P. A. II, 13 p. 378.

nutrices Aega et Helice nominatae sunt, Oleni filiae: nimirum ab Achaeis, si ex nominibus coniecturam capimus, quae urbium in Achaia sunt. Item quae ab Arcadibus et Messeniis nutrices Iovis perhibebantur, Thisoa, Hagno, Neda, Ithome, harum unam ab oppido, alteram a fonte, tertiam a flumine, quartam a monte nomen habere supra vidimus. Ab loci nomine etiam Geraestiades nymphas appellatas crederem, — nam Geraestum Euboeae promontorium et oppidum novimus, — nisi obstaret Etymologi auctoritas, qui unus, quod sciam, harum mentionem facit, p. 227, 39. Is enim eas pro nutricibus Iovis apud Gortynios Cretenses habitas esse ait, causamque nominis addit *ὅτι τὸν Δία τρέφουσαι ἐγέραιρον*. — Denique non praetermittendae sunt duae Iovis nutrices a Romanis scriptoribus memoratae, Graecis ignotae, Fortuna et Anna Perenna. Ac de Fortuna quidem testatur Cicero, de divin. II, 41, 85, Praeneste esse Iovis pueri aedem cum imagine dei lactentis, qui una cum Iunone in Fortunae gremio sedens mammam appetat, eumque religiose a matribus coli. De Anna Perenna autem Ovidius, Fast. III, 657 sqq., nos docet:

Sunt quibus haec Luna est, quia mensibus impleat annum,
Pars Themin, Inachiam pars putat esse bovem;
Invenies qui te nymphen Atlantida dicant,
Teque Iovi primos, Anna, dedisse cibos.

unde apparet ipsi poetae non satis compertum esse, quonam haec dea loco habenda et quale eius numen ac munus sit[65]). Hoc tamen aliunde manifestum est, visam eam bonarum rerum copiam habere vitamque hominum tueri ac prosperare posse: quamobrem invocabant eam Romani in eius festo, quod erat Idibus Martiis, ut annare perennareque commode liceret[66]), h. e. ut et instantem annum et futuros bene ac feliciter agerent. Fuit igitur Anna Perenna non multum fortasse dissimilis Graecorum Amaltheae, quam almam matrem interpretati sumus, potuitque proinde et ipsa non indigna Iove nutrix videri.

Scrib. Gryphiswaldiae m. Octob. MDCCCLII.

---

65) Docte et laboriose, ut solitus erat, Klausenius de Anna Perenna disseruit, Aen. u. d. Penat. p. 717 sqq., sed in summa tamen re nobis non magis persuasit, quam Merkelio, Prolegg. ad Ovid. Fast. p. CCXIV sqq.

66) Macrob. Saturn. I, 12 p. 264 Zeun.